

Všeobecný dějepis

ku potřebě žáků

na realných školách česko-slovanských.

Sepsal

M. R. Kovář,

prof. země- a dějepisu na vyšších školách realných v Pardubicích.

DI I.

MUSEJNÍ SPOLEK V JIČÍNĚ.

V PRAZE.

Nakladatel kněhkupectví: I. L. Kober.

1870.

Předmluva.

Píše díl první přede vzal jsem si učiniti jej co do objemu stejně veliký s páně Gindelyovou školní knihou německou, neuváživ hned s dostatek, kterak bývá na téže prostoře ve spisu českém mnohem více obsahu, než ve spisu německém. Z té příčiny jest řečený díl první mimo nadání obšírnější; načež byv s některé vážné strany laskavě upozorněn, jakož i přesvědčiv se sám o tom ve škole, byl jsem při psání dílu druhého větší stručnosti pamětliv. Toto jest příčina, pro niž jest druhý díl méně obšírný než první, kdežto by to byl zajisté každý spíše naopak očekával.

Mám v úmyslu budoucně také i dějiny dílu prvního stručněji vypsati. — Že jsem jmenovitě v tomto II. díle dějinám veškerých kmenů slovanských náležitého popřál místa, rozumí se samo sebou; jakož i pochopitelno, proč jsem historii zemí rakouských z pravidla pomíjel, poněvadž jest pro ně na realkách vyměřen zvláštní jeden rok. — Z úmyslu užíval jsem v díle II. cizích, v poli-

tickém životě běžných slov, aby si jim odrostlejší mladík náš pro budoucí život praktický navykal,

I tentokráte vzdávám srdečné díky *p. coll. Lepaři, prof. dějepisu na akademickém gymnasiu pražském*, kterýž prohlížeje u známé dobromyslné ochotě archy korektur, nejednou věcí ku zlepšení knihy této přičinil.

V *Pardubicích*, dne 12. května 1869.

M. R. K.

Dějiny věku středního.

(Pokračování.)

II. D o b a.

Od nastolení Karlovců až k válkám křížáckým
(752—1096).

A) Říše Karlovcův.

1. Pipin Krátký (752 — 768).

Když byl papež Zachariáš známým výrokem svým (I. § 131) volbu Pipínovu velmoži a biskupy frankými v Soissonsu předse-
vzatou potvrdil, naskytla se novému králi za nedlouho příležitost,
osvědčiti náměstku sv. Petra vděčnost svou. Aby se totiž longo-
bardský král *Aisthulf* zmocnil vlády nad celou Itálií, chtěl tu do-
byti posledních zbytků byzantských, o něž se v poslední době cí-
sařové byzantští beztoho nikterak nestarali. Ale těmito činy byl
by se Longobardům dostal do rukou Řím s ostatním vůkolím,
které až dosud k němu náleželo. Tomu však nechtěl rozuměti
papež *Štěpán III.*, poněvadž byli papežové při nynější slabosti
dvora byzantského v Římě, byť i ne dle práva, ale ve sku-
tečnosti pány nezávislími. Nahlížeje Štěpán III., kterak by se
proti *Aisthulfové* dobývavosti v Byzantu, kdež právě tehdáž
zuřilo obrazoborství, marně pomoci dovolával, uchýlil se ku
králi frankému Pipínu, žádaje ho za ochranu. Přitáhnuv Pipín
do Itálie přinutil *Aisthulfa*, že se uvolil nechati Řím na pokoji.
Sotva však odtáhl, jal se *Aisthulf* oblehati Řím poznovu. Král fran-
cký šel podruhé papeži pomahat a přinutiv opětně *Aisthulfa* k míru,
dal si od něho odstoupiti *Exarchat* a *Pentapolis* (pozdější *Roma-*

gna), kteréž daroval i s Římem *náměstkům sv. Petra* (755), čímž položen jest základ k světskému panství stolice papežské. Po té obrátil se proti nepřátelům franckým. Zkrotiv *Sasy*, země jeho pustošivší, dobyl *Septimanie*, kteráž náležela španělským Arabům, jakož i *Aquitanie*, jenž měla až dosud vévody vlastní. Taktó rozšířena jest moc francká až k Pyrenejům.

Rozděliv říši svou mezi dva syny Karla a Karlmana zemřel Pipín 768.

2. Karel Veliký (768—814).

Karel obdržel po otci svém část východní (Austrasii) a Karlmann západní (Neustrii); ale tento zemřel již po 3 letech náhle, načež obrali si stavové neusterští Karla tolikéž za panovníka svého, třeba že po Karlmannovi zůstali synové. S těmito odebrala se teď matka jejich k Desideriovi, králi longobardskému.

a) *Válečná podniknutí Karlova.*

Vyvrácení král. longobardského 773—776.

Již před tím zapudil Karel manželku svou, dceru Desideriovu, poslav mu ji domů, z čehož povstala proti Karlu veliká rozhořčenost nejen na dvoře, nýbrž i mezi samým národem longobardským, který pořád ještě nezapomněl Frankům, že mu zastoupili cestu na Řím.

Nyní žádal Desiderius na papeži, aby korunoval pozůstalé syny Karlmannovy na krále francké, kterýž se však toho zpěčoval. Karel byl právě té doby zaměstknán válkou saskou, pročež vytáhl Desiderius s tím větší chutí válečně proti papeži. Ale Karel uslyšev o tom, na rychlo spěchal do Italie (773), a oblehaje hlavní město longobardské Pavii, zajal konečně Desideria, jehož dal na to do kláštera připojiv říši jeho k Francii.

Po té když za nedlouho povstali Longobardové, těžce nesouce ztrátu samostatnosti své, jsou opětně od Karla přemoženi a v Lombardsku zavedena nyní správa francká (776), tak že i to poslední král. germanské z území římského vymizelo!

Války saské 772—803. Po obou stranách řeky Vesery*) seděl bojovný národ *Saský*, jehož bydlisko nazývalo se na z. při Emži Westfalskem, na v. při Labi Ostfalskem a mezi oběma Engern. Sasové byli tou dobou jediný národ germanský, který pořád ještě zachovával původní svobodné zřízení, jsa při tom posaváde náboženství pohanského.

*) Viz Lepařův Atlas politický k dějinám všeobecným, list II.

Na jz. hraničila se Sasy říše francká, do níž často loupeživě vpadávali. Okolnosti této uchopil se s radostí Karel, jehož cti- a vládychtivost pobádala ho k výbojům vždy novým. Kromě toho sloužilo mu za pláštík k válce rozšiřování křesťanství, ač ovšem nikdo před ním nerozšiřoval ještě učení lásky — mečem. Boj Karla franckého se svobodnými Sasy trval s některými přestávkami po více než 30 let.

S obou stran bojováno s velikou urputností a vytrvalostí. Mělť zajisté Karel v ruce své znamenité prameny válečné, kdežto Sasové bojovali veškerou původní silou nezkaženého národa za svobodu vlasti své a za náboženství otců svých, dobře vědouce, že jim chce Karel s náboženstvím křesťanským vnutiti i porobu politickou. Sasové, byvše v dlouholetém boji tomto několikráte poraženi, bouřili se vždy nově, nemohouce uvyknouti poručníkovaní úředníků franckých a odvádění desátku duchovenstvu křesťanskému. Vzbouření taková obnovována jsou obyčejně, když byl Karel daleko od Saska zaměstnán vojny jinými.

Sasům velmi uškodilo, že se sváрили s východními sousedy svými slovanskými *Bodrci*, v nynějším Meklenbursku; s těmi spojil se Karel průběhem války; a tak napadeni se západu i s východu podleli Sasové, jichž chtěl Karel hned na to použití ve válce proti *Srbům*, na Sále a Labi bydlicím. Táhnouce k hranicím srbským porubali Sasové z nenadání veškeré Franky ve vojště se nalazající, načež povstal opětně celý národ saský přičiněním hlavně chrabrého vůdce *Vidukinda*. V odplatu za to dal Karel za jeden den 4500 zajatých Sasů pobiti, kterýž krvavý čin roznítil Sasy k odporu tím úsilovnějším. Ale přes to všecko podleli předce jen veliké přesile Karlově, tak že Vidukind sám vida, kterak jest veškerý odboj marný a nechtěje dopustiti konečnému snad vyhubení národa celého, přijal křest (785). Jeho příkladu následoval i druhý vůdce Albion a veškeren národ ostatní.

Nyní zřízeno jest v zemích saských *osmero biskupství* (v Osnabrücku, Bremách, Münsteru, Mindenu a j.); Sasové museli odváděti duchovenstvu desátky, jinými však daněmi ušetřeni jsouce; museli králi franckému přísahati věrnost a slíbiti hotovost válečnou; kdoby se nechtěl státi křesťanem, musel se vystěhovati; představenými žup stali se frančtí hrabata (graf) Karlem dosazení. Jenom zákony saské ponechány jsou, pokud neodporovaly novým ustanovením těmto.

Předce však povstali Sasové po 8 letech znova; načež Karel přemoh je přesídlil asi 10.000 rodin saských dovnitř říše francké, kdežto v Sasku usazeno jest velké množství poddaných franckých, kterýmiž činy přestaly pak znenáhla vzpoury saské.

Války arabské 778—806. Karel stojí právě proti Sasům požádán jest od náměstníka saragosského za pomoc proti Omejovci Abd-Erhamanu, jehož nechtěl onen za pána svého uznati. S velikou rychlostí přišel Karel do Španěl a dobyt krajiny mezi Pyreneji a Iberem zařídil tu *krajistě* (marku) *španělské*, kteréž spojil přímo s říší svou; a udělil řečenému náměstníku, jenž ho musel za vrchního pána uznati, ostatek krajiny dobyté.

Avšak křesťanští kmenové v severních horách těchto bydlící, dobře vědouce, že se Karlovi nejedná o to, aby jim poskytl pomoci proti nevěřícím Maurům, nýbrž aby si také i tyto země podmanil, spojivše se s Mahomedány, přepadli a pobýli v průsmycích roncesvalských velikou část vracejícího se vojska Karlova, načež přestala v brzce v krajinách těchto vláda francká. Karel, jsa té doby pilně zaměstnán válkami saskými, dobyt a obnovil marku španělskou až teprv po válkách těchto (800).

Zrušení vévodství bavorského 788. Vévodství bavorské stálo již od mnoha let v područí franckém, ačkoli mělo své vlastní vévody ze starého rodu Agilolfingův. Za časů Karlových pojal vévoda *Thassilo II.* dceru lombardského krále Desideria za manželku. Když pak Karel první manželku svou (dceru Desideriovu) propustil, strožil se Thassilo tchánu svému proti Karlovi pomáhati. Avšak prostřednictvím papežovým smířil se Karel s Thassilem, žádaje však na něm, aby i on zapudil dosavadní manželku svou, k čemuž ale Thassilo nepřivolil. Tím způsobem udržována jest neustále jakási kyselost mezi oběma knížaty. Thassilo vyjednával prý potají o pomoc se sousedními Avary, ustanoviv zároveň, aniž by se byl Karla dříve ptal, syna svého za nástupce. I pohnán jest Thassilo co zpronevěřilý man před soud Karlův. Byv odsouzen z porušení přísahy manské, jest oslepen a i se syny svými do kláštera zavřen; Bavorsko učiněno jest částí říše Karlovy a spravováno od nynějška hrabětem franckým. *Slované korutanští*, k Bavorsku patřící, připadli dílem (na s.) pod správu bavorskou a dílem (na j.) pod furlanskou.

Války avarské 791—796. Osadivše Avari krajiny po obou stranách Dunaje, činili na svých rychlých konících neustálé vpády loupežné do zemí vůkolních, nešetříce ovšem ani říše francké, zvláště po sesazení Thassilově. Karel vypravil proti nim (791) ohromnou moc vojenskou; třemi proudy valily se voje francké na avarskou Panonii; jeden pod Karlem samým skrze Bavorsko po Dunaji, druhý skrze Čechy a Moravu a třetí pod Karlovým synem Pipínem se

strany italské. Frankové vítězili na všech stranách; předce však válčeno ještě několik let, až konečně dobyl a rozbořil Pipín sedmerý hrnk avarský mezi Tisou a Dunajem (796). Hranicí říše francké byl v končinách těchto od nynějška Dunaj. Avari museli přijmouti křest. Do krajín zpustlých, nanejvýš do Rakous Dolních, povoláni jsou osadníci na díle němečtí, většinou však slovanští z Moravy a Slovenska. Ti pak Avari, kteří za Tisou uchovali před Franky samostatnost svou, podlehli Bulharům, kteří tedy nyní panovali od Tater až k Balkánu. — V končinách nynějšího D. Rakouska zařídil Karel (799) „*Východní Marku*“ (Ostmark) říše své, jižněji pak od této „*Marku vendickou* či *korutánskou*.“

Války s Dány a Slovany 804—810. Dánové podporovali Sasy ve válkách jejich s Karlem; proti nim jal se nyní mocný král francký bojovati a zvítěziv nad nimi ustanovil řeku Ojdorů za hranici obojstrannou. — Ale i se Slovany válčil Karel mnoho a tuze. Nejen proti *Srbům*, kteří patrně stáli ve spojení s odbojnými Sasy, ale i proti *Luticům*, východním sousedům Bodrcův, vedl Karel války výbojné, v kterých mu byli nápomocni řečení Bodrci proti vlastním bratrům svým, ovšem s nimi rozvaděným. Obojí zavázali se k odvádění ročního poplatku. Konečně zalíbila se Karlovi také i *země česká*. Čechové nemohouce ostáti proti přemoci Karlově v širém poli, bojovali s ním za to tím prospěšněji v tak zvané válce malé neboli partizánské. Dvakráte odtáhli Frankové s nepořízenou; avšak Čechové, aby se zbavili neustálého znepokojování, uvolili se platiti Frankům ročních 120 volů a 500 hřiven stříbra. Karel pak zařídil proti Srbům marku jednu, a proti Čechům (při samé západní hranici české) marku druhou, kteréž dal jméno „*česká*.“

Karel korunován na císaře římského 800. Když po smrti papeže Hadriana I. (795) dosedl na stoličce sv. Petra Lev III., vzbouřili se proti němu příbuzní předešlého papeže, tak že se mu jen s tíží podařilo uprchnouti ku Karlovi, kterýž s ním poslal do Říma vojsko francké, jež učinilo všemu povstání konec. Nyní přišel Karel sám do „*města věčného*“ o vánocích r. 800, kdež ho papež Lev III. z uznalosti *korunoval* na císaře římského.

Tímto však nepřišel nijak ani císař pod moc papežovu, ani tento v příčině duchovní pod onoho, nýbrž stojíce vedle sebe, měli jednati svorně, papež co nejvyšší hlava duchovní ve správě církve a císař co nejvyšší světský ochránce a rozšiřovatel její. Z toho odvodili následující *císařové* jakési nové právo pano-

vati všem národům křesťanským, ty pak, kteří ještě křesťany nebyli, obraceli meče na víru svatou.

b) *Činnost Karlova uvnitř říše franké.* Tak velikou říši, kterou Karel z velké části jenom ostřím meče zbudoval, mohl jen tak rázný duch, jako byl Karlův, pohromadě udržeti. Společnou páskou zemí a národů tak různých byl opatrný Karel a jednotné náboženství křesťanské; naproti tomu seslabovali valně pásku tuto ti rozmanití živlové národní. Aby Karel snáze nade všemi vládu udržel, rozdělil veškeré země své na *hrabství*, v nichž usazoval sám franké *grafy*, kteří byli správci, soudci a vojevůdci území svého. K obraně říše své zařídil podél hranic proti cizím sousedům *krájiště* (marky), v nichž usazení jsou *markrabata* s těmiž právy jako ostatní hrabata, jenže mohli mimo to v čase války povolati i okolní hrabata ku pomoci.

Staré národní hromady dle kmenů Karel zastavil, svolávaje sám, obyčejně v květnu, sněmy (maifeld) na místa rozličná, na nichž vykonáváno *zákonodárství*, ovšem dle libosti královny. Zákony, ponejvíce policejní a správní, oznamovány jsou v *kapitulariích*.

Původní zákony národní ponechal Karel v platnosti, pokud se v něčem nepřičily kapitulariím. Soudnictví udržoval Karel v pořádku. Sedaje sám dvakráte do roka na rozličných místech na soudě veřejném, zařídil v jednotlivých hrabstvích soudy pravidelné, jichž účastníci se mohl každý svobodník; nálezy soudní vynášelo pod předsednictvím *hraběte* 12 porotců (schöppen) ústně. Krom toho byly soudy nižší, jimž předsedali *centgrafové*, náměstníci hraběcí, kteréž si volila obec sama. Od soudu hrabského bylo lze odvolati se k *poslům zeměpanským* (missi dominici), jenž byli obyčejně jeden hrabě a druhý duchovní, kteří objíždějíce pravidelně hrabství, přijímali jmenem krále veškeré stížnosti poddaných. *Duchovenstvo*, najmě biskupové a opatové, učiněno *stavem říšským* a obdrželo *immunitu* t. j. osvobození od rozličných dávek, jakož i právo souditi na statcích svých. Podobně nepodlehala ani šlechta soudům obyčejným, souzena jsouc králem samým; ostatně šla veškerá soudní zadání ku králi skrze ruce *falckrabího* (comes palatii). *Vojsko* bylo dvojí. K *hotovosti zemské* musel se každý svobodník postaviti, který měl jistou míru pozemků. Tato bývala jen v pilnější potřebě nařizována. Obyčejně vytáhla *družina manská*, šlechta se svými příslušníky. Svobodník, třeba neměl léna, musel se účastniti hotovosti zemské, ve válce pak musel se vydržovati

na vlastní groš; i stávalo se tudíž zhusta, že se dávali svobodníci dobrovolně do příslušenství bohatších šlechticů, kteří pak měli povinnost opatřiti je ve válce šatem, zbrojí a výživou. Ovšem ale zanikal tím způsobem stav malých svobodníků, kdežto se poddanství množilo.

Přijmy královské zakládaly se z největší části na statcích královských, kteréž spravovány jsou *poslanci komorními* (missi camerarii); statky tyto byly skutečně celému okolí vzorem rolnictví.

Karel byl velikým přítelem *věd a umění*. Chovaje na dvoře svém ty nejvýtečnější učence a básníky, jako Alkuina, Eginharda, Pavla Diakona a j., zařídil tu jakýsi druh vědecké akademie, jíž sám předsedal. Latina, jižto skoro vesměs psáno, povznesla se tou dobou opět z barbarismu, do něhož byla v posledních stoletích upadla. Karel staral se o rozšíření škol, kteréž zřizovány jsou při každém takřka klášteře a biskupství; on sám napsal mluvnici německého jazyka a nařídil sbírání starých hrdinských pověstí.

Karel založil a vystavěl v Cáchách, kdež obyčejně sídlíval, dóm ve slohu byzantském; tamtéž vystavěl si také stkvostný palác.

Ze tří synů Karlových přežil ho pouze nejmladší *Ludvík*, jehož Karel sám krátce před svou smrtí na císařství korunoval; načež zemřel 28. ledna 814.

3. Klesání a konečné rozpadnutí říše Karlovy *).

Ludvík I. Pobožný (814—840) nebyl nijak důstojný následník otce svého. Jsa duchem sláb, nechával úředníkům z vůli jejich, kteří hospodařili na úkor lásky poddaných k panovníku. Ano i ve své vlastní rodině doznával slabost, kteráž mu zhořčila valnou část života jeho, připravivši zároveň národům jeho svízele a soužení válečné.

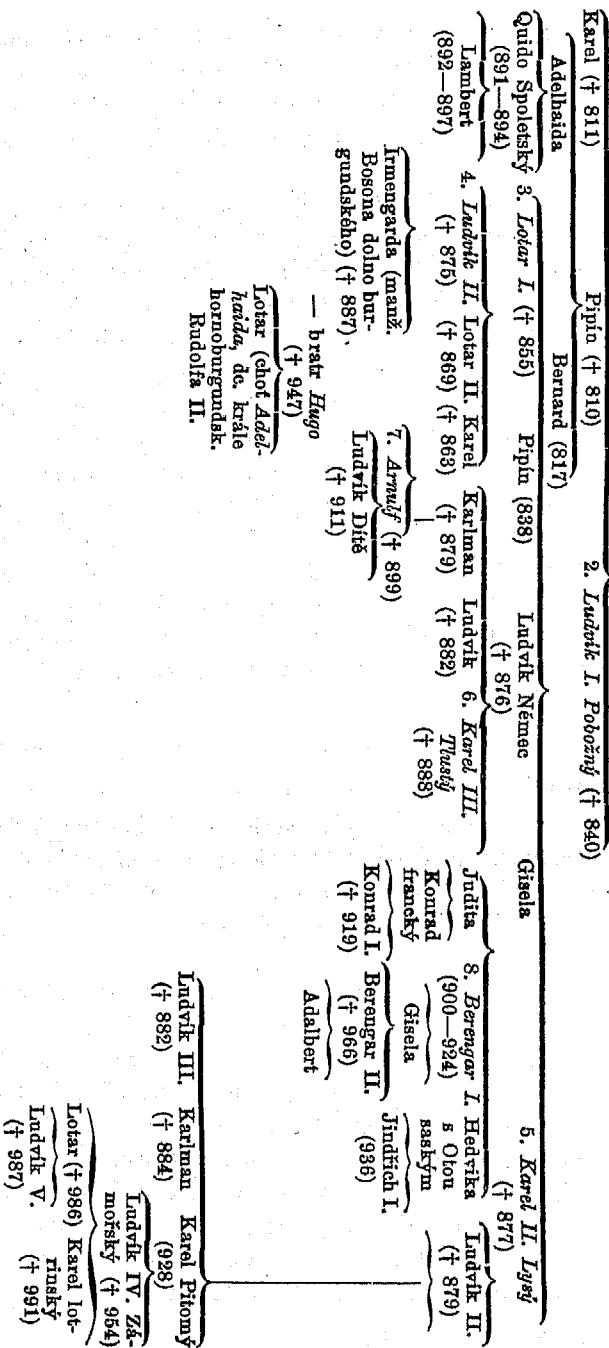
Ludvík se dal ještě jednou od papeže v Remeši korunovati, načež rozdělil (817) pro případ smrti říši mezi své tři syny: *Lotara*, kterému udělil i hodnost císařskou, *Pipína* a *Ludvíka*; *Bernarda* pak, syna po bratru svém Pipínovi, ponechal v držení Itálie; ale ten domnívaje se při dělení tomto býti zkráceným, vzbouřil se, jest však od Ludvíka lstně jat a oslepen.

Když pak se Ludvíkovi z druhého manželství (823) narodil syn čtvrtý *Karel*, přijmím *Lysý*, snažil se, aby i tomu nějakého panství pořídil. Chtěl tedy říši svou rozdělití poznovu na díly čtyry, čemuž se však protivili starší bratří. Z toho povstaly ve-

*) Lepařův Atlas, list III.

R O D K A R L O V C Ů V.

1. Karel Veliký († 814).
2. Ludvík I. Pobožný († 840)

líké rozbroje mezi otcem a syny, z nichž přišlo mezi nimi až k bitvě; ale nešťastný otec jest zrádně od svých („pole zrady“ — Lügenfeld — blíže Kolmaru) opuštěn, od synů pak zajat a dán do kláštera. Avšak i mezi těmito nastaly spory, před jichž ukončením Ludvík I. (840) zemřel. Teprv po třech letech rozdělili se synové jeho o říši franckou roztrhnuvše ji na díly tři, poněvadž druhorozený Pipín byl krátce před smrtí otcovou bezdětek zemřel (838). Obdržel tedy *Karel Lysý západ*, totiž: Neustrii, Aquitanii, díl Burgundska a Septimanie s markou španělskou a sever. část Frískka; *Ludvík* („Němec“) *východ*: veškeré země německé na levém břehu rýnském a na pravém břehu krajiny okolo měst Špíru, Vurmsu, Mohuče a Kolína; *Lotar I. střed* mezi oběma říšema předešlýma a Itálii s titulem císařským.

Dělením tímto utvořeny jsou dvě stálé říše: na z. *francouzská*, v níž zůstal převládajícím živel románský a na v. *německá*, kteréž šly od nynějška u vyvíjení každá cestou vlastní; *střední* pak neměla stálosti žádné, zavdávajíc příčiny k neustálým sporům obou druhých říší.

Již hned první panovníci této střední říše drobili a seslabovali sílu její, anž Lotar I. odebráje se do kláštera, rozdělil říši svou mezi své tři syny, z nichž nejstarší *Ludvík II.* obdržel *Itálii* s titulem císařským, kterýž od té doby zůstal prozatím pokaždé spojen se zemí touto; druhý *Lotar II.* obdržel levé Porýní mezi řekami Mosou, Šeldou a Rýnem až k moři severnímu („*Lotaringie*“) a třetí *Karel* dostal *Burgundsko*. Když pak tito dva zemřeli bezdětní, rozdělili se o podíly jejich oba strýcové (v Mersenu 870) a když konečně i Ludvík II. zemřel (875) nezanechav dědice mužského, zmocnil se na rychlo italského údělu jeho Karel Lysý, kterýž přijal titul císařský z rukou papeže Jana VIII. (875), od kteréž doby počali si papežové osobovati právo rozhodovati o koruně císařské, kdykoli o ni nastal spor.

Rok nato (876) zemřel také Ludvík Němec, zanechav říši svou synům třem, z nichž ale dva v brzce zemřeli, tak že spojil Německo v ruce své bratr třetí *Karel Tlustý* (882). Ale před tím ještě zemřel Karel Lysý (878), po němž zůstali tři nezletilí vnučkové, z nichž dva zemřeli již záhy, tak že zůstal pouze třetí *Karel Pitomý*. Ten byl však velmožům franckým nedostatečen nejen věkem, ale i duchem a pročež zvolili si (884) za krále Karla Tlustého (III.), jenž byl již dříve (881) i na císaře korunován, a tak spojena jest ještě jednou říše Karla Vel. v ruce jediné. Jenom *Dolní Burgundsko* odděleno jest, v němž zvolen jest (879) — arci

proti vůli Karla Tlustého — hnedle po smrti Karla Lysého za krále vienneský hrabě *Boso*, manžel Irmengardy, dcery někdy císaře Ludvíka II.

Ale Karel Tlustý nevyhověl nikterak požadavkům, jichž se jmenovitě Francouzi do něho nadáli, nejsa s to přemoci a vyhnati loupeživých *Normanů*, kteří zemi franckou, jakož i německou, mečem i ohněm strašlivě hubili.

Germanští divochové tito, přišedše ze Skandinavie do Jutska, pomáhali již za Karla Vel. Sasům, ale mocný panovník tento dovedl se jim ubrániti. Hůře bylo za slabých a nesvorných potomků jeho, kdežto Normaní opět a opět loupežné vpády své do zemí královských obnovovali, vnikajíce na malých loďkách svých po řekách až hluboko do vnitř země. Jsouce pohané pokládali si to u bohů svých za tím větší zásluhu, čím více krve nepřátelské proliti mohli, při tom vše pleníce a pálice.

Normané byli všem zemím metlou strašlivou a Francouzi proto hlavně zvolili si místo nezletilého Karla Pitomého příbuzného jeho Karla Tlustého nadějíce se, že budou moci ve spolku s Německem tím snáze pohubiti krutého nepřitele normanského. Ale v tom se hrubě zmýlili. Neboť Karel Tl. nezmohl proti Normanům nejen ničeho, nýbrž on vykázal jim v míru (886) — kterýž s nimi uzavřel, když byli Rouen zničili a když se jali valným úsilím i Paříže dobývati — Burgund a krajiny jižně od Seiny k svobodnému pustošení a obývání; načež byv r. 837 na říšském sněmě v *Triburu* sesazen, zemřel již roku následujícího.

Celá říše Karlova dělena jest tentokráte na posled a rozpadla na *patero dílů*: V *Německu* zvolen jest na království *Arnulf*, vnuk Ludvíka Němce; on byl dosud vévodou korutanským a hlavně jeho přičiněním sesazen jest Karel Tlustý; — ve *Francouzsku* stal se králem hrdinný obrance hl. města hrabě *Odo z Paříže*. —

Mezi řekami Saonou a Aarou (na Juře) založil si hrabě *Rudolf* království *Horní Burgund* a jižně pod ním na Rhodanu a Duranci rozkládal se *Dolní Burgund* krále *Bosona*. V *Itálii* konečně potýkali se o panování některý čas *Vít* (Quido), vévoda spoletský a *Berengar*, markrabí furlanský, po přeslici oba Karlovci, až konečně zvítězil Vít, stana se takto panovníkem italským a zároveň císařem římským.

B) Německo.

a) Pod nepravými Karlovci (887—911).

4. Dva nepraví Karlovci.

Arnulf 888—899. Zvolivše si stavové říšští Arnulfa za pána svého, nezmýlili se v něm; neboť on učinil již r. 891 mezi Normany u *Löven* (v nyn. Belgii) takovou porážku, že se na dále neodvážili k tak velkým nájezdům jako dříve. Arnulf podnikl také i do Itálie dvoje tažení, kdež nabyt ovšem na krátko koruny císařské. S mnohem však menším prospěchem bojoval proti velkomoravskému králi *Svatoplukovi**, kteréhož chtěl přinutiti k uznání německé svrchovanosti. Když však nedařilo se mu v té příčině po vůli, poněvadž se Svatoopluk statečně bránil, tož pozval si ku pomoci *Maďary*, divoký národ východočudský, který žil od některého času se stády svými na západě moře Černého. Avšak i těm odolával hrdinný Svatoopluk vítězně až do smrti své (894); až teprv odloučením Čechů od spolku moravsko-českého, jakož i nesvorností synů Svatooplukových učiněn jest *říši velkomoravské konec* (907).

To však bylo již po smrti Arnulfově (899), kterýž ale měl ještě za svého živobytí dosti času a příležitosti, aby se přesvědčil, jakého pomocníka si v Maďarích povolal, jenž byli nyní i jeho vlastní říši na záhubu velikou. Arnulf zanechal na trůně sedmi-letého synka *Ludvíka Dítě* (900—911), místo něhož vládli poručníci. Touto dobou vzrostla odvážlivost i moc Maďarů jen tím více, tak že nešetřili nikoho v sousedství, ani těch, jež si je sem byli pozvali, činíce na rychlých koních svých do celého vůkolí strašlivé vpády loupežné. Chtíce tomu přítrž učiniti postavili se Němci a s nimi spojení Moravané u Břetislavi 907, jsou však oboji poraženi; načež zaujali divoši nížiny poddunajské i s uherským Slovenskem a Sedmihrady, jakož i hoření Pannonii, marku východní ano i některé části Štyrska a Korutan; vlastní Morava stala se jim poplatnou; obyvatelstvo marky východní jak německé tak slovanské jest z největší části vyhubeno, země sama zůstala dlouhý čas pusta. Činivaliž přes ni loupeživí Maďaři neustálé vpády do sousedních zemí německých, snášejíce z nich vešken lup do hlavních sídel svých mezi Dunajem a Tisou; vpadávali zajisté do

*) Poněvadž je zákum reálním *dějepis zemí rak.* *zvlášť* předepsán, vpravovány jsou dějiny zemí těchto se týkající zcela stručně, tak dalece totiž, co by souvislost rušena nebyla.

Bavor, do Durinska, do Sas, do Frank i Šváb, ba na jz. až i do Italie. Slabá vláda za Ludvíka Dítěte byla jim k tomu velmi výhodna, což nezměnilo se ani po smrti jeho (911); neboť když jím vymřel po meči rod Karlovců, poslední to páska, kteráž kmeny německé pohromadě držela, rozešli se na 5 vévodství (bavorské, švábské, francké, saské a lotrinské), kteráž se již za posledních slabých panovníků karlovských tvořiti počínala.

5. Konrád francký, dle jména král německý (911—918).

Po smrti Ludvíka Dítěte nechtěli jednotliví kmenové němečtí o jednotném panovníku hrubě ani slyšeti; tak poddalo se vévodství lotrinské králi západofranckému; kdežto ostatní kmenové poslali sice důvěrníky své k volbě vrchní hlavy říšské (911), avšak tak slabě, že tu pouze Sasové a Frankové dostatečně zastoupeni byli. Když pak vévoda saský Ota hodnosti královské přijmouti nechtěl, zvolen jest k odporučení jeho *Konrád, vévoda francký*, kterýž však byl uznáván v národě pouze tam, kdež právě dlel a dokud tam dlel.

Zatím opakovali Maďaři každoročně loupežné nájezdy své, jsouce k nim tytýž od samých Němců, ale ovšem odpůrců Konrádových, vybízení: a tak bylo Německo plné rozbrojí, loupežnictví a paličství. Na smrtelné posteli odporučoval Konrád za společného krále Jindřicha vévodu saského, neboť, ač osobní jeho nepřítel, viděl v něm pro Německo jedinou záruku lepší budoucnosti. Skutečně také zvolili Sasi a Frankové, oba nejmocnější kmenové němečtí, *Jindřicha I. z rodu saského za krále* a tak utvrdilo se v Němcích *právo volební*.

b) Německo pod králi z rodiny saské (918—1024).

6. Jindřich I. Ptáčník (918—936).

S prvu neuznávali Jindřicha tři němečtí kmenové Bavoři, Švábi a Lotringové, kteréž získal teprv prodlením času buď obezřetností aneb povolností, ano i násilím. Poslední uznalo ho Lotrinsko, kteréž od této doby neustále při Německu zůstalo.

Jindřich ustálil rozdělení veškerého *svobodného* národa německého na tak zvaný „sedmý štít“ neboli na na sedm stavů; do *prvního* náležel král, k 2. vévodové, 3. biskupové, 4. hrabata. Tito všickni nazývali se vysokou šlechtou; poslední pak 3 štíty byla „šlechta nižší,“ nejsou oné rovna.

Jsa v hodnosti své ode vši země uznán, obrátil Jindřich zřetel svůj k nepřátelům zevním, mezi nimiž stáli na prvním místě *Maďaři*, sužující pořád země německé. I poštěstilo se mu vymoci na nich (924) za roční plat příměří na 9 let. Toho času použil Jindřich k *opevnění zemí saských* a k seslání *vojenské moci*.

Přede vším jal se jmenovitě v Durinkách a Sasích, kteréž země od Maďarů nejvíce trpívaly, obražovati otevřená dosud místa, jakož i zakládati nová místa opevněná, v nichž by se mohlo obyvatelstvo před loupežnými nájezdníky i se svým majetkem v čas války ukryti. Místům takovým udělil některé výsady, jako svobodné týhodní trhy a p. — bylt to zárodek pozdějších „svobodných měst říšských.“

Aby pak mohl s Maďary bojovati způsobem stejným, zřídil si *jízdu*, kdežto se v Němcích až dosud jen pěšky bojovávalo. (Nebylo to ještě rytířstvo, nýbrž jen zárodek jeho.)

Takto ozbrojen obrátil zbraně své nejprvé proti východním sousedům slovanským *Luticům* a *Srbům*. Ve vydobytých krajinách míšeňských a lužických zakládal ihned osady německé, uváděje původní obyvatelstvo zdejší v poddanství, v těchto krajinách slovanských dříve neznámé. I založeny jsou zde marky *míšeňská*, *lužická* a *severní* (či braniborská).

Ve válkách těchto pomáhala prý pobratimcům svým kněžna česká *Drahomíra*, začež prý Jindřich vtrhl do Čech 928 a přinutil syna jejího *Václava* (sv.) k obnovení starého poplatku.

Když bylo konečně příměří s Maďary uplynulo, obnovili opět vpády do Němec, avšak poraženi jsou 933 na řece *Unstrutě* (poblíž Merseburku) na dobro. — Podobně zahnal i *Dány*, kteří přestupující často Ojdorou znepokojovávali říši německou a založil za Ojdorou na území dánském *marku šlesvickou*. —

7. Ota I. *) (936—962).

Ota I. byl první mezi králi německými, jenž byl ode všech kmenů jednosvorně zvolen a pročež se dělo nastolení jeho velmi slavně.

Způsob, jak se při nastolení tomto před se šlo, zachoval se až na doby pozdější. Byl zajisté volen od „vysoké šlechty,“ kteráž zdvihnuvši ho na trůn, přísahala mu věrnost, načež představen jest celému národu, kterýž bříinkotem mečů a jásáním volbu schvaloval, aneb mlčením nelibost svou projevoval. Na to uznán a potvrzen jest nově zvolený skrze duchovenstvo. Arcibiskupové mohušský, kolínský a trevírský mazali a korunovali ho na krále, odevzdávajíce

*) Viz rodokmen na str. 14.

mu odznaky říšské: meč, pás, náramky a žezlo; jablko říšské odevzdávalo se teprv od časů Otty III., kdežto sv. kopy obdržel již Jindřich I. na znamení nejvyššího velitelství říšského. Po té přišlo holdování novému králi od vasalů. Král seděl v ornaté královském na trůně udílel a potvrzoval léna. Konečně následovala hostina, při níž obsluhovali korunovaného krále vévodové a falckrabata, z čehož vytvořily se v prodlouženém čase 4 nejvyšší úřady (Erzämter) říšské: maršalství, komornictví, číšnictví a trukseství.

Ota I. vytknul si za úlohu panování svého moc vévodskou co možná zeslabiti a říši německou přivésti na ty hranice, jaké mívala říše francká za Karla Vel. V první příčině bylo mu štěstí velmi příznivo; neboť ač se proti němu vzbouřili vévodové lotrinský a francký, s nimiž se spojil i vlastní bratr Otův Jindřich, tož přemohl je Ota šťastně, a poněvadž oba řečení vévodové ve válce této zahynuli, udělil Lotrinsko svému nastávajícímu zeti Konradu a Francko, spojiv se Saskem, podržel přímo v ruce své: vůbec vyřknul zásadu, dle kteréž náleží právo udělování hodností jedinému králi.

Aby pak moc vévodskou ještě více zeslabil, zřídil *falckrabata*, úředníky, jimž svěřena jest správa statků říšských, jakož lén a důchodů zemských; tím způsobem ustanoveni jsou nad vévody dohlížitelé královští. Dále nadržoval Ota biskupům na úkor moci vévodské, uděluje jim rozličné immunity.

Když pak uprázdněno jest vévodství bavorské, udělil je bratru svému Jindřichu, s nímž se byl opět smířil a Švábsko dal po smrti tamějšího vévody synu svému Ludolfovi a tak byla v držení *veškerých vévodství* jenom *jediná* rodina — sasko-královská.

Sesílen jsa vnitřní touto jednotou podnikl výbojně války v sousedství svém, tak se *Slovany zálabskými*, v kteréž válce nabyli lstný markrabí *Gero* u Slovanů zlé pověsti. Podobně válčeno i s *Čechy* za Boleslava I. po 14 let (936—950), až když konečně vtrhl Ota

Ota, vévoda saský († 912)

1. Jindřich I. Ptáčník † 936

2. Ota I. († 973), (1. choť Edita angl. 2. „ Adelhaida burgd.)	Jindřich vévoda bavorský († 955)	Bruno (arcibi- skup kolínský, vévoda lotrin- ský).
1. Luitgarda, choť Konrad vév. lotrins. († 955)	1. Ludolf s deo- rou vévody švábského, stal se sám vévodou švábs- kým. († 957)	2. Jindřich Svár- livý († 995)
	3. Ota II. († 983) choť Theo- fano	5. Jindřich II. Svatý († 1024)
	4. Ota III. († 1002)	

s nesčíslným vojskem až do prostřed země uzavřen jest mír, vedle něhož přiznal se Boleslav I. ku placení starodávného poplatku. Také s *Dány* bojoval vítězně, upevnil takto a porozšířil starou marku šlesvíckou. Mnoho starostí a namahání, ale také i rozšíření moci a slávy způsobila Otovi *Italie*.

Od času sesazení Karlu Tlustého (887) byly v Itálii neustálé spory o vládu; najmě mezi rodinami furlánskou a spoletskou, až konečně tato r. 897 Lambertem vymřela; po smrti něm. krále Arnulfa, který také nesl asi dvě leta korunu císařskou, dostala se tato Berengaru I. z rodiny furlánské (900—924). Ten však utiskoval velmože italské a pročež spiknuvše se proti němu povolali Rudolfa II., krále hornoburgundského, kterýž také v skutku 922 korunu lombardskou obdržel; Berengar I. jest na to r. 924 zavražděn. Ale ani Rudolfovo panování nebylo v Itálii beze všech ústrků. Hnedle po smrti Berengarově dostal se rozličnými piklemi na trůn lombardský *Hugo*, hrabě dolnoburgundský; po několikaletém válčení nastoupil Rudolf Hugonovi Itálii, načež mu dal tento Dolní Burgund neboli Arelat (935), tak že bylo od nynějška obojí Burgundsko v jedné ruce spojeno.

Král Hugo přijal syna svého Lotara za spoluvládcе; a však již r. 945 spůsobil proti nim bouři *Berengar* (II.) z Ivree, po přeslici vnuk Berengara I., následkem čehož musel Hugo prchnouti a Lotar, držev se tu ještě několik let, zemřel náhle 950. Nyní byl *Berengar II.* jediným králem italským. I on přijal syna svého Adalberta za spoluvládcе, a chtěje utvrditi moc královskou v domě svém, nutil Adelhaidu, vdovu po Lotarovi, ku sňatku s Adalbertem, kteráž, zpěčujíc se toho, držána jest u vězení, kdež s ní nehodně nakládáno. I poštětilo se jí konečně r. 951 utéci, načež volala krále Otu ku pomoci; podobně volala ho i strana s Berengarem nespokojená, což bylo Otovi velmi milé, poněvadž beztoho toužil zmocniti se *Italie* a koruny císařské.

Přišed Ota (951) do *Italie*, zmocnil se Pavie takřka beze všeho boje a dav si vstaviti korunu lombardskou na hlavu pojal Adelhaidu za manželku. Ale Berengarovi ponechal předce v Itálii vládu, uděliv mu ji co léno říše německé; Furlánsko však s Veronou přidělil bezprostředně k Německu (vévodství bavorskému). Již nyní chtěl Ota táhnouti do Říma, aby přijal také i korunu císařskou, ale nepokoje, které byly zatím v Německu vypukly, volaly ho nazpět.

Nepokoje v Němech. Válka s Maďary. Syn z prvního manželství Otova Ludolf bál se, aby nebyl skrze druhé manželství Otovo s Adelhaidou od nástupnictví na trůně vyloučen a pročež vzbouřil se proti otci svému; k němu přidal se jeho švagr vévoda lotrinský Konrád, a tito nijak nerozpakovali se povolati ku pomoci své i Maďary. Ota dav oba povstalce do klatby říšské, zbavil je vévodství jejich. Ale *Maďari* obnovovali loupežné vpády své dále. I vypravil se proti nim Ota I. a porazil je r. 955 ve veliké bitvě

u *Augsšpurku* (na Lechu), již účastnil se i chrabrý voj Čechů, od vévody Boleslava I. Otovi poslaných. Maďaři utíkající dolů po Dunaji, poraženi jsou podruhé od českého Boleslava I. někde na jižních hranicích českých stojícího, tak že nezbylo skorem nikoho, kdož by byl mohl podati rodákům svým v Uhrách zprávu o této dvojí porážce.

Následkem vítězství tohoto vzaty jsou Maďarům některé země, které si byli v prodleném čase osvojili; jmenovitě obnoveno jest krajiště na levé straně Dunaje až po řeku Moravu, a na pravé mezi Enží a Orlovou a nazváno opět *markou východní* neboli *ra-kouskou*. Podobně dobyty jsou na Maďarech od Boleslava I. země: *Morava se Slovenskem*, horní *Slezsko* a *Krakovsko*, kteréž spojeny jsou s *Čechy*.

Druhé tažení Otovo do Itálie 961. Když Ota docílil v Němcích pokoje, táhl opět do Itálie, kdež si tím časem počal Berengar vésti, jako by byl zcela neodvislým. Přišel 961 do Lombardska, jehož beze všeho namáhání dobyl, a zajal Berengara; Lombardsko pak podržel. Sám nato táhl do Říma, kdež jest korunován také i na *císaře římského* 962.

Tímto činem spojena jest hodnota císařů západorímských s říší německou a potrvála při ní až do zrušení svého v století XIX.

Ale v krátce nastal tuhý spor mezi papežem Janem XII. a Otou o vykonávání císařských práv v Římě; na synodě církevní, kteráž schvalně k tomu svolána jest, předsevzaty jsou na papeže mnohónásobné žaloby, kteréž dovozovaly, že jest Jan vysoké hodnosti této naprosto nehoden: i sesazen jest a místo něho povýšen Lev VIII., kteréhož Ota, jakožto císař římský, v hodnosti této potvrdil. Tento způsob potvrzování papežů skrze císaře udržel se přes sto let (1073). Avšak Ota musel jak Lva VIII. tak i nástupce jeho udržovati na stolici sv. Petra mocí zbraně jak proti přívržencům Jana XII. tak i proti Římanům samým. Za tou příčinou musel podniknouti

třetí tažení do Itálie 966. Přemoh a spokojiv Římany, dal zde nyní korunovati na císaře římského syna svého *Otu* (II.), jenž byl již od r. 961 zvolen a korunován za krále německého.

Po té by se byl rád zmocnil *jižní Itálie* a *Sicilie*, kteréž krajiny patřily dílem Byzantincům, dílem Arabům. S Byzantem dal se nejprvé do vyjednávání mírného, žádaje pro syna svého Otu za ruku cís. princezny *Theofany* a za věno jižní Itálii; sňatku tohoto po některých obtížích skutečně dosáhl.

Od této doby obraceli veškerí císařové římští pozornost svou více k Itálii než k Německu, čímž jest toto nejen zanedbáváno, ale i seslabováno, poněvadž z něho vysílány jsou co chvíle ty nejlepší síly vojenské, aby císařům udržovaly na uzdě věčně nepokojnou zemi tuto.

Polský král *Měčislav I.* věda ze zkušenosti, která si králové němečtí pod pláštíkem šíření víry katolické podmaňují jednu zemi slovanskou po druhé, uznal raději dobrovolně vrchní moc Oty I. a pojav českou kněžnu Dúbravku, dceru Boleslava I., za manželku, přijal i s národem svým křest (966). V Poznání zřízeno jest pro Polsko první biskupství. Podobně zřízeno jest i v Čechách přičiněním Boleslava II. biskupství 973, kteréž náleželo k arcibiskupství mohušskému, kdežto poznaňské k magdeburskému.

8. Ota II. 973—983.

Sotva že nastoupil Ota II. na království, zdvihl se proti němu bratrovec jeho *Jindřich Světlivý*, vévoda bavorský, chtěje sám trůn uchvátiti; spojili se s ním také vévoda český a král polský; ale Ota přemoh Jindřicha mocí zbraně, odejmul mu Bavorsy a maje tak veliká vévodství moci královské za nebezpečná, rozdělil Bavorsy (976), učiniv z nich *vévodství korutanské*, jemuž dal části jv. (Veronu, Furlany, Istrii, Krajinu a Korutany); *markrabství rakouské* vyňato z moci vévodů bavorských a dáno *Leopoldovi Babenberskému* (976), při jehož rodě zůstalo po 300 let. Podobně vyjmuta jest i *marka česká* (při Šumavě) z vrchmoci bavorské a postaven zde markrabí zvláštní*).

Po krátké válce, kterou vedl Ota II. s Lotarem, králem francouzským, jenž se chtěl Lotrinska zmocniti, podnikl (980—982) válečné tažení do jižní Itálie, již chtěl dobytí; neboť právě tenkrát snažili se Saraceni (Mahomedáni) rozšířiti panství své dále na sever poloostrova. Sprvu vedlo se Otovi proti nim dobře, avšak byv za nedlouho v neopatrnosti své poražen, zachránil život svůj jen velmi dobrodružným útekem.

Připravuje se k novému tažení svolal do Verony *obecný sněm* království jak německého tak lombardského, kdež dal zvoliti mladistvého syna svého Otu (III.) za krále obou říší. Mezi přípravami válečnými zemřel Ota II. 983.

9. Ota III. (983—1002).

Ota III. byl při smrti otce svého teprv tři leta stár, i povstal spor o poručnictví.

*) Lepařův Atlas, IV.

Přede vším chtěla je vésti matka jeho Theofano, avšak Jindřich, vyhnaný vévoda bavorský, zmocnil se mladého Oty, nemaje při tom v úmyslu nic menšího, než zmocniti se při této příležitosti koruny samé. Ale snaha jeho byla marná! Přinucen ostřím zbraně musel vydati Otu Theofaně, načež obdržel vévodství bavorské zpět, jsa od té doby povždy věrným vasalem. Theofano vychovávala syna svého velmi moudře až do smrti své, načež se stala pěstounkou jeho babička Adelhaida, jejíž vedení vyrovnalo se Theofaninu. Přidáme-li k tomu, že k výchování a vycvičení Otovu přiřičovala také tetka jeho Mathilda, jeptiška, nebudeme se diviti, když ho vrstevníci jeho nazývali „divem světa.“

V 15. roce věku svého táhl Ota III. do Říma, dada se zde na císařství korunovati.

Při této příležitosti seznámil se tu se *sv. Vojtěchem*, druhým biskupem Pražským, kterýž opustiv již po druhé Prahu, chtěl v Římě vésti život klášterský; k přimlouvání však papežovu vracel se zpět, cestuje ze Říma zároveň s Otou III., kterýž si ho na cestě této nad míru oblíbil, tak že ho učinil nejen svým zpovědníkem, ale i nocležníkem; avšak s Mohuče obrátil se Vojtěch do Polska a pak do Prus kázat pohanům evangelium, kdež dne 23. dub. 997 zemřel smrtí mučednickou. Vykoupiv Boleslav Chrabrý, král polský, od pohanův tělo *sv. Vojtěcha*, dal je v Hnězdně pochovati.

Brzy potom (999) přivedl Ota na stolec *sv. Petra* někdejšího učitele svého *Gerberta*, jenž přijal jméno *Silvestr II.* Blouzně následkem vysokého vzdělání jakož i dosavadního mládí svého o někdejší slávě starého Říma obmýšlel Ota zvoliti Řím za stálé sídlo, v kteréž myšlence ho utvrzoval i sám papež *Silvestr*. Ale toto nesrovnávalo se ani s volí obyvatelstva římského, kteréž si v bezuzdnosti své nepřálo přítomnosti panovníka mocného, nejméně již cizího, ani s tužbami a prospěchem národa německého skrze Itálii beztoho již na mnoze zkracovaného.

Jsa mysle nábožně putoval Ota do Hnězdna ku hrobu svého miláčka *Vojtěcha*. Zde potvrdil založení polského arcibiskupství, kterýmž způsobem nabyla církev polská samostatnosti národní, nepřináležejíc více k metropoli magdeburské a tak jest působení Německa na tyto země slovanské v příčině této zlomeno.

V *Uhrách* zřízeno jest touto dobou za panování *Štěpána* (*sv.*) arcibiskupství v *Ostřihomě*, jemuž poddáno několik jiných biskupství; papež pak *Silvestr* poslal králi tomuto, který se o šíření křesťanství v zemi své tak pečlivě staral, královskou korunu a apoštolský kříž.

Kdežto Ota I. při zřizování nových biskupství v *Polště* a v *Čechách* o to dbal, aby byla podřízena metropolím německým, potvrzoval Ota III. odtrhávání se země těchto v té příčině od Němec, což přispělo jen k tím větší neoblíbe-

nosti mezi rodáky jeho, kteráž se byla mezi nimi bez toho již následkem jeho choutek po přesídlení do Říma uhostila.

Když pak vracel se z Hnězdna táhl do Říma, vypuklo tu proti němu vzbouření, tak že musel odtud prchnouti. Přípravuje se ku potrestání nevděčného města tohoto, zemřel na zimnici (1002) jsa teprv 22 let stár a nezanechav potomka žádného.

Za příčinou neustálé skorem nepřítomnosti jeho nabývali jak světští tak duchovní páni v Německu samostatnosti a moci vždy větší, ovšem na úkor moci královské.

10. Jindřich II. Svatý (1002—1024).

Jindřich bavorský byl nejbližší příbuzný vymřelé rodiny královské, předce však nebyl ode všech pánů německých hned uznán. Nejvíce podporovali ho biskupové a teprv v prodleném čase přihlašovali se velmožové říšští uznávající ho, což se však nedělo vždycky bez donucování ostřím meče.

Hůře ještě bylo v *Itálii*, kdež dovozováno, že mají Lombardové právo voliti si po vymření rodiny královské panovníka sami. I skutečně snažil se *Arduin z Ivree* pojistiti si v Lombardsku důstojnost královskou. Jindřich táhna proti němu přemohl ho sice (načež *Arduin* zemřel v klášteře), ale přede jednou musel odtud utíkat, při čemž zlomiv nohu přizván jest „*Kulhavým*.“

S mnohem však menším prospěchem bojoval proti polskému *Boleslavu Chrabrému*. V Čechách sice, jichž se mocný král tento za *Boleslava III. (Ryšavého)* zmocnil, učiněn jest panování polskému pomocí Jindřichovou brzy konec, poněvadž Čechové sami nechtěli vlády polské toužíce po zákonitém Přemyslovi svém *Jaromíru*, ale mnohem tíže to šlo v obojích *Lužicích*, jichž se *Boleslav* zmocnil. Jindřich nemoha proti mocnému králi polskému ničeho svéstí, spokojil se, když *Boleslav* obě tyto země od něho přijal v léno (1018). Tuk postaveny jsou na východě hranice dobývavosti králů německých!

Důležitý jest poměr Jindřichův k duchovenstvu německému. Jindřich vystavěl si v *Bamberce* hrobku a zřídil tam nové biskupství, kteréž nadal statky svými ve *Fraunku*. Aby pak upokojil biskupa *vireburského* a *arbibiskupa mohučského*, kteří se mněli novým biskupstvím tímto za zkrácené v příjmech svých, dal jim v náhradu statky královské. Podobně rozdal Jindřich biskupům již dříve množství korunních statků, chtěje se jim odměnit, že ho při nastoupení vlády tak vydatně podporovali; ale následkem toho připravil korunu takofka o veškeré stálé příjmy; za tou příčinou bývalo nyní v obyčeji, že dávali noví

hodnostové církevní — ovšem sprvu zcela dobrovolně! — králi rozličné dary a zde běže počátek svůj tak zvaná *simonie* neboli kupování výnosných úřadů církevních. Jindřichem II. vymřela na dobro rodina saská.

Obrátíme-li zrak svůj na krále saské, shledáme, že sice sprvu zamezili silou ducha svého svévolnosti vysoké šlechty německé podporující při tom neustále vznik stavu městského, ano — což jest hlavní jich zásluhou — že svedli různé kmeny německé v jedno a že upevnili je v jednotě této: avšak v tom chybovali velice, že pachtíce se po vzduchové slávě císařů římských, zanedbávali vlastní základ moci své — Německo, kteréž bývajíc ponecháno samo sobě, sláblo vnitřními rozbroji a přepychem mocných velmožů, kteří se stávali vždy zpupnější a to na útraty moci ústřední.

c) Německo pod králi z rodiny francké 1024—1125.

11. Konrád II. Sállický (1024—1039).

Po smrti Jindřicha II. vystoupili dva kandidáti trůnu německého, kteří, jsouce bratrance, pocházeli po přeslici z rodiny saské; byl to *Konrád* starší vévoda *francký*, a *Konrád* mladší hrabě *francké*. Když však padla volba na staršího, ustoupil mladší dobrovolně.

Nedlouho po nastolení nastal Konrádu boj s *Polskou*. S mohutným Boleslavem Chrabrým nemohl Jindřich II. kdysi ničeho svésti, ale když zemřel (1025), nastaly mezi oběma syny jeho sváry o dědictví, čehož chtěli použiti sousední panovníci k opětnému dobytí zemí, kteréž byli za Boleslava ztratili. Skutečně zmocnil se *Štěpán I.* uherský *Slovenska*, které od té doby od Uher více odtrženo není; syn vévody českého *Oldřicha*, hrdinný *Břetislav*, dobyl *Moravy*, kteráž tolikéž nikdy více od Čech oddělena není. I Konrád úmysloval zmocniti se opět *Lužic*. K tomu cíli postoupil *Kanutovi*, králi dánskému, aby přešel spolek s Dánskem, marku šlesvíckou, které někdy dobyl Jindřich I. Načež skutečně připojil zase *Lužice* k Německu. Hned po ukončení těchto věcí získal Konrád také *království arelatské* (Horní a Dolní Burgund), kteréž byl poslední bezdětný král Rudolf III. již Jindřichu II. zaslíbil a které nyní po smrti jeho (1032) Konrádu připadlo. —

Štasten takto na venek obmýšlel Konrád učiniti korunu německou v domě svém dědičnou. Z té příčiny prohlásil *dědičnost*

podmanství (manství z druhé ruky), aby tím způsobem odtrhl malé many od mocných pánů lénních a tak tyto zeslabil, a pak aby si utvořil mezi oněmi silnou stranu; krom toho snažil se, aby soustředil veškerá vévodství v ruce syna svého, chtěje ho takto učiniti bezprostředním pánem veškeré říše. Skutečně dal mu ještě za živobytí svého odumřelá vévodství bavorské a švábské; francké pak mu bez toho po smrti otcově připadnouti mělo. Konečně dal také tohoto syna svého *Jindřicha* (III.) již co chlapce na krále německého korunovati. Konrád vyřknul také v *Itálii dědičnost málých lén*, chtěje i zde mocné vasaly oslabiti.

12. Jindřich III. Černý (1089—1056).

Mladý Jindřich byl po smrti otce svého v držení tří vévodství: bavorského, švábského a franckého; vévodství korutanské nebylo na ten čas obsazeno, vévoda pak lotrinský byl Jindřichovi nakloněn; mohlo tedy činiti rodu jeho u provedení dědičnosti trůnu obtíže jenom Sasko.

Na východě říše německé budovala se pojednou mocná říše *slovanská*. Statný hrdina *Břetislav*, kterýž nastoupil na vévodství české po otci svém *Oldřichu* (1087), zmocnil se již r. 1038 *Krakova*, nato *Vratislavi*, ano i *Henědnu*. Jindřich III. nechtěje míti tak mocné říše na východní hranici své, přinutil dvojím tažením *Břetislava*, aby vydal země polské královi *Kazimíru* (1041). V *Uhrách* byly po smrti kr. *Štěpána I.* veliké rozbroje, i snažil se jich Jindřich použiti k tomu, aby uvedl Uhry v odvislost německou; zdálo se sprvu, jakoby se nenamáhal marně, ale konečně nedosáhl přede vše touženého.

Chtěje Jindřich v Německu staviti ustavičné válečné rozbroje, které mezi sebou jednotliví páni vedli, nařídil tak zvaný „mír boží“, a poněvadž bylo zapotřebí dohlídky, zdali se všudy zachovává, jakož i aby nenastalo v Němcích za jeho nepřítomnosti bezvládí: odhodlal se rozdělití zase jednotlivá vévodství, neudělil jich však domácím, statky dědičnými bohatým pánům, aby nerozšířil moci jejich, ale dal je cizím osobám, které jsouce mu zvláště oddány, nebyly s tímže kmenem přímo sbratřeni. Sporádav takto vše v Německu táhl do *Itálie*, kdež panovaly tou dobou veliké nepřístojnosti v úradě papežském. Byliť pak právě tím časem papežové tři.

Přišel Jindřich do *Itálie* (1046) svolal tam dvě synody, na nichž vyřknuto jest sesazení všech tří papežův a zvolen nový pod jménem *Klément II.* Jindřichovi dáno jest po té jak od lidu tak

i od duchovenstva římského právo dosazovati náměstky sv. Petra, jehož on později skutečně ještě několikráté použil.

Jindřich III. dal stejnojmenného syna svého korunovati na krále německého již ve 4. roce věku jeho; načež brzy sám zemřel nemaje ještě ani plných 39 let stáří svého.

13. Jindřich IV. (1056—1106).

Nový král byl při smrti otce svého teprv 6 let stár; vedla tedy místo něho vládu matka *Anežka*, kteráž ho zároveň vychovávala. Chtějíc sobě a synu svému u velmožů říšských získati mocné podpory, rozdávala vévodství dědičně. Biskupové, hledíce na věci tyto okem nepřívznivým, smluvili se, že se Jindřicha zmocní a střídavě jménem jeho vlásti budou. *Hanno*, arcibiskup *kolínský*, dal mladého Jindřicha násilně unésti a vychováváje ho vládl místo něho, řídě vychování jeho dost svědomitě; huře však bylo u *brémského* arcibiskupa *Adalberta*, kterýž jsa nesmírně vládychtivý Han-novi mladého krále skorem mocí odejmul. Nesvědomitý Adalbert, chtěje mladického Jindřicha k sobě připoutati, aby jen mohl sám dlouho a dle své chuti vlásti, nechával nerozumnému mladíku královskému ve všem zvuili, tak že již hned outlá mysl jeho na dobro jest pokažena. To vidouce mužové, blaha vlasti i krále dbalí, chtěli Jindřicha ze zlého pěstounství tohoto vytrhnouti; než k návodu Adalbertovu prohlásil se Jindřich za plnoleta — byl tehdáž právě 15 let stár! — zůstáváje i na dále na dvoře Adalbertově. Nyní teprv oddával se mladý král před očima arcibiskupovými všem možným prostopášnostem, což bylo tomuto vhod, poně-vadž tím libovolněji mohl vlásti. Mimo to vštěpoval Adalbert odchovanci svému hned od prvopočátku velikou zášť proti vévodské rodině saské, jakož vůbec proti celému kmeni tomuto.

Konečně se všestrannému dolehání předce poštěstilo Adalberta vlády zbaviti; avšak nezískáno tím mnoho, nebo nyní ujal se vlády nerozumný a zkažený král sám, jehož skutky vládní zá-visely tytýž na nehodných dvořenínech.

Nejvíce cítili nátlak nezřízené vlády jeho *Sasové*. Chovaje proti nim od mládí svého nenávisť, zdržoval se neustále v krajině jejich, poněvadž ho museli i s celým dvorem jeho po celý ten čas se vším vydržovati a i veškerá ta mnohonásobná násilí snášeti, kterých dopouštěl se na obyvatelství jak on, tak i prostopášné dvořeninstvo jeho; i počali tedy *Sasové*, jsouce nad tím rozmrzeni,

reptati, obzvláště když viděli krále zakládati v zemi své mnoho pevností, pomocí jichž patrně obmyslel násilnickou vládu svou mocí nad nimi provozovati.

Mezi tím poštěstilo se po 3 letech Istivému Adalbertovi brem-skému získati si opět důvěry a přízně Jindřichovy.

Nyní přede vším vymstil se dřívějším protivníkem svým, namluviv králi, kterak prý vévoda bavorský ve spojení s Magnem, mladým dědicem vévodství saského, strojí životu jeho úklady; načež Jindřich zbavil Otu vévodství jeho a Magna držel ve vězení.

Všecky tyto věci způsobily v *Sasích vzbouření* (1073—1075), kteréž bylo tak mocné, že ustupuje Jindřich před ním, musel povstalcům ve všem povoliti. Otovi vráceny jsou Bavorsy, Magnus jest puštěn na svobodu a opevněné hrady ponechány lidu k rozboření. Avšak při tomto dopustili se rozhořčení Sasové přehmatův loupíce chrámy a przníce až i hrobky královské, což bylo příčinou, že přistoupili na stranu královu knížata jihoněmecká a porýnská; podobně pomáhal mu i vévoda český Vratislav II., začež mu Jindřich slíbil Míšeň a Lužici. Svedena jest se Sasy bitva na *Unstrutě*, kdež jsou tito poraženi. Po té poddávali se králi velmožové saští, když jim zaručeny budou čest a statky, což jim sice od šlechty, kteráž byla s králem, slíbeno jest; avšak tento nic nedbaje slova jejich, jímal a vrhal do vězení nejen šlechtice, ale i biskupy, opravuje a stavě při tom pevnosti jako dříve.

Sasové, najmě biskupové, odvolávali se ve při své s králem k *papeži*, tehdaž *Řehoři VII.*

Stav tehdejšího duchovenstva. Duchovenstvo nalezalo se od mnoha let ve stavu velmi nezřízeném, dosazováno bývajíc na místa svá z největší části ne vedle schopností a zásluh, nýbrž *simonií* (svatokupectvím) a pročež nedbali takovi spasení duší jim svěřených, nýbrž jenom světského zisku a ponejvíce i takového též vyrazení k většímu pohoršení svých věřících. Často se stávalo, že mnohý nemaje, musel se na zakoupení takového místa vypůjčiti; když pak je obdržel, prodával zase on místa nižší, aby uplatil dluh svůj, odíraje mimo to všemožným způsobem věřící, jen aby mnoho vytěžil, načež pak obyčejně velmi vesele, ne-li prostopášně, živ byl. Tento neduh simonistický zavládl celou tehdejší západní a střední Evropou. Biskupská místa, kteráž byla od časů Otonů tak bohatě nadána, poněvadž v nich chtěli míti králové saští vydatnou pomoc proti velmožům, bývala zvláště touhou lidí, kteří chtěli dobře žítí a na dvoře královském se lesknouti, nebo vláda říšská spočívala ponejvíce v rukou biskupů, kteří také i mocí ozbrojenou králi pomahávali sami do boje táhnouce. Světským zaměstknáním tímto nejen že zanedbávali duchovní své povinnosti, ale oni se octli v takové odvislosti od krále, že se tento domníval, jakoby měl výhradné právo k obsazování praebend praelatských. Ba i s papežstvím samým

nebylo to lepší; do nedávna byla důstojnost tato rejdištěm několika rodin vysoké šlechty římské, i dostávali se tytýž na stoličce sv. Petra lidé důstojnosti této naprosto nehodní a nezřízeným životem svým nejednou veliké pohoršení působící. Císař Jindřich III. učinil tomu konec, dosazuje k žádosti lidu i šlechtnějšího duchovenstva římského, kterých si přálo, aby byly při obsazování papežů odstraněny plotičky nehodné šlechty římské, na úřad ten muže řádné a důstojné, a tak byla i tato nejvyšší hodnost církevní v rukou panovníků světských.

Neblahý tento stav církve velice trdil muže opravdu šlechtné, kteříž by byli rádi v té příčině nápravu zavedli. Nejvydatnějším semeništěm pro myšlenku této reformy byl nejnámennější tehdejší klášter benediktinský v *Kluniace* (ve Francii), jehož mnichové přísným životem svým byli vzorem pokaženému tehdy světu duchovnímu, kdežto ze škol jejich vycházeli mladíci, nejvíce ze stavu vysoké šlechty, odnášejíce s sebou vzdělání vědecké a přísné zásady mravné.

Po 150 let rozesával již klášter tento, jakož i jiné, které podle něho zřízeny jsou, po celé západní Evropě zásady své, tak že mezi šlechtnějšími, nejen mezi kněžstvem, ale i mezi panstvem uznávány jsou. Údem jeho stal se také římský mnich *Hildebrand*, kterýž prováděje před některým časem sesazeného papeže Řehoře VI. (1046) do Němec, seznal zde důkladně, jaké nepřístojnosti dějí se na dvoře královském při udělení míst duchovních; již tenkrát předevzal si v duši své zasazovati se po celý život svůj proti zlořádům těmto.

Papež Lev IX. (1049—54) byl také velikým ctitelům zásad kluniackých, i seznámiv se s Hildebrandem, vzal si ho s sebou do Itálie; od té doby byl mnich tento duchem veškerého počínání papežů následujících.

Již tentýž Lev IX. vydal k radě Hildebrandově přísné zákony proti simonii, ustanoviv svěcení takových kněží, kteří svatokupectvím místa svého dosáhli, za neplatné. Jak velice byla neplecha tato rozšířena, viděti nejlépe z toho, že Lev IX. tento zákon svůj nemohl všude přísně provésti, sice by byla největší část chrámů zůstala bez duchovních.

Po krátkém panování *Viktora II.* (1055—1057) a následníka jeho *Štěpána IX.* (1057—58) přišel *Mikuláš II.* (1058—1061), kterýž dal na koncilii v Sutri ustanoviti o volbě papežů: že přední právo papeže voliti náleží kardinálům, lidu pak římskému papeže uznati „s patřičnou ovšem úctou k císaři“; dále pak nařízeno, že duchovní propadá benefícia svého, který ho nabyl simonií, a konečně, aby kněžstvo budoucně bez výminky zachovávalo bezženství (coelibat). Z toho povstalo veliké rozhořčení, jmenovitě v Lombardsku, kdež se zákony tyto veliké části kněží dotkly, tak že tu nastal po smrti Mikuláše II., když zvolen jest od kardinálů *Alexandr II.* (1061—1073), kterýž byl tolikéž pro opravy, skutečný boj mezi stranami, reformační a starou. Přivržence starých zlořádů vyháněl již dávno přestal líbiti. A tak dělo se více méně po celé katolické Evropě vyjma východní části její.

Vláda Jindřicha IV. volby *Alexandra II.* neuznala, poněvadž již nechtěla trpěti dalších kroků na cestě reformační, které patrně čím dále tím více moc císařskou ve veškerých věcech církevních zkracovaly a proto jmenován jest od vlády této vzdoropapež *Honorius II.* Tím však nenechal se zastrašiti ani *Alexandr*, tím méně rádce jeho *Hildebrand*. Nastal mezi oběma stranami skutečný

boj, ale konečně zůstal přede jen Alexandr II. papežem, jehož posléze i sám německý dvůr uznal.

Jindřich IV. a Řehoř VII. Po smrti Alexandra II. povolán jest od lidu i od kučžstva římského jednohlasně za papeže *Hildebrand*, kterýž bez toho již po dlouhá leta veškeré záležitosti církevní řídil a spravoval. Když ho byl i sbor kardinálů zvolil, přijal jméno *Řehoře VII.* (1073—1085).

Muž tento, uvažuje bystrým zrakem svým veškeré okolnosti, usiloval, jsa prost všech ohledů vedlejších, vůli a vytrvalostí neoblomnou o vjmanění církve z pod moci světské a postavení moci papežské nad cisářskou. V té příčině musel se dáti nutně s touto do boje, jehož se však duch jeho nijak nelekal. Stav říše německé byl mu v těch kusech velmi příznivý.

Květla-li v Německu simonie již za Konráda II. a Jindřicha III., dělo se to přede ještě v míře mnohem menší nežli nyní za Jindřicha IV.; neboť nyní považoval se takoroka každý na dvoře jeho oprávněným ku přijímání peněz za udílení míst duchovních, tak že přicházely v té příčině k papežům stížnosti za stížnostmi; a nepřestáno v řádění tomto ani po zákonech Mikuláše II.

Když byl Hildebrand zvolen za papeže, poslal Jindřich IV. do Říma zvláštního vyslance, aby přezvěděl, jak se to s volbou touto má? Tento proskoumav vše náležitě a nenaleznuv nikde závady, navrhl králi svému, aby volbu tuto uznal za pravou, což se i stalo.

R. 1075 držel Řehoř VII. v Římě koncilium, na němž jsou nově potvrzeny veškeré zákony o *simonii* a *coelibatu*; a poněvadž přišly papeži nové stížnosti z Němec, že se na dvoře Jindřichově žádného těchto zákonů církevních nijak nedbá, dal Řehoř VII. některé dvořany, o nichž se dokázalo, že by byli nejvíce vinni, skrze to do klatby; konečně *zakázal udílení světského beneficia berlou a prstenem* neboli *investituru*.

Jindřich IV. nestaral se o toto vše nijak, a nepropustiv ani exkomunikovaných dvořanů svých, propůjčoval praebendy duchovní způsobem dřívějším. Papež mu psal poznovu, vytýkaje mu to, a poněvadž mu tou dobou přišly nové žaloby ze Sas, kterak Jindřich v té zemi vězní biskupy a praclaty, nařizoval Řehoř zároveň, aby je Jindřich postavil před jejich řádný soud (duchovní); když pak se toho Jindřich zpěčoval, *povolal ho papež před svůj soud, aby se z jednání svého zodpovídal*.

Ale Jindřich svolal do Vurmsu (1076) synodu národa německého, kdež dal skrze oddané sobě biskupy prohlásiti Řehoře pro

jeho minulé živobytí a pro uražení osoby císařské za nehodna stolice papežské: načež vyřkl tento nad císařem klatbu, zprostuje zároveň poddaných veškeré k němu poslušnosti.

Knížata německá, jenž byli s Jindřichem nespokojeni pro jeho nezřízené živobytí, pro jeho mstivost a konečně pro věrolomnost, jižto dokázal v posledním povstání saském: sešli se v Triburu na sněmě, kdež se usnesli: nezprostit-li se Jindřich během roku klatby, bude považován za zbavena trůnu; zároveň pak žádali papeže, aby přišel do Němec, soudil mezi nimi a Jindřichem.

Tento vida se ode všech opuštěna, usmyslil si nejdříve dosíci absoluce papežské a pročež vydal se uprostřed nejtužší zimy 1077 přes Alpy do Itálie. Papež ubíral se právě do Němec; nevěda pak, v jakém úmyslu Jindřich přichází, uhnul se na pevný hrad Kanossu, tím více, poněvadž se po příchodu císařovu do Lombardska okolo tohoto shrnuli veškerí sesazení a jinak s Řehořem nespokojení biskupové, vyzývajíce Jindřicha, aby s nimi proti onomu táhl. Jindřich však nevšímaje si prozatím nabídnutí jejich, šel přímo do Kanossy, kdež po třídenním kajícím prošení dosáhl od papeže rozhrěšení, pod tou výminkou, když se podvolí soudu, kterýž nad ním bude držeti papež s knížaty německými a když vyčká rozhodnutí, zdaž má korunu podržeti aneb ne, do kteréž doby zdrží se vykonávání vši činnosti královské. Jindřich slíbil vše.

Sotva však vyvázl z moci papežovy, postavil se v čelo nespokojených biskupů lombardských, kteří mu zaopatřili silné vojsko, jímž obsadil všecky průchody alpské, nechtěje Řehoře do Němec pustiti. Dozvěděvše se knížata německá o tom, že snata jest s Jindřicha klatba, počali se — ne bez příčiny — báti msty jeho a pročež sešedše se na sněmě, zvolili si za krále vévodu švábského *Rudolfa*. Při volbě této byli přítomni také dva papežští legáti, aniž by byli proti platnosti její protestovali.

Když přišel Jindřich do Němec, vypukla tu všeobecná občanská válka. Proti Rudolfovi a straně jeho stál Jindřich s pluky oddaných mu biskupů a říšských měst, kteráž s ním nyní napařád držela; krom toho mu pomáhal vždy věrný kníže český Vratislav II.

Řehoř VII. nabízel se za prostředníka mezi Rudolfem a Jindřichem; tento však o tom nechtěl slyšeti a pročež dán jest opětně do klatby a Rudolf uznán papežem za krále (1080). Naproti tomu svolal zase Jindřich koncilium do Brixenu, kdežto jest Řehoř VII. prohlášen za sesazena a volen nový papež Kliment III.

V Němcích přálo tou dobou Jindřichovi štěstí válečné, neboť v bitvě na Elstře padl Rudolf, což považováno vůbec za soud boží, následkem čehož získal Jindřich přívrženců, tak že vytáhl na jaře (1081) do Itálie. Po dvou letech dostal se do Říma (1083), kamž uvedl vzdoropapeže Klimenta III., dal se od něho na císařství korunovati (1084). Mezi tím bránil se Řehoř VII. na hradě Andělském. I jal se mu Jindřich navrhovati smíření; avšak Řehoř žádal: dříve aby složil vládu v ruce jeho a pak že se bude vyjednávat. Jindřich — právě vítězný — toho ovšem neučinil, avšak mělo to za následek, že papeže mnozí z dosavadních přívrženců pro jeho neustupnost opustili.

Zatím přitáhl se silným vojskem Řehoři ku pomoci neapolský král Robert Quiskard, před nímž Jindřich opustil Řím. Ale poněvadž divocí Normani Robertovi dobyvše „věčného města“, velice je loupili, nastalo od obyvatelstva proti Řehořovi, jakožto původci všeho, veliké reptání, tak že se viděl nucen s vojskem normanským Řím opustiti. Přišed do Salerna, za nedlouho zemřel (1085). Tak skončil v předsevzetí svém neoblomný tento muž raději takřka ve vyhnanství, než by byl a i jen o vlas od zásad svých uvolil! Duch jeho obživil v nástupcích jeho, kteří vítězně dokonali, zač on byl bojovati počal.

Poslední leta panování Jindřichova. Za pobytu Jindřichova v Itálii zvolili si odbojní páni němečtí opět krále *Heřmana Lužemburského*, kterýž se však sám poděkoval, nemoha proti navrátilivšímu se Jindřichu ničeho poříditi.

Jindřich udělil vévodovi českému Vratislavu II. za stálou k sobě přichylnost *pro jeho osobu hodnost královskou* (1086), odpouštěje zároveň na budoucnost knížatům českým každoroční poplatek, na místě jehož měli toliko při jízdách císařů do Říma sloužit 300 oděnců. Mimo to podržel Vratislav panství nad částí Lužice (Budišínsko a Nissko), kteréhož si byl ve válkách těchto na odpůrečích králových dobyl.

Nyní nastala Jindřichovi zrada v jeho vlastní rodině. Syn jeho *Konrád*, jenž byl již 1087 za následníka v Němcích korunován a jehož zanechal otec v Itálii co náměstníka svého, nechal se od protivníků otce svého ku vzbouření nabádati, dať se skutečně na krále lombardského korunovati. Ale říšský soud, jež Jindřich v Němcích svolal, odsoudil zpronevěřilého syna ku ztrátě nástupnictví, kteréž přiřknuto jest nyní mladšímu bratru Jindřichu (V.); ten však musel slíbiti, za živobytí otcova vlády neujímati. Přes to všecko sveden jest i on ku vzpouře (1104), načež zmocniv se

otce Istí, přinutil ho výhrůžkami ku složení koruny, aby prý byl těm rozmiškám mezi církví a státem jednou konec učiněn. Po té držel necitelný syn otce svého jaksi ve vězení, z něhož mu tento přede konečně prchl do Lutichu. I bylo by snad ještě přišlo k občanské válce mezi synem a otcem, poněvadž tomuto zůstala města říšská až posud věrná, an tu právě Jindřich IV. zemřel 1106. Když již byl pochován, musela býti mrtvola jeho vykopána, neboť se mu nesmělo dostati řádného pohrobení, poněvadž zemřel v klatbě; až když jest tato po 5 letech s něho sňata, jest teprv u vši cti pohroben (1111).

14. Jindřich V. (1106—1125).

Jindřich V. uznán jest od papeže Paškála II. hlavně za tou příčinou králem, poněvadž bojuje proti otcí, držán jest za ústupnějšího — smířlivějšího. Avšak jak mile se Jindřich stal králem, osoboval si právo k investituře jako otec.

S velikým vojskem táhl Jindřich do Italie, aby se zde nechal korunovati. Než přišel do Říma, vyjednána jest skrze posly mezi ním a papežem smlouva, vedle níž se vzdává církev statků světských, a vláda světská investitury. Jindřich s tím byl spokojen. Nato přišel Jindřich ku korunovací do Říma a když řečená smlouva pro odpor praelátův v platnost nevešla, stál císař opět na předěslém právu svém, kdežto se nyní papež zpěchoval vstavití mu korunu na hlavu; ale průvod Jindřichův zmocnil se papeže a 14 kardinálů a přinutil ho nejen ku korunovací (1111) a ku svolení k investituře, ale i ku přísaze, že to vše činí z dobré vůle a že nedá Jindřicha do klatby. Po té byv Jindřich korunován, odešel z Italie. I dolehali kardinálové na papeže, aby dal císaře do klatby, čehož však on neučinil, nýbrž učinilo to koncilium samo, které tou dobou svoláno bylo.

Zatím vypukla v Němcích proti králi vzpoura, zosnována jsouc hlavně hodnosty církevními. I zdálo se, jakoby se vracely časy Jindřicha IV., ano skutečně trvaly po několik let rozbroje mezi mocí světskou a církevní; konečně smluvil se Jindřich V. k dolehání biskupů a panstva německého s papežem *Kalixtem II. ve Vurmsu o konkordátě* 1122, vedle něhož biskupové a opatové měli býti svobodně voleni od svých kapitol a klášterů za předsednictví císaře aneb jeho plnomocníka, zvolený pak přijal žezlo na znamení uděleného mu panství světského a od papeže prsten a berlu na znamení moci církevní.

Tak zkončen jest padesátiletý tento spor moci církevní a světské o investituru, není však rozluštěn na dobro, neboť není v konkordátě kalixtinském jasně vytknuto, která moc má zvoleného investovati dříve, zdaž císař aneb papež?

Tři leta po uzavření této smlouvy vurmské zemřel (1125) Jindřich V. bezdětek; jím vymřel po meči rod králů franckých.

C) Francie.

15. Poslední Karlovcí (—987).

Když byl Karlovec Karel Tlustý r. 887 pro neschopnost v Triburu sesazen (§. 3.), zvolen jest i ve Francii za krále hrdinný obránce hl. města francouzského Odo hrabě pařížský, vévoda z Francie (887—898), kterýž však nemohl dojíti všeobecného uznání, požívaje jen málo moci u vasalů, kteří drželi léna svá dědičně. Stalo se tedy, že si obrala jedna strana ještě za živobytí Odonova za krále opět Karlovce *Karla Pitomého* (892—923), kterýž však nabyl teprv po onoho smrti uznání všeobecného.

Normani byli pořád ještě krutou metlou Francie; Karel chtěje předejiti neustálé pustošení jejich, dal jim krajinu na dolní Seině („Normandie“) k stálému obývání a vůdci jejich Rollovi vrchnomocnost nad Bretagní, pod tou však výminkou, aby vesměs přijali křest.

Po Karlu následovali ještě čtyři panovníci z rodu Karlovců, kteří však neměli ani vlastní síly, ani od velmožů zvláštní podpory, a když konečně r. 987 zemřel *Ludvík V. Líný*, zvolen jest přičiněním četných a mocných přátel svých *Hugo Kapet*, vévoda francký, ačkoliv tu byl ještě právní dědic rodiny Karlovské.

16. Doba prvních Kapetoveů (—1060).

Hugonem, přizvaným „Kapetem,“ otevírá se řada králů, kteří zasedali na trůně francouzském až do r. 1328.

Hugo byl pánem bohatých statků v Pikardii a Champagni. Přes hranice však zemí těchto královská moc jeho málo platila. Velcí vasalové říšští považovali ho jen za sobě rovného, dávajíce mu přednost nejvýš toliko na sněmích. I menší šlechta dychtila po volnosti, ba i na statecích královských častý býval odpor poddaných. O národu vlastně tak nazvaném již ani dějepisné zmínky není, jelikož obecný lid upadnuv zřízením feudálním v nevolnost, stal se toliko nástrojem svévolných urozenců. Dějiny francouzské

po celou téměř dobu Kapetovskou záleží pouze v dějích domu královského, neboli v zápase jeho s vládami říšskými, ve vypočítávání vítězství neb porážek, jichž brzy moc královská, brzy šlechta zakusila. Celkem však pozorovati jest pozvolné silení a vzrůst moci královské z příčin hlavně následujících:

1) Velká léna spojována jsou znenáhla s korunou a to buď a) svatbami údů rodu královského s údy mocných vasalů, aneb b) podrobováním vasalů buřičských aneb konečně c) drobením velikých lén.

2) Veliká města držela pravidelně s králi proti mocným vasalům, kteří činivali ve zpupnosti své měšťanům příkoří.

3) Francie byla obydlena národem jednotným, tak že tam nebyli velmožové repraesentanty jednotlivých kmenův, jako to bylo v Němcích.

4) I Francie byla říší volebnou, ale voleno jest z téže dynastie, kteráž měla údy rodinné vždy dospělé a pročež nalezáme u jednoho jak u druhého tentýž směr politiky k sesílení moci královské hledící.

5) Králové věnovali pozornost a činnost svou vždy jen vlastní své zemi, nic neohlížejíce se po cizině, jako králové němečtí do Italie.

6) Králové frančtí byli v rozepřích jednotlivých vasalů obyčejně rozsudími, z čehož jim vzešla veliká vážnost, kdežto králové němečtí zřídka kdy podobný úřad zastávali, poněvadž se málo ve vlasti zdrželi.

D) Anglie.

17. Nejstarší dějiny až do podmanění skrze Dány (449—1016).

Na ostrově velkobritanském vládli od samého konce starého věku *Anglosasové* (I. dílu str. 269), kteří zde zřídili *heptarchii* t. j. sedmero říší. Jsouce pohané potlačili tu náboženství křesťanské; ne však na dlouho, neboť již na počátku VII. stol. rozšiřovalo se mezi nimi s velikým úsilím a nemějším prospěchem křesťanství (I. dílu str. 291), tak že zde povstalo tou dobou 11 biskupství s jedním arcibiskupstvím v Canterbury.

Ku šťastnému výsledku tomuto přispěl velice *Edelbert*, král v Kentu, kterýž maje za manželku Berthu, dceru franc. krále Chariberta, tedy katoličku, dal se přimlouváním jejím pokřtiti a tu zřízena jsou i biskupství výše zmíněná. Missionáři, kteří sem velmi četně z Italie přicházeli, dbali však nejen víry Kristovy, ale i vzdě-

lávání literního, ano i vzdělávání půdy; i vzkvétala zde románská civilisace, tak že vzdělanost Anglosasův jest tou dobou (VII. stol.) vyšší než sousedních Franků. Tehdáž žil a učil národ svůj *Beda Ctihodný* (Venerabilis, nar. 672, † 735), kterýž obíral se nejen vykládáním starého a nového zákona lidu svému, kteréž výklady i v Německu a Francii přijaty jsou, nýbrž i spisy historickými a mathematickými.

Veliký krok ku povznešení říše anglosaské učinil *Egbert Vel.* (799—837), který spojiv mocí všech sedm říší v jedno, nazval zemi svou Anglií 827. Za vlády vnuka jeho Ethelreda počali Dánové či Normani činiti strašlivé vpády své do Anglie a když r. 871 Ethelred padl, zvolen jest od národa jednohlasně mladší bratr jeho Alfred (Vel.) (872—901), kterýž snažil se nejprvé od krutých nepřátel vykoupiti mír vysokými poplatky (Danengeld). Vida však, kterak divochům těmto nic neplatí slovo dané a kterak jen tím více zhoubné vpády své opakují, čím více se jim platí, poněvadž se domnívají, že tím více naloupí: pustil se s nimi do boje, kterýž po delší dobu veden jest se štěstím vrtkavým. Staloť pak se dokonce, že vojsko Alfredovo tak jest přemoženo, že se on sám musel některý čas po lesích a nepřístupných místech skrývati. Ale konečně postavil se 878 opět v čelo lidu a porazil Dány úplně. Král jejich Gudrun musil přijmouti křest a vykázány jsou jim za obydlí krajiny na jihovýchodě ostrova.

Pojistiv si nad celou Anglií vládu politickou, snažil se v čase míru po té nastávajícího, aby moudrými zákony usnadnil splynutí Anglův s Dány. On povzbudil řemesla a obchod, staraje se při tom neustále o vzdělání lidu svého. K tomu cíli učil se ještě v 39. roce věku svého latině, poněvadž tato řeč byla v tehdejší době jediným prostředníkem vědomostí a vzdělanosti a jal se nyní lidu svému překládati z latiny na anglosaštinu rozličné spisy, najmě historické (Bedovu historii církve anglické). On zakládal školy a chrámy a povolával na svůj dvůr výtečné učence, ku př. Jana Skota Eriginu, znamenitého filosofa, pomocí a radou jehož zřídil první anglickou universitu v Oxfortě. Alfred staral se však také v míře vysoké i o jistotu své říše, spravuje města, hrady a loďstvo, kteréž střežlo břehů anglických před vpády divokých Normanův.

Nástupcové Alfredovi neměli téže síly jako on a pročež nemohli uskutečniti oné veliké úlohy, kterou si byl Alfred vytknul, splynutí totiž Dánů s Angly. Dánové zatím cizinství obnovili po

smrti Alfredově opět vpády své do Anglie, kteréž prováděny jsou téměř beztrestně, zvláště když nastaly různice v rodině panovnické.

Konečně dal nepředložený *Ethelred II.* (978—1016) r. 1002 dne 13. listop. všechny Dány po celé Anglii zavraždit, což přimělo krále dánského *Suena*, že zdvihnuv proti němu válku, dobyl po 12 letech celé země; Ethelred musel prchnouti k vévodovi normanskému a navrátil se, až když Sueno zemřel. Ale proto předce zmocnil se vlády v Anglii Suenův syn *Kanut*, čímž dostala se země tato rodu dánskému.

18. Vláda dánská až do podmanění skrze Normany francouzské (1016—1066).

Kanut Veliký (1016—1036) se stal po smrti bratra svého *Haralda* také králem dánským. Jsa křesťanem rozšiřoval a podporoval náboženství spásy zvláště mezi dánskými soukmenovci, kteří dosud o Kristu mnoho věděti nechtěli. Po smrti norského krále *Olafa* stal se také králem v Norsku. Byl pak *Kanut* ke všem poddaným svým tak spravedliv a mírný, že si ani Anglové nestýskali, žeby jim byla vláda cizince tohoto jaksi obtížnou. Zaváděje všude rozumné zákony, staral se *Kanut*, aby se v zemích jeho blahobyt povznášel.

Po smrti jeho (1036) rozdělena jest veliká říše jeho mezi tři syny: *Sueno* dostal *Nory*, *Hartiknut* Dány a *Harald* Anglii. Tito dva počali se v brzce svářiti o vládu anglickou; avšak když oba zemřeli bezdětní (1038 a 1041), jal se v Anglii panovati *Ethelredův* nejmladší syn

Eduard III. Vyznávav (1042—1066), kterýž byl dříve po 27 let ve Francii na dvoře normanském a pročež počal nyní v Anglii zaváděti normanský jazyk, mrav i zvyky, z čehož když povstala mezi Angly nespokojenost, musel se normanského komonstva svého zřici. *Eduard* byl slaboch; i vedl místo něho vládu tchán jeho anglický hrabě *Godewine*, jehož syn *Harald II.* zmocnil se po smrti *Eduardově* (1066), jenž byl poslední z rodu králů anglosaských, trůnu. Avšak *Eduard* byl jej závětí odkázal příbuznému a příteli svému *Vilému Normanskému*, kterýž přistav ještě téhož r. 1066 se 60.000 bojovníků při břehu anglickém, porazil *Haralda* ve veliké bitvě u *Hastingsu**), kdež tento s velikým počtem šlechty anglosaské sám padl. *Vilém Podmanitel* jest původcem normanské dynastie v Anglicku.

*) Lepařův Atlas V.

E) Španie.

17. Španělsko arabské (711—1106).

Na počátku VIII. století (711) zmocnili se Maurové nesmírnou rychlostí poloostrova pyrenejského (I. §§. 127 a 139); křesťanské pak obyvatelstvo udrželo se zde jen v poddanosti aneb v samých horách severních i samostatně, ač ovšem tuto v počtu ne právě značném; ale zrovna toto obyvatelstvo nabylo důležitosti dějepisné tím, že bylo jádrem, z něhož vyrostl mohutný strom, jenž opět zavládl celou zemí.

Historie poloostrova španělského jest od r. 711 až skoro do konce věku XV. jediným řetězem nepřetržitých bojů mezi původním obyvatelstvem křesťanským a mahomedánským, až konečně ono předce zvítězilo.

Po svržení omejovského kalifátu a po úkladném zavraždění oněch 90 omejovských princů (I. §. 139) prchl *Abd-Errhaman*, jediný tehdáž Omejovec, do Španie, kdež si zřídil *samostatný kalifát* (757—1031) s hlavním městem *Kordovou*. On † 787. Z nástupců jeho nejslavnější jest *Hakem II.* (961—976), za něhož dosáhla maurická Španie největšího rozkvětu; pěstování věd a umění vzrostlo tehdáž takofka v náruživost. Nešetřeno žádného nákladu, i z nejzazších konců světa mahomedánského, od hranic indických, jednání jsou umělci, učenci a knihy. Celý Hakemův palác byl jedinou bibliothekou, a každý učenec a básník byl mu vítaným hostem. Příkladu kalifova následovali veškerí velmoži, tak že se může Španie ku konci X. věku považovati za vlastní sídlo učenosti arabské; byloť zde 70 bibliothek a 17 vysokých škol.

Vysoké toto vzdělání humanitní nezůstalo bez účinku ani na mravy mahomedánů zdejších; byliť zajisté ku křesťanům, mezi nimi bydlícím, snáhelivější než to bývalo kdekoli jinde, což lze již z toho posouditi, že odbyvali španělští křesťané častá koncilia a že byla Kordova ve Španii sídlem nejen mahomedánské, ale i křesťanské učenosti.

Avšak při všem tomto vysokém stupni blahobytu a vzdělanosti klesala vláda Omejovců neustále, poněvadž nebylo žádných zákonů o posloupnosti, z čehož povstávaly časté rozbroje o trůn, a mimo to bouřivali se nejednou náměstníci, protože měli velikou moc v ruce — obé kopalo vládě Omejovců ve Španii jistý hrob. Bylť pak kalifát kordovský počátkem XI. věku tak soslábl, že se skorem každý náměstník mněl neodvislým pánem krajiny své. Když byl konečně kalif *Hešam III.* r. 1031 z Kordovy vyhnán, žil raději na jednom hradě v kruhu svých učených přátel, než by se

byl snažil zmocniti se opět vlády v Kordově, kteráž byla zcela nepatrná. On zemřel teprv 1037.

Nyní se utvořilo ve Španii tolik samostatných knížectví maurických, kolik bylo dosud náměstků, a poněvadž bývaly mezi nimi časté rozbroje, nebylo by křesťanům, tou dobou již silně na jih pokročivším, za těžko bývalo, jednoho po druhém přemáhati; že se to nestalo, byla vinna jen nesvornost mezi tehdejšími křesťany.

Konečně chtěl předce použití takové příležitosti kastilský král *Alfonso VI.* (1065—1109), zamýšleje zmocniti se města Toleda, jehož skutečně dobyl, a to bylo ranou, která Maury vyburcovala. I povolali z Afriky mocného náčelníka Marabethův *Jussufa*, kterýž přišel se 400.000 mužů do Španie, porazil sice křesťany v tuhé bitvě (1086), avšak jiného nezískal, než že zastaveny jsou na ten čas další vítězné kroky jejich, kdežto on sám zmocnil se vlády nad veškerou Španíí maurickou, vyjma Saragossu. Umíraje zanechal *Jussuf* říši synu svému (1106).

20. Španělsko křesťanské (711—1100).

1) Asturie a Leon. Když se r. 711 zmocnili Mauri Španie, ponechali obyvatelům křesťanským krajiny, které dosud měli, jen že museli odváděti poplatek; občany však měst, která se na výminky vzdala, propouštěvali, aby, zanechavše tu veškerého jmění svého, odebrali se kam chtějí; dovolení toho použila nejvíce šlechta visigotská, odebírajíc se vesměs do hor k zálivu biskajskému, kdež postaviv se jí v čelo jistý *Pelagius*, nejspíše příbuzný posledního krále Rodericha, zmocnil se města Gijonu, odkudž podnikal neustálé výboje proti Maurům (750). Avšak i východněji odtud udržel se v horách hlouček křesťanův, jichž vévoda *Alfons I.* pojav dceru *Pelagiovu* za manželku, přispěl takto k sesílení křesťanů v těch končinách, tak že již nyní (ok. 750) rozmohla se vláda křesťanská po celém sev. pobřeží španělském, hraničíc na východě s Basky, kteří také zachovali samostatnosti své. Již vnuk jeho *Alfonso II.* (791—842) přenesl do Ovieda sídlo nového království, jež se nazývalo *asturským*, a porozšířiv je najmě za času a pomocí *Karla Velikého*, uznal ho za vrchního pána svého. Podobně šťasten byl i *Alfonso III.* (866—910), kterýž rozšířil území své až k Dueru. Ale chyba byla, že panovník tento rozdělil říši svou mezi své tři syny, z nichž *Garsias* (910—914) usadiv se v Leoně nazval zemi svou královstvím *leonským*, kteréž jméno jí i na dále pozůstalo.

Ve válkách, které odtud králové leonští bez přítrže se Saraceny vedli, poštěstilo se jim rozšířiti znenáhla území své až na Tajo.

2) Barcelona (Katalonie). Karel Vel. zřídil na sv. Španie *marku španělskou* (§. 2.), kteráž se již po 50 letech (848) od říše francké oddělila, majíc samostatného *hraběte* sídlem v *Barceloně*. V prodleném čase rozšiřovali zdejší hrabata území své na útraty saracenské, kteréž se konečně 1137 spojilo s Aragonií, nazývajíce se toho času *Katalonií*.

3) Navara. Západněji od Barcelony ležely krajiny, které byly se říší franckou Karlem Vel. více jen dle jména spojeny; ty odtrhly se za slabých nástupců Karlových naprosto a *Sancho I.* přijal zde již r. 905 titul *krále navarského*, zmocniv se zároveň ještě Aragonie. Vnuk jeho *Sancho Veliký* rozdělil (1034) říši svou mezi tři syny. Ferdinand, jenž dostal Kastilii, spojil s ní r. 1037 Asturii a Leon.

4) Kastilie. Již před nastoupením Alfonsa III. na královský trůn v Asturii (866) dobytá jest od zdejších křesťanů na Saracenech krajina na horním Dueru, kteráž nazvána jest po hl. městě nejprvé Burgos, spojena jsouc ovšem s Asturií; když pak stavěno jest zde k vůli obraně před Saraceny mnoho hradů, přezvána jest *hrabstvím kastilským*. Hrabata, která zde ustanovena byla, nabývala neustálými válkami s nevěřícími nejen vždy více půdy, ale i nezávislosti od králů leonských, tak že se ok. 964 učinil hrabě *Ferdinand Gonzalez* nezávislým. Po smrti posledního hraběte 1026 dědil hrabství *kastilské* manžel sestry jeho navarský král *Sancho Vel.*, kterýž je udělil svému druhému synu *Ferdinandovi*, jakožto dědičné *království*.

Ferdinand pak zmocnil se také i království *leonského* (1037). Sesliv se takto Ferdinand znamenitě, počal válku s Maury, na nichž dobyl krajiny novokastilské s městy Salamankou a Madridem, ba i nadvlády nad králem toledským. Umíraje rozdělil Ferdinand zase (1065) říši svou mezi své tři syny, z nichž spojil Alfons VI. opět všecky tři úděly v ruce své. Tento obrátil nyní zbraň svou proti Toledu, jehož po několika letech dobyl (1085); podobně zmocnil se i vší krajiny mezi Tajem a Quadianou. Tu však přišel z Afriky Marabetha Jussuf (§. 19), kterýž Alfonsa porazil, zastaviv takto rychlé šíření se křesťanův.

Četných bojů, které byly ve Španii vedeny před válkou touto i po ní, účastnilo se hojně rytířstvo najmě francké, které sem radostně spěchalo k boji proti nevěřícím. Nejznamenitější však bojovník té doby byl *Rodriges Diaz* hr.

z Vivara, známější pod jménem *Cid* (pán) *Kampeador* (vévoda), o jehož rytířských skutečích rozšířily se po Španii právě takové pověsti romantické, jako o Achillovi po Řecku.

Jest pak *Cid* hlavně hrdinou města Valencie, již po dlouhém oblehání dobyl a dvojnásobným vítězstvím nad nevěstičími obhájil. Ve Valencii skončil hrdina tento 1099 také i život svůj.

5) **Aragonie.** Země tato prostírající se mezi Barcelonou a Navarou byla z nadvlády francké skrze Sancha I., krále navarského, vyprostěna a k říši této připojena, až pak ji dal Sancho Vel., děde 1034 říši svou, *Ramírovi*, čímž nabyla samostatnosti. Vedouc neustále války s Maury, rozšiřovala se k jihu, ale ještě mnohem více získala později krajinami, které jí připadly od Navary.

6) **Portugal.** Bojů Alfonsa VI. proti Saracenům účastnil se vedle jiných četných rytířů francouzských také *Jindřich Burgundský*, z rodu Kapetova, kterýž se takovou zmužilostí vyznamenal, že mu dal tentýž Alfonso jednu z dcer svých za manželku, uděliv mu zároveň krajinu mezi Miňhem a Duerem okolo přístavu (*porto*) *Gale* jakožto dědičné léno koruny kastilské 1095. Tuto jest počátek *Portugalska*. Jindřichův syn a nástupce *Alfonso I.* (1112—1185) zpěchoval se hned po nastoupení vlády uznati vrchnomocnost Kastilie, a poraziv Maury u *Ouriqua*, čímž opět rozšířil zemi svou, nazýval se od nynějška *králem portugalským*.

F) Země severoeuropské.

21. Dánsko a Skandinávie (—1100).

Na severu evropském, na *Skandinávii* a *Jutsku*, bydlel od nepaměti národ původu germánského, *Normani* neb *Dánové* přizvaný. Přišedše prý dle národních pověstí jejich z daleké země (*Asie*), zahnali na Skandinávii „obry“ (Čudy?) na nejzazší konec světa (*Laponsko?*), sami se zde a na Jutsku usadivše.

Před počátkem IX. stol. byli Normani v Evropě málo známi; teprv za Karla Vel. seznali je Frankové, bojující se Sasy, jimž Normani pomáhali. Založil pak právě tou dobou (800) na

1) Dánsku rozsáhlé panství *Gottfried*, kterýž odtud podnikal veliké loupežné výpravy do zemí franckých i slovanských. Ale poněvadž usiloval národu svému vždy absolutněji panovati, zavražděn jest již 810, a po něm uzavřen jest s Karlem Vel. mír, vedle něhož stala se Ojdora hranicí obou zemí. Mocný Karel udržel sice divoké Normany na uzdě, huře to však bylo za jeho slabých po-

tomků, kteří nemohouce prudkým nájezdům jejich odolati, vykupovali si za drahé peníze pokoj, což ale bylo pomocí vždy jen dočasnou.

Všecky země přímořské: baltičtí Slované, říše německá a francká, jakož i Anglie, ano i pobřeží španělská, italská, řecká a maloasijská sužovány jsou ukrutnými divochy těmito, kteří na malých loďkách svých plenili nejen přímocí, leč vnikajíce po řekách až hluboko do země, pustošili beze všeho slitování veškeré krajiny vřkolní. Nové a nové roje těchto pohanských divochů vyjžděly neustále na větší sužování všech národů, aniž by se tomu byla mohla učiniti přítrž. Křesťanství by bylo ovšem mravy jejich v každé příčině zmírnilo, avšak jsouce tuze divocí, nechtěli o tomto učení míru a lásky ani slyšeti. Marně snažil se tedy *Harald*, jenž zmocnil se vlády v jižním Jutsku, zaváděti zde (826) náboženství Kristovo; nic neprosněla missie sv. *Ansgara*, horlivého apoštola severu, kteréhož sem byl Harald s sebou pojal.

Bylyť pak příčiny loupeživých nájezdů normanských rozličné: 1. vrozená již bojechtivost germanská, 2. neúroda krajín severních, 3. dědičné právo dle prvorozenství, 4. zmáhání se moci panovníčů a 5. šíření se křesťanství, jehož mírných zákonů divochové snášeti nechtěli.

Koncem IX. století počaly se mezi Normany tvořiti jednotlivé větší státy, kdežto dosud stávaly pod četnými pohlaváry. Tak založil mezi r. 850—936 *Gorm Starý* Dánsko. Za něho vytáhli četné družiny normanské do Anglie, kdež je teprv Alfred Vel. (878) přemohl, tak že později splynuly s Anglosasy v jedno.

Náboženství křesťanské přijalo se v Dánsku teprv za *Haralda II.* (ok. 972), jehož syn *Sueno* znám jest z historie anglické co mstitel povražděných rodáků svých a co podmanitel Anglie; *Kanut Vel.* (1014—1036), kterýž jsa králem *dánským* a *anglickým*, dobyl i *Norska* (§. 18) a na Německu marky *šlesvícké*. Ten upevnil v říši dánské křesťanství.

Říše jeho rozdělena jest mezi tři syny, ale teprv 1047 založil sestřenec Kanutův, *Suen Magnus Estritson*, dynastii (Estritovců), která panovala Dánům až do polovice 14. věku.

2) Švédsko. Ještě před Karlem Vel. známi jsou někteří nepatrní panovníci švédští z rodu *Yngli* v Upsale; nepatrní, poněvadž národ švédský nebyl ještě nijak soustředěn, kdežto jmenovitě kmen Švédů a Gothů nepřátelsky proti sobě stály. Větší moci nabylo Švédsko, když si král jeho *Erich* (860—885) učinil Kurony, Estony a Čuchonce na východě moře baltického poplatnými. Náboženství *křesťanské* zavedeno jest zde teprv za *Olafa Skötikonunga* (1001—1024), kterýž byl tak horlivý v rozšiřování jeho, že poctěn jest jménem „nejkřesťanštější.“ Bratrem jeho *Edmundem* (1024—

1061) vymřel rod Yngli, po němž nastoupil rod *Stenkilů*, který s ním byl po matce spřízněn.

3) Norsko. V hornatém Norsku žili různí kmenové zcela volně pod jednotlivými náčelníky, až teprv je spojil Ynglingovec *Harald Krásnovlasý* (Haarfagar 860—930), stav se takto zakladatelem říše norské. On zmocnil se také ostrovů *šetlandských, orkadských a hebridských*. Veliká tato moc nelíbila se domácí šlechtě, kteráž se počala z Norska právě tak četně stěhovati, jako se to dělo toutéž dobou z téže příčiny ze Švédska. Norové stěhovali se na *Island*, kdež založili 874 samostatnou říši.

Pravnuk Haraldův *Olaf I.* přijal křest a syn jeho *Olaf II.* ujímal se náboženství Kristova tak horlivě, že prohlášen jest za svatého. Kanut Vel., král dánský, zmocnil se také Norska, kteréž se však hned po něm osvobodilo; ba král jeho *Magnus I.* zmocnil se na některý čas Dánska samého, avšak ten ustanovil 1047 *Suena*, syna Estrity, sestry Kanuta Vel., za nástupce v království dánském a tak jest Dánsko a Norsko opět rozděleno; toto pak žilo pod nástupci Magnovými po mnohý čas v pokoji.

G) Slované.

22. Rusové (862—1054).

Nebezpečí, které neustále hrozilo Slovanům od černého moře až k baltickému bydlícím, od Normanů se západu a od Kozarů s jihovýchodu, přimělo je, dosud jen po rodech a kmenech žijící, k většímu spolku, aby mohli spojenými silami snáze nepřátelům odolati. I povolali si ti, kteří žili východně při moři baltickém, ze Skandinávie normanskou družinu Varjaho-Rusův, již vedli bratři *Rurik, Sineus a Truvor*. Tyto obrali si Slované zdejší za panovníky své (862). Rurik stal se pánem v Novgorodě (Velikém), Sineus na Bělojezeře a Truvor v Izborsku.

Slovo *Varjah* znamenalo u Normanů *dobrodruha* vůbec; *Rusi* pak bylo „dobrodruhů“ těchto vlastní jméno.

V době nedlouhé poslovanila se normanská družina tato, zanechavši po sobě pouze jméno „*Rusové*“, kteréž však zůstalo celé větvi kmene slovanského. (Porovnej „*Bulhaři*“ I. §. 135, 7.)

Po brzké smrti obou mladších bratří stal se Rurik pánem také i území jejich a tož vládl od Dviny záp. k sev. až k jezeru Onežskému a k jv. až k Oce.

V krátké době potom přišly sem do Slovan nové družiny normanské, kteréž jevše Dněprem dořt (na Cařhrad) osvobodili *Kyjev* od poplatku, jež museli zdejší Slované Kozarům odváděti, a usadivše se tu, vládli zde tolikéž pod jménem Rusův. Za nedlouho jali se (866) na mnoha lodích obléhati Cařhrad, avšak když bylo při té příležitosti loďstvo jejich bouří ztroskotáno, pokládali to za trest boží a poslali do Byzantu, prosíce o hlasatele víry Kristovy. I přišli do Kyjeva missionáři řečtí přinášejíce s sebou písmo slovanské, kteréž byl Cyril nedávno sestavil.

Po smrti Rurikově 879 vládl za nepnoletého syna jeho Igora pěstoun *Oleg* (879—912), kterýž dobyt Kyjeva lstí, přenesl sem sídlo vlády své a nyní teprv dobýval krajinu po krajině. Nato pak obrátil se s vojskem velikým na Cařhrad, kterýž se jen velikou daní vyplatil. Po smrti Olegově následoval

Igor (912—945), syn Rurikův, kterýž uzavřel s Byzantem smlouvu přátelskou a obchodní. Po násilném usmrcení jeho vládla za nezletilého syna *Svatoslava* (945—972) matka *Olga* (svatá), která odebravši se sama do Cařhradu, dala se zde vyučiti náboženství křesťanskému a přijala tu křest (955). Přes všecko úsilné snažení její zavésti v Rusku náboženství křesťanské nepodařilo se jí, poněvadž syn její Svatoslav byl myslí velmi válečné. Ten dobyl mnohých krajin najmě na Kozarech (k východu), bojuje jinak mnohonásobně i s Bulhary. On rozdělil Rusko mezi své tři syny: *Jaropluk* dostal Kyjev, *Oleg* Dřevany (Volyň) a *Vladimír* Novgorod. Z toho povstaly rozbroje občanské. Jaropluk odstraniv Olega násilím vzal si úděl jeho, kdežto zase Vladimír přemoh pomocí vojska varjažského (ze Skandinavie) Jaropluka, zavraždil ho a stal se samovládcem ruským (980—1015). Jsa povahy divoké a nelítostné byl postrachem jak národa svého tak i sousedů. On rozšířil državu svou od Buhu až k moři baltickému, dobyv Haliče východní a země Jatvězův (mezi Litvou a Polskou).

Mnohem však památnějším než vydobytnostmi svými stal se Vladimír *všeobecným zavedením křesťanství v Rusku*. Přijav sám i s velmoži svými křest v Chersonu, pojal za manželku byzantskou princeznu *Annu* (sestru Theofaniinu) a přišed do Kyjeva, prohlásil, aby všickni Rusové přijali křest svatý (987). Od této doby změnil Vladimír nejen dosavadní způsob života svého, leč takořka i povahu, stav se z krutého prechlivce panovník mírný a dobrý. Míru, kterýž nyní Rusku nastal, použil k zakládání měst,

udržení pořádku a rozšíření obchodního spojení se sousedy; začez přikládá se mu ne bez přičiny jméno „*Velikého*.“

Avšak veliká byla chyba, že rozdělil říši svou mezi 12 synů svých, neustanoviv dříve žádného řádu o posloupnosti. A tak nastaly rozbroje mezi bratry, až konečně *Jaroslav* přetrvav a přemoh všecky, stal se zase samovládcem. Ale po smrti jeho (1054) nastaly opět sváry mezi údy rodu Rurikova; přes 50 údělných knížectví povstalo v Rusku, a pořád ještě nebylo dělením konce, tak že se zdála říše Vladimírova blízka rozpadnutí*).

23. Poláci (860—1138).

Semovítem (I. 296) nastoupil ok. 860 na trůn polský rod *Piastovský*, kterýž zde vládnul po plných 500 let. *Semovít* jakož i oba nástupcové jeho rozšiřovali ze sídelního města *Hnězdna* panství své na východ přes *Kujavsko* a *Mazovsko* (na střední Visle) a na západ přes *Slezsko* (na střední Odře).

Třetí nástupce *Semovítův Měčislav* (962—992) uzavřel přátelství se sousedním vévodou českým *Boleslavem I.*, jehož dceru *Dápravu* pojav (965) v manželství, dal se i s národem svým od kněží českých *pokřtiti*; nedlouho nato (968) založeno jest v *Poznani* biskupství, kteréž postaveno jest pod arcibiskupství magdeburské, jež *Ota I.* založil. Brzy po bitvě u *Augšpurku* (955) zmocnil se vévoda český *Boleslav I. Slezska* a *Krakovska* (*Malopolsky*), kteréž výboje rozšířil k východu ještě syn jeho *Boleslav II.* dobyt tak zvané *Červené Rusi* t. j. nynější *Haliče* od *Přemyšle* až k řekám *Styru* a *Buhu*. Avšak ruskou zemi tuto odňal mu již (981) *Vladimír Vel.*, kníže ruské a přivtělil ji k panství svému.

Po smrti *Měčislavově* následoval syn jeho *Boleslav I. Chrabrý* (992—1025), který zmocniv se *Pomořanska*, pošinul sz. hranici *Polsky* až k ústí *Odry*; když pak po smrti českého *Boleslava II.* (999) nastaly ráznice mezi syny jeho, použil jich *Boleslav Chra-*

*)

Rodokmen prvních Rurikoveč.

Rurik, (862—879)

Oleg (879—912)
pěstoun *Igorův*
(v *Kyjevě*)

Igor (912—945)
(choť sv. *Olga* † 969)

Svatoslav (945—972)

Jaropluk *Vladimír Vel.* (970—1015)
(972—980) *Jaroslav* († 1054)

břý, aby připojil k říši své *Malopolsku, Slezsko, Moravu* a podtatranské *Slovensko*; ba on zmocnil se, ovšem jen na krátko, i uherských krajin na horní Tise. Pro říši tak rozsáhlou zřízeno jest *arcibiskupství* ve *Hnězdně* a založeno několik nových biskupství.

Boleslav Chrabrý vykoupil od Prusů tělo *sv. Vojtěcha*, jehož býval osobním přítelem, a pochoval je s velikou slávou v hlavním městě svém *Hnězdně*; když pak cíš. Ota III. připutoval sem ku hrobu svého *sv. zpovědníka* (§. 9.), potvrdil nejen nové arcibiskupství *hnězdněnské*, ale vyznamenal i *Boleslava Chrabrého* (1000).

Používaje neustálých tehďáž rozbrojů mezi českými *Přemyslanci* zmocnil se *Boleslav* i *Čech* samých (1003), zamýšleje z *Prahy* panovati veliké říši své. Ale již roku budoucího vyhnán jest ze země české přispěním hlavně cíš. *Jindřicha II.*

S *Ruskem* žil sprvu v přátelství, dada *Vladimírovi* synu *Svatoplukovi* dceru svou za manželku; avšak když po smrti onoho nastaly mezi dědici jeho rozbroje, dobyl *Boleslav* až i *Kyjeva*, uved zároveň i východní *Halič* pod panství *polské* (1018).

Boleslav Chrabrý, maje tak rozsáhlé země v držení svém, dal se krátce před svou smrtí na království pomazati a korunovati.

Po smrti *Boleslavově* ztraceny jsou za syna jeho *Měčislava II.* (1025—1034) mnohé země. Král uherský *Štěpán* dobyl *Slovenska*, kteréž již nikdy více od *Uher* odtrženo není; a byl by se zmocnil i celé *Moravy*, kdyby nebyl býval mladým *Břetislavem*, kněžicem českým přinucen, ponechati jí *Čechám*; *Jaroslav* ruský dobyl opět *vých. Haliče* a král něm. *Konrád II. Lužice*, jemuž musel mimo to *Měčislav II.* slíbiti roční poplatek 500 hřiven a musel se vzdáti titule královského. Za nezletilého syna jeho *Kazimíra* (1034—1050) byla *Polska* sužována s jedné strany od *Čechů* (za *Břetislava I.*, který dobyv až i *Hnězdna*, přivezl tělo *sv. Vojtěcha* do *Prahy*) a s druhé od *Rusův*; avšak *Břetislav* donucen jest důrazem zbraně *Jindřicha III.* vydati *Polse* veškeré země na ni vydobyté. *Boleslav II. Smělý* (1058—1080) dobyl sice *Polsku* opět té vážnosti, že mělo slovo jeho veliké důležitosti jak v nesvorném tehďáž *Uhersku* tak i v *Rusku*, ale pro rozbroje s biskupy, do nichž se zapletl, musel ustoupiti ze země. Války občanské trvaly dále za slabého bratra jeho *Vladislava Heřmana* (1080—1102), až teprv syn tohoto *Boleslav III. Křivoústý* (1102—1138) upevnil se na trůně, pokořil *Rusko* a přinutil *Pomořansko* (až k ostrovu *Rujaně*) ku přijetí křesťanství. Ale konečně dopustil se téže chyby jako vše-

cky ostatní dynastie jinoslovanské, rozděliv říši mezi čtyry syny své na: *Malopolsku, Velkopolsku, Mazovecko* a *Sandoměřsko*, kteréž se v prodleném čase opět nově drobily, tak že od r. 1138 není skoro 200 let žádná polské říše, nýbrž jsou jen *údělná knížectví* polská.

24. Slované polabští (—1056).

Až do časů Karla Vel. žili Slované polabští (I. 296) v pokoji, vzdělávající v tichosti polnosti, aneb provozující řemesla i obchod a uctívající pohanské bohy v hájích i chrámech.

Avšak nesvorností drobili síly své, usnadňující takto nepřátelům cestu k svému ujařmení, až i vyhubení. Podobně jako Frankové a Sasové mezi Germany, byli toutéž dobou i mezi Slovany úhlavní nepřátelé Bodrci s Lutici. Proti těmto vytrhl Karel Vel. již r. 789, poněvadž podporovali Sasy, a Bodrci přispívali mu proti bratřím svým, ovšem nenáviděným, pomocí vojenskou, kopající takto nejen Luticům, ale i samým sobě hrob. Lutici nemohouce odolati, musili se uvoliti k poplatku i poddanství. V předešlých, jakož i v následujících válkách sasko-franckých stáli Lutici vždycky se Sasy, kdežto byli Bodrci povždy s Karlem, který jim také po ukončení válek těchto některé krajiny daroval. — Táhna na Čechy podmanil si Karel Vel. *Srby*, kteří však povzbuzeni nešťastnými válkami Karlovými v Čechách, zdvihli (806) odboj; jsou však poraženi a nově v poplatnost uvedeni. I Lutici zdvihli se zase; ti však nejsou více za živobytu Karlova podmaněni; ale naproti tomu jsou téže doby Bodrcové utiskováni od Dánů.

Za slabých nástupců Karlových poddechli si Slované zdejší, ba oni sami, spolčující se, počínávali proti germanským sousedům svým války. Již Ludvík Němec, nemoha zabrániti vpádům spojených Bodrců a Srbů, musel s nimi uzavřítí mír a Arnulf dokona poražen jest od nich 889 úplně. K výsledkům tak šťastným přispívaly ovšem zuřivé té doby vpády Maďarů do Němec; i přišlo to tak daleko, že za obou slabých následníků Arnulfových vytrhli se veškerí Polabané z poplatnosti německé.

Hůře však bylo za rázných králů z rodu saského. *Jindřich I.* s nimi mnohonásobně a šťastně válčil, přinutiv jak Bodrce tak Lutice a i mnohé jiné kmeny slovanské ku placení daně a konání služby vojenské. V pohraničných zemích zřizoval všudy marky a pevné hrady. Ota I. pokračoval tímže způsobem. Za něho nabyly zlé pověsti úkladnou vraždou třiceti knížecích hostí slovanských

Gero (mezi lety 939 a 965), hrabě marky východní neboli lužické, jakož i další nešlechtností *Tugumíra*, knížete braniborského, kteréhož tolikéž k hnusné zradě národa jeho přemluvil. Následkem toho musili se Slované zdejší, ač nerádi, Otovi poddati, a ten založil zde tři biskupství. Avšak křesťanství neujímalo se, poněvadž zároveň s ním vnucována jest Slovanům, dosud svobodě zvyklým, tuhá poroba. Nyní povstávalo proti víře křesťanské vzbouření za vzbouřením, které však platilo spíše podmaňovatelům než misijnářům. Tak to trvalo ku konci panování Oty I. a po celý čas Oty II.; Ota III. musel dokonce uzavřít s Lutici a Bodrci mír 996, v němž se sice tito zavázali, přijítí víru křesťanskou, ne pak onino. Ale Lutici počali již zase roku budoucího válčiti a opanovavše Branibory, vpadali do samého Saska, aniž by jich byl mohl Ota III. přemoci. Na počátku panování Jindřicha II. vzbouřili se i Bodrci, jež úředníci němečtí nemilosrdně utiskovali. V povstání tomto pobíjeni jsou hlavně kněží křesťanští, tak že s nimi vyhubeno jest u Bodrců veškeré křesťanství. Jindřich II. maje před sebou válku s Boleslavem Chrabrým, nechal Polabanům zvůli jejich; ba on přiměl jich dokonce, že mu proti Polákům pomáhali; avšak neodvislosti své zachovali i za císaře tohoto. Konrád II. přinutil Lutice opět k poplatnosti (1036), ale z které se již zase za Jindřicha III. vyprostili, porazivše vojsko jeho u stoku Havoly s Labem (1056).

25. Srbové a Bulhaři (—1165).

Dějiny Slovanů rakouských (*Moravanů, Čechů, Slovinců a Chorvátů*) pomůžeme tuto z příčiny v §. 4, poznám. uvedené.

Srbové usadivše se v Podunají (I. 298) stáli pod vlastními župany a ve vlastním tak řečeném Srbsku byl veliký župan, neboli „starješina“ všech ostatních županův; ten stál sprvu pod rukou císaře řeckého, což ale za nedlouho po smrti císaře Heraklia (641) přestalo, tak že vládli starješinové samostatně. Srbské dějiny doby této nejsou valně známy, tolik však povšechně pamatovati sluší, že jim bylo tou dobou mnohonásob s Bulhary váletí, kteří do Srbska tytéž vpády činili; ba r. 924 dobyl bulharský císař Simeon celého Srbska, jež nemilosrdně zpustošil; ale již po 10 letech vymánil se Srbové pomocí řeckou z područí Bulharů, jsouce místo toho poddanými řeckými. Na počátku XI. stol. (1016) dostalo se sice Srbsko ještě jednou Bulharům, však na krátko, nebo již r. 1018 vyvrácena jest říše jejich od řeckého císaře Basilia Bulharobijce, čímž

padlo i Srbsko opětně Řekům do rukou. Roku 1040 vyhnán jest odtud náměstník císařský od *Štěpána Bojislava*, jehož syn *Michal* (1050—1080) přijal jméno *krále srbského*, zjednav si od papeže Řehoře VII. odznaky královské (1076). Nyní se zahalují dějiny srbské v opětně pološero, až teprv ok. r. 1120 dosednul na stolec *Uroš Bílý*, župan raský, jenž jest arcioctcem slavného domu *Nemanjova*.

Bulhaři zmocnivše se mezi Dunajem a mořem černým sedmerna plemen slovanských (I. 298), opanovali v prodleném čase také část Thracie, Macedonie i Albanie a přinutili Byzantince ku placení roční daně. Tou dobou srostli čudští Bulhaři se zdejšími Slovany, stavše se jimi sami, kdežto zato přešlo jméno Bulharův na Slovany. Z dob těchto vypravují dějiny byzantské o neustálých válkách s Bulhary. Vzláště mocným a šťastným panovníkem byl na počátku 9. století *Krumus*, jehož říše zahrnovala nejen Bulharsko a Valachii, ale i celé Potisí až k Pešti a Tatrám.

Toutéž dobou (678), když zmocnila se jedna část Bulharův krajín na dol. Dunaji, vtrhl jiný jich oddíl do avarské Pannonie a podniknuv zde vládu ohána avarského, usadil se na Tise a Maroši. Když ale Avari na konci 8. a počátku 9. století od Franků pokošeni a zeslabeni jsou, spojili se pannonští Bulhaři s bratry svými za Dunajem, čímž arci znamenitě sesílili.

Snažením Krumovým bylo dobytí Cařihradu a celého poloostrova balkánského. Válka vypukla r. 809 a vedena jest nejvíce ku prospěchu bulharskému. I sám Cařihrad oblehán jest s velikým úsilím. Nesmírné množství zajatých, mezi nimi biskupové a duchovní křesťanští, odvedeni jsou do Bulhar uherských, kdež se od té doby počali obyvatelé seznamovati s vírou Kristovou.

Nástupce Krumův († 815) učiniv s Byzantem mír, obrátil se na záp. proti šíření se Franků.

Znameníť krok u vzdělanosti Bulharů se stal, když kníže jejich *Bogoris* či *Boris* (843—885) přijal *krěst.* Apoštol slovanský, mnich *Method*, bratr Konstantina, nazvaného Cyrilem, oba ze Soluně, pokřtil (861) Borise na jméno *Michal*; nastaly sice skrze to v zemi jeho nepokoje, kteréž však utišil; načež se odebral do kláštera, ustanoviv místo nezdárného staršího syna mladšího *Siméona* (892—927), kterýž byl horlivý ctitel církve boží a podporovatel nauk slovanských, jež tu od časů přijetí křesťanství od věrozvěstů Konstantina a Metoděje vštěpovány byly. Tehdejší byzantský císař *Lev* vyzval té doby na Bulhary, jejichž moc byla mu trnem v oku, *Maďary*, kteří se právě tím časem ve Valašsku

proháněli. Ačkoli byl od nich Simeon poprvé poražen (889), nic však méně přemoh je za nedlouho, nedopustil více, aby drancovali říše jeho. Simeon vedl se Řeky války dlouholeté (912—923), v nichž postoupil po čtyrykrát až před samý Cařihrad; když pak konečně uzavřen jest mír (923), obrátil se Simeon proti Srbsku, jež si celé podmanil.

Bulhaři přijavše křest od kněží východních, vešli sice na některý čas v právomocnost římskou, ne však na dlouho; vstoupivše přede zase přes všecko namáhání papežů římských ve spojení s církví východní, kteráž se tou dobou zřejmě oddělovala od západní (viz §. násled.); když však Simeon válčil s Byzantem, blížil se k Římu, začež obdržev od tehdejšího papeže korunu, nazval se poprvé „cářem.“

Za nástupce Simeonova, mírného *Petra* (927—967), činili Maďaři, kteří se byli již tou dobou v nynějších Uhrách usadili, učinivše i zdejší říši bulharské konec, vpády přes Bulhary jižní do říše byzantské a to s přivolením Petrovým, začež chtěje se císař Niceforus nad Bulhary vymstítí, povolal na ně Svatoslava, kníže ruské, kterýž udeřiv na ně, pokračoval tak vítězně, že sem chtěl přenéstí vládu svou; ale to přičilo se plánům řeckým; zdvižena tedy od Řeků proti Rusům válka, v níž tito byvše poraženi, musili Bulhary opustiti, onino pak se jich zmocnili (971). Tímto ztratili Bulhaři, bydlivší ve staré Moesii, samostatnost svou. Avšak za nedlouho povstal proti Řekům na Balkáně *Šišman* se svými čtyřmi syny, který obrátiv se k jihu, dobyl Macedonie, Thessalie a Albanie a usídlil se v Ochridě (981). Ale řecký cis. *Basilius* („Bulharobijce“) vyvrátil ve 30leté válce i tuto novou říši bulharskou (1018) připojiv ji tolikéž k říši své. Skoro po 200 let (až do 1186) byli Bulhaři poddanými byzantskými, spravováni jsouce zvláštními náměstníky a vladaři císařskými.

H) Svět východní.

26. Říše byzantská (842—1056).

Říše byzantská pořád ještě stála, pamětihodna jsouc zvláštním leskem a nádherou na dvoře císařském, jakož i učeností u vnitřku svém; avšak zlé pověsti požívají rozmařilostí a nemravností, kteréž se najmě na dvoře zahnízdily, jakož i častými rozbroji v rodině panovníčí a neustálými spory náboženskými. Toto byly neduhy, kterými Byzance neustále postonávajíc, vždy víc a více slábla, tak že mohli vůkolní nepřátelé takofka beztravně napadati a sužovati ji, urychlujíce tím konečný úpadek její.

Když byla cis. Theodora r. 842 učinila konec obrazoborství (I. 282), vládl po ní syn *Michal III.* (—867), za něhož vypukl

svétoznámý spor patriarchy byzantského *Fotia* s římským papežem Mikulášem I., kterýmž učiněn veliký krok v odtržení církve východní od západní.

Již od té doby, co si Řím podrobil Řeky, nevražili tito na onen, a nemohouce se nad ním jinak mstít, pohrdali jím aspoň, zvláště když si byli vědomi vyšší své vzdělanosti; Římané pak, upomínajíce se na slávu otců svých, považovali vždycky město své za hlavu celého světa. Když předsídlil Konstantín do Byzantu, povznesl se tento znamenitě, stavě se v prodleném čase ne-li nad Řím, aspoň vedle něho. Toto platilo především v příčině vzdělání a učenosti; tudíž ta prastará řevnivost mezi východem a západem! Konečně přešla až v urputnou rozhořčenost, když mravně spustlý bratr Theodořin *Bardas*, vládná s Theodorou místo Michala III., násilně odstranil nábožného patriarchu Ignatia, posadiv na uprázdněný takto stolec *Fotia*, člověka sic učeného, ale důstojnosti této nehodného (857). Mikuláš I. zrušil toto jednání uvrhnuv zároveň *Fotia* do klatby (863). Ale ten, nechtěje po té uznávati nad sebou mocí papežovy a držen jsa všemocným *Bardou*, uvalil klatbu zase na papeže; předhazuje mu vládychtivost, poněvadž uvedeni jsou té doby *Bulhaři* pod právomocnost církve římské (§ 25).

Smíření nenastalo mezi oběma církvema, ani když po násilné smrti *Bardové* i *Michalové* nastoupil na trůn *Basilius* (867—886), třeba že *Basilius* tohoto smíření s papežem hledal ba i *Fotia* na čas z patriarchatu odstranil. (*Basilius* jest zakladatelem rodiny *macedonské* (867—1056) na trůně byzant.) Nástupcové *Basiliovi* byli velicí slaboši, ač by byli mnoho rázností potřebovali, poněvadž jim bylo neustále bojovati s Araby, *Bulhary*, *Rusy* a *Maďary*, kteříž říši byzantskou napořád plenili a pustošili. Teprv za císařem *Romana II.* (959—963) přemoženi jsou četní nepřátelé najmě východní (Arabové) od nadaného vůdce *Nicefora*, jehož pojavši po smrti *Romanově* císařovna *Theofania* za manžele, učinila ho císařem. Ten povolal na *Bulhary* *Svatoslava ruského* (§§. 22, 25.). Ale *Niceforus* zavražděn jest za nedlouho přičiněním téže *Theofanie*, kteráž vdala se za vítězného vůdce *Jana Cimiska*, jenž se takto stal císařem (969—976). Ten bojuje šťastně s Araby, dobyl Sicílie, *Kreta* a *Cypru* a podmanil si i *Bulharsko* (971). Nástupce jeho *Basilius II.* „*Bulharobijce*“ (976—1025), syn *Theofaniin* a *Romana II.*, podmanil si *Bulhary* na dobro ve válce ovšem mnoholeté (30leté). Poslední ratolesť domu *macedonského* vymřela r. 1056, načež provolaly pluky, na východě říše stojící, za císaře někdejšího vůdce svého *Isaaka I. Komnena* (1056).

Za posledního *Macedonovce* odtrhla se východ. církev na vždy od západ. Tou dobou zmáhali se v jižní Itálii nedávno tam přišedší *Normani*, kteří byli

papeži Lvovi IX. právě tak nepohodlní, jako Byzantincům, jimž ještě té doby náležely Itálie jižní se Sicilií.

Aby překazili dalšímu šíření normanskému v končinách těchto, chtěli se spojití Lev IX. s Byzantem, za kterouž příčinou vysláno jest sem ze Říma slavné poselství, kteréž však, přišedši do Cařihradu, pustilo se s duchovními řeckými do hádek náboženských, až je konečně v samém hlavním chrámě byzantském veřejně i do klatby dalo, z čehož povstalo mezi Řeky proti západu takové rozhořčení, že od nynějška (1054) mezi církví vých. a záp. naprosto veškeré spojení přestalo.

27. Arabové (750—1050).

V polovici VIII. století dostal se rod *Abassiv* ke kalifatu (I. 305), jehož hl. městem učiněn jest *Bagdad*. Avšak ohromná država arabská ztenčena jest tou právě dobou v Španii, již uchvátil Omejovec Abd-Errhaman (I. 305 a II. §. 19.), ale za to dobytý jsou země nové, tak že kalifat bagdatský velikého došel lesku, Nejslavnějším kalifem byl bez odporu *Arun al Rašid* „Spravedlivý“ (786—809) a syn jeho *Al Mamun* (812—833), kteříž byli velicí přátelé a zvláštní podporovatelé věd jak na dvoře svém, tak také v říši celé.

Za nich pěstována s velikou oblibou literatura starořecká. Klasická díla řecká přinesena jsou za Alexandra maced. a nástupců jeho do Asie, kdež ušla zhubě, kteráž příkvačila v barbarské době stěhování národů na krajiny řecké. Spisy tyto převáděny jsou do syřtiny a takž staly se přístupnými národům orientalským. I stalo se tím způsobem, že *filosofie* Aristotelova přenesena jest Araby skrze Španii a Sicilii na západ Evropy; podobně květa i *medicina*, *dějepisectví*, *básnictví*, *astronomie* a *matematika*. Arabové vynalezli nové čteny („arabské“), ano počítali i „algebrou“, tolikéž jimi vymyšlenou. Z umění pěstováno jen *stavitelství*, ale to s velikou oblibou. Základní myšlenkou budov jejich byl stan (byliť Arabové původně kočovníci!) a klenby v pílmešci.

Ale zaměstknávající se kalifové těmito věcmi, zanedbávali jak věci vládní, tak veškeru dosavadní ráznost. K tomu přijde, že později přicházeli ku kalifatu lidé, kteří jsouce zhýralí slaboši, ponechávali vládu (od r. 936) služebníkům *emir al omrah* zvaným, kteří podobni jsouce původně majordomům franckým, do dělali se nad kalify a říši právě takové moci jako tito nad Meroveovci; tak že konečně byli kalifové pouze jen vrchní hlavou náboženskou. K oslabení moci kalifův přičinilo nemálo také i to, že si drželi *tělesnou stráž 50.000 Turkův*, kteří s nimi v brzce nakládali jako někdy praetoriani s císaři římskými. Mimo to sluší připomenouti, že panovaly uvnitř říše neustálé různice jak politické tak náboženské: což vše způsobovalo povstání za povstáním

a odpadání mocných náměstníků jednoho po druhém, napřed v krajinách odlehlejších a pak i v bližších, tak že konečně obmezena jest vláda kalifů na Bagdad a nejbližší okolí. Tak povstalo množství nových dynastií; v Africe byli: *Aglabovci* v Tunisu, *Edrisovci* ve Fezu, *Fatimovci* v Egyptě a *Almoravidé* v Mauretanii, kteréž všechny byly samostatné. I v Asii povstalo na rumech kalifatu mnoho nových panství, která však znenáhla upadala v porobu *Turků seldžuckých*, jenž se sem v 11. století přistěhovali, až se konečně 1055 vůdce jejich *Togrul* zmocnil i *Bagdadu*, a dada si od kalifa uděliti úřad emira al omry, byl skutečným panovníkem široširých krajin od hranic čínských až do Malé Asie.

Říše novoperská (I. 241. 282 sl.) spojena jest r. 642 s panstvím arabským (I. 308); ale když kalifové bagdadští počali slábnouti, utvořila se v těchže krajinách nová samostatná říše *Soffarovců* (868—1002). Sousedy těchto říší byli rozliční kmenové *turečtí*, bydlivší kolem jezera aralského. Tito přestoupivše v druhé polovici X. věku částečně k islamu, nazývali se od té doby „Turkomany“ neboli „věřícími Turky“ a učinivše konec říši Soffarovců (1002), založili na rumech její *první sultanát* (turecký), kterýž rozkládal se v brzo mezi Tigridem a Indem, a mezi zál. perským a Jaxartem; *Gasna* byla jeho hl. městem. Mezi tureckými kmeny byli také *Seldžukové*, nazvaní tak po vůdci svém, k islamu přestoupivším (asi 970). Ti přišli s volí sultana gaseuského r. 1024 co kočovníci do země jeho; ale již Seldžukův vnuk *Togrul*, zmocniv se říše této r. 1040 povýšen jest zde na sultána. Moc jeho rozšířena jest znamenitě, když se stal 1055 panovníkem v Bagdadu.

Bratrovec *Togrulův Alp Arslan* (1063—1072) pokračoval šťastně ve vydobytnostech jak proti Řekům tak předoasijským mahomedánům; ještě pak mnohem více nástupce jeho *Malek Šach* (1072—1092) „*Čelaleddinem*“ (ozdobou víry) zvaný. Ten dobyl *Armenie*, *Sev. Syrie* a skoro celé *Malé Asie*. Ale po smrti jeho rozpadla se následkem sporů synů jeho říše tureckých Seldžuků na 5 sultanátů: ikonský, allepský, damašský, mosulský a iranský. Od sultanů damašských dostala turecká rodina *Ortokova Palestinu* s *Jerusalemem*.

D) Vzdělanost doby druhé.

28. Náboženství a zřízení státní (752—1100).

1) Náboženství:

a) Šíření jeho. *Křesťanství* rozšiřovalo se rychle během 9. a 10. stol. po těch částích Evropy, kamž dosud nebylo vniklo; a to skrze missionáře buď římské, buď byzantské. Národové *románští*, *germánští* a *západoslovanskí*, jakož i *Maďaři* připojili se k *církvi latinské* neboli *západní*, kdežto *Slované jižní* (vy-

jmouc Slovincce a Charvaty) a východní přiznali se k církvi východní. Jenom Slované baltičtí, jakož i Prusové a Litvané vzdorovali dosud náboženství spásy.

Mahomedánství rozšířilo se té doby ještě více než křesťanství, poněvadž přijímáno jest všude v Asii, kdekoli ujala se vláda arabská, ano i sousedé spfíznilli se s islamem.

b) Zřízení církevní. Moc *papežská*, kteráž nabyla své vlastní državy, jakož vůbec moc *hierarchická* povznesla se touto dobou znamenitě, poněvadž byli nástupci Karla vel. sprvu slábi, kdežto v Byzantu trvala neustálá rezervanost náboženská i politická. Ale i v jednotlivých zemích nabývali biskupové a kláštery darováním nábož. věřících majetku teritoriálního, jímž nabyly hodnosti tyto vedle povahy duchovní také i důležitosti světské i politické. Avšak právě tyto statky staly se pramenem *simonie* a *úpadku mravního* mezi duchovenstvem. Smutný stav tento zhoršován jest i tím, když Římané a později císařové (Jindřich II. a III.) dosazovali na stoličce papežskou muže tytých nehodné, hledíce více na jejich oddanost zájmům svým, než na schopnost k úřadu tomuto; a takž dělo se nejen při volbě papežův, ale i biskupův a opatův. Onen pohoršlivý stav kněžstva, jakož i toto nedůstojné snižování církevníku potřebám světským, vzbudilo u lidí šlechtnějších touhu po *oddělení církve od státu*. K tomu cíli počala pracovati na počátku 10. věku společnost mnichů *kluniackých* (§ 13.), jejíž učeným, ctnostným a tudíž všeobecně váženým údům z veliké části přičítá dlužno, že se stal v kusech těchto obrat k lepšímu. I nastal za tou příčinou onen urputný boj mezi nejvyšší hlavou světskou i duchovní, jež předchůdcevo Řehoře VII. připravovali, on sám s neslýchanou vytrvalostí a důmyslem vedl a v němž nástupci jeho vítězně pokračovali, tak že již nyní v boji tomto moc duchovní nad světskou vrchu nabývatí počala. Současně s bojem tímto provedeno jest Řehořem nařízení o všeobecném bezženství (*coelibatu*) kněžském. Na východě zatím připravovalo se bouřemi *ikonoklastickými* (I. 284) a rozepřemi s *Fotiem* (§ 26.) odtržení církve řecké od latinské, kteréž skutečně provedeno jest r. 1054 za patriarchy *Michala Cerularia* (§. 26.). Na východě podržen jest *jazyk národní* liturgickým a rozumí se že zde ani *coelibatu* nedbáno.

c) Řeholnictví. Čím více jmění odkazovali nábožní jednotlivci klášterům, tím více šířily se tyto, ale tím více *klešala* i *mravnost* jejich, a to již během 9. a 10. věku. K tomuto přispívaly také i *výsady od papežů*, zbavující ku př. mnichy dohlídky a soudnictví biskupů. I proti znemravnělosti klášterní zasazovalo se společenstvo kluniacké, následkem jehož upřímného horlení povstávaly *nové řády*, chtějíce ve všem všudy požadavkům přísnosti vyhověti. Tak povstali řádové: 1084 *kartouzský*, 1096 *antonitský*, 1098 *cisterciácký*, 1120 *premonstrátský* (a 1156 *karmelitský*).

2) Ústava politická.

S počátku byly všude *dědičné*, neobmezené *monarchie*, ale poněvadž nemohl vždy každý panovník veškeru vyšší moc státní: politickou, soudní a vojenskou držeti a udržeti v ruce své, rozděloval je mezi úředníky, kteříž se tytých bouřivali, moc ústřední na prospěch větší nezávislosti své zviklávajíce a se slabující. V zemích, kdež se ústřední moc teprv vyvíjovati počala, kladeny jsou již nyní počátky k sesílení její; tak v Dánsku, Anglicku, Bulharsku, a v zemích nyní rakouských; kdežto ve Francii hleděli hrabata a markrabí, aby se

zmocnili dědičné území s úřady jejich v léno jim danými, což se jim skutečně také podařilo, tak že moc královská nebyla tu nijaká.

V Němcích nalezáme v době pozdější (od času Otonů) v plném květu *zřízení feudální*; vše bylo dáno v léno, statky, práva a j. *Stavové* dělili se na *říšské*, t. j. přímo králi poddané a *zemské*, podřízené vévodům, biskupům atd., kteří sami stáli pod králem. *Sněmy* odbývány nepravidelně, jen když je král svolal, a kdo nebyl s uzavřeními jejich srozuměn, odpíral jim, jen když k tomu měl dostatek moci. Síla hmotná byla vůbec nejlepší zárukou práva. *Města* i *rytířstvo* počalo se teprv vyvinovati.

V *Europě východní* v Rusku, Polsku, Uhrách, jakož i v Čechách upevňovala se moc knížecí ku prospěchu sjednocení národů; *výstřední* moc dědičných županů přestávala a župané dosazování jsou od knížat co úředníci. *Sněmy zemské* i *župní* byly jen sbory poradní a aby vynášely rozsudky na soudech zemských i župních. Následnictví na trůně dělo se tu nezfídka dle *staršinství*, kdežto na západě (v Němcích a ve Francii, ano i v Uhrách) pojišťovali králové synům svým trůn, dávajíce je korunovati za živobytí svého.

Dějiny umění popsány budou úhrnem na konci středověku.

3) *Mravy a obyčeje* společenské byly celkem surové, třeba se jim nádhery nenedostávalo. Váleč účastnili se i biskupové, ba i papež Lev IX. (1049—54). Tresty soudní měly tytéž ráz surovosti (popravy: ukřižováním, mečem, palicí, oprátkou; mrtvoly zhanobovány; trýznění za živa, jako: vypalování očí, vyřezávání jazyka, odtínání ruky a p.). Stavové vyšší bavily se houbami a půtkami. Lid byl lehkověrný a pověřivý; stavové vyšší vypínají a lid obecný otrocky poslušný.

III. D o b a.

Časové válek křížáckých (1096 — 1300).

A) Války křížácké a Německo.

29. I. válka křížácká (1096—1100).

Příčiny válek těchto. Putovati do Palestiny, do „*svatě země*“, kdež se božský původce víry křesťanské narodil, kde žil a umřel, bývalo mezi křesťany ode dávna nábožným zvykem. Pokud byla Palestina pod vládou řeckou, nekladeny v tom poutníkům žádné překážky, také ani když se jí zmocnili Arabové. Jinak však bylo, když ji opanovali Turci, kteří nejen že vybírali od poutníků vstupné do Jerusalema, ale ještě i jinak je odfrali a loupili, násilí všemožné jim činíce, tak že žádný křesťan, putuje k hrobu božimu, nebyl jist ani jměním, ba ani životem. Podobně utiskování jsou i křesťané palestiniští, ano i sám patriarcha jerusalemský hrubě jest zneuctěn a týrán. Z toho povstal veliký nářek

v celém světě křesťanském, kterýž to bez toho již dávno s nevolí snášel, že jsou nejposvátnější jeho místa v rukou nevěřících.

I. válka (1096—1100). Poustevník *Petr Amienský* putoval r. 1093 do sv. země, kdež na vlastní oči seznal strasti a sužování zdejších křesťanů skrze nevěřící. Jsa tím zcela zkormoucen vrátil se do Evropy, kdež odebral se k papeži *Urbanu II.*, jemuž jal se líčiti utrpení křesťanů barvami tak živými, že si tento usmyslil povzbuditi západní křesťanstvo k výbojnému tažení do Palestiny. Předeslav Petra, aby připravoval v příčině této mysli věřících, svolal sám církevní shromáždění do *Klermontu* (1095), kdež držel k shromážděným biskupům, rytířům a všemu lidu řeč velmi ohnivou, líče jim veškerá utrpení lidu křesťanského v Palestině a vyzýváje všech přítomných, aby spěchali osvoboditi místa svatá. Provolávajíce: „Bůh to chce!“ připínali si *červené kříže* (odtud „křížáci“) na ramena svá, zavazujíce se takto společně bojovati pro Krista. Když se o tom roznesla zpráva po ostatní Francii, přihlašovaly se k tažení tomuto davy nesmírné.

Ti nejhorkokrevnější nemohouce ani dočkatí konečné výpravy pánů a rytířů, odebrali se již na jaře r. 1096 v počtu asi 100.000 vedením Petra Amienského a franc. rytíře *Valtra z Nemávic* skrze Uhry a Bulhary do Asie. Nemajíce ničeho připraveno ani zřízeno, loupili cestou obyvatele i křesťanské, skrze čež velký jich díl již na cestě zahynul; ostatní pak přišedše do Malé Asie, potřeni jsou mečem Seldžukovců.

Po žních téhož roku vypravilo se vojsko řádné, majíc v čele *Bohumíra bouillonského*, vévodu *lotrinského*, s nímž táhli jeho dva bratři *Baldwin* a *Eustachius*, pak bratr franc. krále *Hugo* z *Vermandoisu*, *Robert* normanský a *Raimund* toulousský. Tito se ubírali po zemi skrze Uhry do Cařihradu, kdež se dle úmluvy sešli s normanským knížetem *Boëmundem* tarentským a synovcem jeho *Tankredem* apulským, kteříž táhli po moři. Veškerého vojska bylo 600.000, mezi nimiž 100.000 rytířů a 300.000 ozbrojených pěšáků. *Papežským legátem* ve vojtě byl *Ademar*, biskup puský z Francie.

Byzantský císař *Alexius* nechtěl přepraviti vojtů křížáckých do Malé Asie, pokud se mu vůdcové nezavázali přísahou manskou, neboť on dosud činil si práva k zemím maloasijským, mahomedány Byzantu odejmutým. Přes to všecko hleděl proti křížákům předce jen zrady a podvodu, obávaje se, aby neobrátili zbraně své na něho. Tak zmocnil se úplatky a podvodem města *Nicaea*, když již

mělo se vzdáti křižákům. Nato táhli skrze území *Davidy Kiliďže Arslana*, sultána ikonského, trpíce mnoho mečem tureckým; přede však zvítězili u *Dorylaea* (1097), kterouž bitvou si vynutili na Kiliďži, že nemohl více brániti průchodu jejich skrze Malou Asii. Ale nyní nastával jim hlad, žízeň, a co horššího, nesvornost vůdců samých. *Baldwin* zmocniv se *Edessy* a zřídiv tu vlastní hrabství, zůstal zde i s lidem svým, seslabiv takto vlastní vojsko křižácké. Předce však dobyto jest na dalším pochodu od křižáků pevně a čtne osazené město *Antiochia*, arci že teprv po obléhání 8měsíčním (1098). *Boëmund* zařídil zde zvláštní knížectví. Odrazivše šťastně útok mosulského emira *Kerbogy* na město toto a rozprádivše jakoby zázrakem veliké vojsko jeho, táhli nyní přímo k *Jerusalemu*. Tou dobou náleželo město i země svatá *Fatimovcům*, kteří vytrhnuvše je r. 1096 mocí z rukou synů *Ortokových*, spojili je s Egyptem (§. 27). Přišedše sem křesťané v počtu ovšem značně seslabeném, 20.000 pěších a 1500 jízdných, žádali na nevěřících za vydání Jerusalema. K čemuž když od těchto svoleno není, hnali křižáci na silně opevněné a velikou posádkou obsazené město útokem od 7. června, až ho konečně 15. července 1099 dobyli. Za měsíc potom museli nové vydobytosti své brániti proti kalifovi egyptskému u *Askalonu*, kdež opětně zvítězili.

Ještě před bitvou touto zvolen jest *Bohumír bouillonský* za krále *jerusalemského*, kterýž však se ve skromnosti své spokojil pouhým názvem „ochránce sv. hrobu,“ nedada se ani korunovati. V *Tripoli* založil *Raimund* zvláštní hrabství. Veškerá tato jednotlivá panství stála s královstvím *jerusalemským* ve svazku lénním. *Bohumír* zemřel již r. 1100 a po něm nastoupil bratr jeho *Baldwin I.*, dosud hrabě *edesské*, jenž rozšířil državu svou novými výboji.

Avšak celkem bylo předce jen těžko udržeti se království *jerusalemskému*; neboť nové posily, visící jen na posvátném nadšení *Europanů*, byly daleké; přátelství *byzantské*, kteréž by bylo mohlo rychleji pomáhati, získáno není, kdežto moslimové snadno se mohli spojovati proti nepříteli společnému a mohli také i rychleji voje své posilami občerstvovati.

Velikou podporou byli novému království řádové rytířští: *svatojanský*, *templářský* a *německý*, kteří založeni jsou ve sv. zemi k ochraně poutníků před *mahomedány*, k opatrování jich v nemocích a k stálému boji proti nevěřícím. (Řád *německý* zřízen jest však teprv na třetím tažení r. 1190.)

Veškeré údové rozpadali na rytíře, kněží a služebníky. Představení sluli „velmistři“ neb „mistři.“ Každý řád měl svůj odznak. Johanité, později také (rytíři) „maltežští“ zvaní, bílý kříž na černém pláští; templáři červený kříž na bílém pláští a německý řád černý kříž na bílém pláští. U johanitů byli nejvíce Vlaši a u templářů Francouzi.

30. Německo za času Lotara III. Saského (1125—1137)

Když Jindřichem V. rodina francká vymřela, ucházeli se o korunu německou pánové dva: Lotar, vévoda Saský a *Friedrich Hohenštaufský*, kterýž byl spříbuzněn s domem franckým. Z té příčiny hlavně podporovala najmě strana kněžská volbu kandidáta prvního, kterýž také skutečně zvolen jest. Z vděčnosti za to svolil Lotar, aby byla investitura světská udělována osobám vyvoleným teprv po jich vysvěcení; podobně upustil od skládání oddanosti manské se strany kněžské, spokojuje se složením pouhého slibu věrnosti. — Stranu bratří hohenštaufských *Friedricha* a *Konráda*, kteříž jsouce od předešlých králů v držení statků říšských, nechtěli Lotara uznati, přemohl pomocí vévody bavorského *Jindřicha Pyšného*. Dada Jindřichovi dceru svou v manželství, udělil mu v léno vévodství saské.

Hned první rok panování svého chtěl zemi českou úzce připoutati k Německu; jest však od knížete českého *Soběslava I.* u *Chlumce* poražen 1126.

Lotar táhl dvakráte do Itálie; poprvé dal se korunovati na císaře, aniž by byl mohl vzdorných Lombardů k tomu přivésti, aby mu holdovali; po druhé pak uvedl papeže *Innocenta II.* do Říma, odkudž byl od strany vzdoropapeže *Anakleta II.* vypuzen. Na zpáteční cestě zemřel (1137).

Rodina hohenštaufská.

31. Konrád III. (1137—1152).

Po smrti Lotarově sešla se na rychlo strana hohenštaufská a zvolila za krále *Konráda III.*, kterýž došel uznání, poněvadž se páni němečtí obávali veliké moci *Jindřicha Pyšného*, kterýž měl dvě vévodství, bavorské a saské. Jenom *Jindřich* nechtěl *Konráda* uznati, začož prohlásil ho tento za zbavena obou vévodství, uděliv jedno — bavorské — nevlastnímu bratru svému *Leopoldu IV.*, markrabí rakouskému, a slíbiv Sasko *Albrechtu Medvědu*, markrabí braniborskému. I povstal skrze to tuhý boj mezi *Konrádem* a *Jindřichem*, kterýž veden jest od příbuzných *Jindřichových* ještě i po smrti jeho (1139).

V bojích těchto nastala válečná hesla stran, kteráž potrvala po celý středověk, byvše i do Itálie přenesena: „Hie Viblingi! — Hie Velfi!“ Rodina hohenštaufská měla v držení svém zpupné panství *Waiblingy* — *Viblingy* (vlasky Ghibellini), kdežto Jindřich Pyšný pocházel z děda jmenem *Velfa* (vlasky Quelf).

Konečně však učiněn jest boji tomuto konec, když Konrád ponechal Jindřichovu synovi, nezletilému *Jindřichu Lvu* Sasy; zato povýšeno jest markrabství braniborské za bezprostřední léno říšské, kdežto dosud stálo pod vévodou saským.

Konrád podniknul s franc. králem Ludvíkem VII. druhou výpravu křížáckou (1147—1149), kteráž ale zůstala bez výsledku. Přišel pak zpět, připravoval se k tažení do Itálie — nebylť dosud na císaře korunován! — ale mezitím zemřel.

32. II. válka křížácká (1147—1149).

Roku 1144 dobyl mosulský sultán *Zenki Edessy*, léna krále jerusalemského. Po brzkém zavraždění sultána tohoto zmocnili se sice křesťané Edessy zase, ale již r. 1146 přitáhl syn a nástupce Zenkiův *Nuredin* a vzal město toto opět; načež mnoho tisíc obyvatelů její potřebo jest mečem mahomedánským aneb odvedeno do zajetí; Edessa pak sama v rum obrácena. Když se o tom dověděli lidé na západu, želeli toho tím více, poněvadž se báli, aby nepadl i Jerusalemsám. Z té příčiny jal se přede vším (sv.) *Bernard*, opat *klarvalský* (Clerveaux), daleko široko pověstný jak nábožným životem tak i výmluvností neobyčejnou, povzbuzovati křesťanů k novému tažení křížáckému. I podařilo se mu pohnouti k této výpravě franc. krále *Ludvíka VII.*, jemuž připojil se po některém otálení *Konrád III.* německý. Příkladem toho následoval také *Vladislav II.*, kníže české a někteří jiní. Prošedše skrze Uhry, dostali se do Cařihradu, odkudž vydal se Konrád s jinými do Malé Asie; ale tu jsou zrádnými průvodčími zavedeni do krajin pustnatých, v nichž jest jich největší část od Turků pobita. Vrátili se tedy mnozí zpět, ani Jerusalema nedošedše, mezi nimi i kníže české. Zatím táhl Ludvík franc. podél západ. a již. pobřeží maloasijského. Přišel k Antiochii vedl část vojtů svých po moři, ostatní pak po suchu odeslav; i tito ponejvíce zahynuli hladem a mečem tureckým. Dorazili sice i Ludvík i Konrád až do Jerusalema; jsouce však velice zeslabeni, nemohli ani Damašku dobytí, a pročež vrátili se s nepořízenou do Evropy.

Spatřiv Konrád III. v Byzantu znak říšský, orla dvouhlavého, zavedl jej i v říši německé.

33. Friedrich I. Barbarossa (1152—1190).

Po Kónrádovi zvolen jest jednohlasně bratřevce jeho *Friedrich* I. patrně proto, aby se utvrdilo konečné smíření mezi Viblingy a Velfy, neboť on spojoval obě rodiny*). Statečný tento panovník chtěl povznésti moc císařskou jak v Němcích tak v Itálii.

V Itálii trvaly pořád ještě rozbroje v Římě i v Lombardsku. Tuto jmenovitě nedbáno v jednotlivých městech již od moha let vlády císařské, ano se města tato patrně zařizovala v samostatné republiky. I tomu chtěl Friedrich učiniti přítrž, chtěje Lombardii k přísnějšímu poslušenství přinutiti.

Na I. výpravě italské 1154 nevyřídil však proti městům lomb. ničeho, jsa najmě proti jich hlavě — *Milánu* — velmi slab; předce však korunován jest již nyní v Pavii korunou železnou a v Římě císařskou.

Friedrich nahlížel velmi dobře, kterak mu bude potřebí moci veliké, bude-li chtítí zpupná města lombardská k poslušnosti přivésti; k tomu účeli chtěl se ve vlastní zemi co možná pojistiti, aby nebyl na výpravě vlaské nikterak v zádech znepokojován. Proto dal Jindřichu Lvovi opět Bavorsko v léno; aby pak markrabí rakouskému Jindřichu Jasomirgottu ztrátu vévodství tohoto nahradil, povýšil *Rakousko* na *vévodství*, a odděliv marku nad Enzí od Bavor, spojil ji s novým vévodstvím (1156), kteréž udělil rodině babenberské *dědičně i po přeslici*, ustanoviv, aby vévodové zdejší vykonávali v zemi své nejvyšší soudnictví.

Chtěje pak souseda svého, českého vévodu *Vladislava II.*, k sobě připoutati, ustoupil nejprve v rozepři, kterou s ním vedl o Budišinsko a pak mu dal korunu *královskou* (1158) *dědičně*, za to slíbil mu král Vladislav II. přispěti s velikým vojskem do Itálie.

*) Friedrich hohenštf., vévoda švábský † 1105
(manž. Ančeška, dcera kr. Jindřicha IV.)

Friedrich, vévoda šváb. † 1147 1) *Konrád III.* † 1152
(manž. Jůdita, sestra Jindřicha Pyšného)

2) *Friedrich I. Barbarossa* † 1190

3) *Jindřich VI.* † 1197 Friedrich, vév. 4) *Filip* † 1208
šváb. † 1191

5) *Friedrich II.* † 1250

Jindřich † 1242 6) *Konrád IV.* † 1254 Encio Manfred † 1265

Konrádin † 1268 † 1272 Konstantia, manž. Petra III.
aragonského.

II. výprava do Itálie (1158—1162). Té doby přišla do Němec zpráva, kterak Milánští rozbořili město Lodi, jenž nechťelo se jim podřídit. I vydal se Friedrich po druhé do Itálie; tentokráte provázel ho český král Vladislav I. s 10.000 Čechů, kteří s ním dobrovolně jíti chtěli. Přispěním hlavně pluků českých dobyt jest Milán; i položen jest na polích *ronkalských* (jv. od Piacenci) *říšský sněm*, na němž ujednáno, že má císař právo v městech usazovati podesty, jakož i že mu vyhrazeny zůstávají regalie a soudnictví v stolici nejvyšší. Po té odebral se Friedrich do Němec; musel se však hnedle zase vrátiti, poněvadž Milanští nedbajíce smluv ronkalských, chtěli si počínati opět samostatně. Po delším oblehání muselo se Miláno vzdáti a Friedrich dal je rozbořiti nakazuje, aby se obyvatelstvo usadilo na čtyrech rozličných místech.

Svár Friedrichův s papežem Alexandrem III. Další výpravy jeho do Itálie. Po smrti papeže Hadriana IV. (1159) zvolila menšina kardinalů za papeže Viktora IV., a většina *Alexandra III.* Tento pak byl již co kardinal protivníkem Friedrichovým, kterýž tedy přidal se k Viktoru IV., kdežto Francie, Anglie a Itálie uznávaly Alexandra, jenž uvrhl císaře i vzdoropapeže do klatby. Ačkoli již tenkrát nepůsobila klatba tak hrůzně jako kdysi za Jindřicha IV., tož předce povstaly nové boje, neboť Vlachové, s novým pořádkem bez toho nespokojeni, stáli všickni s Alexandrem proti Friedrichovi, kterýž musel opět do Itálie táhnouti. I uzavřen jest pod ochranou Benátčanů veliký *spolek měst lombardských*, k němuž přistoupil i Alexandr. Nic nemohl Friedrich proti nim vyřídit, ač byl do Itálie již po čtvrté válečně přítáhl. Ba spojenci vystavěli znovu město Miláno a aby naplnili míru vzdorovitostí, vystavěli na Pádu velikou pevnost, již nazvali dle papeže císaři odporného Alexandrií (1172). Po *páté* musel Friedrich do Itálie; tentokráte jest tu však od Lombardů úplně poražen u *Legnana* (1176). Příčinou porážky této byl hlavně Jindřich Lev, kterýž císaře s pluky svými před samou bitvou opustil. Nato uzavřen jest *mír s městy lombardskými* nejprvé na šest let (1177—83) a po uplynutí té lhůty na dobro v *Kostnici*. *Města vlaská zavázala se císaři k jistým ročním poplatkům, jinak ale podržela ve všem samostatnost svou.* S papežem pak Alexandrem vyrovnal se Friedrich, uznav ho za jedině platného náměstka sv. Petra.

Nyní spěchal Friedrich do Němec potrestat zpupného Jindřicha Lva. Ten nedostaviv se na sněm říšský k zodpovídání, dán jest do achtu (klatba říšská), a byv silou zbraně přemožen, zbaven

jest největších zemí svých. Vévodství *bavorské*, zkrácené o mnoho krajín, které vyjmuty jsou z područí vévodů bavorských, dáno jest *Otovi Vittelsbašskému*, praotci nynější královské rodiny bavorské; *Sasko* pak, tolikéž o mnohé krajiny ztenčené, rozděleno jest ještě mezi arcibiskupa kolínského a Bernharda Askanského, syna Albrechta Medvěda, kterýž byl již v držení Anhaltska.

Téhož času povstalo i vévodství *štyrské*, kteréž byvši dosud markrabstvím, stávalo pod vévodou bavorským; nyní pak vyňal je Friedrich na vždy z právomocnosti jeho a povýšil je zároveň na vévodství.

Jindřichu Lvu ponechány jsou pouze rodinné jeho statky Brunšvík a Lyneburk.

Také i v Čechách chtěl Friedrich právomocnost císařskou rozšířiti způsobem dosud v zemi této nebývalým; záminku zavdaly mu k tomu sváry po odstoupení Vladislava II. mezi Přemyslovci vypuklé, při které příležitosti jmenována jest *Morava markrabstvím*, a učiněna od Čech nezávislou, kterýž poměr trval však jen od r. 1182—1185. Podobně ujmál se Friedrich proti všemu právu také i *biskupa pražského*, Přemyslovce *Jindřicha Břetislava*, chtěje ho vyjmouti z právomocnosti knížete českého. (Titulu královského, ač jej byl Vladislavu II. sám dědičně přiřknul, zpěchoval se Friedrich ponechatí synu a nástupci jeho!)

Urovnáv v Německu věci tyto, pohnul knížata německá, aby přijali syna jeho *Jindřicha* (VI.) za krále, načež táhl do Lombardska, kdež s velikou okázalostí slavil svatební kvas tohoto syna s Konstancí, dcerou Rogera II., krále apulského a sicilského.

Zatím přišla do Evropy ohromující zpráva, že se Turci zmocnili Jerusalema; i umínil si Friedrich táhnouti do svaté země a vytrhnouti ji opět z rukou nevěřících, z kterýchž přičiny odevzdal vládu v ruce syna svého Jindřicha VI.

34. III. válka křížácká (1189—1193).

Nureddin dobyt Edessy (§. 32) a zmocniv se Damašku, vypravil do Egypta, kdež právě tehdež mezi Fatimovci vypukly sváry, četné voje, v jichž čelo postavil mladého, udatného a vzdělaného *Saladina*. Bojice se ho Egyptané věli ve spolek s králem jerusalemským; to však jim nic nepomohlo. Saladin zmocnil se Egypta a prohlásil se za samostatného sultána a když brzy nato Nureddin zemřel, podrobil si Saladin největší díl sultanátu mosulského, stav se takto se tří stran sousedem král. jerusalemského. I udeřil také na ně a poraziv křestany v bitvě u *Hittinu* 1187, zajal krále *Víta* a zmocnil se Jerusalema, učiniv tím způsobem konec král. jerusalemskému.

To když rozneslo se po Evropě, povstal z toho nárek veliký; i chystalo se pro Krista bojovníků množství veliké, ti pak, kteří

táhnouti nemohli, skládali ochotně na výpravu aspoň dobrovolnou „daň Saladinskou.“ Císař *Friedrich Barbarossa* se stejnojmenným synem svým vévodou švábským, mimo mnohá knížata říšská, jakož i četní biskupové táhli v čele znamenitých vojáků do Malé Asie. Tehdy vydali se na cestu i král francouzský *Filip II. August* a anglický *Richard Lvísrdec* s pluky tolikéž početnými.

Velikých věcí očekáváno od výpravy této, a to vším právem. Skutečně také porazil Friedrich v bitvě veliké sultána ikonského před hradbami města jeho, vynutiv si takto další cestu k Jerusalemu; avšak přišel k řece Selefu (Kalykadnu), chtěje ji koňmo přebřísti, utonul ve vlnách její (1190). Tímto neštěstím utrpěla celá výprava ztrátu nenahraditelnou!

Ostatní vojsko vedeno jsouc císařovým synem Friedrichem, vévodou švábským, přišlo až k městu Ptolomais (Akkon) zvanému, kdež zřídil Friedrich na způsob řádů johanitského a templářského řád nový — německý.

Zatím připluli sem různě po moři také oba králové Filip II. i Richard, kteří se byli již na Sicilii v čemsi nepohodli. Všecka troje vojska udeřila sice nyní společně na Ptolomaidu, již také dobyli, ale hned na to vznikly mezi nimi takové různice, že se Filip II. obrátil k domovu; vévoda švábský zemřel ještě dříve, než padl Akkon, zbytky vojska jeho vrátily se po dobytí řečeného města také domů, vedeny jsouce vévodou rakouským Leopoldem Babenberským.

Nepravá jest pověst, jakoby byl Richard po dobytí Akkonu Leopolda potupil. Při obléhání jeho povstal — dle pověsti — znak arcivévod. rakouského bílé břevno v červeném poli.

Když byla oboje křesťanská vojska odtáhla, bojoval se Saladinem Richard sám, až konečně se s ním vyrovnal. Saladin postoupil křesťanům krajinu mezi Joppem a Tyrem, povoluje jim zároveň volně přicházeti na poutě do Jerusalema (1192). Poslednímu králi jerusalemskému *Vitovi* dal Richard ostrov *Cypř*, kteréž se byl, vracaje se z Palestiny, zmocnil.

35. Jindřich VI. (1190—1197).

Smrtí otcovou stal se Jindřich samojediným králem německým; ale i v Sicilii měl ještě téhož leta nastoupiti na trůn, jakožto manžel Konstancie; neboť král Vilém II. byl již také smrtí sešel. V tom však překážela mu na Sicilii strana protivná, kteráž si

obrala za pána svého nemanželského bratrovce Viléma *Tankreda*. Přišel Jindřich s vojskem do Itálie, dal se korunovati na císaře a však pro nemoce ve vojště jeho vypuklé Neapole dobytí nemohl. Posliv se v Němcích jak čerstvým vojskem, tak i výkupným, jež za vracejícího se z Palestiny Richarda Lvísrda na Angličanech vynutil,*) vrátil se opět do Itálie, kdež byl mezi tím Tankred zemřel (1194), ponechav vládu synu svému *Vilému III.* Zmocniv se Jindřich nyní skutečně království obou Sicílií, počínal si proti obyvatelstvu jako pravý ukrutník, domýšleje se násilím udržeti je v poslušnosti. Při tom odvázel v lakotnosti své neustále z bohatých zemí těchto zlato a stříbro do Němec na hrady bohenštaufské.

Jindřich VI. by byl rád Německo proměnil v říši dědičnou v rodině své, za kterouž příčinou podplácel z knížat kde koho mohl; slibuje jim rozšíření mnohých práv jejich. A však poněvadž znám byl co věrolomný ukrutník, nedosáhl, po čem tak vřele toužil, muse se spokojiti slibem, že bude po něm (dvouletý) syn jeho přijat za nástupce. Zanášeje se velikými plány proti Byzantu zemřel ještě mlád, zanechav teprv dvouletého syna *Friedricha (II.)*.

36. IV. tak řečená válka křižácká (1202—1204).

Předešlé tažení křižácké nepřineslo těch stkvělých výsledků, jakých sprvu očekáváno; avšak touha osvoboditi zemi svatou neutuchla až dosud v křesťanstvė západním, jmenovitě byla to Francie, jejíž rytířstvo pomýšlelo na tažení nové. K uskutečnění předsevzetí tohoto přispěl velice rázný a podnikavý papež *Innocens III.*, kterýž se stal nástupcem slabého *Coelestina III.* († 1198). Doba zdála se výpravě velmi příznivá, poněvadž *Saladin* právě zemřel (1195) a mezi syny jeho vypukly sváry o dědictví.

Poučení zlými výsledky tažení křižáckých, která se byla po pevnině do země svaté ubírala, ustanovili dát se přeplaviti z Benátek přímo do Jerusalema. Výpravy neúčastnila se tentokráte žádná hlava korunovaná, byliť náčelníky ponejvíce rytíři francouzští. Ale když by již byli mohli vyplouti, sbledáno, že nemají dostatek peněz za povozné a za stravu po moři. Nesnáze této použil chytrý dože benátský *Dandolo*, nabízejí jim svobodnou dopravu do země svaté, pakli na cestě pomohou Benátčanům dobytí

*) Táhná Richard do Palestiny zastavil se na Sicílii, kdež podporoval stranu Jindřicha VI. odpornou. Tadiž mezi nimi zášť. Když pak se Richard vracel, jest od vévody rak. *Leopolda* jat (ve Vídni) a vydán Jindřichu VI., kterýž ho za velké výkupné teprv po dvou letech Angličanům vydal.

Zadru, kterýž byl nedávno Uhrům do rukou padl. Ačkoliv opíral se tomu Innocens III., tvrdě že cílem výpravy této jsou nevěřící, ne pak křesťanští Uhři, předce však učinili křížáci Dandolovi povůli. Sotva byl Zader dobyt, žádal *Alexius*, syn někdejšího byzant. císaře *Isaaka II. Angela*, kterýž byl před některým časem od bratra svého *Alexia III.* svržen, Benátčany a křížáky za pomoc otci svému. Křížákům sliboval peněžitou podporu k přepravě do Jerusalema; a poněvadž se podniknutí tomuto legat papežský protivil z těchže příčin jako dříve papež tažení na Zader, sliboval *Alexius*, že z toho může pojití spojení církve západní s východní. Skutečně jest Cařihrad (1204) dobyt, ale ani *Alexius*, ani *Isaak* nemohli křížákům slova dodržeti. Zpustošivše tedy Cařihrad, smluvili se křížáci ponechati říši byzantskou sobě samým a založiti zde *císařství latinské* (1204—1261). *Balduin flanderský* učiněn jest císařem obrav si Thracii za zemi přímo jemu náležející; Benátčané vybrali si díly na pobřežích mořských, ostatní pak rytíři vzali rozličné krajiny od *Balduina* v léno. Vítězové nedbali toho, aby vzájemné přátelství spojilo je se Řeky, kteří jich nepřestali považovati za vetřelce nepřátelské; neměl tedy nový tento pořádek v lidu řeckém nijakého základu ani podpory; zvláště když se mu počalo vnucovati církevní spojení s Římem. Byloť latinské toto císařství tak slabé, že nejen nebylo s to v Asii žádných výbojů proti Turkům podniknouti, ale ono nemohlo ani překaziti, aby nezařídil v *Nicaei* zeť *Alexia III. Theodor Laskaris* (1205—1222) zvláštního císařství. Podobně zařídil jistý princ komnenský císařství v *Trapezuntu*. Již r. 1261 vytáhl nicejský císař *Michal Palaeologus* proti Cařihradu, jehož dobyv, zvrátil císařství latinské, stana se takto v Byzantu zakladatelem nové dynastie — *Palaeologovcův*. K vítězství tomuto přičinili v první řadě *Janované*, jsouce žárlivi na výhody a moc Benátčanů z dobytí Cařihradu jim povstalé; nyní ovšem nastoupili v dřívější výhodné obchodní postavení Benátčanů — *Janované*.

37. Filip Švábský 1198—1208 a Ota Brunšvický 1198—1215.

Osiřelé říši německé bylo po smrti *Jindřicha VI.* zapotřebí pevné ruky panovníčí; to nahlížela sama strana štaufská, tím více, když *Velfové* hlučněji než před tím počali zdvihati hlavu svou, chtějíce opatřiti trůn německý *Otovi (IV.) Brunšvickému*, synu *Jindřicha Lva*. V těchto okolnostech nahlíželi *Hohenštaufové*, že nemohou čekati, až by dvouletý syn předešlého císaře — ačkoli již

uznaný král německý — dorostl, a pročež povýšili s přívrženci svými za krále německého *Filipa*, vévodu *švábského*, bratra zemřelého Jindřicha VI., kteréhož byli původně pouhým vladařem na místě Friedrichově (II.) učinili. Strana velfská zvolila si naproti tomu za krále skutečně Otu IV. Nyní nastal mezi oběma stranama boj několikaletý. Tehdejší papež Innocens III., věhlasný státník, dlouho kolísal, neuznáváje práv strany ani té, ani oné, nýbrž těžce z nabízených mu výhod obou soupeřů, z nichž každému na tom mnoho záleželo, ku komu se náměstek Kristův přidá. Konečně rozhodl se pro Otu a Filip dán do klatby; nic však méně válčil tento pomocí silné strany své proti Otovi s takovým štěstím, že na všech stranách vítězil, tak že počal i sám Innocens o smíření s Filipem pomýšleti, an v tom Ota Vitelsbašský tohoto z osobní pomsty zavraždil (1208). Po té dosáhl Ota IV. ovšem uznání všeobecného. Učiniv papeži veliké sliby, dal si od něho staviti na hlavu korunu císařskou (1209); ale sotva se to bylo stalo, jevil chuť býti ku stoličce papežské právě tak nepovolným, jako hohensťaufští předchůdcové jeho; i uvrhl na Innocens klatbu pro nedodržení slibů, navrhuje Němcům, aby si vzali za krále Friedricha (II.), krále neapolského, jehož poručníkem on sám byl, neboť zvolila ho k tomu umírající matka Friedrichova Konstancie.

Přišel Friedrich do Němec, měl pro sebe ihned veškeru stranu hohensťaufskou, jakož i krále českého Přemysla Otakara I. *) a francouzského Filipa II.; naproti tomu stál s Otou král anglický Jan Bezzemek. Chtěje Ota protivníka svého nejvydatnější hmotné podpory (Filipa II.) zbaviti, vytáhl ku pomoci anglickému spojenci svému, kterýž právě té doby válčil s Francií, ale jest i s Janem od Francouzů u *Bouvines* (1214) poražen, čímž ztratil v Německu vážnost veškerou. Odebrav se na brunšvické statky, zemřel zde teprv r. 1218 zapomenut.

38. Friedrich II. (1215—1250).

Friedrich II. učinil Innocentovi před korunovací mnohé sliby, jako: že nebude v ničem zkracovati statků a práv papežských, že

*) Přemysl Otakar I. přidržel se sprvu Filipa švábského, kterýž mu zato na všecky budoucí časy udělil titul královský, což mu později i Ota IV., ano i sám papež Innocens III. potvrdil. Když pak dán jest Ota IV. do klatby, přistoupil i Přemysl Otakar k Friedrichu II., začož mu tento skrze „zlatou bullu“ (1212) potvrdil a rozšířil práva a svobody.

nespojť Sicílii s Německem, nýbrž že dá ony synu svému; k čemuž ještě sám dodal, že podnikne tažení křížácké.

R. 1215 zemřel papež Innocens III., a neměl-li Friedrich vůbec chuti dostáti slibům papeži daným, měl ji nyní tím méně. Jest sice pravda, že dal korunu sicilskou synu svému, jež však dal již r. 1220 voliti i na krále německého. Mírný nástupce Innocentův Honorius III. (1216—1227) nedbal ani tak věrolomného skutku tohoto, jako ho mrzelo, že Friedrich nepodniká slíbené výpravy křížácké, kterouž byl od korunování svého na krále německého již as devětkrát nově slíbil, povždy se jinak a jinak vymlouvaje. Následující papež Řehoř IV. (1227—1241) vybíral v křesťanstvě — zvláště ze statků duchovních — pro Friedricha berni na výpravu křížáckou, ale tento upevňoval pomocí peněz těchto vládu v Sicílii nic nedbaje účele, k němuž vlastně sebrány byly. Konečně se roz-nemohl; ale Řehoř, pokládaje to za pouhou přetvářku, aby se vyhnul tažení křížáckému, dal ho klatby. Nato vypravil se Friedrich II. po moři do Palestiny.

39. V. válka křížácká (1228—1229).

Když se bylo čtvrté tažení tak neočekávaně zvrhlo, vypravilo se r. 1218 na 20.000 *děů*, hochů i dívek, kteréž domnívaly se zázračným přispěním božím dosáti toho, čehož nemohly se dodělati silné voje mužův. Rozumí se samo sebou, že dobrodružná výprava tato zkázou dětí těchto skončila. — Podobně nevykřídil ničeho ani uherský král *Onďřej II.*, kterýž podnikl výpravu do svatě země (1217) neopatřiv se dostatečnými prostředky.

Konečně vyplul *Friedrich II.* (1228) z Itálie, ubíraje se k Jerusalemu, ač nebyl od Řehoře IX. klatbou stížen. Přistav u Akkonu vešel ve smlouvu s Kamelem, sultánem egyptským, vedle níž vydány jsou křesťanům města Jerusalemu, Betlehem a Nazareth a krajina západně od těchto ležící až k moři. Nato se korunoval Friedrich II. sám na krále jerusalemského a odplul zase, spěchaje do Itálie.

Za tím trvalo mezi oběma nejvyššíma hlavama — duchovní a světskou — všeho křesťanstva nepřátelství dále, tak sice, že dal papež v nepřítomnosti Friedrichově vlaské země jeho skrze najatě žoldnéře pustošiti. Za tou příčinou vrátil se Friedrich z výpravy co možná brzy, načež se s ním Řehoř IX. smířil (1230).

Mezi tím vzbouřil se v Němcích proti Friedrichu syn jeho Jindřich, chtěje již od nynějška sám panovati; ale Friedrich zajav

ho již r. 1235, držel ho u vězení až do smrti (1242), dala v Němcích zvoliti druhého syna svého *Konráda* za nástupce svého.

Téhož času vzbouřila se *města lombardská*, nechtíce již uznávaní ani míru kostnického (§. 33), dle něhož byla v Itálii vláda krále německého bez toho více jen stínu podobna, nýbrž chtějí býti úplně neodvislá; Friedrich II porazil je sice u *Kortenuovy* (na Ogliu) 1237, proto však předce trvala válka dále, již účastnil se, stoje na straně Vlachů, i sám papež, poněvadž dal Friedrich nemanželskému synu svému Enciovi ostrov Sardinii, již byl právě mahomedánům odejmul, ačkoliv Řehoř tvrdil, že náleží země tato stolicí papežské. Když pak dán jest za to Friedrich do klatby, vedena jest válka s obou stran s urputností velikou, tak že ani papež, ani císař nedbali zhoubného vpádu mongolského, kterýž právě tehdáž západnímu křesťanstvu zkázou hrozil*) (§. 54). Nemoha Řehoř IX. s Friedrichem zbrání ničeho poříditi, chtěl kletbě své dodati váhy konciliem, kteréž by odpůrce jeho odsoudilo; ale Friedrich dal praeláty, za tím účelem do Říma jdoucí, násilím zabaviti, nad čímž Řehoř hořem zemřel. Ačkoliv jest nový papež teprv po dvou letech vyvolen (Innocens IV. 1243—1254), nezlepšilo se v postavení císařově nic. Nové vyjednávání mezi nimi vedlo předce jen opět k válce. Jsa v Římě od Friedricha ohrožován, uchýlil se Innocens do Janova, svoláváje zároveň do Lyonu concilium, kteréž by mělo konečně mezi nimi rozhodnouti. I obnovena jest tuto (1245) nad Friedrichem klatba; on pak odsouzen jest ku ztrátě důstojností panovníčích**). Po té zvolili si v Němcích za císaře hned roku následujícího mnohá knížata duchovní i světská *Jindřicha Raspa*, lantkrabě durinské; ale ten zemřel již v roce, nemaje žádné moci. Nyní zvolili si nespokojenci *Viléma*, hrabě holandské (1247); ale ani ten nesáhl mocí svou daleko, neboť větší díl knížat světských, jakož i města říšská stály na straně *Konráda* (IV.). Zatím zemřel Friedrich II. (1250), bojuje udatně proti Vlachům.

*) Mongolové tito podmanivše si knížata ruská a brzy nato i Polsko, stáli r. 1241 na hranicích českých, hrozíce stejnou záhubou veškerému křesťanstvu ostatnímu. Jsou však opatrností českého krále Václava I. a zmužilostí vojska českého táhož roku na Moravě poraženi, čímž jest jim hlavní síla k dalším výbojům odňata.

***) Když téže doby (1246) padl v bitvě poslední *Babenbergovec Friedrich Bojovný*, chtěl se císař Friedrich zmocniti zemí jeho (obojích Rakous a Štýrsko) jakožto odúmrtí říšských; nedosáhl však toho.

40. Poslední Hohenštaufové a interregnum (1250—1273).

Konrád IV. nemohl po smrti svého otce proti nepřátelům svým ničeho poříditi, a poněvadž se papež Innocens IV. strojil vzítí mu i Sicílie, jakožto lénní jich pán, táhl Konrád do jižní Itálie, chtěje jich proti papeži brániti. Zemřel však již r. 1254, zanechav dvouletého syna *Konradina*.

Po smrti Konrádově došel *Vilém* holandský všeobecného uznání, ač, nemaje vlastního jmění, nepožíval žádné moci; konečně táhna proti Friesům, zabit jest od selského lidu neznán (1256). —

Říše německá, jsouc nyní bez hlavy, nemohla v prvním okamžení nalézti panovníka domácího, neboť hodnost tato podobala se v nynějším čase spíše jen prázdnému titulu, poněvadž práva a moc knížat jak světských tak duchovních; jakož i měst říšských neobyčejně rozšířeny jsou na úkor koruny; nelákal tedy mdlý lesk její hned tak žádného kandidáta domácího. Panovníka domácího, který by měl rozsáhlé statky rodinné, nepřáli si páni němečtí, bojíce se, aby se jich svévoli nemohl vydatně opíratí aneb snad dokoná v právech jejich je zkracovati. I zvolila si tedy jedna strana hraběte *Richarda Kornvalského*, bratra krále anglického, a druhá *kastilského* krále *Alfonsa X.* Tento nepřišel vůbec ani jednou do Němce; onen pak přišel sem sic několikráte, ale moc jeho nebyla nijaká. Tato doba (1256—1273) nazývá se v dějinách německých *mezivládím* či *interregnum*.

41. VI. a VII. válka křížácká (1248—1270).

Sestá výprava (1248—1253). Král francouzský *Ludvík IX.* (svatý) uzdravil se z přetěžké nemoci mimo vše očekávání; i slíbil za to podniknouti výpravu křížáckou. R. 1244 zmocnil se egyptský sultán *Ejub*, Kamelův syn, pomocí žoldnéřů chovaresnických, kteří byli krátce před tím z turanské vlasti své od Mongolů vytlačeni, Jerusalema, jakož skoro všech ostatních křesťanských krajin zdejších; i předeval si Ludvík IX. přinutiti Ejuba vítěznou válkou v Egyptě k odstoupení země svaté. Skutečně dobyl již *Damiaty*, ale hnedle nato zničeno jest celé loďstvo jeho, on pak sám i s vojskem na cestě proti Kairu obklopen a zajat jest. Vykoupiv se těžkými penězi, odešel do svaté země, avšak vojsko jeho ponejvíce zahynulo v zajetí.

Sedmá výprava 1270. Nemaje se nepodařeným tažením tímto za sprostěna slibu svého, vydal se r. 1270 proti *Tunisu*, chtěje

přinutiti moslemy zdejší ku křesťanství a pak odtud vrhnouti se poznovu na Egypt. Ale i na pobřeží africkém vypukl v ležení jeho mor, kterýž i samého Ludvíka pohrobil. Zbytky vojska jeho, všedše s nepřitelem v mír, vrátily se domů. —

Této doby tuchnul již valně v Europě onen prvotní svatý zápal pro výpravy křížácké; namáhal se sice ještě papež Řehoř X., aby přivedl k místu tažení nové, vzav v příčině této slib na králi Rudolfovi habsburském, jakož i na králích francouzském, anglickém, aragonském a sicilském, jež sám osobně provoditi chtěl: dříve však, než k tomu přišlo, zemřel. Zatím přitrhli turečtí Mamelukové, kteří zmocnivše se Egypta, dosadili tam na trůn panovníka vlastního. Po té obrátili se proti pevnostem na břehu syrském, kteréž tu byly křesťanům ještě pozůstaly. Konečně zmocnili se i Akkonu 1291, posledního to útočiště řádů rytířských; z těchto usadili se nyní Templáři s Johannity na Cypru, řád pak německý za nedlouho povolán jest do Prus.

42. Následky válek křížáckých.

Vlastní cíl, jež si výpravy křížácké byly vytkly, aby totiž byla místa svatá v rukou křesťanských, válkami těmito trvale dosažen není; předce však způsobila tažení tato v Europě převrat tak ohromný, že jej znamenati možná v dobách následujícího středověku. Předce vším dosáhla jimi moc papežská nejvyššího vrchole svého i ve věcech světských.

Papežové vyzývali nadšené bojovníky všech zemí do boje; při vojětě byli vždy legáti papežští, kteří bývali rozhodčími ve sporech, které na výpravě povstaly, a třeba by byly vypukly mezi hlavami korunovanými; kdo se stal křížákem, stál i se svou rodinou, která doma zůstala, pod ochranou papežovou; pod trestem klatby církevní nesměl žádný pán poddaného svého od tažení křížáckého zdržovati.

Společnosti duchovní nabyly té doby největšího bohatství, poněvadž křížáci odcházejíce zhusta jim statky své odkazovali; ale i koruny sesíleny jsou častými odúmrtími, čímž mohutněly k zápasu proti nejvyšší moci duchovní jakož i proti mocným vasalům. Naproti tomu slablo panstvo, poněvadž kdokoli se prohlásil za bojovníka Kristova, stal se téhož okamžiku svobodným, a svobodu tuto podržel i po návratu svém z Palestiny. Tak povstal následkem válek křížáckých mocný stav svobodných rolníkův a měšťanův; tito pak jmenovitě bohatli průmyslem a obchodem, kterýž se východem tak neočekávaně otevřel. Následkem toho zmohla se v městech

vzdělanost dosud nebývalá. Nejvyššího stupně slávy své dosáhl ve válkách těchto *stav rytířský* a s ním vykvětló také tak zvané rytířské básnictví. (O založení tří řádů rytířských v Palestině viz §. 29.) Také i *průmysl* a *obchod* povznesl se na stupeň dosud nevídaný. Europeané seznali na východě mnohé věci, kterých dosud ve vlastech jejich nebývalo, a kteréž nezřídka sloužily k většímu pohodlí, ne-li k přepychu lidskému: i vyráběny jsou nyní a zaváděny také na západě; — obchod pak, jehož prostředníkem mezi Europou a Asií býval posud Cařihrad, veden jest nyní z Asie po moři do Benátek aneb do jiných měst italských a odtud do ostatní Europy. Výpravami těmito získaly i *vědy* a *umění*. Tak rozšířeny jsou vědomosti *země- a národopisné*, ano snad i ostatní vědy, nevešly-li Europě již před tím v známost skrze maurickou Španii. Z umění prospělo hlavně *stavitelství*, poněvadž obdivovány jsou v Cařihradě, jakož vůbec na východě, od křižáků pravzory slohu byzantského a maurického.

B) Itálie.

43. Lombardsko.

Za něm. krále Oty I. spojena jest Itálie sever. s Německem (§. 7), i panovali tam první nástupcové jeho syn a vnuk bez obtíží. Teprv po r. 1000 počal tu obživovati duch národní, těžce nesa vládu cizincův. Tak povstal již proti Jindřichu II. Arduin Ivrejský (§. 10), da-da se korunovati na krále lombardského; než tentokráte udušeno jest hnutí toto, kteréž za nástupce Jindřichova Konráda II. s větší ještě silou vypuklo, jest však opět přemoženo a sice hlavně přispěním biskupův, kteří zde byli tou dobou nejvíce Němci. Chtěje Konrád mocné vasaly lombardské seslabiti, vyhlásil také i v Itálii dědičnost podmanství. Nevymřel sice v době následující italský tento duch po svobodě toužící, ale mocný Jindřich III. držel jej rukou silnou na uzdě.

Teprv za nezletilosti Jindřicha IV. propukávala nechuť lombardského lidu, najmě měst, k panství německému silou mnohem větší, poněvadž nalezala podpory v papežích, vedených již tehdy Hildebrandem. Tenkráté již jalo se Miláno, nejslovutnější tehdáž město lombardské, zaváděti správu republikánskou, ačkoli měl město i s dioecesi spravovati i v přičině světské pokaždé arcibiskup, kterýž dosazován jest od císaře. Aysak Řehoř VII. zakázal náhle (1075) veškeré přijímání investitury z rukou světských, čímž nabyli Lombardové z nenadání mocného spojence. Tudíž nalezáme ten zvláštní úkaz, že stáli biskupové lombardští v boji Řehoře VII. s Jindřichem IV. s tímto, kdežto se měšťané lombardští klonili

k onomu. V urputném sporu nejvyšší hlavy světské a duchovní zmocnila se i mnohá jiná města vlády v obci své i v obvodu biskupů svých, čímž ubývalo v Lombardsku neustále moci císařské. V čele takových obcí stáli *konsulové* volení společně z měšťanů i šlechticů. Po smrti markrabiny *Mathildy* (1113) připadla sice velká část *Toskány* buď přímo, buď co léno papežské k Německu, třeba že ona celou zemi odkázala stolici papežské, ale císařové němečtí nemohouce markrabat zde ustanovených hrubě podporovati, museli trpěti, když se po příkladu měst lombardských i mnohá toskánská prohlásila za neodvislá. Zatím přiznávala se v Lombardsku k této nově zavedené nezávislosti také i šlechta, a tak byl úpadek moci císařské všeobecný. Nejmocnější republikou bylo tehdy na pevnině *Miláno*, kteréž snažilo se zmocniti se také republik menších; při moři byly pak *Pisa* a *Janov*. Proti tomuto počínání cítil se konečně *Friedrich Barbarossa* dosti silným, ale ačkoliv podniknul mnohá tažení proti Lombardům, konečně předc musel povoliti (§. 33), i byla Lombardie od r. 1176 skutečnou republikou odvádějíc císaři poplatky jen nepatrné. Avšak ani těch nechtěli Vlachové za *Friedricha II.* odváděti (§. 39), z čehož povstal mezi nimi boj nový, v němž mu statně pomáhal ctižádostivý Vlach *Ezzelino da Romano*, jehož také učinil *Friedrich II.* nad východní polovicí lombardskou *vikářem císařským*, ale po smrti *Friedrichově* padl r. 1259 i *Ezzelino*, čímž nabyli Lombardové zase dřívější svobody své.

V těchto válkách s Hohenštaufci ozývala se po Itálii hesla „*Quegli a Ghibellini*“; toto znamenalo přívržence císařovy, ono stranu měst a když ukončeny jsou boje ty, znamenalo první demokraty a druhé aristokraty, kteří se spolu v jednotlivých městech svářili.

Za časů *Friedricha II.* vzalo zřízení měst lombardských tak dalece změnu, že jsou spravována místo dosavadních konšelů úředníky obyčejně na rok volenými — *podesty*, kterýmž svěřováno tytéž i velitelství nad mocí vojenskou, a protož brávaní jsou k úřadu tomuto šlechtici ve vojenství zkušení. Tito pak snažili se, aby se příležitostně zmocnili vlády, ano aby ji dokonce mohli poděditi i v rodině, čehož se jim ku konci 13. a ve 14. věku skutečně také dostalo.

44. Benátky.

Obyvatelstvo města *Aquileje* a okolního pobřeží uprchlo před hunskými divochy *Attilovými* na laguny moře *jaderského*, kdež za-

loživše jednotlivé osady žili v odloučenosti od ostatního světa živíce se rybnářstvím a obchodem. Seslivše poněkud, spojili se v jedinou republiku. Když se zmocnil Karel Vel. Lombardska, uprchlo sem z pevniny mnoho rodin šlechtických. Následkem zmáhajícího se obchodu zajížděli si Benátčané již do říše byzantské, Syrie a Egypta. Okolo r. 1000 zmocnili se nejlepších přístavů dalmatských; ve 4. pak tažení křížáckém skoro všech ostrovů a přímořských míst říše řecké. Když pak se r. 1261 zmocnil Michal Palaeologus pomocí Janovanů říše byzantské, připadla nyní největší část výhod, z kterých těžili až dosud Benátčané, Janovanům. Dlouholeté boje (1256—1381) nastaly nyní mezi Benátkami a zárlícím na ně Janovem. Tyto války vedeny jsou s velikým nákladem, tak že se obě strany vysílily. Benátčané mohli ku př. již hned na konci 13. století ve válce této pokračovati pouze vydatnými prostředky jednotlivých bohatých rodin. Benátky míchávaly se i do záležitostí lombardských; tak najmě přičinily nemálo k přemožení Friedricha I., načež vždy stály na straně Quelfů.

Zřízení. Prvotní obce stály pod zvláštními *tribuny* a když se spojily, volen jest r. 697 poprvé *doge* (vévoda), jemuž přidána jest později státní rada „*signoria*“ a konečně r. 1172 „velká rada,“ záležející ze 450—480 údů šlechtických i občanských, kteráž řídí sama všecky věci státní, přičiňovala k tomu, že pomíjeny jsou valné hromady národní (koncio), až přišly v zapomenutí. Besvolení rady této nesměl *doge* ničeho podniknouti; v případech zvlášt důležitých (zákonodárství) svolávány jsou vzácnější osoby (*pregadi*) z obce k poradám, kteréž pak nahražovaly koncia. Ve 4. válce křížácké nabyli Benátčané tolik území, že dány jsou od republiky mnohým rodinám celé krajiny v léno, aneb dány jsou jim výnosné úřady ve správu, čímž nabyly bohatví velikého, tak že, když po pádu cíř. latinského (1261) vypukla mezi Benátkami a Janovem válka, přispívaly rodiny tyto obci znamenitě jméním svým, začož jim vědecká obec udělila nejvíce míst v úřadech a v radě velké. Avšak rodově tyto použili toho nyní k „uzavření rady“ (*serratura del consiglio*) 1296, jímž jsou všechna místa v radě neb v úřadech radou obsazovaných vyhrazena jim neb radům, které by oni do ní povolali. Tak nabylo zřízení benátské rázu čistě aristokratického.

45. Stát církevní.

Jakým způsobem dosáhli biskupové římského primatu v církvi katolické, pověděno již v díle I. (§. 133); moc tato byla však více rázu duchovního; teprv za Pipína Krátkého (755) nabyli papežové také i moci světské (II. §. 1.), obdrževše od něho „dědictví (patrimonium) sv. Petra,“ Pentapolis a bývalý Exarchat byzantský. Karel Veliký potvrdil toto obdarování stolice papežské, porozšířiv je sám

některými krajinami vévodství beneventského a marky toskánské. R. 1054 nabídl se papeži Lvu IX. Benevent sám, jež tento ovšem přijal. Nato přijal Robert Quiskard od papeže Mikuláše II. (1059) pod jménem vévody apulského, kalabreského a sicilského v léno normanské země v jižní Itálii a r. 1115 dědila stolice papežská zpupné statky (allodia) toskánské markrabiny Mathildy. V dobách válek křížáckých nabyli papežové nejvyšší moci své, tak že se skutečně nazvatí mohou vrchními hlavami všeho křesťanstva nejen duchovními, nýbrž i světskými. Touže dobou klesla moc císařů římsko-německých v celé Itálii na pouhé jméno. „Tím zvýšila se zde sice i světská moc papežův, ale také i volnost jednotlivých vasalů, tak že i nejmocnější nástupci sv. Petra často nikde neměli méně vážnosti než právě ve státu církevním.“ Žilít pak papežové s četnými stranami šlechtickými v Římně v rozbroji takřka neustálém, ano se tyto napařád snažily na úkor moci papežské neodvislosti dosíci. Konečné přeneseno jest za Klimenta V. (1305—1314), první arcibiskupa bordeauxského, sídlo papežské do *Avignonu*, kdež setrvalo od 1309 do 1377 („zajetí babylonské“)*).

46. Oboji Sicílie.

Zmocnivše se Longobardové největší části Itálie, nevytlačili odtud přede nikdy úplně Byzantinců, kteří i na dále vládli Itálii jižní a Sicílii. Teprv počátkem 9. stol. jali se Saraceni (mahomedáni) z Afriky těchto zemí kus po kuse dobývat, tak že se stala *Sicílie* 878 emiratem saracenským. Po té přenesli císař byzantští název Sicílie na již. Itálii, odkudž pozdější jméno „obou“ Sicílií; za tím zmocnili se mahomedáni také i některých krajin na samé pevnině italské. Císař Ota II., oženiv se s princeznou řeckou Theofanou, chtěl připojit k lombardskému království svému také Itálii jižní, jest však od Saracenů poražen (982). Bylť pak vůbec té doby stav jižní Itálie velmi neutěšený, neboť knížata lombardská (v Salerně, Beneventě, Neapoli, Kapui), náměstníci řečtí a Arabové — vše to hašteřilo se v jednom kuse.

Normani. Na počátku 11. věku přišli sem z Normandie družiny *normanské*. Pomáhavše vévodovi neapolskému ve válce proti Kapui, dostali od něho město *Aversu* s okolím jakožto zvláštní hrabství. Odtud vedli šťastné války na vlastní vrub dále, posilující se vždy nově přicházejícími rodáky, tak že konečně vedením 12 synů hraběte *Tankreda hautevillského* zmocnili se celé již. *Itálie*. Nejstarší z nich *Vilém* nazval se již hrabětem *apulským*. Bratří jeho přijali krajiny tyto od Jindřicha III. německého v léno (1047), chtějíce mítí k držení jich nějaký právní titul. Nejvíce upevnil vládu normanskou v krajinách těchto syn téhož Tankreda *Robert Quis-*

*) Lepařův Atlas VI.

kard (Chytrák), kterýž dobyl až i Tarenta; bratr pak jeho Roger zmocniv se Kalabrie začal se Saraceny válčiti o Sicílii; načež pak udělil papež Mikuláš II. *Robertovi* titul *vévody apulského, kalabreského a sicilského* (1059) s tím doložením, aby hájil papežské stolice proti nepřátelům její. Zatím dobýval Roger (I.) *Sicílie*, již syn jeho Rogre II. *dobyl* a spojiv ji s ostatními zeměmi jihoitalskými, dostal od vzdoropapeže Anakleta II. název *krále obou Sicílií* 1130. Ale rodina normanská vymřela zde po meči Vilémem II. již r. 1189, načež chtěl se v království tato uvázati něm. císař Jindřich VI., jakožto manžel Konstance, dcery Rogera II., což se mu však teprv po 5 letech podařilo.

Hohenštanfové (1194—1266). Po brzké smrti Jindřichově stal se nad synem jeho Friedrichem (II.) poručníkem pap. Innocens III. Friedrich přeložil sídlo své z Palerma do Neapole a uved správu veřejnou i soudnictví do pořádku, hleděl ze země co nejvíce těžiti; ustanovil tedy vysoká cla a dávky. Po smrti jeho (1250) panoval syn jeho *Konrád* jen krátce († 1254), zanechav nedospělého syna *Konradina*. Místo něho chtěl se zemí těchto zmocniti nemanželský Friedrichův syn *Manfred**), ale papež Urban IV., kterýž Hohenštaufům právě tak málo byl nakloněn, jako předchůdcové jeho, povolal sem *Karla andegavského* (Anjou), bratra krále franc. Ludvíka IX., uděliv mu král. obou Sicílií v léno. V bitvě u Beneventu svedené přišel Manfred o život 1266.

Andegavci (1266—1282). Vláda Karlova měla v Neapolsku valně odpůrců, tak že spolehaje na to Konradin, když odrostl, vtrhl s vojskem do Italie; jest však u *Skurkooly* poražen a po té s několika ještě šlechtici v Neapoli veřejně odpraven 1268. Jda

*) Tankred, hrabě hautevillský		
Vilém, hrabě apulský . . .	Robert Quiskard, vévoda apul. † 1085	Roger I. hr. sicil. † 1101
	Roger † 1111	1) Roger II. hr. sicil. 1101, vév. apul. 1128, král obou Sicílií 1180—1164
	Vilém † 1127	
Roger	2) Vilém I. † 1166	Konstance, manž.
	3) Vilém II. † 1189	6) Jindřicha VI. † 1197
		7) Friedrich II. † 1260
4) Tankred 1179—1194	8) Konrad IV. † 1254	10) Manfred † 1266
5) Vilém III. 1194	9) Konradin † 1268	Konstance, manž. <i>Petra aragonského</i>

na smrt ustanovil Petra III. aragonského, zetě Manfredova, za dědice práv svých. Nyní se jal Karel utiskovati a odírati poddané své, dávaje všudy přednost Francouzům, čteně se sem za ním táhnoucím, čímž se i s rodáky svými na Sicilii tak zhnusil, až se Siciliani spikli a na velikonoční pondělí 1282 nejdříve v Palermě („*siciliánské vešpery*“) a pak na celém ostrově veškeré Francouze povraždili. Po té zmocnil se *Petr aragonský Sicílie*, Andegavcům pak zůstala než Neapole.

C) Francie.

47. Kapetovci od 1060—1270.

První Kapetovci nepožívali ve Francii moci veliké (§. 16.), poněvadž jim stáli v cestě mocní vasalové. Toto se ještě zhoršilo, když se stal vévoda normanský Vilém králem anglickým (1066), neboť nyní byl vasal francý zároveň panovníkem mocného národa sousedního, jsa sám mocnější než lénní jeho pán. Mnohé války s Angličany svíraly od nynějška říši francou. Tažením křížáckým *Ludvíka VII.* (§. 32.) nezískala země ničeho; a když pak se dal tentýž král rozvésti se svou manželkou Eleonorou, bohatou dědičkou poitousskou a quiennskou, a když tato provdala se nově za pozdějšího krále anglického Jindřicha (andegavského): tehdy nastalo pro krále francouzské nebezpečí jen tím větší, poněvadž byl král anglický ve Francii majitelem rozsáhlejšího území, než sám král francý. Avšak již syn Ludvíka VII. *Filip II. August* (1180 1223) napravil z velké části chyby otce svého nabyv za panování anglických králů Richarda Lvíhosrdce a Jana Bezzemka (§. 48.) ve Francii největší části krajů anglických a připojiv je ku koruně.

Tentýž Filip účastnil se III. výpravy křížácké a porazil pondějí u Bouvines německého Otu IV.

Naproti tomu byla Francie od některého času vnitřními válkami občanskými znepokojována.

Kacířství albigenké. Ku konci XII. století povstaly v Italii a jižní Francii kacířské sekty „*katharův*“ a „*valdenských*.“ Tito věřili v nedostatečnost křtu dětí, upírajíce vedle toho přítomnost Kristovu v posvěcené hostii. Rozšířivše se hlavně ve franc. městě *Alby* a okolí jeho zvaní jsou také „*albigenští*“, jichž největší záštitou byl hrabě Raimund VI. Toulousský. Avšak papež Innocens dal ho do klatby a vyzval proti němu tažení křížácké. I na-

stala tuhá válka občanská, v níž lehla města Karkasonne a Beziers — další sídla albigenkých — popelem. Předce však nejsou krvavé tyto války ukončeny ani za syna Filipova *Ludvíka VIII.* (1223—1226), až teprv za nástupce tohoto *Ludvíka IX.* (1226—1270) uzavřen jest r. 1229 mír s Raimundem VII., jemuž ponechány jsou sice statky jeho, s výslovným však podotknutím, aby po jeho smrti spadly bezprostředně ku koruně.

Král Ludvík IX. opatřil městům přístup do sněmu říšského, čímž povznesena jest nejen vážnost jejich, ale podporována i moc královská proti mocným vasalům.

(Obě výpravy jeho křížácké §. 41.)

D) Anglie.

48. Králové z rodu normanského (1066—1154) a první Plantagenetové (1154—1272).

Vilém I. Podmanitel (1066—1087) rozdělil veškerou Anglii na 60.000 lén, jichž velikou část rozdal mezi své Normany, sám pak ponechav si jich 1400. Starých porotních soudů anglosaských ponechal, uděliv zároveň baronům normanským právo, aby si soudili své vlastní poddané. Vilém držel vládu vůbec rukou mocnou; ne tak synové jeho Vilém II. a Jindřich I., kteří po něm následovali. Po krátkém panování vnuka Viléma I. Štěpána z Bloisu dostal se na trůn anglický *rod andegavský*, jinak Plantagenetský zvaný*).

Jindřich II. (1154—1189) z domu Plantagenetů neměl při nastolení svém žádných soků a byl majetníkem rozsáhlých statků rodinných ve Francii, kdež mu náleželo po zasnoubení s Eleonorou Guiennskou přes třetinu veškeré země. Mimo to dobyl ještě *Irsku* 1171. V pocitu tak znamenité moci obrátil zřetel svůj k duchovním

	*) <i>Vilém I. Podmanitel</i> (1066—1087)		
Robert Normanský, účastník I. války křížácké	<i>Vilém II.</i> † 1100	<i>Jindřich I.</i> † 1185	
		Mathilda, manž. Bohumíra Plantageneta, hr. andegavského	Adelhaida, manž. Štěpána z Bloiau Štěpán † 1154
		<i>Jindřich II.</i> † 1189	
<i>Richard I. Lvísrdec</i> (1189—1199)	Bohumír Arthur Bretagenský	<i>Jan Bezzemek</i> (1199—1216)	
		<i>Jindřich III.</i> — 1272	<i>Richard Cornwallský</i> († 1272)
		<i>Eduard I.</i> † 1307	

záležitostí své země; nanejvýš chtěl, aby byla zákonitě ztvrzena odvislost duchovních od státu. K tomu účelu svolal 1164 do *Klarendonu* sněm, na němž vypracovány jsou „*konstituce*“, vedle nichž ustanovena jest rovnost všech občanů (tedy i duchovních) před soudem světským, aniž pak dovoluje se kterému duchovnímu odvolávati se z rozsudku anglického k papeži; král volí a ustanovuje biskupy a konečně že bez svolení krále nesmí nikdo v zemi stížen býti klatbou. Tehdejší arcibiskup kanterburský *Tomáš Becket* sprvu těmto uzavřením svolil, později však se jim protivil. I byl za to u samého oltáře zavražděn od 4 rytířů, kteří se domnívali ke skutku tomuto od krále býti nabádání. Bouři, která se v té příčině z Říma již již nad hlavou jeho vznášela, ukrotil Jindřich úplným zřeknutím se konstituc klarendonských. — Nyní nastalo Jindřichu II. nové soužení s vlastními syny, jimž již tuze dlouho panoval; a pročež odešedše do Francie, chtěli se zmocniti pomocí krále Filipa II. trůnu otcovského. Jindřich zemřel zármutkem nad nevděčností dětí svých.

Richard Lvivdce 1189—1199 byl pán ducha rytířského, ale prchlivý a způsobů velmi drsnatých. Táhnoucí do sv. země (§. 34) zapletl se na Sicilii do záležitostí následnictví něm. krále Jindřicha VI. na zdejší trůně normanském, podněcuje stranu Jindřichovi odpornou a pročež ho dal tento na zpáteční cestě z Palestiny skrze Leopolda Babenberského jíti a držel ho tak dlouho v zajetí, až se velikou sumou vyplatil. Bojuje po té v Normandii s nespokojenými vasaly, nalezl tu svůj hrob (1199). Bratr jeho *Jan Bezzemek* (1199—1216) byl jeho následníkem, ač by byl po právu následovati měl bratrovce jejich Arthur Bretagneský, kterého když dal Jan potají zavraždit, zavadalo to franc. králi Filipovi II. záminku, aby se zmocnil skoro veškeré državy anglické na půdě francké. Nic nedbaje svízeli, které musel otec jeho vytrpěti skrze moc duchovní, jal se i on o své ujmě ustanovovati biskupy, začož dána jest Anglie do klatby. Když pak se viděl pro své absolutistické počínání i od pánů světských opuštěna, kteříž chtěli z nesnázi Janových kořistiti na rozšíření práv svých: a když mu ani přítel jeho něm. císař Ota IV. pomoci nemohl, který byl již tou dobou sám ve klatbě: tu ponížil se Jan před papežem Innocentem III., a dada mu *Anglii*, přijal ji od něho za 1000 hřiven ročního poplatku v *léno*; rozumí se, že jest s něho klatba sňata. Ale tento krok připravil Jana dokonce o veškeru oddanost v Anglii, tak že se sami angličtí poddali s nepřitelem jeho králem franc. spojili,

nic nedbajíce příkazu papežova, aby Jana opět přijali. Když pak jest Jan mimo to ještě i od Filipa II. u *Bowines* poražen (1214): tu musel, chtěl-li zase kdy na trůn anglický dosednouti, dáti Angličanům tak zvanou „*velikou listinu*“ (*magna charta*) 1215, kteráž je základem veškerých svobod země anglické.

Bez soudního rozsudku nesmí býti žádný svobodník zatčen, vypovězen aneb statků zbaven; nikdy nesmí jinak býti souzen než podle zákonů, od soudců sobě rovných. Soudy vykonávají vážní muži, kteříž jsouc zvlášť k tomu jmenováni, jsou od vlády zcela nezávislími. Bez svolení sněmu nesmí král žádných daní ukládati ani zvyšovati. Práva a zřízení městská udržávají i na dále. Král nesmí bez svolení sněmu žádných žoldnů do Anglie přiváděti. Krom toho jsou tam i četné svobody kněžské zabezpečeny.

Na to zvoleno jest 15 baronů, kteří by nad tím bděli, aby listina tato v ničem porušena nebyla. Jan by ji byl ovšem rád zničil, nastraživ i samého papeže, jakožto prý lénního pána anglického, který prohlásil listinu tuto za neplatnou, ba hrozil baronům i klatbou; ti však neuvolili, nýbrž chystali se vzítí si Ludvíka, prince franc., za pána. Ten skutečně v Anglii již i přistál, an v tom Jan zemřel a nyní ponechali si Angličané za krále sedmiletého syna jeho *Jindřicha III.* (1216—1271), kterýž chtěje tolikéž absolutně panovati jako otec jeho, způsobil proti sobě veliký odboj šlechty, od níž konečně jest přemožen. Náčelník této šlechty hrabě *Leicesterský* povolal do sněmu mimo obvyklou šlechtu a praelaty také po 2 rytířích z každého hrabství, jakož i zástupce měst a městysů. Toto byl první počátek „sněmovny dolejší aneb obecné.“ Avšak *Leicestr* padl v boji poznovu nastalém, načež panoval *Jindřich* pokojně až do smrti své. — Krajiny francouzské, již za Jana ztracené, nejsou více dobyté, tak že pozůstaly Angličanům ve Francii již jen statky méně rozsáhlé.

E) Španie.

49. Další boje křesťanů s Maury (—1230).

Marabetha Jussuf příspěv (1086) vítězně spoluvěrcům svým španělským (§. 19.) zadržel sice na některý čas rázné pokračování křesťanů na jih poloostrova pyrenejského, ale panství jeho učiněn konec skrze *Almohady* (1120), tolikéž z Afriky přišedší. Proti těm spojili se však králové křesťanští kastilský, aragonský a navarský i porazili je r. 1212 u *Tolosa* tak rozhodně, že od té doby zlomena jest ve Španii moc maurská. A když jsou *Almohadi*

posléze (1257) na dobro z poloostrova vytlačeni, pokročily říše křesťanské tak daleko k jihu, že zůstala Maurům již jen *Granada*, a i ta pod nadvládám kastilským. Na velikou záhubu vlády arabské byly 3 rytířské řády (*svatojakubský* [di Compostella], *alkantarský* a *kalatravský*), které zřízeny jsou na způsob jerusalemských, stály v neustálém boji s nevěřícími. Krom toho prospívala křesťanům i ta okolnost, že se říše jejich již tak mnohonásobně nedrobily; v polovici 13. věku byla zde království: *aragonské*, *kastilské*, *navarské* a *portugalské*. I Leon byl r. 1230 s *Kastilií* navždy spojen.

Země severoevropské: *Dánsko* a *Skandinávie* viz v IV. Době §. 74.

F) Slované.

50. Rusové.

Po smrti knížete *Jaroslava* (1054), kterýž byl ještě jednou veškeré úděly v ruce své spojil, nastalo nové nekonečné, ale ovšem i neutěšené, rozdělování, z něhož těžili jedině nepřátelé a pak některá větší města. Těmto jmenovitě bylo možno při slabosti knížat nabývatí větší moci a svobody. Tak najmě povzněl se ve 12. stol. v příčinách těchto znamenitě *Novgorod Velký*, stoje ve spojení s obchodními městy hanseatskými.

Roku 1147 založil a opevnil kníže Jiří Dolgoruky v knížectví svém běloruském, jehož dosavadním hl. městem byla *Vladimír*, *Moskvu*, kteráž se později stala střediskem veškeré říše.

V době této přestává veškerá činnost národa ruského na venek, neboť jsa sám uvnitru svém mnohonásobně roztrhán, rozšápával vlastní tělo své, pomáhaje údělným knížatům jednomu proti druhému. Konečně přihnuli se Mongolové, kteří porazivše 1224 Rusy na řece *Kalce* (do azov. m.) podrobili pánu svému Čingischánovi jižní díl říše této; část pak severní podmaněna jest od nich za *Batuchana* (1237—1240). Od nynějška úpěla Rus přes 200 let (—1477) pode jhem tatarským. Veliká knížata domácí sice vládla nepřetrženě, jsouce však Tatarům poplatna a stojíce pod vrchní jich vládou. Výběrci mongolští sídlíce po krajích ruských i na dvoře velkých knížat, sbírali uložené daně a vynucovali poslušnost chánům.

51. Poláci.

Boleslav III. Křivoústý (1102—1138) rozdělil říši mezi 4 syny své (§ 23), kteří zase ještě dále drobili údíly své, tak že nastalo i v Polště totéž neutěšené divadlo jako v Rusku. Již hned po smrti Boleslavově zavdaly rozbroje v rodině piastovské něm. Friedrichu I. příležitost k zakročení, následkem čehož *Slezsko* od Polska navždy *odtrženo* jest; ale ovšem panovala tam jedna linie Piastův, kteráž však zase i tento malý úděl na množství knížectví rozdělila.

Rodinné rozbroje mezi Piasty trvaly ještě i ve stol. 13., kterýmiž činy usnadněn jest r. 1238 a pak zase na to 1289 zhoubný vpád divokých Tatarův. Při v pádu prvním dobyt a spálen jest Krakov. Téhož roku poražen jest od divochů těchto i slezský Piastovec Jindřich II. Pobožný, kníže vratislavské (§. 54), a země jeho právě tak zpustošena, jako Polsko. Ku konci 13. věku, když rozbroje piastovské pořád ještě trvaly, povolali si Malopoláci (z Krakova) *Václava II. kr. českého* za pána svého (1291), kterýž rok na to získal i Sandoměrsko a r. 1300 konečně i Velkopolsko. A však po jeho smrti (1305) povstal proti synu jeho Václavu III. Piastovec *Vladislav Lokietek*, proti němuž táhna Václav III., zavražděn jest v Olomúci (1306); po té zmocnil se Lokietek celé Polsky.

52. Slované polabští.

I u Slovanů baltických byla nesvornost nejhlavnější příčinou zkázy jejich. Ani Lutici ani Bodrci nechtěli přijíti křesťanství, poněvadž se jim zároveň s ním vnucovalo panství německé, tudíž ten tuhý odpor proti náboženství míru a lásky. Nic jim to však nebylo platno, protože byli mezi sebou nesvorní. *Kruk*, kníže ránské, spojil jak Bodrce tak Lutice pod vládou svou (1066—1092); za něho dosáhlo Ránsko s městem Arkonou největší znamenitosti v celém Slovanstvu polabském. Poslední knížata Bodrcův, která se zasazovala o ubránění samostatnosti slovanské proti Němcům, byla *Přibyslav* a synovec jeho *Niklot*. R. 1147 podnikli *Jindřich Lev* a markrabí marky severní, *Albrecht Medvěd* s mnohými jinými knížaty křížáckou výpravu na obrácení zdejších Slovanů pohanských. Tentokráte sice nepochodili valně; ale za to dobyl Albrecht Medvěd r. 1157 Braniboru, čímž zasadil Slovanům mezi Labem i Odrou ránu smrtelnou; za tři leta potom padl i Niklot proti Jindřichu Lvovi, a s ním poslední podpora Bodrců. Jediný ostrov Rujana držel se dosud co záštita baltických Slovanů pohanských,

až konečně i tu zmocnil se r. 1168 král dánský Valdemar Arkony, čímž učiněn jest konec nezávislosti Slovanů zdejších. Země tyto násilím a kvapem poněmčovány jsou. Tak již Albrecht Medvěd osazoval v Branibořích hromadně Němce z Poryní a ze Sas; podobným úsilím poněmčovány jsou i země lutické a bodrecké; tyto po roce 1160 osadníky vestfálskými a flanderskými skrze Jindřicha Lva, ony již před ním. Země bodrecká nazvána jest *Meklenburskem* (od přezvání znamenitého bodreckého města Rarogu na Mikilinburk) a ponechána domácímu knížeti Přibyslavu II., synu Niklotovu, praotci nynějších knížat meklenburských, jenž přijav křest, stál pod vrchním panstvím vévod saských.

Dějiny srbské a bulharské viz v IV. Době §. 77.

G) Svět východní.

53. Říše byzantská (1056—1261).

Isaakem Komnenem (§. 26.) dostoupil na trůn byzantský rod *Kommenů*, kterýž tu s malou přestávkou přes 100 let panoval. V přestávce této (1158—1081) ztracena jest největší část Malé Asie, z níž utvořili si Turci sultanat ikonský či Rum, jakož i jižní Itálie, kteréž se Normani zmocnili, až konečně dosedl 1081 vnuk Isaakův *Alexius* na trůn. Od těch dob udržela se říše byzantská v těchže mezích, ačkoli jí bylo neustále s okolními nepřáteli zápasiti.

Do té doby padají také první 2 války křižácké, jichž se Byzantinci valně neujímali, spíše jim potají překážky kladouce; neboť báli se tak veliké ozbrojené moci, aby snad, zmocnivši se Jerusalema, neobrátila se proti nim samým. Tato nedůvěra, ba přímo zráda byzantská byla velikou příčinou nezdaru válek křižáckých. Předce však měli Byzantinci z výprav těchto veliký užitek, neboť zeslabováním nejurputnějšího jich nepřitele — mahomedánů — zadržán jest nepatrně pád Byzantu.

Poslední potomek rodu Komnenova *Alexius II.* zavražděn jest od příbuzného *Andronika* (1183), kterýž se sám trůnu zmocnil; než i ten zaplatil pokus tento smrtí (1185), načež přišla *Isaakem Angelem* na trůn rodina *Angelovců* (1185—1204), příbuzná rodiny právě vyhynulé. Avšak ještě tentýž Isaak byl od bratra svého *Alexia (III.)* svržen (1195) a oslepen, načež se tento trůnu

zmocnil. Syn Isaakův, také Alexius zvaný, pohnul tak zvanou čtvrtou výpravu křížáckou, aby se ujmula práv otcových i jeho. Skutečně jest Cařihrad skrze křížáky dobyt (1204) a Isaak opět dosazen; v krátce však založeno jest zde *císařství latinské* (§. 36), jemuž učinil konec *Michal Paleologus*, založiv takto 1261 v Byzantu dynastii novou, která již vydržela až do konečného ztroskotání říše skrze Turky.

54. Mongolové.

Jihovýchodně od jezera bajkalského žili na vysočinách středosijských národové plemene mongolského, kteříž vedouce život kočovnický stáli pod dědičnými náčelníky moci skoro neobmezené. R. 1202 vyvolila si jedna jich část, *Mongolové* v užším smyslu, od Europeanů také *Tataři* zvaní, *Temučina* za Čingischana neboli chána všech chánů. Ten podmanil si nejprve severní krajiny říše *čínské* (1209), a vyvrátil (1218) říši *Chovaresmovcův* (§. 40.), sáhající tehdyž od Indie až k moři chvalinskému; načež vpád do Ruska, zvítězil nad údělnými knížaty zdejšími na řece *Kalce* (1224). Temučinův nástupce *Oktaj* (1227—1241) dobyl (1234) osobně celé severní Číny. Po té vyslal bratrovce svého *Batua* s 500.000 jezdcí proti Europě. Knížata ruská bojující tentokrát po různu, neostáli proti přesile tak ohromné, a tudíž dobytá a vypálena jsou města Moskva, Vladiměř (v R. Královodvor. „Novýhrad prostran“), Černigov a Kyjev; za nedlouho i Krakov. Nyní vtrhl sám Batu s jedním dílem vojska svého do *Uher*, vyslav druhý přes Polsko do sever. *Němec*, a třetí do *Čech*. Tito dva, spojivše se pod *Petou*, srazili se u *Lehnice* s vratislavským knížetem Jindřichem II. Pobožným, jehož porazili dříve, než mu přišel ku pomoci Václav I. král český. Zaplavivše nato divochové tuto *Moravu*, pustošili ji způsobem neslýchaným, až je porazil u *Olomouce* vůdce český *Jaroslav* (ze Slivna, později ze Šternberka, 1241). V strašlivé seči této padl i tatarský kníže Bajdar. Peta odtáhl potom do Uher k Batuovi. Zamýšlenému společnému vpádu jejich do Rakous překazil opět Václav I. král český, spojený s vévodou rakouským Friedrichem Bojovným. — Hned na to došla z Asie zpráva o smrti Oktajově, a proto opustil Batu Uhry; ba vyprázdněny jsou od Mongolův i Polsko, Halíč a Volyň, neboť divochové ubírali se k volbě nového čingischána. Jenom Rusko pozůstavši pode jhem mongolským, úpělo pod ním ještě přes 200 let. Bratr nového velkochána *Mangu* zvaného *Hulagu*

dobyl 1258 Bagdadu, učiniv zdejšímu kalifátu Abassovcův konec. Po něm stal se čingischánem *Kublaj*, za něhož dobytá jest po mnoholetém boji Čína (1280), kteráž se stala od té doby jádrem říše mongolské. A však jak rychle ohromná tato říše povstala, tak brzy se také rozpadla; neboť chánové jednotlivých krajin, jsouce s Kublajem stejného rodu, osobovali si postavení samostatné: tak povstal za Volhou chanát *kapčacký* neboli *zlatá horda*, pak *Čagataj* v Turanu, a *Irán*, k němuž náležely i země maloasijské.

V Číně přijali Mongolové zřízení staročínské, a s ním i Lamaismus, jež horlivě rozšiřovali; najmě Kublaj uváděl všade jednotlivé lámy v odvislost Dalai-Lámy (nejvyššího I.), jemuž dal Tibet za to, že ho posvětil v důstojnosti čingischánské.

H) Vzdělanost doby třetí.

55. Náboženství a zřízení státní (1100—1180).

1) *Náboženství.*

a) *Šíření jeho.* Pobaltiiti odpůrci náboženství křesťanského přinuceni jsou ostřím meče ku přijímání křtu; nic pak toho na straně křesťanů nedbáno, zdali při tom celí národové hynou (Lutici a Bodrci); jenom Litvané vzdorovali pořád ještě světlu spásy. Ve Španii nabývalo křesťanství vždy víc a více půdy, kdežto zase v Malé Asii ji ztrácelo a islam nabýval.

b) *Zřízení církevní.* Moc papežská dosáhla za Innocenta III. vrchole moci své, kterýž skutečně vládl celým světem křesťanským nejen v příčině duchovní, ale i politické. Neposlední pákou k dosažení toho byly války křižácké (§. 42), ale ovšem i církevní klatba a interdikt. Jest ostatně pamětihodno, kterak tentýž Innocens III. užil bojovníků křižáckých proti křesťanům, arciže kacířským (albigenským), kteréhož příkladu později od papežů valně jest následováno (proti husitům).

c) *Reholnictví* v této době omládl. Zřizovaly se *řehole* tak zvané *žebřavé*; tak *františkánská* (1209), *dominikánská* či *kazatelská* (1215), *augustinská* (1236), *servitácká* (1255) a *coelestinská* (1293).

2) *Ústava politická.*

Zvláštní známkou doby této jest výkvět *rytířstva*, kteréž přidružilo se ve zřízení politickém ku starým stavům feudálním a kteréž válkami křižáckými vrchole své slávy dosáhlo. Na druhé straně vyvínoval se takořka nepozorovaně *stav městský*, k němuž sice již v době předešlé počátky položeny jsou (v Německu Jindřichem I.), a kterýž příčinnivostí svou pozvolna sic, ale neustále mohutněl, až se v dobách křižáckých průmyslností a obchodem tak sesílil, že si vymohl samosprávy (autonomie), ovšem vykupuje si jí nezřídka od zeměpánů svých. Tito shledávali v něm tytéž podporu proti stavům feudálním, čímž se ovšem stali panořníci zvláštními ochranci měst. Zěměpáni, ponechávajíc městům, aby si sama volila správní úředníky své, ponechávali si jen právo jme-

novati jim jistého úředníka, kterýž by v městě zastupoval osobu jejich. V bruce domáhala se města vedle dosavadních stavů výsadních — feudálních — již také zastoupení na sněmích. (V zemích *slovanských* a *uherských* byla města zakládána od cizinců, ponejvíce Němců, a udílení jim zvláštních svobod bylo na úkor obyvatelstvu domácímu i jeho národnosti. Taková města povstávala obyčejně v podhradích a spravovala se domácími svými právy [německými]). *Sněmovné země* stali se ze sborů poradných *rozhodujícími* a moc *panovníků* *obmezujícími*.

Snaha po *dědičnosti trůnu* objevuje se v době této mnohem zřejměji než dosud; na západě snažili se toho králové dosíci soustředěním vždy větších a větších pozemků v ruce své, kdežto na východě nabývala šlechta za příčinou častých rozbrojů o následnictví na trůně moci vždy větší, tak že se viděli panovníci nuceny hledati proti ní podpory u měst a osad cizích, kteréž do země povolávali.

Také i lidu *selakému* dostalo se úlevy v dosavadním jařmu jeho, najmě skrze války křížácké (§. 42), chtěli li pánové, aby jim ze statků nesběhl.

V *Itálii* tvořily se z jednotlivých měst (sídla biskupských) *republiky* buď aristokratické buď demokratické (§. 43).

Na *východu* (v Asii) podržela vrch *despotie*.

3) *Mravy a obyčej.*

Obecně surovosti jen málo ubylo, kteráž jevila se i v nadužívání moci státní ku pomstě a na postrach. Rytířstvo západoevropské obvyklo si turnajům. Válkami křížáckými vyvinula se přílišná blouznivost myslí, vrcholíc v dobrodružství. Byliť pak dobrodruhy nejen rytíři, nýbrž i pěvci, učenci a umělci. Dobrodružství toto bývalo obyčejně spojeno se zvláštní poníženou úctou k polhavi ženskému, kteráž záležela v uhlazených formách dvořanských. Této doby zaváděna jsou i jména rodinná a ve stavech vyšších také znaky či erby. (Toto stalo se v zemích českých příčinou odnárodňování naší šlechty!) Těmito činy škřila se na západě národní hrdość. Ostatně zůstalo obyvatelstvo ještě i nyní pověřivé a kouzel se bojoť.

IV. D o b a .

Od válek křížáckých až na konec středního věku
(1300—1492).

A) Německo.

a) Císařové z rodin rozličných (1273—1346).

56. Rudolf Habsburský (1273—1291).

Volba. Po čas interregna dosáhly nepořádky v Německu stupně velmi vysokého; volený král Richard Kornvallský nepožíval ni vážnosti ni moci; druhý pak, Alfons Kastilský za celých 15 let vůbec ani do Němec nepřišel. Pánové němečtí, kteří byli

aspoň poněkud pořádku milovnější, podávali korunu králi českému Otakaru II., kterýž jí však nepřijal ani poprvé, ani když mu ji po smrti Richardově podávali (1272) po druhé. A pročež přistoupili k volbě nové. Jeť pak volba tato památná novotami, které nejmocnější knížata říšská tentokráte z vlastní vůle a moci předevzali. Předně totiž jmenovalo *sedm knížat* *) nového krále, kdežto doposavad volvala veškerá šlechta německá; a za druhé nic nedbali, ba ani nepřipustili k volbě krále českého, ačkoli podle dosavadní praxe býval vždy jedním z nejhlavnějších voličů. A takto zvolen jest r. 1273 hrabě *Rudolf Habsburský*, pán statky rodinnými ne zrovna mocný, ale moudrý a rázný. Před prohlášením za krále musel jim potvrditi výsadu, vedle níž se měla budoucně veškerá ustanovení královská vyřizovati s dorozuměním dotyčných sedmi pánův. Aby pak Rudolf nabyl uznání papežova, zavázal se k nové výpravě křížácké, jakož i že se nebude mimo korunovací zbytečně v Římě zdržovati. K utvrzení nové důstojnosti své zasnoubil Rudolf tři dcery své nejmocnějším knížatům říšským.

Války Rudolfovy s Otakarem II. 1276, 1278. Rudolf držel již r. 1274 říšský sněm v Norimberce, na němž uloženo jest novému králi, aby vrátil k říši veškerá léna, která odcizena jsou jí od r. 1250. Vynesení toto čelilo především proti králi českému Otakarovi, kterýž maje mimo země koruny české v držení Rakousko, Štýrsko, Korutany a Krajinu, vzpíral se uznati volbu Rudolfovu za právně platnou. Hned na to vinil Rudolf Otakara z nepravého držení lén říšských, zvláště poněvadž prý se během roku nepřihlásil o nové jich potvrzení. Zatím nevyčkav ani běhu soudního ve věci této dal ho do achtu (klatby říšské) 1276, vyhlásiv ho za zbavena veškerých zemí. Vešed Rudolf ve spolek s Uhry a pobouřiv proti Otakarovi dosavadní poddané jeho v zemích německých, vytáhl proti němu válečně. I Otakar chystal se úsilovně proti Rudolfovi a již byl na pochodu proti soku svému, když se náhle dověděl, kterak se za zády jeho, ve vlastních Čechách, připravuje vedením nevěrných Vítkoviců vzpoura. V této tísní uzavřel s Rudolfem mír, vydav mu veškeré země mimočeské; tyto

*) Bylat to tři knížata duchovní: arcibiskup *mošuvčský*, *kolínský* a *trevírský*; pak čtyři svěští: *falcgrabi při Rýně*, vévoda *saský*, markrabě *bramborský* a (tentokráté) vévoda *dolnobavorský*; později nastoupil opět místo tohoto *král český*. Bylit to později tak zvaní „kurfürstové“ či voličové říše německé.

pak od něho přijal v léno (1276). Na utvrzení přátelství měly býti uzavřeny sňatky mezi dcerami a syny Otakarovými a Rudolfovými.

Ale již za nedlouho povstaly mezi oběma králi nové spory skrze nevyplňování výminek míru, kteréž rozmnoženy jsou ještě žádostí Rudolfovou, aby pánové čeští vzbouřivší se prvé proti Otakarovi, považováni byli navždy za služebníky krále Rudolfovi. Otakar nechtěje v příčině této nikterak zadati svrchovanosti a starodávným právům koruny české, zdvihl válku proti Rudolfovi, jest však najmě neslechetnou zradou Miloty z Dědic, straníka Vítkoviců, poražen na *poli Moravském* (blíž Dürrenkrutu), kdež i sám padl 1278. Nezletilý syn Otakarův *Václav II.* podržel pod poručenstvím markrabí braniborského Oty Dlouhého Čechy; Morava puštěna Rudolfovi na pět let v zástavu. Z ostatních pak zemí Otakarových udělil Rudolf v léno oběma svým synům Albrechtu a Rudolfovi Rakousko a Štýrsko; — Korutany s Krajinou dány jsou Menhartu tyrolskému, kterýž ve válkách těchto Rudolfovi statečně pomáhal.

Založiv takto pomocí královské důstojnosti rodu svému panství rodinné, ukázal budoucím panovníkům příklad, jak by měli šířiti moc svou.

Do záležitostí vláských se Rudolf nemíchal, nahlížeje, že to bylo dosa-
vádním císařům vždy zkázonosné; za to staral se o zavedení pořádku a bezpečnosti osoby a jmění v Němcích, neboť v dobách posledních zmohlo se zde právo silnějšího („pěstní“) v míře neblahé. — Konečně znamenati sluší, kterak tentýž Rudolf přiznal zeti svému *Václavu II.*, králi českému, právo říšnické a kurfirstské, jichž před 15 lety Otakarovi naprosto upíral.

57. Adolf Nassavský (1292—1298).

Po smrti Rudolfa habsburského není za krále volen syn jeho Albrecht, poněvadž páni němečtí nechtěli míti pánem svým knížete tak mocného, aniž pak byla zádušnivá povaha jeho lákadlem pro pány německé: vyvolli si tedy chudého hraběte *Adolfa Nassavského*, kterýž však se jim také brzy zuechutil, poněvadž dbal až tuze úzkostlivě rozšíření rodinné moci své. Teprv později smluvivše se s králem českým *Václavem II.* zvolili si přede jen Albrechta habsburského, švalbra *Václavova*. Ve válce, která skrze to vedena jest, poražen a zabit jest Adolf 1298.

58. Albrecht I. Rakouský (1298—1308.)

Albrecht udělil *Václavu II.*, kr. českému, za vydatné služby, kteréž mu byl tento při volbě poskytnul, krajinu *chebskou* v léno.

Krajina tato patřivší již dříve k Čechám, byla od Otakara II. zároveň se zeměmi německými Rudolfovi postoupena.

Ale za nedlouho rozešli se s Václavem. Tento byl totiž volen na král. polské a hnedle na to stal se syn jeho Václav III. králem uherským (1301). Takováto moc krále českého bila velmi nemile Albrechtovi do očí; vyzval tedy Václava II., aby vzdal se koruny polské i uherské, a aby mu jakožto vasal říše německé zaplatil za užívání stříbrných dolů kutnohorských 80.000 hř. stří. Když Václav ani jednoho ani druhého neučinil, vpadl Albrecht do Čech, musel se však s nepořízenou vrátiti. Bylo by se bez pochyby ve válce pokračovalo, an tu Václav II. 1305 zemřel, a r. 1306 syn jeho Václav III. táhna do Polska v Olomúci jest zavražděn. Jím *vymřel* v Čechách *rod Přemyslovský*. Na krátko jen podařilo se Albrechtovi obsaditi trůn český synem svým *Rudolfem*, který již r. 1307 zemřel, nebyv ani ode vší země za krále uznán; na to vzali si Čechové za krále manžela nejstarší Přemyslovny Anny *Jindřicha Korutanského* (1307—1310). Byl by snad Albrecht co král něm. hájil domnělého práva svého k odumřelému prý lénu českému, ale bylo mu v tom na závalu vzbouření *spolku švýcarského* *). Zbroje se proti tomuto byl zavražděn od bratrovce svého Jana (Parricidy), poněvadž mu zadržoval věno otcovské.

59. Jindřich VII. Luxemburský (1308—1313).

Po nenadálé smrti Albrechtově zvolen jest na království *Jindřich VII.* z rodiny luxemburské.

Čechové nejsouce spokojeni se slabým Jindřichem Korutanským, podávali synu císa. Jindřicha *Janovi* s rukou nejmladší Přemyslovny Elišky korunu českou; což tento přijal a tím jest moc domu luxemburského v nebyvalé dosud míře rozmnožena.

Jindřich VII., jsa pán udatný a rázný, táhl zase jednou do Italie, kdež se dal korunovati jak na krále lombardského, tak i na císaře římského a města lombardská poslouchala ho, aniž by si byla troufala odporovati. Ale vraceje se z Italie zemřel Jindřich náhle.

60. Ludvik IV. Bavorský (1313—1346).

Po smrti Jindřichově vyvolila jedna část pánův za krále něm. *Ludvika Bavorského*, druhá pak *Friedricha Rakouského*; ve válce

*) §. 66.

skrže to mezi oběma povstavší zvítězil Ludvík, jemuž se dokonce poštěstilo zajmouti soka svého (1322); ale chovaje ho se vší šetrností sdílel se s ním v některých věcech o řízení vládní.

Ostřejší a delší spor vypukl mezi Ludvíkem a papežem Janem XXII., kterýž sídle v Avignonu, byl by rád trůn něm. opatřil princí francouzskému, skrže čež nechtěl volby Ludvíkovy uznati; mimo to osoboval si nová práva, tvrdě, že v Itálii náleží při každém uprázdnění trůnu císařského zatímná vláda papežům. Po té vyslal Ludvík proti straně papežské do Itálie vojsko, načež ho dal Jan XXII. do klatby a v Německu prohlásil interdikt. Přes vše toto dal se Ludvík korunovati jak na krále lombardského, tak i na cís. římského. Po smrti Janově bylo by se snad dosáhlo s nástupcem jeho Benediktem XII. smíření, avšak překaženo jest působením najmé dvora francouzského. I sešedše se kurfürsti němečtí v *Renzi* ustanovili (1338), že zvolený od nich král německý stává se tím samým také císařem římským, aniž by potřeboval potvrzení papežova. V průběhu tuhého sporu tohoto uškodila Ludvíkovi velice lakotnost jeho, kterouž snažil se až tuze nápadně rozdávatí aneb jinak opatřovatí synům svým léna říšská. Za tou příčinou opustil ho i věrný přívrženec jeho Jan, král český, jakož i někteří jiní kurfürsti; nebylo tedy papeži Klimentu VI. nyní těžko způsobiti v Německu volbu novou.

b) Císařové z domu luxemburského (1347—1437).

61. Karel IV. (1347—1378).

Byl pak od valné většiny zvolen za císaře *Karel*, syn českého krále Jana, kdežto strana bavorská obrala si po smrti Ludvíkové, který již v roce po volbě této zemřel, *Guntýře Švarcburského*, kterýž však neměl dosti síly proti soupeři tak mocnému; ostatně zemřel již také r. 1349.

Karel IV., kterýž dosedl po otci svém (1346) i na trůn český, sídlil v Praze. Pracoval pak Karel po celý čas panování svého hlavně a přede vším ku zvelebení a rozšíření dědičných svých zemí českých, ač upříti nelze, že mu i pořádek a blaho říše německé na srdci leželo, jen že se mu zde stavěla v cestu náklonnost pánů německých k udržování nepořádků v říši, aby z nich sami těžiti mohli. O záležitosti vlášské, o nichž věděl, že z nich nic dobrého nepochází, se hrubě nestaral; předce však se dal v Římě na císaře korunovati (1355).

S korunou českou spojil knížectví *slezské* s hl. městem Vratislaví; pak horní a dolní *Lužici* a marku *braniborskou* a to vše způsobil ne ostřím meče, nejša nijak přítelem prolévání krve, leč buď koupí aneb mírnými smlouvami. Jsa sám muž vysoce vzdělaný založil Karel r. 1348 v *Praze universitu*, první to vysoké školy v krajinách zdejších, kteráž se za nedlouho stala ohniskem a střediskem vzdělanosti střední Evropy. O něco dříve založil tam i *arcibiskupství* a později v Litomyšli biskupství. Staraje se o náležité rozšíření města Prahy, jakož i o její zvelebení a okrášlení, nezapomínal ani na ostatní zemi, podporuje všudy rolnictví a obchod, tak že za něho dosáhla země česká bohatství a vzdělanosti dosud nebývalé.

Chtěje předejítí tolikere nepořádky, ba i války občanské, kteréž bývaly v Němcích s pokaždou volbou císaře spojeny: dal pro Německo tak zvanou *zlatou bullu* (1356), jíž ustanovuje se způsob volení nového panovníka v Němcích.

Vedle listiny této měli na budoucnost právo volebné arcibiskupové: *mo-hušský, kolínský a trevírský* a pak král *český, falckrabí* při Rýně, vévoda *saský* a markrabí *braniborský*. Nejdéle 3 měsíce po smrti předešlého císaře měl svolati mohušský arcibiskup kurfirsty k nové volbě do Frankfurtu n. M.; většina hlasů rozhodovala. Mimo to udělil kurfirstům zvláštních výsad, vedle nichž ku př. nebylo z rozsudku v území jejich žádného odvolání ani k soudu říšskému, a vykonávání mnohých tak zvaných regalíí a p. Toto přičinilo ovšem nemálo k úpadku moci královské. Ale Karel uděloval i říšským městům mnohých svobod, čímž valně přispěl ku zvelebení blahobytu, jakož i ku pojištění samostatnosti jejich oprotiv mocné a vypínavé šlechtě.

Postoupiv knížatům němec. mnohých práv, a lahodě vůbec lakotnosti jejich způsobem nejedním: dovedl toho na nich, že přijali ještě za jeho živobytí syna jeho Václava I. za císaře.

62. Václav I. (1378—1410) (v Čechách IV. —1419).

Václav měl, ač byl při nastoupení teprv 17 let, výborné vědomosti a dostatek dobré vůle upřímně starati se o prospěch zemí mu svěřených. V Němcích nebyl té doby na veřejné silnici takřka nikdo ni jméním ni životem jist. To přede vším chtěje staviti, položil pánům německým hned na počátku vlády své několik sněmů říšských, na nichž by se o věci této společně poradili, a však páni těžice z nepořádků těchto, nedostavili se mu tam. Václav rozmrzen nad počínáním tímto nestaral se více o Německo. V Čechách zase bouřila se proti němu vysoká šlechta z příčin tolikéž sobeckých: a tak znechuceno mu i zde panování, zvlášt od té doby, co ho zpupní pánové čeští jali a po delší čas věznili. Když pak později chtěje učiniti přítrž rozštěpení církve zasazoval se

o to, aby byl papež Bonifac IX. sesazen, zanevřeli naň najmě kurfürsti duchovní, přívrženci papeže tohoto, a poněvadž s vládou jeho nebyli spokojeni také i mnozí jiní páni němečtí: sesazen jest (1400) Václav 4 hlasy a volen za císaře *Ruprecht Falcký*. Ten však, jsa sláb, nemohl ani Václava k vydání koruny něm. přinutiti, ani nemohl v Itálii, kdež si chtěl vítěznými boji vážnosti opatřiti, ničeho poříditi; a proto zřekla se ho opět mnohá knížata německá, on pak sám zemřel r. 1410. Nyní volila za císaře jedna strana krále uherského *Sigmunda*, bratra Václavova, jiná bratrance jeho *Jošta*, markrabí moravského, a třetí konečně pozůstávala při Václavovi. Ale Jošt zemřel ještě před korunovaci a Sigmund se vyrovnal s Václavem v dobrotě.

63. Sigmund (1410—1437).

Císař tento vytknul si za účel panování svého úlohu velmi nesnadnou: chtěl totiž aby odstraněno bylo *schisma* (rozštěpení) církevní hlavy, aby napraveny byly *zlořády* panující mezi *duchovenstvem* a konečně aby *vymítěny* byly *novoty* v učení víry, jež hlásal nedávno Jan Viklef v Anglii, a jež částečně zastával mistr *Jan Hus* v Praze.

Schisma. Od 70 let (1309—1366) sídlili papežové v Avignonu, a když konečně přeložil Řehoř XI. na dolehání Karla IV. (1378) sídlo své opět do Říma, volen jest po smrti jeho (1378) Urban VI., který když zůstal bytem v Římě, rozhněvali se kardinálové původu francouz. a vyvolili si papeže nového, jenž usadil se v Avignoně. Takto povstala dvojice papežská, kteráž byla k velikému pohoršení a zkáze církvi samé. Aby byl konec učiněn zlu tomuto, sešlo se r. 1409 koncilium do Pisy, kteréž sesadivši oba dosavadní papeže (Řehoře XII. a Benedikta XIII.), zvolilo nového papeže Jana XXIII., ale poněvadž žádný z předešlých odstoupiti nechtěl, byla nyní dokonce papežská trojice. I vymohl tedy Sigmund na Janu XXIII., aby svolal *koncilium všeobecné*, kdež by se *rozštěpení* tomuto učinil konec, kdež by se zavedly *nápravy* rozličných *zlořádů* v *údech* *církvě* a kdež by se měl vynésti *soud* nad *učením Husovým*.

Mistr Jan Hus. Proti zlořádům zahnfzdivším se ve 14. věku mezi duchovenstvem vyšším i nižším, najmě pak mezi mnichy, horlili v Praze již za časů Karla IV. kazatelé Konrád Valdhauser, Němec, Jan Milič z Kroměříže a Matěj z Janova, a v šlépěje jejich nastoupil později také výmluvný *M. Jan Hus* (nar. v Husinci

1369.). Opíraje se pouze jen neřestem kněžským, jež bez milosrdenství posluchačstvu svému s kazatelnou odhaloval, kdežto on sám byl v příčině mravnosti života bezúhonného, nevytýkal sprvu církvi samé vad nijakých. Teprv později začal i sem zasahovati, zvláště co se obíral študováním spisů Jana Viklefa*); toto dalo rozhořčenému naň kněžstvu vhodnou příležitost obžalovati ho z bludařství. Jan Hus byl přes to všecko v Praze velice oblíbeným a tož nejen pro svou výmluvnost a čistotu mravů, ale i pro svou známou lásku k národu českému**). Neapolský král Ladislav jsa přívržencem vzdoropapeže Řehoře, ohrožoval v Římě Jana XXIII., a pročež dal tento proti onomu hlásati ve všem křesťanstvě kříž, slibuje každému odpustky, kdož by se výpravy této účastnil, buď osobně, buď nějakým příspěvkem peněžitým. Proti tomu jal se Hus v kázáních velmi ostře mluvit, tak že jest dán od papeže do klatby a nad Prahou vyřknut interdikt. Konečně svoláno jest na konec roku 1414 do Kostnice koncilium, k němuž pozván jest i Hus, jemuž dán jest od císaře Sigmunda průvodní list.

Sněm kostnický. Koncilium toto bylo velmi četně navštíveno. Především přikročeno k odstranění rozštěpení papežského. Jsouť pak všickni tři dosavadní papežové zbaveni důstojnosti své. Nyní vzata do ruky záležitost *Husova*, kterýž byl hned po příští svém do Kostnice proti znění glejtu císařského uvězněn. Byv na to vyslýchán soukromě i veřejně, odsouzen jest, když učení svého odvolati nechtěl, co kacír a po té veřejně upálen (6. července 1415); roku budoucího upálen jest tamtéž i přítel jeho *Jeronym Pražský*. Nyní mělo přijíti k nejdůležitějšímu úkolu, k reformě totiž duchovenstva; avšak nově zvolený papež Martin V. koncilium rozpustil, tvrdě, že třeba učiniti prvé potřebných předloh a pak že svolá sněm nový.

*) Angličan Jan Viklef († 1384) horlil sprvu také jen proti zlořádům v duchovenství, ale později vystoupil i proti některým článkům víry (ku př. v příčině večere páně), skrze což bylo učení jeho na synodě v Londýně bludným uznáno; on sám musel opustiti universitu oxfordskou, kdež byl professorem, jinak ale zemřel v pokoji. Spisové jeho přineseni jsou od českých študentů, kteří té doby hojně v Oxfortě študovali, do Prahy.

**) Příčiněním m. Husa nabyla r. 1409 národnost česká na universitě pražské hlasů 3, cizinci pak dohromady jen jednoho; krom toho byl Hus neunavným horlilem za rozšíření a upevnění lásky k jazyku českému, jakož i za udržení čistoty jeho.

Na koncilii tomto udělil Sigmund (1417) *marku braniborskou* v léno purkrabí norimberkému *Friedrichu VI.*, z rodiny hohenzollernské, za dluh 400.000 zl., nic nezmíniv se, že by si ponechával právo časem ji zase vyplatiti. Tímto činem zkrácena jest přede vším koruna česká proti výslovné vůli krále Karla, otce vlasti, a položen jest základ k monarchii pruské.

Války husitské (1419—1436). Úkol, kterýž měl pro veškerý svět křesťanský důležitost největší, oprava totiž církevní, nevyřizena tedy na sněmu kostnickém; ale ani učení Husovu neučiněn konec, třeba že byl původce jeho smrti na hranici zahynouti musil. Od národa českého pokládán čin tento nejen za křivdu, kteráž prý spáchána jest nad milovaným jeho mistrem, ale i za pohanění celého národa; a pročež způsobila v Čechách a na Moravě zpráva o upálení Husově v Kostnici rozčilení strašlivé. Mezi tím, co byl Hus ve vězení kostnickém, dostalo se přívržencům jeho zevnějšího odznaku. Přítel Husův, mistr *Jakoubek ze Střebra*, učil, že se má i laikům (lidem světským) podávati tělo páně *pod obojí* způsobou; když pak Hus učení toto z vězení kostnického schválil, stal se *kalich* odznakem novotářů neboli *husitů*, kteříž nazýváni jsou i *kalíšníci*.

Zvláště v Praze bylo mezi husity rozčilení veliké, které se neustále ještě vzráhalo, neboť král Václav, kterýž se mněl odpravením svého poddaného skrze mocnost cizí tolikéž za uražena, nekladl hrubě odporu učení mistra, kterýž býval na dvoře jeho osobou oblíbenou. Ale konečně smetali husité, vedeni jsouce rytířem *Janem Žižkou z Trocnova*, v Praze s radnice novoměstské radní pány, což popudlivého *Václava* tak rozhněvalo, že *zemřel* raněn jsa mrtvicí 1419. Po něm měl následovati *Sigmund*, bratr jeho, avšak poněvadž nechtěl Čechům povoliti požívání kalicha, není od nich přijat; naproti tomu si chtěl Sigmund vynutiti uznání mečem. Přišed ku Praze s vojskem velikým poražen jest vedením Žižky na hoře (Vítkově) Žižkově (1420) a téhož ještě roku podruhé od Pražanů na Pankraci (u Vyšehradu). Výtečný válečník Žižka založil v jihových. Čechách opevněné město *Tábor*, kteréž stavši se střediskem bojovníků jeho, bylo příčinou přezvání pokročilejších husitů na *tábory*; s těmito porazil Žižka Sigmunda, kterýž přitáhl na Čechy s vojskem křížáckým, opětně u *Něm. Brodu* (1422). Po té rozstoupili se Čechové na strany dvě: na *kalíšníky* (mírné) neboli *Pražany* a na *tábory*, mezi nimiž přišlo k sváru až i krvavému; ale ještě před smrtí Žižkovou (1424) smířily se obě strany.

Po něm převzal vrchní velitelství nad *tábory* *Prokop Holý*, kterýž porazil vojska německo-křížácká v bitvách několika (u Ústí n. Labem 1426; u Tachova 1427 a u Domažlic 1431). Když pak mezi tím podnikali husité neustálé vpády loupežné do zemí okolních, aby se za jedno vymstili za dřívější ústrky jim od sousedů

učiněné, a za druhé aby těmito hrůzami spíše přinutili odporce své k povolnosti v příčině *čtyr artikulů pražských* *): tlačeno na to konečně od rozumnějších duchovních, jakož i od knížat německých, ano i od císaře, kterýž se přesvědčil, kterak se s Čechy po zlém ničeho nepořídí, aby s nimi bylo od církve učiněno narovnání. Sešel se tedy v *Basileji sněm církevní* (1431—1438), kdežto smlouváno jest se o *kompaktatech*. Dříve než bylo konečné vyřízení hotovo, zlomena jest na vždy moc táborů porážkou u *Lipán* 1434, kterouž učinila jim strana kališnická ve spojení se šlechtou, poněvadž se tito domnívali, že není možná v Čechách dříve pokoje dosíci, pokud budou válečné pluky tábořské mír zemský ohrožovati. U Lipan padl také Prokop Holý se všemi takřka značnějšími vůdci tábořskými. Konečně ujednána jsou *kompaktata*, t. j. smlouva, vedle níž povoleny jsou Čechům a Moravanům s některými změnami čtyry artikule pražské a Čechové, spravující se jimi, přijati jsou opět v lůno církve katolické; tak prohlášeno jest slavně r. 1436 nejprve v Jihlavi. Již před tím přijat jest Sigmund, jenž nešetřil ani sliby ani penězy, za krále českého. Netěšil se však dlouho trůnu, kterýž ho stál tolik namáhání; zemřel již r. 1437 nezanechav žádného potomka mužského.

c) Císařové z domu habsburského (1438—1493).

64. Albrecht II. (1438—1439).

Jedinou dceru Sigmundovu Alžbětu měl za manželku vévoda rakouský *Albrecht*, kteréhož sice přijali Uhři za krále, ale v Čechách postavila se proti němu strana kališnická, chtějíc si vzítí za pána krále polského Vladislava III.; a třeba byl Albrecht (1438) od strany své v Praze korunován, nedošel předce uznání všeobecného, aniž mu bylo lze vynutiti si je ostrým meče. Mezi tím se stal Albrecht také i králem německým. Brzy však musel do Uher, kteréž ohrožovali Turci s jihu, ale na této cestě zemřel 1439.

*) Tyto 4 artikule pražské sestaveny jsou od husitů hned po bitvě na Žižkově; byly pak tyto: 1) aby slovo boží od kněží schopných svobodně bylo kázáno, 2) aby svátost oltářní všem věkicím svobodně rozdávána byla pod obojí způsobou, 3) aby kněžstvo zanechajíc světského panování a držení statků, živo bylo dle příkladu Krista a apoštolů jeho, 4) aby všickni hříškové smrtelní a neřádné zákonu božím protivi byli kaženi a stavováni.

65. Friedrich III. (1440—1493).

Albrechtovi narodil se teprv po smrti syn *Ladislav*, tudíž *Pohrobek* (Posthumus) zvaný. Pоруčníkem jeho stal se nejstarší úd rodiny habsburské *Friedrich III.*, jenž zvolen jest na trůn německý. A však toho sprvu nikterak nedovedl, aby Čechové a Uhři čekali na Ladislava až by dorostl. Uhři potřebující mocné ruky, která by jich bránila proti Turkům, obrali si za krále *Vladislava* polského („Varnenského“); Čechové pak podávali korunu svou Albrechtovi bavorskému, kterýž jí však nepřijal. Zatím vytáhl nově zvolený král uherský proti Turkům, ale ve veliké bitvě u *Varny* poražen jest a padl (1444). Nyní čekaly obě země na Ladislava, zvolivše si správce zemské: Uhři *Jana Hunyada* a Čechové *Jiřího Poděbradského*, jež oba Friedrich III. jmenem Ladislavovým v úřadech jejich potvrdil (1451), táhl do Říma ku korunovací; (jeť Friedrich posledním tuto korunovaným císařem!) a vrátiv se domů propustil Ladislava do zemí jeho (1453). Téhož roku potvrdil povýšení vévodství *rakouských* na „*arcivévodství*.“ Když pak 1457 zemřel mladistvý Ladislav, nemohl Friedrich právům svým k zemi české a uherské získati průchodu, ačkoliv se snažil v platnost je uvésti. Přes to všecko zvolili si Uhři rodáka svého *Matěje Korvina* a Čechové *Jiřího z Poděbrad* (1458). Velikou slabost Friedrichovu bylo znamenati i také ve správě zemí rakouských a Německa. Měť Friedrich se svými poddanými zemí rakousko-habsburských, ba i se svými vlastními příbuznými neustálé různice, kteréž mu ani nedovolovaly, aby se do vlastního Německa podíval; i pomáhali si tam tedy strany samy jak to právě šlo; ovšem že se to bez občanských šarvátek neskončilo.

O opětné připojení Švýcarska k zemím svým pokoušel se sice Friedrich brzy po nastoupení svém (1442—1450), avšak krajiny tyto se právě nyní docela od Němec odtrhly.

Při této slabosti panovníkově a vnitřní rozervanosti v Německu nemohla přijíti k místu výprava říšská proti Turkům, kteří nyní již ohrožovali nejen země uherské, ale i krajiny k Němcům náležející. Té doby chtěla některá rozumnější knížata německá učiniti moudrého a udatného krále Jiřího správcem říše německé, ne-li dokonce císařem, doufajíce od něho, že by v Německu zavedl pořádek a přivedl k místu výpravu proti Turkům. A však odpor Friedricha u věci této překazil záměrům takovým.

Veliké důležitosti jak pro rodinu habsburskou tak i pro dějiny evropské nabylo získání *Burgundska* a s ním spojených zemí, kteréž Friedrich maně jaksi připravil. Vévoda *Karel Smělý* měl jak vévodství tak i svobodné hrabsví burgundské, jakož i země nynějšího Nizozemska a Luxembursko. Chtěje míti k moci takové také i přiměřený titul, dal se do vyjednávání s Friedrichem, aby mu udělil titulu královského, načež on že zasnoubí císařovici *Maximiliánu* jedinou dceru *Marie*, budoucí dědičku svou. Nevedla sice vyjednání k cíli žádoucím, ale když brzy na to Karel ve válce se Švýcary u *Nancy* padl (1477), vzala si Marie předce *Maximiliána*, kterýž se stal po brzké smrti její pánem rozsáhlých zemí burgundských (1482), vyjímaje vévodství burgundské samo, jež postoupil Francii, poněvadž Karel Smělý pocházel z poboční linie panující dynastie francouzské.

Friedrich zabředl s Matyášem Korvínem, nepokojným sousem svým, do válek nešťastných. Lakotný a věrolomný král tento bojoval již dříve mnohonásob se tchánem svým Jiřím Poděbradským. Tento vyhledával totiž u papežů Pia II., jakož i nástupce jeho Pavla II. potvrzení kompaktát, kteří však nechtěli v tom učiniti Jiřímu po vůli, ba Pavel II. vynesl nad Jiřím dokonce klatbu, poněvadž se nechtěl kompaktát zřici, načež Pavel vyzval Matyáše, aby se zmocnil zemí kaceřovaného krále českého.

Avšak nic nevyřídilo vojsko křižácké, k přímlově papežově z Němec do Čech vpadnuvší, nic nezmohlo vzbouření katolických pánů českých, tolikéž od papeže proti Jiřímu osnované, ba ani ctižádostivý Matyáš sám nedosáhl za živobytu Jiříkova válčením svým výhod žádných. Teprv po smrti krále tohoto (1471), když byl k radě Jiřího povolán za krále českého králevic polský *Vladislav II.*, poštěstilo se Matyáši zmocniti se v obnovené válce korunních zemí českých: Moravy, Slezska a Lužic, kteréž mu také mírem *olomúckým* 1478 doživotně ponechány jsou. Na to bránil Matyáš uherských zemí svých proti návalům Turků, ale v brzce obrátil zbraň svou pod nepatrnými záminkami proti Friedrichu, jehož ve dvou letech (1484—1485) z *Dolních Rakous* vytiskl, tak že mu jich musel Friedrich ponechat.

Když pak Matyáš zemřel r. 1490, zmocnil se této země *Maximilian*, syn *Friedrichův*, kdežto korunní země české spojeny jsou zase s Čechami, tím snáze, poněvadž jest český král *Vladislav II.* i v Uhrách za krále přijat. — Téhož r. 1490 přinucen jest bratranec *Friedrichův* *Sigmund*, jenž držel Tyroly a přední země rakou-

ské (ve Švábích), šlechtou zemí těchto, aby je postoupil Maximiliánu, čímž spojeny jsou opět veškeré dosavadní země rakousko-habsburské v ruce jediné, a mimo to jsou získáním výše uvedených zemí burgundských znamenitě rozšířeny. Friedrich zemřel r. 1493.

66. Švýcary.

Západní kraje nynějšího Švýcarska byly po dobách karlovských částí král. hornoburgundského, kdežto východní náležely k vévod. švábskému. R. 1033 zdědil něm. král Konrád II. Burgundsko a tak bylo celé nynější Švýcarsko dílem říše německé. V údolích těchto panovala již od starodávna mnohem větší volnost a samospráva než v zemích vůkolních; i nevzdali se jí Švýcaři ani když se stali údy Německa, tak že jim musel pokaždé císař svobody jejich zvláště potvrzovati. Teprv *Albrecht II.* jim tohoto potvrzení odepřel, chtěje, aby přistoupili dědičně k rakous. jeho zemím, a když císařští náměstníci (fojti) jeho počali je utiskovati — *pověst* jmenuje přede vším Gesslera*) a Landenberka! — spiklo se 33 mužů na Rütli (podzim 1307), mezi nimiž byli nejvážnější *Verner Staufacher* ze Švycu, *Valter Furst* z Uri a *Arnold Melchthal* z Unterwaldenu. Skutečně vypuklo na nový rok 1308 vzbouření, jímž osvobodily se nejprve tři kantony (Uri, Švyc, Unterwalden), položivše základ k *švýcarskému spříseženstvu*, jemuž připojily se pozvolna i kantony jiné. Ačkoli jim králové Jindřich VII. luxemburský a Ludvík bavorský, chtějíce dům habsburský seslabiti, svobody jejich potvrdili, vytáhl předce proti nim Leopold rakouský, bratr Friedricha Krásného, aby si je podmanil; byl však u *Morgartenu* 1315 poražen. Nyní přistupovaly k spříseženstvu krajiny nové a nové (Lucerna, Curych, Glarus, Zug, Bern), a když proti nim vytáhlo vojsko rakous. poznovu, poraženo jest opět u *Sempachu* 1386, tentokrát hlavně hrdinskou obětavostí *Arnolda Winkelrieda*. Tímto pojištěna jest svoboda švýc. na dobro. Šťastnými válkami s mocným vévodou burgundským Karlem Smělým

*) Národní *pověsti* švýcarské líčí Gesslera jakožto tyрана nad míru despotickeho, jenž ku př. dal v Altdorfu na vysokou tyčku postavití svůj klobouk poroučeje, aby mu každý okolojdoucí úctu vzdal. Toho když *Vilém Tell* opomenul, byl k smrti odsouzen, z milosti však mu jest darován život, ale musel sestřeliti jablko s hlavy synka svého. Učinil to, ač s váháním, předce však jest jat, poněvadž měl ještě jednu střelu v toulu — na Gesslera. Ale Tell uprchl a Gesslera zastřelil.

(—1477) utvrdila se moc švýcarská, tak že k nim přistoupilo zase 5 nových kantonů (Freiburk, Solothurn, Basilea, Šafhausen a Appencell), čímž jest počet tak zvaných „starých kantonů“ (13) naplněn, kterýž trval až na doby novější.

B) Itálie.

67. Itálie severní.

1) Miláno. Po dlouhém čase přišel zase jednou do Itálie král Jindřich VII. (1311), kterýž naleznuv v Miláně spor mezi ghibellinskou šlechtou, v jejíž čele stál rod *Viscontiovců*, a velfsky smýšlejícím občanstvem, jež vedl rod della Torre, učinil mu konec vyhnav rod tento a učiniv zde Mattea *Viscontia* cís. vikářem (náměstníkem), kterýž upevnil vládu svou dobytím mnoha okolních měst. Jan Galeazzo Visconti koupil si od kr. Václava (IV.) titul *vévodský* (1395) a když r. 1447 rod viskontský vymřel, ujal vládu nad Milánem kondotierre (vůdce námezdného vojska) Frant. *Sforzza*, při jehož rodu i na dále zůstalo.

2) Janov zřekl se svrchovanosti císařů již 1238 i dle jména. Po více než 200letém boji s Písou zmocnil se Janov vlády nad záp. středomořím, jakož i nad Sardinii a Korsikou. Nato válčil s Benátkami o vrchní vládu v středomoří východním a pomahaje 1261 Michalu Palaeologu zničiti v Byzantu vládu latinskou, dosáhl zde těchže výhod obchodních, jaké mívali Benátčané. R. 1379 přivedl Benátčany na pokraj zkázy, ale s výšky této klesl nesvorností domácí, tak že se ho zmocnil Frant. *Sforzza milánský* (1458), později pak Francie (1499).

3) Benátky. Po ukončení oné zhoubné války s Janovem (viz také §. 44) šířili Benátčané panství své na zemi, dobyvše r. 1453 na Milánu Vicenzy, Padovy, Verony a částí Apulie; r. pak 1486 zdědili Cypry, kteréž odkázala jim poslední královna (rodem Benátčanka). Obchod jejich byl té doby nesmírně rozsáhlý. Tisíce lodí benátských plulo po známých tehdejších mořích i byly Benátky bohaty, nádherny a hrdy více než mnozí monarchové a tak silny, že by byl spolek všech okolních mocnářů proti moci jejich ničeho nevyřídil.

Zřízení státní. Následkem zavedení vlády aristokratické tvořila se v prodlené době mnohá spiknutí, kteráž okolnost způsobila tak zvanou „*radu deseti*“, jenž předstírajíc bdění nad veřejným pořádkem, počínala si nade vše pomýšlení libovolně (1335). Z té pak vyšel teprv strašlivý úřad „*tří státních inkvizitorů*“ (1454), kterýž měl nad každým moc zcela neobmezenou, nejsa nikomu znám než jen svým voličům a působě tolikéž způsobem zcela tajemným.

68. Itálie střední.

1) **Florence** se stala na počátku 12. stol. republikou; ale lid se šlechtou se tu neustále o vládu hašteřili, pomohše takto zřízení *jedinovlády*. *Kosmo Medicejský* (1429—1464) stal se demagogem a bohactvím, přívětivostí i vzděláním dostal se k veslu vládnímu, nepřikládaje si však titulu žádného. Potomci jeho udrželi se na výši této, přejíce vědám a uměním právě tak jako on. Jmenovitě proslul vedle *Kosima* vnuk jeho *Lorenzo* (1478—1492), kterýž nazván jest za svou lásku k vědám „otcem muz.“ Do této doby a najmě na stkvělý a pohostinský dvůr florentinský padá obnovení študií starých klassiků.

2) **Řím**. V čas „zajetí babylonského“ (§. 45. a 70.) stal se Řím kořistí hrdé šlechty, kteráž potlačivši práva občanská, úsilovně mezi sebou bojovala o vládu nad nešťastným městem. Byly pak to najmě rodiny *Orsini* a *Kolonna*, okolo nichž se všickni ostatní shlukli, bojujíce proti sobě až i ukrutnostmi velikými. Tenkrátě byly ulice římské takorčka každodenním bojištěm a jednotlivé domy pevnostmi. Nesnesitelnému stavu tomuto chtěl učiniti konec *Kola Rienzi*, muž z lidu, který chtěl ohnivými řeči roznítiti lid pro republiku starořímskou; on sám jest ovšem vyhlášen za tribuna lidu (1347—1354), ale věkem sešlý Řím neměl již ducha starých republikánských praotců; horlivost lidu římského v té příčině brzy pominula; *Rienzi* pak jest od vlastního lidu zavražděn a vláda aristokratická vrátila se opět. Když se *Řehoř IX.* (1376) zase do Říma vrátil, obnovil zde sic opět poněkud vážnost papežskou, ale v čase velikého sporu církevního (1378—1417) nevědělo se hrubě, komu Řím náleží. Teprv po ukončení jeho snažili se *Mikuláš V.* a nástupcové jeho světskou moc papežskou nově upevniti. Již dříve získali papežové ve Francii krajiny *Venaissin* (1273) a *Avignon* (1348), kteréž na to trvale spojeny jsou se státem církevním.

69. Itálie jižní.

Po r. 1282 zůstala *Sicilie* od *Neapole* odtržena (§. 46), aniž by byly co zpomohly války *Karla andegavského* a prvních dvou nástupců jeho s aragonskými panovníky na Sicilii. V náhradu za to dostal *Karel Robert*, bratřevce krále neapolského *Roberta*, po vymření rodiny *Arpádovy Uhry* (1308), neboť matka jeho pocházela z rodiny této, načež syn jeho *Ludvík (Veliký)* dostal i *Polsko* (1370). Po té nastaly v Neapoli mnohé a časté změny, až konečně spojil *Alfons V.* aragonský Neapoli se Sicilií (1442); avšak tentýž *Alfons* odkázal Neapoli již zase 1450 nemanželskému synu svému *Ferdinandovi I.*, kdežto Sicilii dostal *Jan II.* bratr *Alfonsův*, po kterémž

ji zdědil Ferdinand Katolický, král aragonský. Brzy však zhnusili se Aragonci Neapolitánům, tak že bylo snadno králi francouzskému *Karlu VIII.*, kterýž práva svá k dědictví andegavskému obnovil, Neapole se zmocniti (1495). Ale mocnářové jiní mu jí nepřáli, a pročež ji v brzce zase ztratil. Nástupce Karlův *Ludvík XII.* dobyl jí ve spojení s Ferdinandem Katol. opět, tento však oklamav ho nedal mu ničeho, nýbrž spojil Neapoli se Sicílií (1504), kteréž po té zůstaly po 200 let spojeny s královstvím španělským.

C) Francie.

70. Poslední Kapetovci (1270—1328).

Vnuk Ludvíka IX. *Filip IV. Sličný* (1285—1314) nabył s manželkou svou král. navarského; ale zapletl se s papežem Bonifaciem VIII. v tuhý spor, chtěje žádati na kněžstvu francouzském daní mimořádných, což papež zakázal. Naproti tomu zapověděl Filip, aby z Francie žádných peněz do Říma posíláno nebylo. Když pak dán jest Filip do klatby, a když měl býti vyřknut nad Francií také interdikt, tu zajat jest Bonifac od vojska francouz.; jest sice od lidu italského osvobozen, avšak zemřel brzy na to žalem (1303). Nástupce jeho *Kliment V.*, rodem Francouz, dal se od Filipa navésti, aby se usídlil v *Avignoně*, odkudž vzalo počátek tak zvané „zajetí babylonské.“ Nyní přiměla k tomu lakotnost Filipova papeže, že vyřknul *zrušení řádu templářského*, jehož rozsáhlé statky s korunou spojeny jsou*). Chtěje všemožně moc královskou rozšířiti, povolal na sněmy říšské také *stav městský*, aby jím udržoval hrdou šlechtu na uzdě, a aby obdržel daně, jichž mu bylo třeba k vydržování vojska. Po smrti jeho (1313) vládli po sobě tři synové jeho, ale žádný z nich nezanechal dědice mužského a pročež vyhlášen a korunován jest bratrovec Filipa IV. *Filip z Valois* (1328). Johana, dcera po nejstarším synu Filipa IV., dostala Navaru, kteráž zůstala od té doby po více než 250 let (—1589) od Francie odtržena.

*) Poslední velmistr řádu tohoto *Jakub Molay* zemřel se 54 rytíři na hranici (1312), jsa obviňován z kacířství a čarodějství, ač se ani na nic podobného nepřiznal, aniž mu cos dokázáno bylo. Na hranici vyzýval Molay Filipa před soudnou stolicí boží.

71. Rodina Valois (1328—1489).

Filipem VI. (1328—1350) přišla na trůn francouzský rodina *Valois*, spřízněná s *Kapetovci* *); avšak proti němu osoboval si ku koruně francouzské větší práva anglický král Eduard III., nic ne-
dbaje *zákona sálického***), neboť byl synem dcery Filipa IV. Z toho
povstala více než 100letá, zvláště Francii zhoubná válka. Angli-
čané zvítězili již r. 1340 u *Sluys* a podruhé u *Kresčaku* (1346),
kdež český král Jan Luxemburský, pomáhaje Filipu VI., zahynul,
načež padla Anglům do rukou důležitá pevnost *Calais*, kteráž jim
po více než 200 let zůstala.

Nástupce Filipův *Jan Dobrý* (1350—1364) byl v bitvě u *Mau-
pertuis* (blíž Poitiersu) dokonce jat; po té postoupil Anglům veškeré
krajiny jimi opanované (*Calais*, *Guyenne* a *Poitou bez sverchovanosti*
franc.), začež zřekl se Eduard III. práv svých ku Francii. —

Když vymřela starší větav vévod burgundských, pojal Jan Burgund ku
koruně a dal jej synu svému *Filipovi Smělému*, jehož rod tu panoval až do
roku 1477.

Karel V. Moudrý (1364—1380) staral se přede vším o po-
vznesení blahobytu národního, jímž povstala i síla národa, tak že
se mu počalo v obnovené válce s Angly dobře vésti, dobyt na
nich veškerých krajin francouzských nazpět až na Kalety; avšak
za nezletilosti jeho syna *Karla VI.* (1380—1422), kterýž byl mimo

*)

		Filip III. (syn Ludvíka IX.)			
		Filip IV. Sličný † 1350		Karel z <i>Valois</i>	
Ludvík X.	Isabella	Filip V.	Karel IV.	Filip VI. † 1350	
Johanna,	manž.	† 1322	† 1328	Jan Dobrý † 1364	
později	angl.	Karel V. † 1380			
královna	kr. Edu-	Karel VI.	Ludvík	Ludvík I. z Anjou,	Filip burgd.
navarská	arda II.	† 1422	orleanský	král neapol. † 1384	† 1404
(od r. 1328)	Eduard III.	Karel VII. Katořina	† 1407	Ludvík II. † 1417	Jan † 1419
		† 1461	manž.	Ludvík III.	Filip Dobrý
			Jin-	1434	† 1467
			dřicha V.		Karel Smělý
			kr. angl.		† 1477
		Ludvík XI.	Jin-	Lud-	Marie, manž.
		† 1483	dřich VI.	vík XII.	Maxmiliana I.
		Karel VIII.		(první	habsburského
		† 1498		král	
				z rodu	
				orleans.)	
				† 1515	

**) Prastarý zákon Franků *sálických* vylučoval ženské od následnictví
u vlády.

to ještě i na rozum chybný, nastaly v zemi samé veliké rozbroje mezi příbuznými královými (orleanskými a burgundskými), z nichžto by byl každý rád vedl poručenství a vládu. Příležitosti této použili Angličané, a vpadše do Francie pokračovali tak vítězně, že angl. král Jidřich V. vynutil na Karlu VI., aby mu dal dceru Kateřinu za manželku, s níž mu měla po smrti téhož Karla připadnouti koruna francouzská, budouc takto spojena s Anglií. Na štěstí samostatnosti Francie zemřel Jindřich V. dříve než Karel VI., zanechav jen 2 měsíce starého synka. Po té zemřel i Karel VI. a po něm následoval syn jeho *Karel VII.* (1422—1461), za něhož dostoupilo neštěstí franc. svého vrchole, neboť byl od Angličanů již až za Loiru vytlačen, kteří nyní počali obléhati Orleans, když tu objevil se *Johana d'Arc*, selské děvče z Dom Remy, nejen město toto oblehání Anglů zbavila 1429, nýbrž i krále Karla VII. do Remeše ku korunování doprovodila. Po té chtěla se vrátiti do domácího zatiší svého; byvši však přemluvena, aby zůstala, účastnila se války i na dále. Avšak brzy nato jest u Compiegne od nepřátel jata a co čarodějnice v Rouenu upálena 1431. Francouzům posavád nejvíce škodilo, že byli s Angličany spojeni vévodové burgundští, kteříž měli na Karla VII. záští; když se však tento s nimi konečně vyrovnal, ztráceli Anglové jednu franc. krajinu po druhé, až jim zůstalo než jen Calais a ostrovy v kanálu. Válka přestala beze všeho uzavření míru, poněvadž nastal nyní Anglii občanský boj domácí (rozbroje „růže bílé a červené“).

Ludvík XI. (1461—1483) skrotil zvláštní chytrostí zpupné vasaly své úplně. Po smrti Karla Smělého (1477), burgundského, připojil *Burgundsko*, jakožto odumřelé léno, ku koruně (§. 65), a když vymřel rod andegavský, zdědil *Provenci, Anjou a Maine*, jakož i právo ku království neapolskému. Syn jeho *Karel VIII.* (1483—1498) přejav násilím dědicku *bretagneskou* snoubenci jejímu Maximiliánu I. (habsburgs.), zdědil s ní vévodství toto, jež spojil přímo s korunou. Mnohem menšího prospěchu došel v *Neapolsku*, jehož se chtěl co dědic andegavský zmocniti (§. 69).

D) Anglie.

72. Anglie až do nastolení Tudorovců (1272—1485).

Eduard I., nástupce Jindřicha III. (1272—1307), připojil ku koruně *Walessko*, odkudž nazývá se pokaždé anglický princ následník „(princem) walesským.“

Skotsko přijalo již za Eduarda III. (1042—1066) z rodu anglosaského vrchnomocnost Anglie; úžeji však přitaženo jest k ní po vyměnění rodiny skotské (1286) a za rozbrojů, které tam na to vznikly (1329).

Eduard III. (1327—1377), vnuk předešlého, čině si po své matce Isabelle práva ku koruně franc., vedl s Francií války velmi krvavé (§. 71), kteréž táhnouce se ještě i po něm, skončily se po více než stoletém trvání předc jen konečně úplným vytlačěním Angličanův z Francie.

Ztráta krajin franc. nepokládá se u Angličanů za neštěstí, poněvadž od nynějška zůstávala šlechta i králové více v Anglii, věnujice této výhradní pozornost svou. Nyní teprv srostly všecky živly národa anglického v národ jediný, kdežto se až dosud lišili starokeltičtí Britové od Anglosasů a tito opět od panujících Franko-Normaanů. To vše vyrovnalo se a splynulo koncem 13. a začátkem 14. století tak, že kmenových těchto rozdílů na dále pozorovati není. Podobně důležité jest i vyvinování a utužení ústavy angl. za příčinou častého svolávání parlamentu ku povolování výloh válečných. Spojením baronů s praelaty ve sněmovnu horní (lordů) a ostatních poslanců z hrabství a měst v dolní neboli obecní, dostalo v Anglii nynější zřízení parlamentární podoby svou. Sněmovna dolní vymohla si hnedle práva, že se nesměly bez přivolení její žádně nové daně ukládati; za Eduarda II. (1307—1327) uděleno parlamentu právo při povolování daní přednášeti stížnosti lidu.

Sesazením slabého *Richarda II.* (1377—1399), syna „Černého prince“*), přišla na trůn

rodina Lancasterská (1399—1461)**), z níž vymohl král *Jindřich V.* (1413—1422) pro syna svého vyhlídku na korunu franc. (§. 71.), kterémuž se však této nejen nedostalo, ale jenž i veškeré držebnosti anglické ve Francii ztratil až na Kalety; a poněvadž byl *Jindřich VI.* vůbec slaboch veliký, vystoupil proti němu *Richard Yorkský*, tvrdě, že má rod jeho přednější právo ku koruně angl. než rod lancasterský. Tudy vznikla 30letá válka *ružže bílé* (York) s *červenou* (Lancaster), kteráž skončila takřka úplným vyhubením rodu královského, jakož i zkázou staré šlechty anglické a všeobecným zpustošením země; neboť po každém vítězství vraždila vítězná

*) Eduard, příjímám „Černý princ“, syn Eduarda III., přispěl udatností svou velmi mnoho k vítězstvím Anglů ve Francii. Vítězství u Kresčaku jest zásluhou jeho, začož dal otec jeho jemu a všem budoucím angl. princům korunním do znaku 3 pštrosí pera s heslem „sloužím;“ péra ta vzata jsou s přílby kr. Jana českého a heslo toto ze štítu téhož krále. Černý princ zemřel ještě před otcem svým. Syn jeho *Richard II.* byl manželem *Anny*, sestry českého krále *Václava IV.*

**) Rodokmen viz na str. 99.

strana nejvýtečnější protivníky, kteří jí do rukou padli. Konečně nastoupila

rodina Yorská (1461—1485), avšak na čas jen krátký, neboť nešťastného královraha *Richarda III.* přemohl dědic lancasterský *Jindřich Tudor* v bitvě u Bosworthu (1485), načež připadl trůn rodu tudorskému.

Hrůzyplné občanské války růže červené a bílé byly v jisté míře Anglii prospěšny; neboť při nastoupení *Jindřicha VII. Tudorovce* byla šlechta nejspupnější vyhubena a ostatní naprosto zeslabena. „Přijímalat zajisté neustále údy z lidu a vysílala neustále údy jiné, aby se sloučili s lidem. Každý vážnější muž mohl se státí peerem. Mladší syn peerův byl pouze váženým mužem. Vnukové peerův byli v hodnosti za rytíři nově povýšenými. Hodnost rytířská byla přístupna každému, kdo si uměl přičinlivostí a šetrností jmění neb slávy v boji opatřiti.“

E) Španie.

73. Křesťané se zmocnili celého poloostrova.

Od r. 1238 pozůstalo mahomedánům na půlostrově pyrenejském než jen král. granadské, kteréž, ačkoli od Kastilie závislé, prospívalo znamenitě jak výbornou správou tak i rolnictvím, průmyslem a obchodem; ale konečně jest r. 1492 i ono ku Kastilii úplně připojeno, čímž panování maurické ve Španii za své vzalo.

Aragonie s Kastílií. Aragonie sesílila se značně získavši r. 1282 *Sicílii* a obdrževši (1297) od papeže v léno *Sardinii* a *Korsiku*, k čemuž později přivydobyta jest i *Neapole* (1442). Když si vzal r. 1474 *Ferdinand* (1479—1516), dědic aragonský, *Isabellu* (1474—1504), dědičku kastilskou, spojeny jsou obě říše, k nimž

Eduard I. † 1307

Eduard II. † 1327 (manž. Isabelly franc.)

Eduard III. † 1377

<i>Eduard, Černý princ</i> † 1376	<i>Jan, vévoda lancasterský</i> † 1399 praotec rodu Červené růže (—1471)	<i>Edmund, vévoda yorský,</i> praotec Bílé růže —1485
<i>Richard II.</i> (1377—1399) † 1400 (manž. Anna, princez. česká)	<i>Jindřich IV.</i> † 1413 <i>Jindřich V.</i> † 1422 (s Kateřinou francouzsk.) <i>Jindřich VI.</i> —1461 († 1471)	<i>Richard</i> <i>Richard</i> <i>Eduard IV. Richard III.</i> † 1483 † 1485 <i>Eduard V. Richard Alžběta,</i> † 1483 † 1483 manž. Jindřicha VII.
	<i>Jan</i> <i>Jan</i> <i>Markéta,</i> manž. <i>Edmund Tudor</i> <i>Jindřich VII.</i>	

za nedlouho přišla i Granada (1492) a tak sloučena jsou veškerá území na polostr. tomto, vyjímaje jediné Portugaly.

Navarra stála od roku 1276 pod Francií (§. 70), stala se však brzy samostatnou (1328), až konečně připadla předc zase k Francii (1589).

Portugaly šířily se v prodleném čase na útraty Maurův, až konečně dosáhly nynějšího objemu svého. Po vymřeuí pravé rodiny burgundské (1383) přišel na trůn rod *neprávně burgundský* (1385—1580). První král z domu tohoto byl *Jan I.* (1385—1433), za něhož podnikány jsou *jízdy mořské* jak k zakládání osad tak i k vynalezání zemí nových. V příčině této nejvíce proslavil se nejmladší Janův syn *Jindřich Plavec* († 1460). Tehdy dobyta jest *Ceuta* v Africe, objeveny jsou po sobě *Madeira*, *Azory*, *ostrovy kapverdské* a pobřeží *guinejské*, čímž překonán jest starý předpoklad, jakoby v krajinách při rovníku nebylo lze pro nesnesitelné vedro bydleti. Za *Jana II.* (1488—1495) dosáhl smělý plavec *Bartholoměj Diaz* nejjihnějšího konce Afriky, jež nazval „předhořím bouřlivým,“ jež ale král Jan přezval předhořím „Dobré Naděje“ (1486).

F) Země severoeuropéské.

74. Dánsko, Švédsko a Norsko (—1481).

Od 12. stol. počínajíc šířilo se Dánsko znamenitě; tak zmocnil se *Valdemar I. Veliký* (1157—1182) na Slovanech polabských Orekondy a Rujany, rozbořil i Štětín (§. 52) a nástupce jeho *Knut VI.* (1182—1202) vybojovav Pomořansko s Meklenburskem dobyl i částí Estonska a Holštýnska, k čemuž připojil *Valdemar II. Vítěz* (1202—1241) ještě Kurony. *Valdemarem IV.* vyhylnul rod Estrithovský, načež zvolen jest *Olaf*, syn *Markety*, mladší dcery Valdemarovy, která jest norskému králi Hagenu VIII. zasnoubena. Takto spojeny jsou obě tyto země. Když pak *Olaf* již r. 1387 zemřel, podržela *Markéta* v obou zemích i dále vládu; ba Švédové nejsouce spokojeni s králem svým *Albrechtem*, princem někdy meklenburským, zvolili si *Marketu* tolikéž za královnu. Společná o tom úmluva důvěrníků zove se *uná kalmarskou* (1397).

Vedle ní měly zůstatí všecky tři země na vždy spojeny králem jediným, jinak ale ponechává si každá svá vlastní práva a zřízení národní. Společný král sídlí v Dánsku. A však spojení toto, ač bylo samo sebou bratrským národům severním velmi prospěšno, přetrženo jest rájmě fevdovostí a nespokojeností Švédů.

Spolek tento rozmnožen ještě *Holštýnskem* a *Šlesvíkem*, kteréž země vzaly si po vymření domácí své dynastie 1459 za pána *Kristiána I.* (1448—1481), krále dánského a spol.

G) Slované.

75. Rusové (—1505).

V neblahých těch dobách poroby mongolské (§. 50) odejmulí Rusku částečně Litvané, částečně Poláci krajiny: Červenou a Bílou Rus, Podolí, Kyjev a Volyň. V době této učiněna jest *Moskva* střediskem politického i národního života ruského národa, když *Ivan I. Kalita* (měšec) byv učiněn velkým knížetem (1328) nešel do Vladiměře, nýbrž zůstal v Moskvě, kdež již dříve sídlil; před tím již (1299) pohnul všeruského metropolitu Petra, aby opustiv Vladiměř, přestěhoval se do Moskvy. Ovšem že stála veliká knížata ještě i nyní v porobě zlaté hordy (§. 54), kteráž však nemohla na ně této doby hrubě rázně dokračovati, poněvadž ji s východu strašně tísnili Mongolové pod Tamerlanem (§. 80); když pak se říše světoborce tohoto rozpadla, odtrhl se od zlaté hordy chánát kazaňský, čímž tato tak jest seslabena, že se učinil *Ivan III. Vasiljevič* („Velký“, 1462—1505) od Mongolů vůbec nezávislým (1480). Před tím zmocnil se již Ivan republ. *Novgorodské*; krom toho uvedl si mnohá úřední knížata v poslušenství; ano i *Kazaň*, byvši přemohena, musela si nadvládu jeho líbiti nechati. On nazval se poprvé *cařem* a ustanovil, aby se nikdy více země ruské na úděly nedrobily.

76. Poláci (—1492).

Po násilné smrti českého krále Václava III. (1306) stal se *Vladislav Lokietek* (1305—1333) bez odporu králem polským, a spojiv Malou Polsku s Velkou, obnovil taktó opětně říši pokleslou. Syn jeho *Kazimír Veliký* (1333—1370) rozmnožil ji ještě *Halič*, *Podolím* a vrchnictvím nad Mazovskem. Krom toho spořádal a zvelebil tuto zemi svou. Jsa moudrým zákonodárcem, zaváděl nové zákony a soudy a ujímal se měšťanů a rolníků („Chlopský“) proti šlechtě. Nesmírnou zásluhu získal si o vzdělání národa svého založením *university krakovské*. Jím vymřel rod *Piastův* po meči (1370).

Polsko spojeno s Uhry (1371—1382). Nyní vzali si Poláci za krále sestřence Kazimírova *Ludvíka I. Velikého*, krále uherského

(1371—1382); ale ani ten nezůstavil dědiců mužských, nýbrž jen dvě dcery, z nichž starší Marie měla Sigmunda, pozdějšího krále uherského a císaře německého; mladší pak *Hedvika* dostala korunu polskou, ale musela si vzít vévodu litevského *Jagaila*, kterýž přijal na křtu sv. jméno *Vladislav (II.)* a tak spojena jest Litva s Polskou (1386), ač teprv po delším čase a to ne bez bojů mezi nimi nastavšich.

Jagajlovci v Polště (1386—1572). Sousedem spojených těchto zemí byl *řád německý v Prusích*.

Již r. 1226 odebrali se mnozí rytíři řádu něm. do Prus, tehdy pohanských, aby pomocí meče obraceli obyvatelstvo zdejší na víru Kristovu. Když pak r. 1291 křesťané v Palestině i Akkon ztratili, odtáhli všickni rytíři řádu tohoto do Prus, kdež poznenáhla dobyli celého pobřeží baltského mezi Gdánskem a Narvou, kteréž země jsou arci na víru křesťanskou obráceny, dříve však strašlivě zloupy, zpusťovány a původní obyvatelstvo valně vyhubeno; i hrnuly se v krajiny tyto osady německé a tak jsou země řečené od té doby poněmčeny.

Doustoupením Vladislava II. (1386—1434) na trůn polský zastaveny jsou v krajinách při Baltu další výbojné kroky řádu; za nedlouho přišlo mezi oběma mocnostmi k boji, v němž poražen jest řád u *Tanenberku* 1410, načež musel Polsce v míru *toruňském* (prvním) 1422 postoupiti *Žmuč* (Samogitie).

Vladislav III. (1434—1444) *Varnenský* volen jest po smrti Albrechtově i na království uherské (1440), jehož bráně proti Turkům padl u *Varny* (1444). Jeho bratr *Kazimír IV.* (1447—1492), dosavadní velký kníže litevské, skončil boje s křižáky pruskými. Když ho totiž volalo obyvatelstvo pruské, světská šlechta i měšťané, ku pomoci proti řádu, kterýž je té doby tuze utiskovati počal, vypukl boj, v němž řád podlehl; načež musel v *druhém míru toruňském* 1466 Polsce postoupiti *Prusy západní*, východní pak od ní v léno přijíti.

Té doby bylo Polsko *velmocí*, majíc všechny země mezi Ruskem a Skandinávií, mezi Německem, korunou českou, Uhry a říší tureckou; ano i na trůnech zemí českých a uherských seděl úd královské rodiny jagajlovské (Vladislav II.)*), nejstarší syn Kazimírův.

77. Srbové a Bulhaři.

Srbové. Potomek Uroše Bílého (§. 25) byl *Štěpán Nemanja* (1165—1200), velký župan v *Rase* (nyní Nový Pazar), jenž, vyma-

*) Rodokmen viz na str. 103.

niv Srby zpod nadvlády řecké, mocně panoval od Sávy a Dunaje až hluboko do Macedonie i Albanie. Starší jeho syn *Štěpán Nemanich* dostal od papeže korunu král., již dal se korunovati (1217) na „*krále raského*“, kdežto mladší bratr jeho (sv.) Sáva se stal prvním arcibiskupem srbským. Syn Štěpána Uroše IV. („*Děčanského*“) *Štěpán Dušan Silný* (1336—1356) byl nejslavnějším panovníkem srbským, odňav Řekům celou Macedonii a Thesalii, Albanii, ano i část vlastního Řecka; podobně podčínil si Bulhary a Bosnu, načež dal se provolati za cáře srbského. Ale táhna s velikým vojskem proti Cařihradu, † 1356. Pod slabým synem jeho *Urošem* vznikly domácí rozbroje. Zrádný vévoda *Vukašin* zabiv Uroše (1367) zmocnil se Srbska zmenšeného již o Bulhary a krajiny řecké. (Urošem vymřel rod Nemanjův.) Vukašin sám padl proti Turkům v bitvě na *Marici* 1371, kdežto syn jeho *Lazar* chtěje učiniti přítrž dalšímu šíření tureckému na poloostrově balkánském způsobil veliký spolek slovan. kmenů zdejších. V strašlivé bitvě na *Kosovu poli* (15. června 1389) zabil sice srbský hrdina *Miloš Kobylíč* sultána Murata ve vlastním stanu jeho: předce však jsou Srbové zradou poraženi a síla jejich od té doby zlomena. Lazar od Turkův zajat a usmrčen. Po té stali se knížata srbská vasaly tureckými, až se konečně sultán *Mahomed II.* 1459 Srbska úplně zmocnil a na pašaliky je rozdělil.

Bosna odtrhnuvši se ob Srbska stala se za Štěpána Tvrdka královstvím smostatným (1376—1392) a však opanována jest již r. 1463 od Turků; podobně padla i *Hercegovina* 1483 do rukou tureckých, čímž doplněna jest poroba všech kmenů slov. na poloost. balkánském pode jho turecké.

Bulhaři vedeni bratřími *Petrem* a *Ašenem* vzbouřili se 1186 proti utiskovatelům řeckým a založili mezi Dunajem a Balkánem panství neodvislé. Petrův bratr *Kalijan* dal se korunovati za cáře bulharského a rumunského korunou, již mu poslal papež Innocens III. Druhý nástupce jeho *Jan Ašen* (1217—1241) porozšířil

1) *Vladislav II. Jagajl* 1386—1434

2) *Vladislav III. Varnenský* —1444 3) *Kazimír IV.* —1492

Vladislav (II.) český 4) *Jan Albert* 5) *Alexandr* 6) *Sigmund I.* —1548
1471—1516 —1501 —1501

Ludvík
—1526

Anna,
manž.
Ferdinand
rakous.

Isabella 7) *Sigmund II.*
(Jan Zápolský) —1572

Bulharsko až do Thessalie a Albánie; avšak po něm nastaly v zemi rozbroje, tak že se jí zmocnili Srbové; ovšem ale bylo toto spojení obou národů již za nástupce Dušanova přičiněním *Šišmana*, cáře bulharského, přerušeno a to právě bylo oběma národům na záhubu. Po bitvě na Kosovu poli zmocnil se sultán *Bajazet* Bulharska dada posledního cáře *Šišmana* usmrtiti 1390.

H) Svět východní.

78. Říše byzantská (—1453).

Pádem císař. latinského dostal se v Řecku ku vládě rod *Palaeologův* (1261—1453), za něhož opakují se ty staré zlořády byzantské, jako pletichy dvorské, sváry náboženské i občanské, kteréž oslabující říši, usnadňovaly *Osmanům* dobytí její, tak že poslední císařové vládli již jen hlavnímu městu a nejbližšímu okolí jeho, ano i také se severu odjímana jest jim od Srbů a Bulharů krajina za krajinou. Nehodný císař *Jan Kantakuzenos* (1341—1356) nemoha mocnému Štěpánu Dušanu odolati, dal osmanskému sultánu *Urchanovi* dceru svou *Theodoru* za manželku, volaje ho zároveň na pomoc, čímž připravil sobě i Evropě strašlivou metlu.

Jan VII. (1423—1448) vida vůči Turkům tak nesmírnou slabost svou, a jsa jim již poplaten, snažil se, aby pohnul západní křesťany ku podpoře proti Osmanům; avšak marně; (zuřilyť právě tehdy války husitské!) i ucházel se tedy *Jan* o spojení s církví západní, kteréž jest sice na synodě florentinské k místu přivedeno (1439), ale neprospělo ničeho, ano vedlo v Byzantu samém k rozervanosti jen tím větší. Držel se sice *Cařihrad* ještě nějaký čas, hlavně za příčinou útoku *Mongolův* na *Osmany* v *Malé Asii*, ale konečně *dobyl* sultán *Mahomed II. dne 29. května 1453 Cařihradu*, poslední císař *Konstantin XI.* bráně udatně sídla svého padl v bitvě.

79. Osmani (—1481).

R. 1292 učinili *Mongolové* vládě sultánů *seldžuckých* v *Ikonium* konec, načež, když se bouře *mongolské* utišily, zařídil vůdce jisté kočující hordy *turecké*, jmenem *Osman*, v někdejší *Bithynii* zvláštní sultanát 1299. Syn jeho *Urchán* (1326—1359) zmocniv se takřka všech *maloasijských* krajin *byzantských*, usídlil se v *Bruse*, a maje dceru *byzant. císaře Theodoru* v manželství, zmocnil se 1357 poprvé na území *evropském* města *Gallipoli*. Ze *zajatých*

pacholků křesťanských zřídil „nové vojsko“ (janičary), jádro pozdějších pluků tureckých. On poprvé nazval se „padišahem.“

Murat I. (1359—1389) dobyl již Thracie a Macedonie a rozbil sídlo své v *Drinopoli*. Poraziv Srby nejprvé na *Marici* (1371) a pak na *Kosovu* (1389) urychlil tím způsobilým podnožením Slovanů jižních, ačkoli na *Kosovu* sám zavražděn jest.

Bajazet (1389—1402) Ilderim („hrom“) zmocnil se Valašska a činil vpády až i do jižních Uher; načež vypravilo se proti němu křižácké vojsko pod Sigmundem, kr. uherským; jest však u *Nikopolu* 1396 poraženo. Vniknuv na to Bajazet až do Peloponnesu, činil přípravy k dobytí Cařihradu, an tu právě vstřihl *Tamerlan* do jeho zemí asijských. Setkav se s ním Bajazet u *Angory* 1402 jest poražen a zajat. Když pak hnedle potom Tamerlan zemřel 1405, povznesla se moc osmanská opět. Za *Mahomeda I.* (1413—1421) a za *Murata II.* (1421—1451) vpadávali Osmani již zase do Uher a spojená vojska křesťanská: *uherské* pod Vladislavem III. (Varnenským), *benátské* a *byzantské* poražena jsou u *Varny* 1444, aniž by bylo co pomohlo současné vzbouření *Jiřího Kastriota* (Iskander beg) v *Epiru*. Konečně zmocnil se

Mahomed II. (1451—1481) Cařihradu (1453), jež učinil sídlem říše turecké; načež opanoval celý Peloponnes (1460—1480), Srbsko, Bosnu a Krim, ba i Otranto v Itálii uznávalo vrchnomocnost jeho.

80. Mongolové.

Ještě jednou stali se Mongolové strašlivými pod *Timur Lenkem* (Tamerlanem) 1369—1405, kterýž se jal z hlavního sídla svého turanského *Samarleandu* dobývat Persie, Indie až ke Gangy, Syrie a Malé Asie a popleniv strašlivě Rusko, porazil Bajazeta u Angory (1402); načež obrátil se proti Číně, kdež zemřel (1405). Říše jeho sáhající od moře středního až do Číny rozpadla se na více neodvislých chanátů.

J) Vzdělanost doby čtvrté.

81. Náboženství a zřízení státní (1300—1492).

1) Náboženství.

a) Šíření se jeho. V Evropě pokřesťanil se i ten poslední ostrůvek pohanský — *Litva*, zároveň pak získala víra spásy vydobytností ruskými na *dolní Volze* pole nové. Na půlostrově pyrenejském stalo se křesťanství vesměs

panujícím; naproti tomu podleli křesťanští obyvatelé poloostrova balkánského utiskování mahomedánskému.

b) **Zřízení církevní.** Vážnost nejvyšší hlavy církevní valně poklesla a to nejen častým užíváním klatby církevní, kteráž se ovšednila, nýbrž i „zajetím babylonským“ (§. 70.), jímž sklesli papežové v ostatní Evropě takofka na hodnost vrchního biskupa franckého. Nemálo přispěly k tomu i časté dvojitě volby papežův a konečně spor mezi stolií římskou a sbory církevními (písanským, kostnickým, basilejským) vzniklý, stojí-li papež nad koncilium, čili toto nad papežem. K úpadku vážnosti této přičinila zajisté i povolnosť k utrakvistům českým, již si tito na papeži i na koncilium vzdorem vynutili. Ostatně povstala této doby kacřství: viklefské a husitaké; toto smřřilo se ovšem s církví, ač teprv po dlouholetém krutém boji, ale z něho vyvinuli se za Jiřřiho Poděbradského „*češřtř bratrřř*“, jejichž učení bylo velmi přřbuzno pozdějšřimu protestantismu.

2) *Ústava politická.*

V Evropě sesilovaly se monarchie, jsouce však při tom obmezeny sněmy. Správa zemř propřřčována od panovníků aristokratům, kteří se stali nyní tak mocnými, řo museli vladařř proti nim hledati *posily* buď u *měst* aneb u *lidu* selského, aneb počřnali udržovati *stálá vojska*; tento poslední prostředek valně napomáhal králům k zavedení *mocř neobmezeně* (absolutní). *Dělení zemř* mezi členy rodiny panovníčř přestalo, jakoř i odcizování některých částř od korun; najmě nesmělo se to stávati bez přřvolení stavů; úmluvy státnř předkládány jsou sněmům, aby nabyly větřř záruky.

Měšťané a *seřláci* přijímání jsou pro jistě zásluhy do stavu rytřřského a tak povstala *šlechřa čestná* čř úřednická. Ve věku 15. rozšřřily se po Německu *tajně soudy* (vehmy), kteréř zabřvaly se potrestáním zločinců, kteří by byli jinak při tehdejšřř nespořřádanosti politické trestu unikli; ale kdyř samým koncem téhoř stoletř nastala lepřř moc vládnř a tím samým vykonávány jsou přřsnějšřř i rozsudky, zacházely řěmy samy sebou (ovšem teprv na počátku věku nového). Důkazy právními přřstávaly býti pozdějšřř souboje a ordalie, na jejich místo vystoupil — skřřpec.

V *Italii* měnily se shusta republiky na monarchie, kdeřto se stala republ. benátská čistě aristokratickou; *Švýcarsko* zřřidilo se na republiku demokratickou.

3) *Mravy a obyčejy* se hrubě nezměnily. Nádhera na dvořřích královských se zmáhala neustále; dvorřřtř řaškové a dramatické hry, nápodobřř přřběhy církevní byli velmi oblřbeni. Při slavnostech přřřřlo veliké hodování do zvyku; pověřřivost trvala dosud jak mezi lidem tak i mezi vyšřřřmi; mezi těmito počato jest této doby obřřirati se alchymřř.

82. Vědy (přřehledně v celém středověku).

Na počátku středověku pěstovaly se vědy takřřka jen v řřři byzantské; bylyř to najmě *filosofie*, *vřřklad klassiků* („gramatika“) a *řěčnictvř* (rhetorika). Na *západě* obřřraly se tím jen osoby duchovní, zvlářřtř mniřř (Sv. Havel, Corvey, Fulda, Paderborn, Pařřř a j.) až teprv v 9. věku nabyli *posily* v Arabech, kteří ku přř. ve Španii žádného nákladu v té přřřině nelitovali, tak ře se odtud vylěvaly

vědy do ostatní Evropy. Také i *Slované* počínali se té doby probouzeti, když byli sv. bratři Cyril a Method ku potřebě jejich sestavili zvláštní písmo. V *Itálii* šířilo se ovšem vzdělání velmi snadno, poněvadž byl jazyk vlaský latinskému tak příbuzen, že mohli Vlachové beze všech obtíží i nyní ještě čítati knihy latinské. Veliký krok ku předu stal se ku konci 13. věku, kdežto se nejen hojněji školy zakládaly, ale kdež i *universities* zkvétati počaly. Sprvu soustřeďovali se vědychtiví mladíci a mužové kolem některého proslulého učence. Když pak časem přibývalo učitelů i učňův, utvořily se zvláštní společnosti, kteréž jsou od vlády světské neb duchovní rozličnými výsadami obdarovávány (ku př. vlastní právomocností nad členy svými). Nejvíce universit povstalo v Itálii (v Bononii nejslavnější právnická, v Salerně lékařská), ve Francii (v Paříži filosofická a theologická) a ve Španii (v Salamance astronomická škola). *Jazykem vyučovacím*, jakož vůbec vědeckým, byla té doby *latina*; učitelé bývali obyčejně duchovní. V theologii vykládalo se písmo sv. a sv. otcové; v právech pandekty; v lékařství spisy Hippokratovy a ve filosofii Aristoteles.

Vynalezením výroby *papíru bělého* (okolo r. 1300) získaly vědy mnoho, zvlášt když ku konci středověku (ok. 1450) vynalezen jest *Janem Gänsefleischem Gutenbergem* také *tisk* písmeny pohyblivými, čímž se stalo opisování knéh zbytečným, tyto pak samy byly v následku toho nepoměrně lacinější a tudíž i méně zámožným přístupny.

Nebývalého dosud rozkvětu nabyly vědy dobytím Cařihradu skrze Turky, kdežto učenci řečtí prchající před barbary těmito uchýlili se do Itálie, přinášeje s sebou na západ větší znalost starých klassikův, tudíž i větší k nim zálibu. I zabýváno se od nynějška v Itálii študii klassickými nejen ve školách, ale i na dvořích knížecích s pilí neunavnou, což přispělo k šíření pravé duševní vzdělanosti na základě věd a krásných umění starověkých (*humanismus*).

Mezi humanisty střeoeurospkými stkví se: *Erasmus Rotterodámskej* († 1536), *Bohuslav z Lobkovic* († 1510), *Rudolf Agricola* († 1485), *Řehoř Hrubý z Jení* († 1514) a *Václav Pisecký* († 1511).

Mezi vědami pěstovaly se ve středověku nejvíce: *theologie* s *filosofií*; ona záležela ve výkladech písma sv. a sv. otcův; rozeznáván však při tom dvojí směr: *scholastikové* vykládali pravdy náboženské bystrostí rozumu a *mystikové* pojímali a vykládali je více vroucnou myslí.

Proslulí mužové ve vědách těchto jsou: *Jan Skotus Erigena* († ok. 877), *Anselm z Kanterbury* († 1109), *Albertus Magnus* († 1280), *Tomáš Aquinský* († 1274), *Duna Skotus* († 1308), *Bernhard Klarvalský* († 1153), *Roger Bacon* († 1294), *Bonaventura* († 1274) a *Tomáš Kempenský* († 1471); mimo to náš *Tóma ze Štúdného* († 1405). Znamenité jsou také náboženské spisy *Viklefovy* a *Husovy*.

Právníctví nejvíce vykvétlo v Itálii, kdež pěstováno jest již záhy právo *kanonické* na základě práva *římského*. V Němcích sebrány jsou zákony v tak zvaném *Sachsen- a Schwabenspiegelu*; kdežto jest v Rusku „*Pravda ruská*“ (z 11. stol.) později nově vydána.

Dějepisectví záleželo nejvíce v řecky neb latinsky psaných kronikách, letopisech a legendách. Pozdější dobou psáno jest i jazyky národními, kteréž spisy staly se drahocennou památkou nejen dějepisnou, ale i jazykovou.

K dějepiscům oněm patří: *Prokopius*, tajemník Belisarův, jenž vypisoval souvěké války perské, gotské a vandalské. *Pavel Orosius* žil v 5. stol. a podal stručný přehled dějin všeobecných. *Kasiodorus*, rádcce Theodoricha Velkého sepsal děje gotské, kteréž se nám však zachovaly ve spise souvěkého *Jornanda*. *Řehoř Tourský* (540—594) vypravuje události souvěkých Meroveovců. *Fredeggar* († 658), v němž nalezáme zprávu o Sámovi. *Beda Venerabilis* (672—735), *Paulus Diakonus*, současník Karla Vel. psal hist. římskou, longobardskou a. j. *Eginhard* († 844) napsal život Karla Vel. a letopisy králů franckých. *Konstantin Porfyrogenetos* řecký země- a dějepisec († 959), jemuž děkujeme za mnohé zprávy o Slovanech sousedících s říší byzantskou. *Adam brněmský* († 1076), *Helmold* († 1177) a *Arnold*, mnich lubecký († 1212) líčí nám boje Dánů a Němců se Slovany severními, podobně i Dán *Saxo Grammatikus* († 1204?). *Anna Komnenova* († 1130) vypsal život otce svého císa. Alexia I. *Kosmas* († 1126), děkan kapituly pražské, otec dějepisectví českého. *Nestor*, ruský život- a letopisec († 1116?). *Abulfeda* (Arab) († 1331) vypsal Arabům dobu jejich před Mahomedem a po něm. *Aeneas Sylvius Piccolomini* (Pius II.) († 1464) sepsal latinsky historii českou, kteráž přeložena jest do češtiny. Menší ceny má *kronika Dalimilova* z věku 14.

Zeměpis nejvíce prospěl *obchodem*, provozovaným od Benátek, Janova a měst hanseatských, jakož pak konečně i válkami křižáckými. Před tím pak již vnikli Arabové výbojností svou daleko na východ asijský, tak že se nám tím způsobem poprvé dostalo důkladnějších zpráv o Indii a Číně. I do Mongolska vnikli ve 13. věku missonáři, chtějce zde šířiti nábož. Kristovo, a jimi jest tolikéž známost zeměpisná nad míru povznesena. Nesmrtelných zásluh o vypsání Asie střední a zadní ve věku 13. získal si Benátčan *Marco Polo* (nar. 1250 † ok. 1324), kterýž je popisuje ve svém *milionu*. V *mathematice* vyznamenávali se pořád ještě Arabové jakož i v *lékařství* a v *astronomii*, z níž se však

ku konci středověku přešlo na *astrologii*; podobně pracováno jest zvláště mezi stavy vyššími v *alchymii*.

83. Umění (přehledně po celý středověk).

S křesťanstvím pokračovalo nejen vzdělání obecné, nýbrž i umění. Na prvním místě stojí v té příčině stavitelství. V dobách starších stavělo se hlavně v *slohu novobyzantském*, jehož nejslavnější památkou jest chrám sv. Marka v Benátkách*) (stavěný mezi 916—1085) a ve *slohu románském**)*. Oba spočívají na základě okrouhlého oblouku a vyvinuly se ze starokřesťanských basilik. (Toto byly síně u vnitr oddělené, spočívající na sloupech neb pilířích***).

Chrámky ve slohu byzantském neb románském poznati lze dle podlouhlého prostoru před hlavním oltářem, rozděleného na hlavní a dvě pobočné lodě, kteréž jsou od střední na každé straně sloupením odděleuy. Příčem přes všechny tři šla loď čtvrtá, která dávala stavbě podobu kříže. Zmámkou slohu byzantského jest zvláštní kopule †), kdežto u románského je křížová klenba ††); průčelí staveb románských bývá hojně vyzdobeno †††).

Slavnější a v Evropě západní a střední rozšířenější než předešlé jest *sloh gothický*, jehož počátky padají do válek křížáckých. Známky jeho jsou: *lomený* oblouk a taková též klenba, vysoké, štíhlé věže, členitost a švižnost. Nejslavnější památka slohu tohoto jest kathedrála v Kolíně nad Rýnem¹⁾, počata 1248; v Čechách metropolitní chrám sv. Víta v Praze²⁾ a v Rakousích chrám sv. Štěpána ve Vídni a m. j.

Na počátku století 15. začal nový *sloh renaissanční* (znovuzrození), jenž upouštíje od mnohonásobné členitosti slohu gothického, užívá slohu starověkého avšak v rozměrech větších³⁾. V Čechách slul sprvu sloh tento také „dílem lombardským.“

U Arabů byl *sloh moslemský*, který označuje se buď čtverhranným otevřeným prostorem, kolkolem obestaveným oblouky na

*) Viz Názorného atlantu k dějepisu Lepařovu (u I. L. Kobra v Praze) tab. X. č. 6. a 7.

**) Tamtéž tab. X. č. 3—5; č. 9a a 9b; XII. č. 14. XIV. č. 1.

***) Tamtéž V. č. 4. 5. 8—11.

†) Tamtéž IX. č. 3. 4; 5—12.

††) Tamtéž XIV. č. 1. 5.

†††) Tamtéž XIV. č. 2. 4.

¹⁾ Atl. Názorný XII. 40.

²⁾ Tamtéž XIII. 8.; pak č. 2. 3. 4. 7. 10.

³⁾ Tamtéž XIV. č. 6. 7. 8. 9. 10. a XIII. č. 6. 9.

pilířích spočívajícími*), aneb opatřeným velikou kopulí nad částí hlavní a menšími nad částěmi vedlejšími**). *Oblouk* jest také *lomený*, jenže *tupější****). Ozdoba hojná (arabesky). Zvláštnost islamu jsou četné, štíhlé věže — minarety†).

Řezbářství a malířství květlo jen u křesťanů. Onoho užívalo se k ozdobování stěn a sloupů chrámových, jakož i k rozličným věcem kostelním. Tolikéž i kovolitectví. I malířství užíváno hlavně k vyzdobení chrámů. Tak malovala se okna chrámová, zdi (na obmítce [*al fresco*] a *mosaika*). Ostatně malovaly se také i obrazy *miniaturní*. (Výtečné obrazy miniaturní a na stěně malovány jsou zvláště v Čechách v stol. 14.; ale také i v Itálii.) Barvami olejovými malováno teprv v polovici 15. věku ve Flandřích.

Hudba vyvíjela se tolikéž hlavně ve službě církevní. O tuto hudbu si získali největších zásluh sv. *Ambrož*, biskup milánský a papež *Řehoř Veliký* (ok. 600). Zpěv věřících doprovázen jest varhanami. Zpěvy byly buď solové, antifonové aneb choralné. Ve věku 11. vynalezl *Quido z Arezza*, benediktinský mnich, soustavu not. Ale i hudba světská pěstována jest ve spojení s básnictvím lyrickým i epickým.

84. Průmysl a obchod.

Potřeba řemesel uznávala se od jak živa, i jsou také ode dávna provozována; zvláštního však rozkvětu nabyla ve středověku v městech. Čím pak tato více bohatla, tím více prospívala výroba průmyslová. Války křižácké přispěly znamenitě ku povznosení průmyslu. V těch dobách spolčovali se stejní řemeslníci v *cechy* (od 12. století), kteříž ustanovivše si sami vlastní řády, jimi se řídili, nikoho, kdož nebyl jejich údem, svého řemesla provozovati nenechávajíce. Řády tyto byly jim nejen od rad městských, ale i od zeměpanů potvrzovány; ba tito přičiňovali k tomu tytéž i zvláštní výsady (ku př.: v obvodu jedné míle téhož města nesměl nikdo téhož řemesla provozovati, kdo nebyl údem cechovním). Ve 14. stol. nabyli cechové přístupu k řízením městským, čímž moc jejich nemálo pokročila. Považující se ve všech městech téže země, ano nezdávka ještě i dále, za spojence, podporovali se proti škůdcům svým (ku př. loupeživým rytířům a j.) a tak stali se i ozbrojenými spolky, kteréž mívaly nezřídka obranu města na starosti.

Obchod se zeměmi cizími vedli nejprve Arabové, kteříž přepravující po karavanách zboží z východní Asie k moři středním, odevzdávali je zde

*) Náz. Atl. XI. 5. 6.

**) Tamtéž XI. 8.

***) Tamtéž XI. 6.

†) Tamtéž XI. 9. 10.

Benátčanům a Janovanům. Znenáhla účastnila se však obchodu tohoto i jiná města italská; přispěly k tomu hlavně války křížácké; Vlachové užívali již ve 12. století *kompasu*, kterýž byl znám již mnohem dříve Číňanům a Arabům. Ale i města z ostatní Evropy, zvlášt přímořská, zabývala se již záhy obchodem. Chtíce si za panování „pěstitního práva“ v Němcích a j. pojistiti zboží své před útoky loupežnickými, spolčovali se jednotlivci v městech již v století 10. ku vzájemnému hájení doprav svých, ba od polovice 13. věku spolčovala se k témuž účeli dokonce i města; bylať to jmenovitě pobřežná města Evropy západní a severní. Tak povstal obchodní spolek *hansa*, kteráž později čítala 85 měst od ústí Šeldy až k Estonsku; mnohá z nich byla však i u vnitř souše. Hlavní sídla její byly čtyry: Gdansk, Bukovec, Brunšvik a Kolín nad Rýnem. Mimo podporu ku vzájemné obraně snažili se hanseaté, aby dostali do rukou svých kde jen možná výsadu obchodu. Hlavní skladiště svá měli v Londýně, Brügách, Bergenu a Novgorodě a nejednou vedli válku s mocnostmi, které by je byly chtěly v obchodu jejich nějak zkracovati. Moc jejich počala klesati teprv ku konci středověku, když i jiné země obchod věsti počaly.

Dějiny věku nového.

(1492—1815).

85. Doba přechodná.

Ku konci středního věku sešlo se tolik nových událostí světových, že daly nejen samy sebou, ale najmě pozdějšími účinky svými lidstvu středověkému docela jiného ducha a tvářnost. Události tyto jsou:

1) Používání *magnetické stříelky* v námořnictví. Ačkoli byly vlastnosti jehly magnet. již mnohem dříve známy, užito jí k řízení lodí mořských teprv ve 14. věku, čímž bylo možná směleji pustiti se na širé moře, z čehož pošlo objevování nových zemí.

2) Rozšířené užívání *střelného prachu*. Prach byl nejprvé znám Číňanům, kteří jsou bezpochyby vynalezci jeho. Arabové přinesli jej do Evropy. Dělní užívalo se již ve 13. a na počátku 14. věku; avšak teprv v stol. 15. užíváno (nejmě od čes. kališňáků) hustěji zbraně palné až pak docela zobecněla. Nejbližší následek toho byl, že přestala býti jízda ve válkách rozhodující, na jejíž místo vstoupila pěchota a — *stálá vojska*.

3) Vynalezení *kněhtiskářství* (ok. 1450) skrze *Jana Gttnsefleische Gutenberka* ve spojení se zlatníkem Janem Fustem z Mohuče, čímž stala se vzdělanost pomocí kněh přístupnou i méně zámožným.

4) Toto právě přišlo vhod nově povstávajícímu *studiu spisů staroklassických*, kteréž se po dobytí Cařihradu skrze Turky (1453) na západ uteklo.

5) Objevení *nového světa* (Ameriky), jakož i nalezení námořské cesty do *Indie východní*.

86. Následky nových vynálezů jsou příčinou rozdílu mezi věkem středním a novým.

Teprv objevením Ameriky počínají býti dějiny v skutku *všeobecnými* t. j. jednajícími o lidstvu *světa veškerého*, ač ovšem zůstává Evropa i na dále vlastním východištěm a střediskem dějin těchto. Jenže přenesena jest důležitost zemí evropských z jihu na západ, kamž se od nynějška hrnulo veškeré bohatství ze zemí nově nalezených. Známost se světy novými vzbuzovala i potřeby nové, tak oživil se průmysl, a obchod nesčíslně zmnohonásobněl; obojím, jakož i povstalým z toho blahobytem, podporována jest láska k umění a vědám, vůbec k pokroku u vzdělanosti lidské. Tuto podporovalo opět kněhtiskařství, čímž přístupny knihy, tyto zdroje vzdělání, i vrstvám nižším, méně zámožným. Tak zjemňovány jsou mravy (civilisace) jak v životě soukromém, tak i veřejném. Vzdělaností svou nabývali váhy i lidé tříd nižších, jimiž dotud takřka povrhováno, připravující takto rovnost všech lidí v příčině veškerých práv vůbec a politických zvláště.

Události věku nového jsou jasnější a vyprávění jich spolehlivější než ve věku předešlém; ba ony jsou nám menší vzdáleností svou od nás také i v smýšlení a jednání našem příbuznější a tudíž poučnější.

Užíváním prachu střelného musila ustoupiti osobní síla, udatnost a obratnost rytířů středověkých dobrému vedení, množství a vycvičenosti — *pěchoty*, na niž od nynějška veškerá váha kladena. A poněvadž bylo třeba, aby byli vojínové v užívání zbroje palné v celých plucích vycvičení, zřizovala se od nynějška stálá vojska; tím způsobem lid obecní zbrani odvykal a zeměpánové hledali obyčejně podpory své ve vojště, stávající se takto mnohem nezávislejšími nejen od lidu, ale i od šlechty, která ostatně nemohouc pro nedostatek peněžitých prostředků tak mocných vojsk si pojednati, jako zeměpán její, nemohla si proti němu ani tak zpupně počínati; ostatně nebyly jí ani hrady — jindy nedobytné! — vůči střelné zbrani záštitou dostatečnou. Z toho ze všeho vyvinula se neobmezenost monarchická (absolutismus), tak že až do nejnovější doby nečinil dějin lid, nýbrž rodiny panovnící se svými ministry.

Poněvadž pak některé státy — najmě Francie — spolehajíce na moc stálých armád valně hověly choutce výbojnosti své; a takž státové sousední ohrožováni jsouce v samostatnosti své, spolčovali se proti takovému násilnickým znepokojovatelům, čímž povstala v celé Evropě jakási vzájemnost takřka všech vlád (ná-

rodů); ta pak vedla k snažení po tak zvané *rovnováze politické*, kteráž soustava až naše časy potvrzuje.

Zabýváním se študii staroklassickými, jakož nastalo zvláště po roce 1453 a kterémuž nejvíce posloužilo právě vynalezené kněh-tiskařství, povstal tak zvaný *humanismus*, kterýž byl co protivník dosavadní obvyklé scholastiky mocným podporovatelem rozštěpení západní církve, neboli tak zvané *reformace*, kteráž vzavši při samém počátku nového věku počátek svůj, způsobila ohromné změny v tvářnosti Evropy střední a severní.

87. Vynalezení Ameriky a námořské cesty do východní Indie.

Vynalezení Ameriky 1492. *Krištof Kolumbus* (Kolon), narozený v Janově r. 1447, oddal se již záhy námořnictví. Jsa rozumu otevřeného zabýval se pilně čtením kněh, z nichž nabyt konečně přesvědčení, kterak by bylo možná dostat se přes moře atlantské do Indie východní, všeobecně tehdyž žádoucího cíle všech národů námořských. V otčině jeho návrhy jeho přijaty nejsou; ani ne v Portugalsku, jemuž služby své na druhém místě nabízel. Po dlouhém a namáhavém přemáhání zastaralých předsudků podařilo se mu konečně získati pro plány své kastilskou královnu *Isabellu*, kteráž vystrojila mu 3 malé lodě se 120 muži. Dříve než se dal na cestu, vyjednal si Kolumbus, že se má státi správcem všech vynalezených zemí a že se má dostávat i jemu i dědicům jeho na věčné časy desátý díl všech příjmů, z nich plynoucích. Vypluv dne 3. srpna 1492 ze španělského přístavu *Palosského*, dosáhl konečně po mnohých obtížích, kteréž mu i vlastní námořníci jeho dělali, dne 12. října t. r. ostrova *Quanahani*, jež nazval *San Salvador*. Jest to jeden z ostrovů bahamských. Po té přistál i na ostrovech (antilských) *Kubě* a *Haiti*. Kolumbus měl za to, že našel ostrovy indické! (tudíž jméno ostrovů těchto: „Indie západní!“) Vrátil se na to do Španie byl zde od lidu přijat s nesmírnou vítězoslávou, u dvora pak prokazována mu zvláštní čest. Na druhé cestě své (1493) našel některé ostrovy maloantilské a *Jamaiku* a na třetí ohledal pevninu při ústí Orinoka. Avšak byv očerněn u Isabelly, jest na téže cestě od rytíře Bobadilly v pouta svázan a do Evropy odvezen. Ospravedlnil se sice ve Španii z nařknutí mu činěných a podnikl do nového světa ještě i cestu *čtvrtou*, z kteréž vrátil se již nemocen, zemřel ve Valladolidu ze žalu nad nevděkem (1506). Pohřben jsa dle přání

svého i s okovy, kteréž mu bylo nésti na třetí výpravě, odpočívá v Havanně na ostrově Kubě.

Nový svět nenazván dle něho, jak by toho byla spravedlnost žádala, nýbrž dle dobrodruha florentinského *Ameriga Vespuccia*, kterýž poprvé vydal přemřštěný popis tohoto dílu světa.

Portugizové našli námořskou cestu do Indie východní. Žárlivost na slávu a prospěch Španělův, jichž nabyli objevením Ameriky, poháněly Portugizy pokračovat na cestě do východní Indie, již dříve (§. 73) tak šťastně započaté. Šest let po objevení Ameriky přistál již portugizský admirál *Vasko di Gama*, opluv předhoří Dobré Naděje, v *Kalikutu*, v *Indii východní* (1498), odkudž nyní dováženy jsou veškeré vzácné plodiny pozeňnané této země přímo, bez prostředkování karavan arabských, čímž zboží nyní tak zvané *koloniální* v Evropě náramně zlacinělo. Portugizský král *Emanuel Veliký* netoužil však jen po obchodním spojení s *Indií* východní, nýbrž on ji chtěl nazývati *svou*, za kterou příčinou vyslal tam již r. 1500 admirála svého *Pedralvareze Kabrala*, kterýž ale pluje od Afriky tuze na západ, unesen jest aequatorovým proudem mořským do *Brasilie*, kteráž země, jakož vůbec východní krajiny jihoamerické později od Portugizův v držení vzaty jsou.

Následující admirálové portugizští *Francisco d'Almeida* (1504—1509) a *Alfonso d'Albuquerque* (1509—1515) zmocnili se celého břehu přední Indie od průl. Ormuzova až k polostr. Malace. Brzy nato zmocnili se i ostrovů Moluckých. Učinivše Portugizové město *Gou* střediskem četných svých osad, dostali se až do Japanu.

Pokračování v objevování zemí amerických. Prvotní domnění Španělův, jakoby byla Amerika západním břehem Indie východní, ukázalo se v brzce nepodstatným; a protož toužící vždy ještě po bohactví země této, snažili se dále k západu, doufajíce předc konečně vlastní Indie dosci. Tím způsobem přišel *Balboa* (1513) na přešivek *panamský* a přešed jej prohlásil Tichý Ocean za majetek španělský. Konečně vyplul r. 1519 *Ferdinand Magellhaens* ze Španie a ubíraje se vždy směrem jz. oplul jižní cíp Ameriky („průplav Magellhaensův“); drže se nato směrem vždy západním, přišel na „ostrovy zlodějské“ (Ladrony), pak na Manily (ostrovy Filipovy), kdež však zabit jest. Jenom jedna loď vrátila se do Španie z první této výpravy kolem světa po 3 letech a 28 dních.

Mezi tím přistál *Ferdinand Korte*z na souši *severoamerické* v *Mexiku* (1519). Zde našel veliký tento dobrodruh spořádanou

a blahobytem i spokojeností květoucí říši, jejíž panovník byl *Montezuma*. Nadlidským takřka namáháním a obratností zmocnil se jí Korteze, načež hojnými přistěhovalci španělskými králi Karlu I. (V.) pojištěna jest. Korteze vynaleznuv konečně i *Kalifornie* (1536), zemřel ve Španii hořem nad nevděkem krále svého (1547). —

Španělové toužili hned od prvního příchodu svého v Americe dostatí se do oné země zlatonosné, k níž ukazovali jim Indiáni vždy směrem jihozápadním. Konečně dostal se tam španělský dobrodruh *František Pizzaro*, ubíraje se mořem tichým od přešívku panamského podél západ. břehu jižní Ameriky vždy k jihu, až přišel do *Peru*, kteréž vyznamenávalo se nejen pokročilou vzdělaností, nýbrž i neobyčejným bohactvím na zlato. Používaje sporu dvou bratří (Huaskara a Atahualpy) o následnictví na trůně zdejších, zmocnil se Pizzaro města *Limy* (1522). Avšak dav společníka svého Almagra odpravití, jest brzy na to od syna jeho zavražděn (1541). Ještě před tím zmocnil se Almagro *Chile-a* (1536).

Následky vynalezení nových zemí zvláště pro Španěle a Portugízy. Plodiny španělských osad amerických směly se přivážeti jen do Španěle, odkudž rozesílány jsou do Evropy ostatní, tak jako zase mohly býti do Ameriky vyváženy evropské výrobky jen ze španělského přístavu sevillského, čímž povzneslo se bohactví španělské v míře neslýchané. Španělé užívali osad svých v novém světě přede vším k dobývání zlata a stříbra, kteréž se do země jejich jen jen hrnuly. Portugízové opět vedli nesmírný výnosný obchod v plodinách indických, kteréž bývaly dosud v Evropě velmi drahé; a mimo to přiváželi si domů také hojnost zlata a drahokamů. Později začali Španělé dolovati, užívajíce k tomu amerických *Indianů*, jichž ani hrubě za lidi nepovažujíce, nakládali s nimi bůře než se zvířaty. Avšak ti jsou od přírody slabí a nejsou mimo to pracím namahavým zvyklí: hynuli tak rychle, že se bylo co obávati, aby v krátké době nebyli vypleněni. Dominikán *Las Casas*, chtěje těchto ubohých před záhubou zachrániti navrhl, aby se k tak velikému namáhání přiváželi raději silní černoši z Afriky. I uchopili se nelidští osadníci rady této a od nynějška veden jest obchod v nešťastných obětích, schytaných na souši africké. Nyní vzdělávána jest v Americe půda a zakládána města, kteráž rychle zkvétala; krom toho šířeno jest skrze missionáře nábož. křesťanské, zřizována jsou biskupství a za nedlouho i university (v Mexiku, v Limě). —

Poněvadž vznikly mezi Španěly a Portugalci spory o hranice zemí nově vynalezených, ustanovil jim papež Alexandr VI. „*demarkační linii*“, kteráž šla od točny severní k jižní v dálce 100 mil na západ od Azorů; vše, což leželo od této čáry východ. náleželo Portugalům, a co na západ Španělům.

Podíl ostatních národů námořských v objevování nových zemí. Sprvu neúčastnili se jiní národové podniknutí těchto, poněvadž k tomu měli Portugalové a Španělé, jakožto původové, takřka vý-

hradné právo; teprv když oba tito národové slábnouti počali, v druhé polovici 16. věku, zmocnili se části *Indie východní* (Moluků, Malakky a Ceylonu) *Nizozemci*, a vytlačili Portugalce i ze samého Japanu. Zároveň usazovali se *Angličané* na východním pobřeží *Ameriky severní* a *Francouzi* v *Akadii* a *Kanadě*.

I. D o b a.

Od vynalezení Ameriky až po mír vestfalský
(1492—1648).

- a) Roztržka církevní na západě a ustálení její
v Evropě vůbec.

A) Německo.

88. Maximilian I. (1493—1518).

Maximilian I. byl pravý opak otce svého; přičinlivý, rázný, vytrvalý a při tom rozumný; avšak přes všechny vlastnosti tyto byla činnost jeho ochromována, poněvadž byl v Německu panovník té doby prázděn vši skutečné moci, závisé na dobré vůli stavů říšských. Ale tito nejen že mu nepovolili na války v Itálii (§. 93), aby tam vážnost císařskou opět povznesl, a nejen že mu nepovolili vydejt, aby mohl táhnouti na Turka vždy drzeji k severu se tlačícího: oni nedali mu ani potřebných peněz ku korunovací do Říma a pročež přijal Maximilian pouze titul voleného císaře římského. Nemoha na venek byl Maximilian I. aspoň uvnitř říše své velmi činný. Ustanovil tedy na říšském sněmu ve Vormsu všeobecný *lantfríd*, vedle něhož nesměl nikdo na druhém vymáhati práva svého válkou, nýbrž musel škůdce svého pohnati před *kornovní soud říšský*. K snazšímu provedení zařízení tohoto rozdělil veškerou říši na *10 krajů*, a v každém z nich měl (krajský) hejtman bdit nad tím, aby rozsudek soudu byl naplněn. (Mezi jinými byl také *kraj rakouský*, k němuž však Čechy, Morava a Slezsko připočteny nejsou, nepatříce nijak k říši německé; podobně nebylo ani Švýcarsko, jakožto země samostatná, v krajích těchto obsaženo.) Tím jest učiněn konec veškerým soukromým bojům mezi jednotlivými stavy, které byly po tak drahý čas říši znepokojovaly.

Rodině své získal Maximilian *Gorici* a *Gradisku* (1500) a oženiv syna svého *Filipa Krásného* s *Johannou*, dědičkou *kastilskou*, opatřil potomstvu svému ohromné dědictví říše španělské. Starší syn záhy zemřelého Filipa († 1506)

*Karel (V.)** stal sa dědicem zemí rakous. a španělských jak v Evropě tak v Americe, kdežto mladší *Ferdinand (I.)*, pojav za manželku *Annu*, dceru českého a uherského krále Vladislava, byl později v obou zemích volen za krále (1526).

89. Karel V. (1519—1556). Reformace v Němcích.

Po smrti Maximilianově ucházel se o korunu německou vedle vnuka jeho Karla také francouzský král František I.; byl sice zvolen Karel, ale to způsobilo mu neukrotitelnou zášť krále francouzského. Karel V. byl důstojný nástupce děda svého, i všech vlastností jeho, ale události v Němcích, jakož i ostatní činitelé vnější byly ještě mocnější. Karel V. vytknul si za úlohu: 1) zničiti novoty církevní Lutherem v Němcích způsobené, 2) potlačiti moc Francie a 3) zmocniti se severního břehu afrického.

Počátky reformace německé.

Příčiny mocného hnutí tohoto, kteréž povstavši na poli církevním, přeneseno jest za nedlouho i na pole politické, a kteréž tu i tam nesmírných zmatků a převratů způsobilo, hledati sluší v mnoho příčinách, jež leží nezřídka i dále nazpět. K příčinám těmito přičísti dlužno: *klesnutí vážnosti* a moci *papežské* a *kázně* mezi *duchovenstvem*, kterážto nekázeň byla *tytýž* i na samých papežích římských patrna; *nové vynálezy* probudily *chuť po novotách*; *humanismus* postavil se *vzděláním* a *obratností* svou nepřátelsky a *vítězně proti* neobratné *scholastice*, tudíž zároveň i *proti církvi*, která s touto velmi úzce spojená byla; *nižší šlechta* spojila se s *městy proti pánům*, zvláště za příčinou *lantfrídu* a *konečně neustupnost mocných*, jak v příčině náboženské, tak i politické. Tímto vším nahromadilo se na počátku 16. věku tolik hořlavé látky, že bylo třeba jen malé jiskry, aby vypuklo vše v požár strašlivý, a touto jiskrou byl *Martin Luther*.

Papež Lev X., potřebuje peněz k stavbě svatopetrského chrámu v Římě, vypsal odpustky, při jichž hlásání zdálo se, jakoby byla větší váha kladena na sebrání peněz, nežli na prospěch duševní. V této příčině nabyl pověsti nedobré zvláště dominikán *Jan Tetzel*, proti němuž vystoupil augustánský mnich Dr. Jan Luther, professor na universitě vittenberské, kterýž vyvěsil 95 „theses“ na hl. chrámě vittenberském, směřujících vesměs proti takovému udílení odpustků. Když pak veškeré poučování, kteréhož mu chtěli uděliti schválou zřízení papežovi (kardinál Kajetán a Dr. Eck), u Luthra nic nepomohlo, a když konečně jal se i proti samým katolickým dogmatům brojiti: dán jest od papeže do klatby co kacíř 1520, když byl se spisy Eckovými veřejně spálil bullu papežskou a právo kanonické.

*) Viz rodokmen habsburský na str. následující.

Rodokmen Habsburský.

Rudolf Habsburský † 1291

Albrecht I. † 1308

Rudolf, kr. čes. † 1307 Friedrich Krásný † 1330 Leopold † 1326 Albrecht Moudrý † 1358

Rudolf Zakladatel † 1365 Albrecht s Copem † 1395

Albrecht IV. † 1404

Albrecht II., manž. Alžběta luxemb.,
kr. uher. a čes., císař. † 1439

Ladislav Pohrobek, kr. čes. a uher.
† 1457

Leopold Nábožný † 1386

Arnošt Železný † 1498

Friedrich III. † 1493

Maceimilian I. † 1519

1. manž. Marie burgund.

2. " Blanka milánská

Filip Krasný † 1506

manž. Johanna Pomatená

(kastil. aragon.)

Marie, manž. Ludvíka, kr. čes. a uher.

Ferdinand I. † 1564

manž. Anna Jagelonka česká

Maceimilian II. † 1576

Rudolf II. † 1612 Matyáš † 1619

Ferdinand Tyr. lský † 1595

Karel Štyrský † 1590

Ferdinand II. † 1637

Ferdinand III. † 1657

Mariá Theresia, Markéta Theresia Karel II.

manželka Lud- m. cis. Leopold I. † 1700

víka XIV. franc.

Leopold I. † 1705

1. manž. Mark. Theresia špan.

2. " Marie falcká

3. " Eleonora falcká

Josef I. † 1711

2) Josef I. † 1711

3) Karel VI. 1740

Marie Theresia † 1780,

m. František I., vév. lotr.,

pak toskánský, co císař

1746—1765

1) Marie Antonie

manž. Max. bavor.

Josef Ferdinand Karel Albert *)

ustanovený dědic (co cis. Karel VII.)

špan. † 1699 (1742—1745)

*) Karel Albert byl zároveň potomek Albrechta V., vév. bavor., jenž si vzal r. 1546 za manželku Annu, starší dceru Ferdinanda I.

Karel V. svolal brzy po zvolení svém říšský sněm do *Vormsu* (1521), kamž se i Luther odebral, obdržev od císaře svobodný glejt. Nechtěje tuto učení svého odvolati, dán jest i do klatby říšské (*edikt vormský*), vedle níž jest učení jeho zakázáno a spisy jeho k spálení jsou odsouzeny; on však prchnuv odtud chován jest tajně od příznivce svého kurfürsta Friedricha saského na hradě Vartburku, kdež zatím překládal bibli na jazyk německý. Mezi tím zastával *Melancton* ve spisech svých veškerou učenost a výmluvností učení Lutherovo. V Sasích dokonce odstraněny jsou obřady katolické, zavedena liturgie německá a přijímání pod obojí. Nato opustil Luther Vartburk 1522 a působil od nynějška sám ve prospěch učení svého; vydatnou podporou bylo mu v té příčině, ano se k němu přidalo množství kněží, když prohlásil coelibat za neplatný.

Byli však mezi stoupenci jeho i takoví, kteří nerozumějíce učení jeho (*novokřesťenci* a *sedláci* špatně si vykládající *svobodu evangelickou*), způsobili v Němcích krvavou válku občanskou; oni 1521 a tito 1526.

První válka Karla V. s Františkem I. (1521—1526). Karel nemohl ediktu vormského s důrazem provésti, poněvadž spěchal do boje s franc. králem Františkem I., s nímž mimo starou již zášť stál ve sporu o Burgund, jehož tento nechtěl Karlovi vydati, a o Navarru*), již tento nechtěl vydati Františkovi. Konečně zvítězil po dlouhém a krvavém válčení Karel u *Pavie* 1526, kdež zajat jest i sám František, jenž musel se zříci v *míru madriidském* 1526 všech práv k Itálii, svoliti že vydá Burgund a na dodržení těchto výmínek postaviti dva syny své co rukojmě.

Druhá válka (1527—1529). Sotva svobody dosáhnuv vyhlásil František mír tento za vynucený, a učiniv *svatou ligu* s papežem, Angličany, Benátkami a Milánem, k *osvobození Itálie od přemoci císařovy*, počal válku novou, v kteréž zmocnili se císařští *Křima*, jež velice zpustošili. Francouzi zmocnili se sic některých pevných míst hornoitalských, ano i království neapolského; a však oblehajíce Neapoli samu, valně umírali morem: když konečně opustil Františka i společník jeho Ondřej Doria z Jauova, zprostředkován jest mír v *Kambrai* 1529, vedle něhož zřekl se František opětůš práv svých k Itálii, zaplatil za syny své 2 mill. korun, kdežto mu císař Burgund sice ponechal, vyhradiv si však k němu dosavadní práva svá.

Válka s Turkem (1526—1529). František I. nestyděl se spolčiti se proti soupeři svému s nejúblavnějším nepřitelem všeho křesťanstva Solimanem II., sultánem tureckým. Ten vpadnuv do Uher porazil u *Muhače* Ludvíka, krále uherského a českého (1526), kterýž tuto sám zahynul; načež svolili si Čechové za krále švakra jeho Ferdinanda arcivévodu rakouského; v Uhrách však byl

*) Navarry dobyl Karlův děd Ferdinand Aragonský (1512).

vedle něho zvolen od jedné strany Jan Zápolský. Nemoha Ferdinandovi odolati, udal se Zápolský k Solimanovi II., kterýž přitrlh ještě před uzavřením míru kambraiského 1529 až před samou Vídeň, již přes tři neděle oblehal. Než unaven mnohými marnými útoky, a zvěděv mimo to, že Karel, uzavřev právě mír kambraiský, táhne Vídni na pomoc, opustil oblehané město, ubíraje se skrze Uhry zpět.

Sesilování Lutherismu. V nepřítomnosti Karlově rozšiřovalo se učení Lutherovo dál a dále. Tak najmě přidal se k němu vévoda *Albrecht Braniborský*, velmistr řádu německého, aby mohl řádovou zemi — Prusko — učiniti dědičnou v rodě svém (1525). Na počátku války turecké (1529) svolal *Ferdinand*, bratr Karlův, jehož byl tento, odcházeje do války franc., ustanovil ve své nepřítomnosti v Němcích *správním říše* (1521)*); sněm do *Špěru*, kdež žádal na stavech pomoci proti Turku. Tito však nepovolili mu žádně, poněvadž tu bylo v příčině náboženské uzavřeno, že se nemají novoty náboženské až do rozhodnutí budoucího sněmu církevního dále rozšiřovati. Než novotáři zadali proti usnesení tomuto protest a odtud nazváni jsou *protestanté*.

Po míru kambraiském a po ukončení války turecké přišel do Němec zase sám Karel a svolal sněm do *Augsburku* (1530), kdež protestanté zadali vyznání víry své, odkudž zove se *konfessí augsburskou*. Nahlížeje Karel z konfesse této, kterak spojení protestantů s katolíky v dobrotě již možno není, chystal se odporňky přinutiti k poslušnosti mečem, což přimělo tyto ku *spolku ve Šmalkaldech* (1531), jehož účastníci zavázali se ku vzájemné pomoci proti komukoli.

Mezi tím táhl Soliman opět proti Rakousku spolehaje na sváry v Němcích. Vůči nebezpečí tomuto svolán jest od Karla nový sněm do *Norimberka* (1532), na němž odvoláno jest uzavření augsburské a ustanoveno, aby byl mezi stavy a císařem mír až do budoucího koncilie aneb sněmu říšského; po té poskytli stavové pomoc proti Turku, kterýž také zprávou o tom, jakož i neočekávaným odporem nepatrného Kyseku (Güns), jehož bránil Mikuláš Jurišič, zpět se obrátil.

Válka s Tunisem 1535. V první válce Karlově s Františkem I. zmocnil se Soliman ostrova rhodýzského. (Místo něho dal Karel rytířskému řádu zdejšímu Maltu [*řád maltézský*]), pod výminkou, aby bojovali proti nevěřícím.)

*) Při téže příležitosti, bylo to ve Vormsu, postoupil Karel Ferdinandu země rakouské: Rakousy, Štyrsko, Korutany, Krajinu a Tyroly.

Od té doby bývaly lodě obchodní a břehy moře středního lupiči tureckými sužovány; nejhorší byl v té příčině *Chaireddin Barbárossa*, kterýž zmocniv se v severní Africe břehu alžírského dal se v manství sultánu Solimanu, aby se spíše udržel. (Odtud počíná vláda turecká v Africe!) Nyní teprv loupil na všech březích moře středního. I vypravil se proti němu Karel V., a dobyv Tunisu (1534), navrátil jej dřívějšímu pánu Muley Hassanovi, jenž musel uznati nadvládu španělské.

Třetí válka s Františkem I. (1536—1538). Této asi doby zemřel vévoda milánský František Sforzza, učiniv Karla dědicem svým. Obnoviv František, král francouzský, nároky své k Milánu a vtrhnuv do Itálie obsadil Savojsko. Karel chtěl vtrhnouti do Francouz samých, nesvedl však ničeho, až se prostřednictvím papežovým stal mír v *Nizze*, vedle něhož podržel každý co právé měl.

Opětná výprava Karlova do Alžíru (1541) a čtvrtá válka s Františkem (1542—44). Za příčinou obnoveného loupení korsářů alžírských táhl proti nim Karel zase, ale tentokráte ztroskotána jest jeho flota bouří mořskou. Neštěstí tohoto použil ihned František I. k nové válce. Když pak i spojený s ním Turek vpádl opět do zemí rakouských (1541—1545), jali se Francouzi pustošiti země Karlovy; ale ten vtrhnuv do Francie, přirazil až nedaleko Paříže, načež uzavřen mír v *Krespy*, vedle něhož zřekl se František práv k Itálii.

Válka šmalkaldská (1546—1547). Mezi venkovskými válkami těmito sešlo se konečně v *Tridentu koncilium* (1545—1563), avšak Luther sám zrazoval před smrtí svou († 1546) stoupencům svým, aby ho neobeslali, a oni uposlechli. Karel však maje v Itálii zase ruce svobodné, a tolikéž i bratr jeho Ferdinand s Turkem, s nímž uzavřel 1545 příměří, uvoliv se platiti mu 30.000 kusů dukátů ročně, zakročili nyní důrazně proti spolku šmalkaldskému, v jehož čele stáli *Jan Friedrich*, kurfürst saský, a *Filip*, lantkrabě hesský.

Vida Karel, ano jim nejde o smíření s církví, poněvadž zdráhali se obeslati konc. tridentského, sebral četné vojsko a spojiv se s *Mauricem*, vévodou saským, porazil Jana Friedricha v rozhodné bitvě u *Mühlberka* 1547, kdež zajav ho samého, přinutil ho k odstoupení kurfürství Mauricovi. Také i lantkrabě Filip zajat jest.

Protestantští Čechové chtěli sice souvěrcům svým německým pomoci, počínali si však velmi nerozhodně; načež držel nad nimi Ferdinand I., kterýž v té válce Karlovi pomáhal, přísauý soud 1547 („krvavý sněm“), pozbaviv četná města královská, najmě Prahu, nejen mnohých dosavadních práv, ale i statků; totéž učinil i mnoha českým pánům protestantským.

Augsburské „interim.“ Po této ráně byli protestanté poněkud povolnější a pročež přijali mnozi tak zvané „interim,“ kteréž sjednáno na sněmě v *Augsburku* (1547), vedle něhož povoleno jest *přijímání pod obojí*, pak aby ženatí kněží podrželi *manželky své a stavové pobrané statky duchovní*. Avšak sjednání takovému nepřikládala žádná strana důvěry.

Mír augsburský. Ale císař netěšil se dlouho vítězství svému. Nový kurfiřt Mauric, dosáhnuv hodnosti a země, po nichž dány bažil, obrátil se nyní opět k spoluvěrcům svým, a spojiv se s knížaty německými, smluvil se za peněžitou pomoc i s Francouzi, jež nechal obsaditi *Metz, Toul a Verdun*. Nato přepadal císaře v Innsbrucku, kterýž sotva se do Korutan zachránil. Bývalý kurf. saský i lantkrabě hesský propuštění jsou na svobodu, načež umluveno nejprvé příměří v *Pasově* 1552 a pak konečný *mír v Augsburgu* 1555, vedle něhož povolena jest *konfessi augsburské svoboda vyznání* a ustanoveno, kdož by z *duchovních stavů říšských* (biskup neb opat) *přestoupil k nové víře*, že má ztratiti hodnost svou a místo jeho má býti nově obsazeno. Avšak spor o to, zdaž má takový právo dosavadní statky své si přivlastniti, aneb církvi katol. ponechati („*církevní rezervat*“), nebyl nijak platně rozhodnut.

Karlovo odstoupení. Karel rozmrzen nad tím, že se mu úmysly jeho nedaří a také již valně slábna, vzdal se r. 1556 důstojnosti císařské ve prospěch svého bratra Ferdinanda (země španělské dal synu svému Filipovi II.) a vstoupiv do španěl. kláštera sv. Justa, zabýval se hotovením hodin až do smrti své 1558.

Šíření protestantismu ve Švýcarsku, Francii, Nizozemí, Velké Británii, v Prusích se zeměmi pobaltskými, jakož i v říších skandinávských a slovan. ských viz §§. o dotyčných zemích jednající.

90. Ferdinand I. (1556—1564).

Ferdinand nahlížeje, kterak není možná protestantismu v Němcích přítrž učiniti, dbal v té příčině více rakouských zemí svých, hledě, aby zde šíření jeho dle možnosti zabránil, čehož doufal dosáti zaváděním řádu jezuitského (§. 111); celkem však nemohl ani tuto rázně zakročiti, poněvadž potřeboval za příčinou válek tureckých neustálé podpory od stavů zemí svých.

Domnívaje se Ferdinand, že se spojí Čechové „pod obojí“ s církví, vymohl jim u sněmu tridentského a i u papeže potvrzení kompakta, za něž se byl před 70 lety král Jiří marně namáhal; avšak Čechové, jsouce již tehdy spíše protestanté než utrakvisté, nepřijali nyní se žádným zápalem vymoženosti této, již se byli kdysi doprošovali.

91. Maximilian II. (1564—1576).

Maximilian II. byv vychován učitelem protestantským, klonil se silně k učení tomuto, a ačkoliv k němu nepřestoupil, musiv otci

svému přísahou stvrditi, že tak neučiní, nechával protestantům aspoň svobodné ruce, čímž velice přispěl k seslení nového učení nejen v Němcích, ale i v zemích rakouských.

I jemu bylo brániti se proti Turku; známa jest z té doby hrdinská obrana *Szigetu* skrze *Mikul. Zrinského* (1566). Selim, nástupce staričkého Solimana, jenž před hradbami szigetskými zemřel, uzavřel s Maxem příměří (1568), jímž na některý čas pokoje získáno.

92. Švýcary. Tamni reformace.

Samostatnost Švýcar pojištěna jest koncem 15. věku, byt i nebyla od Rakouska dosud uznána; než velice bylo jim ku konci téhož a na počátku budoucího století na škodu, že se synové svobodné republiky zdejší pronajímali vůkolním mocnářům za žoldnéře.

Reformace vnikla také do země švýcarské a to se dvou stran.

Oldřich Zwingli, kazatel v *Curichu*, horlil sprvu proti prodeji odpustků, později však i proti ctění svatých a jich obrazů, načež počal lid obrazy ničiti a kláštery bořiti. Zwingli zrušil i coelibat, sám se oženiv, a odstranil sloužení mše, uče, kterak prý *posvěcený chléb* jest pouze *znamením těla páně* — v příčině transsubstanciace souhlasí *Lutherovo* učení s *katolickým*! — Za nedlouho rozšířilo se učení Zwingliovo v Schaffhausenu, Bernu a Appencellu, kteříž když učení své chtěli vnucovati i jiným, sestoupily se proti nim kantony Uri, Švyc a Unterwalden; ve válce pak na to mezi nimi povstalé poražení jsou protestanté u *Kapplu* 1531, kdež Zwingli sám padl.

Na jz. šířil novoty Jan Kalvín († 1564), rodem Francouz, kterýž nejša při rozšiřování nového učení ve vlasti životem jist, odešel do *Genevy*. On učil, že přijímajíce posvěcený chleob, požíváme *pouze duševně* tělo páně; mimo to jest mu článkem víry i *praedestínace* (předurčení).

Obrazy jsou zakázány; ba ani varhany, ani svíčky v chrámech notrpěny; bohoslužba přestávala na modlitbách, kázáních a zpěvu žalmů Davidových; kázeň jest velmi přísná a zřízení církvi „*reformovaných*“ jest presbyterialní: t. j. obec volí si sama kněze a uděluje si zákony na synodách, jichž účastní se kněží a starší (presbyterové).

Učení Kalvínovo rozšířilo se do *Francouz*, Nizozemí, Angličan, Skotska, Ameriky a do Uher.

B) Itálie.

93. Itálie severní.

1) **Milán.** Syn Frant. Sforzzy *Ludvík Moro* obdržel od císaře Maximiliana vévodství milánské v léno, načež tento pojal synovkyni jeho Blanku za manželku (1494). Avšak i Ludvík XII., král franc., dovolával se dědičných práv k Milánu (viz rodokmen orleanský při §. 98); po té střídali se u vládě hned Francouzi, hned Sforzzové, až konečně odkázal poslední z rodu tohoto František Milán Karlu V., kterýž jej skutečně také přes všecko opáčné namáhání Františka I. francouzského podržel a synu svému Filipu zanechal, tak že od té doby zůstal spojen se Španíí až do r. 1713.

2) **Janov** byv (1499) násilím k Francii přivtělen, odtrhl se od ní zase pod Ondřejem Doriou, jenž spojil se s Karlem V., načež se stal Janov opět republikou aristokratickou (1228—1799).

3) **Savojsko.** Na západě hornoitalském zmáhalo se, ač velmi zdlouhavě, panství *savojské*, kteréž nazývajíce se od 11. století hrabstvím, stálo ve svazku s Německem. Císař Friedrich II. povýšil Savojsko na *vévodství*. R. 1405 připadl k němu *Piemont* a v prodleném čase i mnohé země italské. Za panování *Karla III.* (1504—1553) zmocnil se král francouzský František I., válče s Karlem V. (§. 89), Savojska, jehož nabyl teprv zase jeho syn *Emanuel* 1560. Tentýž učinil Turín hlavním a sídelním městem země své. Po něm přišel syn jeho *Karel Emanuel I.* (1580—1630), kterýž by se byl rád stal po smrti Matyáše I. císařem říím.-německým a králem českým.

4) **Benátky.** Ve válkách, které vedli králové francouzští Ludvík XII. a František I. o dobytí Itálie, účastnili se i Benátčané. Spojivše se roku 1496 s Ludvíkem XII., pomáhali mu dobytí Milána, začež dostali krajinu mezi Ogliem a Addou; avšak již r. 1508 sestoupila se proti nim *liga kambraiská* (císař, Ferdinand aragonský, papež Julius II. s Francií), kteráž Benátkám nesmírně uškodila, poněvadž republika ve válce tak namáhavé nejlepší síly své vyčerpala. Skoro současně zadány jsou jí ještě dvě rány smrtelné; bylo to předně vynalezení námořské cesty do Indie skrze Portugízy, čímž zničen jest výnosný obchod, jež dosud prostředkovávali z této země Benátčané mezi karavanami arabskými a Europou a za druhé ztráty osad v moři středním, jež pobrali jim mocní tehdáž Turci. Tak hynul obchod a s ním i bohactví a síla benátská.

94. Itálie střední.

1) **Florence** byla mnohonásobně zmítána vzpourami, kteréž se v 16. století proti Mediceům despoticky panujícím takřka neustále opakovaly. Těto

doby žil *Macchiavelli* (nar. ve Florencii 1469 † 1527), kterýž jsa důkladně vzdělán spisy staroklassickými a žele nesmírně té rozervanosti, v jaké se nejen Florencie, ale i celá Itálie nalezala, úpíe tytýž i pod vládou cizinců, napsal pro Lorence II. († 1519) spis „o knížeti“, v němž radí pánu svému, jakby, užívaje křehkosti lidských, osvobodil a spojil Itálii, rozumí se že násilně. Mediceové panovali ve Florencii až do vymření svého r. 1737 (§. 125).

2) **Řím.** Nový věk počíná pro stát papežský velmi smutně; dosedl tam na stoliici sv. Petra *Alexandr VI.* (1492—1503), papež, kterýž byl špatným chováním svým snad nejnehodnější vznešeného místa tohoto. Po něm přišel *Julius II.* (1503—1513), jenž jsa ducha velmi bojovného, účastnil se mnohonásob válek, kteréž se vedly počátkem tohoto století na půlostrově italském; při čemž získal *Parmu, Piacenzu a Bononii.* Julius II. dal vypracovati plán k nynějšímu chrámu svatopetrskému v Římě, k němuž jest 1506 základní kámen položen. Za nástupce jeho *Lva X.* (1513—1521), kterýž dal v Němcích blásati odpušky, vystoupil Luther; za *Klimenta VII.* (1523—1534) spojen jest *Jakýn* s državou papežskou. Za *Pavla III.* (1534—1549) dána jest *Parma a Piacenza* rodně *Farnesské* co léno papežské. Za téhož papeže sešlo se koncilium trientské (1545).

95. Itálie jižní.

Viz §. 130.

C) Španie a Portugaly.

96. Španie pod vládou domu habsburského (1516—1700).

Ferdinand I. Katolický (1479—1516) oženiv se s *Isabellou* 1474—1504) zřídil monarchii španělskou. Z venkovských zemí získal Španii Sicilii, Neapoli a díly americké. Dada se ve Španii zvoliti za velmistra bohatých tří řádů rytířských, sesílil tím znamenitě bohačtví i moc koruny. Neméně přispělo k tomu i zřízení stálého vojska a *inkvisice* t. j. soudu, který byv původně ustanoven chrániti ve Španii pravé víry, za nedlouho stal se nástrojem vládním, zbavuje Ferdinanda a nástupce jeho nemilých osob politických a to způsobem tytýž nemilosrdným.

Dcera Ferdinandova a *Isabellina Johanna* zasnoubena byvši *Filípu Krásnému habsburskému*, nastoupila po smrti matky své 1504 vládu v Kastilii; a když již 1506 manžel její zemřel, zbláznila se, načež přejal Ferdinand i zde vládu, veda ji za vnuka svého *Karla I. (V.)* (1516—1556), kterýž zdědiv po smrti dědové (1516) oba díly Španie, byl velmi mocným, zvláště když zvolen jest i za krále německého. V říši jeho slunce nezacházelo! Karel jsa v Nizozemí vychován, dosazoval ve Španii až i na nejvyšší úřady cizozemce, z čehož utvořilo se povstání šlechty španělské,

kteříž však potlačeno jest bitvou u *Villalaru* (1521), od kteréž doby bývali kortezové jen zřídka svolávaní, pozbyvše takto vši moci a vážnosti.

Za Karla byla Španie na vrcholi moci a slávy své. Celá země oplývala nesmírným bohatstvím, hlavně z nového světa pocházejícím; rychle však nastal úpadek toho všeho.

Filip II. (1556—1598) byl vychován ve Španii; i odradil si svou nesdílnou hrdosť a nepřívětivou zasmušilost' mysli všech jinokrajných poddaných svých. Hlavním jeho snažením bylo povznesení absolutní moci královské a vyplenění všech jiných věr mimo katolickou.

Válku s Francouzskem, zděděnou po Karlu, dokončil vůdce Filipův Egmont vítězstvím u *St. Quentinu* (1559) — založení Eskurialu! — načež uzavřen jest mír, v němž navrátila Francie Savojsku krajiny r. 1538 zabrané. Flotou španělskou porazil Filipův bratr *Don Juan d' Austria* loďstvo turecké u *Lepanta* 1571, nemohl však vítězství tohoto zužitkovati pro Filipovu žárlivost na slávu z toho mu vzešlou. Když vymřel v *Portugalech* rod královský (1580), zmocnil se jich Filip II. jakožto nejbližší dědic se strany ženské*); a však Portugaly potratily pod vládou španělskou nejen práv, ale i velký díl osad a bohatství svého. Filip II. jsa v příčině náboženství velice nesnášeliv, nechtěl v *Nizozemí* trpěti novot protestantských, načež se toto *od Španie odtrhlo* (1579) a ani „flotou nepřemožitelnou“ (1588) nepodrobil si jich více; ztroskotáním její ztroskotána jest i dosavadní převaha španělská na moři. Za

Filipa III. (1598—1621) klesala země za příčinou odboje nizozemského vždy hloub a hloub. Krom toho vypudil nerozumný král *vyháněním moriskův* nejprůmyslnější lidi ze země, a tak stala se Španie, ačkoli měla v Americe nejbohatší doly zlato- a stříbrnosné, nejchudší zemí v Evropě.

Filip IV. (1621—1665) staral se málo o vládu, ponechávaje ji svým ministrům (Olivarez), kteříž chtějí veškeré různorodé krajiny španělské spravovati zákony a způsoby jedněmi, v brzce dožili se vzbouření *katalonského*, kteréž 12 let trvalo. R. 1640 odtrhly se za toutéž příčinou Portugaly od Španie navždy a konečně povstala i v *Neapoli* (1647) vzpoura pod rybářem *Masaniellem*, kteráž však za některý čas pro nesjednocenost povstalců potlačena jest.

*) Viz rodokmen habsburský §. 89.

Poslední vládce španělský z rodiny habsburské byl Karel II. (1665—1700), jenž nezanechal žádných dědiců mužských, načež povstala krutá válka o dědictví španělské (§. 118).

97. Portugaly (1485—1640).

Nalezením námořské cesty do vých. Indie otevřela se Portugúzům zřídla obchodu a bohactví; i obchodovali nejen v moři indickém a atlantském, ale i v oceánu velkém. Nejvyššího rozkvětu dosáhly Portugaly za *Emanuele Velikého* (1495—1521), za něhož nalezena jest cesta do Indie vých. a Lissabon stal se na některý čas nejdůležitějším obchodním městem v Evropě. Za druhého nástupce jeho *Šebestiana* (1557—1578) počala se šířiti vláda portugalská i do Afriky; avšak v bitvě svedené u *Alkassaru* zmizel *Šebestian*, jímž vymřel rod neprávě burgundský, načež zmocnil se Portugal Filip II. (1580).

Nerády a s odporem sloučeny byly Portugaly se Španíí, s níž strženy jsou v úpadek. Osady jejich indické ztraceny jsou proti Nizozemcům. Konečně utvořilo se povstání Portugúzů pod *Janem Bragancou*. 1640, jenž opět dobyl Portugalsku nezávislosti od Španie, stav se sám králem, avšak Portugaly nedostihly nikdy více někdejší moci a slávy své.

98. Nizozemí (—1648).

Krajiny, které se na počátku 15. věku nazývaly *Nizozemím* (dnešní Belgie a Holland), byly s počátku středověku částí Lotharingie dolní; později však rozpadly se, jak se to vůbec s državami německými dělo, na mnoho samostatných území, kteréž konečně v 15. věku spojil v ruce své vévoda burgundský Karel Smělý. Z něho přešly skrze dceru jeho Marii na dům habsburský a Karel V. ještě je rozšířil. Nizozemci jsouce obchodem a průmyslem bohatí, měli znamenité výsady, jichž Karel V., jsa vychováním svým jaksi sám Nizozemcem, u vši šetrnosti dbal. Ale syn jeho Filip II., ačkoli vedle výsad jejich, na něž dvakráte přísáhal, bez svolení země ani daní, ani vojska vybíratí neměl, jednal proti tomu, usazuje i cizince za úředníky a chovaje zde vojsko cizinské; mimo to utiskoval velmi krutě i protestanty. Přirozená sestra jeho *Markéta Parmánská* byla zde s počátku náměstnicí jeho, jíž přidána jest státní rada z prvních vlastenců nizozemských: Viléma kníž. Oranského a hrabat Egmonta a Hoorna. Avšak vlastním vládařem

Filipovým, i nad Markétou usazeným, byl kardinál *Granvella*, jímž dosazováni jsou na důležité úřady zemské rození Španělové. Ten zřídil 14 nových biskupství a 3 arcibiskupství zavedl i *inkvisici* a protestanté jsou pronásledováni. Když pak žádalo u dvora Markétina 300 šlechticů za odvolání usnesení tridentských proti protestantům, nazváni jsou „geusy“ (žebrotou), načež když jim v té příčině vyhověno není, vzbouřil se lid pustoše kostely a niče obrazy. Avšak skrze to oddělili se jižní Nizozemci katoličtí od protestantských severních.

Do Nizozemí vyslán jest se 20000 Španělů „krvavý“ *Alba*, načež vzdala se Markéta úřadu svého, jež tento převzal. Znajíce krutost nového náměstníka, vystěhovalo se vedením knížete oránského Viléma 100.000 Nizozemců sever. (1567). *Alba* zřídil „soud nad nepokoji,“ ježž lid „*soudeem krvavým*“ nazval, dal jím odsouditi a odpraviti největší vlastence nizozemské Egmonta a Hoorna, kteří stojíce na právech vlasti své, byli skutečně věrnými přívrženci zákonitého krále Filipa. Když pak na to *Alba* samovolně vypsal a násilně vybíral bez povolení stavů daň dosud nebývalou, zdvihly se proti němu kraje severní (*Holland*) 1568 a prohlásivše kalvínské náboženství za státní, počaly proti utiskovateli svému válku pod vedením Viléma Oránského. Konečně nahlédl i sám Filip II., kterak bezohlednost *Albova* nesmírně mnoho pokazila, a proto rád vyhověl žádosti jeho, aby ho z Nizozemí odvolal (1573). Ale ani nástupce jeho *Zuniga Requesens*, ani dobrý *Don Juan d'Avstria*, kterýž (1576) po tomto přišel, ničeho nepořídili, tak že stála při nastoupení *Alexandra Parmanského*, syna Markétina, (1578—1592) celá země ve vzpouře. Ten však uznáv politická práva a výsady jižních krajin katolických, způsobil tím roztržku mezi Nizozemci. Tyto vrátily se k poslušenství španělskému, kdežto *sedm sever. provincií protestantských* (*Holland, Zeland, Geldrn, Utrecht, Gröninky a Oberyssel*) spojivše se r. 1579 v *unii utrechtské* prohlásily se za *samostatné*, chtějíce si zvoliti za dědičného správce Viléma Oránského, kterýž když jest nástrahou španělskou zákeřnický o život připraven (1584), stal se nástupcem jeho syn *Mauric* (1587—1625). Tento povolal ku pomoci své Angličany, kteří měli za Alžběty tolikéž příčinu nepřáteli Filipovi II., poněvadž byla minulá královna angl. Marie (krvavá) jeho manželkou, po níž domníval se Filip míti ku trůnu anglickému práva (§. 100). Chtěje tedy Filip Nizozemce i Angličany pojednou zničiti, vyslal proti nim pod admirálem *Medinou Sidonií* „flotu nepřemožitelnou,“ což bylo 135

korábů válečných; tato jest ale ztroskotána (1588), ovšem více bouří než nepřáteli. Nyní přešel Holland k válce výbojné podporován jsa nejen Anglií, ale i Francií, tak že byla Španie konečně nucena vejíti s ním v příměří 1609. Ve válce 30leté stálo sever. Nizozemí v řadě nepřátel císařských a dosáhlo konečně v míru vestfalském (1648) uznání nezávislosti své od Španěl, kdežto jižní Nizozemí (Belgie) zůstalo španělským.

Republika hollandská měla zřízení následující: Každá ze sedmi provincií řídila se svými stavy (šlechtou a poslanci městskými), jsouce při tom všechny spojeny skrze *stavy generalní* (poslance všech sedmi krajin), kteříž měli moc zákonodárnou a povolování daní. Výkonná moc svěřena *vyšší radě*, v jejíž čele stál *správce zemský*, jemuž však příslušelo řízení věcí válečných.

Generalními náměstníky byli v Nizozemí dědičně *princové Oránští*.

D) Francie.

99. Rod Orleanský (1498—1589).

Po Karlu VIII. (§. 71.) přišel na franc. trůn rod orleanský Ludvíkem XII. (1498—1515), kterýž vedl v Itálii války mnohonásobné, aby se zmocnil některé krajiny zdejší (Milána a Neapole), ale konečně nedosáhl přec jen ničeho.

František I. (1515—1547)*) vedl sice opětuné a dlouholeté války o Itálii (§. 89.) a však s výsledkem nelepším.

František I. byl velikým podporovatelem literatury; ale poněvadž hověl velice tělesným náruživostem svým, a poněvadž ho v té příčině i dvůr jeho následoval, zahnila se dle příkladu tohoto ve Francii zuemravnělost, kteráž se tu od té doby vždy dále udržovala.

Jindřich II. (1547—1559) získal přispěním protestantů němec. *Metz*, *Toul* a *Verdun* (§. 89.); podobně získána jest za něho i pevnost *Calais*, poslední majetek anglický na půdě franc.

*) Ludvík Orleanský, choť Valentiny Viskontiiovny

Karel Orleanský

Jan z Angoulému

Ludvík XII. † 1515

Karel z Angoulému, manž. Louisy savojské

Klaudie, manželka Františka I. † 1547

Jindřich II. † 1559, manž. Katofina medicejská

František II. † 1560,
manželka Marie Stuartka

Karel IX.
† 1574

Jindřich III.
† 1589

Markéta, manželka
Jindřicha IV. Bourbonského

A však té doby nabývaly ve Francii nepokoje *hugenotské* vždy větších rozměrů. Již František I. pronásledoval krutě v zemi své novoty protestantské, tuto hugenotskými zvané, třeba že je k vůli politice v Němcích podporoval. Nejinak jednáno i za Jindřicha II. Tenkrát stál v čele Hugentů *rod Bourbonuský*, kdežto měla rodina *Quisů* vůdcovství katolíků. Dlouhá leta zuřila ve Francii náboženská válka občanská, kteráž trvala jak přes krátké panování slabého Františka II. (1559—1560), tak i do času Karla IX. (1560—1574). Místo tohoto vládla matka jeho *Kateřina medicejská*. Když zasnouben jest se sestrou Karla IX. mladý *Jindřich Bourbonuský*, náčelník Hugentů, zdálo se, jakoby konečně nastával mír mezi stranama spornýma. Neboť nyní bývali sami přední vůdcové hugentští na dvůr královský voláni (general Coligny), kdež s nimi s velikou vážností zacházeno. Avšak matka králova Kateřina, jsouc proti Hugentům plna záští, způsobila „*noc bartolomějskou*“ (24—25. srp.) 1572, v nížto zavraždění jsou náhle všichni novověrci jak v Paříži, tak i v kraji; později teprv ohlašována jest záminka: poněvadž prý se spikli proti králi. Než Hugenti pozdvihli se k boji novému, v němž vymohli od nástupce Karlova

Jindřicha III. (1572—1589) mnohé ústupky ve prospěch náboženství svého. Ale za to povstal proti němu *Jindřich Quise*, kterýž chtěl nejen hugentství vypleniti, nýbrž až i trůnu dosíci. I prohlásila se proň v Paříži strana tak silná, že byl král přinucen odtud prchnouti; načež dal Quisa zavraždit, čímž však ničeho nedosáhl; neboť nyní vzbouřily se vedle příkladu Paříže také i mnohé krajiny franc., tak že si král Jindřich nevěděl jiné rady, než u Hugentů pomoci hledati. Obléhaje ve spolku s Jindřichem Bourbonem Paříž, jest tu úkladně zavražděn 1589. Umíraje radil, aby byl na krále povýšen Jindřich Bourbon.

100. První králové bourbonští (1589—1643).

Jindřich IV. (1589—1610) přestoupil po zvolení svém na království francouzské na víru katolickou, aby se vyhnul všem nátiškům se strany většiny národa svého. Proto však nezapomněl dřívějších spoluvěrců svých, uděliv jim *ediktem Nantesským* 1598 takořka úplně svobodné vyznání nábož. protestantského a přístup k všem úřadům státním.

Jindřich IV. staral se všemožně o zvelebení blahobytu země, čehož skutečně také dosáhl pomocí výtečného ministra svého *Sullya*.

Za úlohu života svého vytknul si ponížení domu habsburského. K tomu účelí vymyslel si pod zástěrou věčného míru evropského plán na rozdělení celé Evropy na 15 stejně mocných států. Již připravoval se ve spolku s němec. protestanty a vévodou savojským k válce proti Habsburkům španělským i rakous., když od Ravaillaka úkladně jest zavražděn (1610). Syn jeho

Ludvík XIII. (1610—1643) byl nezletilý a pročež vládla jménem jeho matka Marie medicejská a pak někteří miláckové královi, až se konečně zmocnil vlády *kardinál Richelieu* (1624—1642), ministr Ludvíkův, třeba že tento byl již svéprávný. Richelieu sám porazil Hugenoty, kteříž od té doby přestávají býti ve Francii stranou politickou, pozůstávajíce na dále pouze stranou náboženskou. Seslabuje všemožně práva šlechty francouzské, jakož i úřadů od krále neodvislých, zveleboval neustále samovládu královskou, již vedl místo slabého Ludvíka sám. — Co do politiky zevní nastoupil ve šlepiče Jindřicha IV., pracuje vší mocí na zeslabení rodu habsburského, a protož pobouzel a podporoval nepřátele domu tohoto jak a kde mohl; tak protestanty německé, Dány a Švédy (ve válce 30leté — §. 106.); Portugalce proti Španii, ano konečně zdvihl proti Ferdinandu II. i sám válku. Převahou ducha svého vykonával Richelieu skutečně nad Evropou hegemonii, položiv takto pevný základ k pozdější nadvládě Francie v příčinách politických. Nedlouho po smrti jeho zemřel i král Ludvík XIII., po němž následoval nezletilý

Ludvík XIV. (1643—1715), místo něhož vládl sprvu kardinál *Mazarin* (1643—1661) podobaje se ve všem Richelieuovi. Pokračuje ve válce s Rakouskem nabyt pro Francii v míru *vestfálském Elzasu*. A však válce se Španíí učiněn konec teprv 1659 *mírem pyrenejským*, jímž nabyla Francie *Rousillonu, Artoisu* a některých *měst belgických*.

E) Anglie.

101. Panování domu Tudorova (1485—1603).

Jindřich VII. Tudor (1485—1509) dobyl si bitvou bosworthskou trůnu anglického a zasnoubiv se na to vedle přání parlamentu s Alžbětou, princez. yorskou, spojil tím způsobem obě „růže.“ Parlament byl mu nástrojem, jehož užíval ku schvalování despotických zřízení svých, jakož i k vybírání daní, jimiž plnil své pokladnice. Syn jeho

Jindřich VIII. (1509—1547) byl člověk velmi náruživý a tvrdohlavý. Hově pak u vysoké míře tělesenství svému, dopouštěl se tytýž ukrutenství, jen aby učinil osobním libůstkám zadosť.

Když za jeho času vypukla v Němcích reformace, napsal sám proti ní *obranu sedmi svátostí*, začož nazván jest od papeže „defensor fidei;“ a však za nedlouho na to chtěl se rozvésti s manželkou *Kateřinou aragonskou*; ale papež neshledal předstíraných záminek podstatnými. Po té zrušil Jindřich veškeré spojení s Římem, a propustiv Kateřinu ze své vlastní domnělé právomocnosti, oženil se s mladou *Annou Boleynovou* a zároveň prohlásil sama sebe za nejvyšší hlavu církve anglické (1533). Zrušiv současně všechny kláštery, pobral jmění jejich ku koruně. Ale v ostatním zůstal věren církvi katol., pronásleduje protestanty jako dříve; nyní ovšem také i ty katolíky, kteří nechťíce uznávati supremátu králova, zůstávali poslušni papeže. Nemoha snésti vedle vůle své mínění jiného, dával jako pravý despota odpraviti každého, kdož v něčem nesouhlasil s libovolným jednáním jeho. Tak padli rochesterský biskup Fisher a kancléř Tomáš Moore, tak i sám miláček jeho kardinal Wolsey; nesčíslných obětí tříd nižších ani nepočítajíce. Podobně ukrutným byl i k manželkám svým.

Po čtyrech letech dal odpraviti Annu Boleynovu pod záminkou zcela lichou. Následnice její *Johanna Seymourova* zemřela porodivši mu syna *Eduarda* (VI.); načež pojal, ale hnedle zase zapudil *Annou z Kleve*; po té přišla *Kateřina Howardova*, již dal brzy zase odpraviti a již i šestá manželka jeho *Kateřina Parr* byla blízka popravišti, ana ho přede ještě v čas uchlácholila. Tato ho konečně přečkala.

Vedle ustanovení Jindřichova následoval po něm syn

Eduard VI. (1547—1553)*, za jehož nezletilosti zavedeno v Anglii *protestantství*, ač hodnost *biskupská* podržena (církvev

*) Jindřich VII. † 1509

Jindřich VIII. † 1547			Markéta, manž.	Maria
manž. 1.	Kateřina aragonská		Jakuba IV. skotsk.	(její vnučka:)
2.	Anna Boleynova		Jakub V.	Johanna Gray
3.	Johanna Seymourova		Maria Stuartka † 1587	odprav. 1554
4.	Anna z Kleve		manž. 1. Frant. II. franc,	
5.	Kateřina Howardova		2. Jindřich Darnley	
6.	Kateřina Parrova		3. Hrabě Bothwel	
1.	2.	3.	Jakub VI. (v Anglii I.)	
Maria (manž. Filipa II. špaň.) † 1558	Alžběta † 1603	Eduard VI. † 1553	skotský † 1625	
			Karel I. spojil Skotsko s Anglii † 1649	

„episkopalní“ — „anglická“). 39 články zřízena tato nová církev za státní. Nechtěje Eduard do Anglie po smrti své katolictví připustiti, ustanovil za následníci protestantskou příbuznou svou *Johannu Grayovu*, kteráž jest ale po 10denní vládě odpravena od dcery Jindřichovy

Marie (1553—1558) katoličky, kteráž chtějíc v zemi své zavésti opět víru starou, jala se krvavě pronásledovati novotáře. Jsouc k tomu podněcována hlavně manželem svým Filipem II., nápotomním králem španělským. Marie podporujíc manžele svého ve válce francouzské, ztratila Kalety, poslední državu angl. na půdě franc., což přispělo nemálo k rozhořčení národa, utiskováním jejím bez toho dosti rozmrzeného. Po smrti její následovala

Alžběta I. (1559—1603), kteráž v Anglii zavedla opět protestantství, jehož vládu zde pojistila. Ačkoli církev státní podržela biskupy, šířilo se tu předc vedle toho čisté nábož. Kalvínovo, církevní hodnosti této neznající, jehož přívrženci nazývali se *presbyteriani* či *puritani*. — Alžběta podporujíc všemožně nejen orbu a řemesla, nýbrž i plavbu námořskou, zvelebila blahobyť Anglie znamenitě. Za ní zakládány jsou v Americe osady anglické („Virginie“).

Frant. Drake, který objel také zemi, přinesl z Ameriky do Evropy poprvé *zemčata*.

Podobně zařízen za Alžběty také vydatný obchod s Indií, což vše rozšiřovalo a upevňovalo v Evropě moc a slávu anglickou.

Alžběta podporovala nizozemské souvéřce své ve zhouření proti Filipu II., na jehož zeslabení jí i z té příčiny záleželo, poněvadž měl co manžel nevlastní sestry její Marie na korunu anglickou nemalé laskominy. „Nepřemožitelná armáda“ byla vypravena nejen na Nizozemí, ale i na Anglii, jíž se chtěl Filip zmocniti; avšak bouře s udatností a obratností plavců a bojovníků anglických i nizozemských zničily ji téměř úplně (1589).

V Irsku udrželo se náboženství *katolické*, začež museli Irové nesčíslné nátisky snášeti; vzbouřili-li pak se, byli povždy na novo krvavě podmaněni a národ vládou anglickou o jmění své soustavně okrádán, tak že obyvatelstvo nad míru schudlo.

Skotsko bylo té doby samostatné stojíc pod vládou rodiny *stuartské*, kteráž byla od časů Jindřicha VII. Tudora s král. rodem anglickým po přeslici spřízněna. Vnuk téhož Jindřicha *Jakub V.* zemřel 1542, zanechav osm dní starou dceru *Marii*, kteráž později provdána jest králevici francouzskému Františku II. Po

brzké smrti jeho vrátila se Marie do vlasti své, kdež převzala vládu 1561. Již před tím rozšířilo se po Skotsku skrze *Jana Knoxe* nábož. reformované tou měrou, že zde liturgie katolické nikde netrpěno; s velikou tíží povoleno jest Marii, katoličce, aby si směla pro sebe v kapli paláce katolické služby boží zařizovati. Nechuť, již k ní poddaní její za příčinou touto jeví, podporovala Marie krom toho svou lehkomyšlností. Provdala se totiž ve Skotsku za Jindřicha Darnleye, kterýž ovšem nebyl pán mravů uhlazených. Ten leže jednou churav na letohrádku svém vyhozen jest prachem do povětří a Marie pojala v neprozřetelnosti své krátce na to za manžele hraběte *Bothwella*, jehož veřejné mínění původem onoho hrůzného činu nazývalo. Okolnosti tyto vedly Skoty ku vzbouření; *Bothwell* uprchl v čas; Marie však jata a uvězněna jest od vlastních poddaných. Za nedospělého syna její *Jakuba VI.* vedl vládu nevlastní Mariin bratr *Murray*. Marie uprchla sice z vězení, ale vojsko její poraženo jest (1568), načež utekla se k příbuzné své královně *Alžbětě*. Ale tato nebyla jí nikterak nakloněna; naopak měla vážné příčiny, aby se jí střežla. Bylať Marie také z krve králů anglických, *Alžběta* pak kdysi od vlastního otce za dítě nezákonně vyhlášena, a ač jí později jím samým práva dědická opět přiřknuta jsou, byli v Anglii vždy ještě katolíci, kteří by si byli k vůli více přáli za královnu Marii Stuartku. K tomu přijde zášť protestantky *Alžběty* ku katolické Marii, kteréž přiměly k tomu *Alžbětu*, že dala krásnou sokyni svou stříci ve vězení, v němž 18 let držána jest. Konečně zřídila *Alžběta* soud ze samých nepřátel Mariiných, kteří ji odsoudili k smrti, poněvadž prý jest potají spolčena s nepřáteli náboženství a státu anglického (se Španěl). I odpravena jest Marie Stuartka 1587. Ve Skotsku královal, dosáhnuv zatím plnoletosti, syn její *Jakub VI.*, kteréhož ustanovila *Alžběta* nástupcem v Anglii, a tak spojena jsou všechna tato tři království v rodu jednom, odtud název „*Velká Británie a Irsko*“; ačkoli Skotsko podrželo jak své zřízení tak i zvláštní parlament.

102. Panování prvních dvou Stuartů (1603—1649).

Jakub I. (1603—1625) vycházel od té sásady, že moc králů pochází od Boha, a práva národů z milosti královské; z toho je patrné, že chtěl vládnout zcela absolutně. Neopatrností svou ztratil lásku jak episkopalních Anglů, kteří mysleli, že je tajným katolíkem, tak i puritánských Skotů, poněvadž u nich násilně zaváděl

církev episkopálnou, ano i katolíků, kteří od něho mnohé ústupky očekávali; ale on, chtěje episkopálům dokázati, že není tajným katolíkem, jal se katolíky pronásledovati, začož chtěli ho tito i s parlamentem *prachem* do povětří *vyhoditi* (1605); spiknutí toto jest však ještě v čas prozrazeno a překaženo.

Karel I. (1625—1649) si chtěl počínati právě tak libovolně jako otec jeho, ale národ, který tuto libovůli trpěl rázným Tudorům, nechtěl ji snášeti od slabých Stuartů. Potřebuje Karel peněz do válek s Rakouskem, Španíí a některý čas i s Francií, musel potvrditi parlamentu „*žádost za právo*“ t. j. pojištění, že nebude bez svolení sněmu daní vybírati, i že jest každý Angličan osobou i statkem svoboděn, tak že nesmí nikdo krom rozsudku právního trestán býti ani na jmění ani na svobodě osobní. Zamýšleje práva tato opět zrušiti, přestal vésti války, a rozpustiv parlament, nesvolával ho po 11 let, vybíraje ten čas daně dle libosti a trestaje neposlušné. Nespokojenost šířila se v celé zemi. Chtěje Karel ve Skotsku zavésti církev episkopálnou, ustanovil tam některé biskupy; ale proti tomu spojili se Skotové v jednotu (*convenant*) ozbrojenou. Nyní svolal král parlament („*dlouhý*“) anglický, naděje se od něho přispění (1640). Ale parlament spojil se se Skoty, kteří počali proti Karlu válčiti. Zatím tvořila se v Anglii mocná strana republikánská sprvu užívajíc zástěry náboženské; utvořila se najmě ve vojště nazývajíc se „*independenty*“ t. j. lidmi, kteří zavrhujíce i biskupy i kněží (či starší), tvrdili, že každý oprávněn jest slovo páně hlásati a vykládati, na něhož právě „*duch svatý*“ vstoupil.“ Tito lidé stojíce pod velením obratného a ctižádostivého Olivera Cromwella vyznamenávali se ve válce s Karlem zvláštní udatností, tak že za nedlouho nabyli ve vojště povstaleckém rozhodné převahy. Konečně byl od nich Karel úplně poražen 1645, načež vrhl se do náručí Skotům, kteří však vydali ho parlamentu londýnskému. Republikánsky smýšlející vojsko, Kromwellem jsouc podněcováno, nastupovalo na to, aby byl Karel sesazen, ale tomu protivili se mnozí presbyterianští údové parlamentu. Kromwell maje vojenskou moc v rukou, dal odporující údy tyto buď uvězniti, buď jinak odstraniti, tak že tam pozůstali jen ti, kteří jsouc smýšlení independentského, byli odhodláni ve všem plniti vůli Kromwellovu („*parlament kusý*“). Již dříve zmocnilo se vojsko osoby královny. Nyní postaven jest král před soud Kromwellem složený, v němž ovšem i tento sám zasedal, a tak odsouzen jest Karel I.

jakožto tyran, zrádce a nepřítel zemský“ k smrti. (Ze 133 soudců dostavila se sotva polovička!) Dne 30. ledna 1649 odpraven jest Karel I. a po té zavedena republika.

F) Skandinavie.

103. Dánsko s Norskem (1513—1648).

Kalmarská unie vzala počátkem 16. věku za své; neboť Švédové neustále se vzpírali státi pod králi z rodiny dánské. Příležitost k zjevné vzpouře a konečnému odtržení vzali si z ukrutství krále

Kristiana II. (1513—1523), kterýž chtěje Švédy násilím při unii udržeti, dal v korunovační den ve Štokholmě nejslovutnější muže švedské dílem popravit (8. listopadu 1520), dílem odvédl je do zajetí dánského. Ale z toho vypuklo ve Švédsku všeobecné povstání, kteréž se vydařilo k úplné samostatnosti Švédska (1523).

Za Kristiana II. počaly se v Dánsku rozmáhati novoty protestantské, jimž však se on vzpíral, mravně jsa podporován papežem a spolehaje na podporu švakra svého Karla V. Ale poněvadž s ním nebyli šlechta a duchovenstvo spokojeni, musel konečně prchnouti, a na místo jeho povolán jest jeho strýc vévoda holštýnský

Friedrich I. (1523—1533), kterýž se spojil se švédským povstáním pod Gustavem Vásou proti společnému nepříteli Kristianu II., uznánaje ovšem samostatnost švédskou. Pojistiv si takto trůn, počal v zemích svých velmi opatrně zaváděti protestantství, uděliv novověrcům nejprvé rovné právo s katolíky; dále vyřknul, že nemá papež žádného práva k volení biskupů a konečně ponechal kněžím svobodu ženiti se. Syn jeho

Kristian III. (1533—1559) dokončil a utvrdil reformaci v zemích dánských; dada náhle všecky biskupy zatknouti, vzal jim i ostatním duchovním veškeré statky, jež ponechal buď koruně aneb rozdal mezi šlechtu. Tímto však nabyla šlechta veliké moci, tak že králové následující bez svolení *šlechtické rady říšské* ničeho podnikati nesměli. Za Friedricha I. připojeno jest Norsko k Dánsku tak těsně, že se stalo skutečnou jeho provincií, potrativši své vlastní právo volebné a nejlepší statky jeho přišly do rukou velmožů dánských. (Toto spojení potrvalo až do r. 1814.) Druhý nástupce Kristiana III.

Kristian IV. (1588—1648) byl jeden z nejmoudřejších a nejslavnějších králů dánských. Podporuje v zemích svých všemožně průmysl a osvětu, zřídil veliké loďstvo, kteréž vedlo obchod přímo s Indíí, a chtělje vynalezti sz. cestu do země této, objevil a osadil *Gröny*. Celá země slynila bohatstvím a vzdělaností, ale nešťastná válka 30letá, do níž zapletl se k pobouzení protestantů německých, jakož i Francouzů a Anglů, z nichž všickni mu mnoho podpory slibovali, ale ničeho neposkytli, uvrhla Dánsko *mírem lubeckým* 1629 v málomocnosť (§. 106); ještě hůře pochodilo, když uzavřen jest po válce se Švédy, do níž později se spletlo, mír v *Brömsebrö* (1645), vedle něhož museli těmto postoupiti Gothland a Oesel. Chtěl-li Kristian IV. opatřiti synu svému Friedrichu III. trůn, musel bez toho již mocné šlechtě postoupiti takových práv, že žádný z předchůdců jeho nebyl na trůně dánském tak málomocen jako on.

104. Švédsko (1520—1624).

Po „štokholmském krveprolití“ podařilo se Gustavu Vásovi, jednomu z politických vězňů, jež Kristian II. do Dánska odváděl, uprchnouti. Vrátil se do Švédska způsobil tu po mnohém dobrodružství mezi *Dalekarly* povstání, jichž pomocí Dánové několikráte poraženi jsou. I volen jest Gustav nejprvé za říšského vladaře a potom dokonce za krále 1523. V důstojnosti této uznal ho i nový král dánský Friedrich I.

Gustav I. zavedl ve Švédsku reformaci rozděliv statky kněžské mezi šlechtu a korunu. Rodina jeho prohlášena jest 1544 za dědičnou na trůně zdejších, k čemuž Gustav chytrostí nejvíce přičinil. Vnuk jeho Sigmund*) stal se 1587 *králem polským* a měl býti po smrti otce svého Jana III. († 1592) také králem švédským, avšak místo něho stal se jím nejmladší Gustavův syn Karel IX.

Rodokmen Vásovců.

*) Gustav I. Vása 1523—1560

Erich XIV. 1560—1568, 1568 sesazen a 1578 otráven	Jan III. 1568—1592	Karel IX. 1600—1611
	Sigmund, kr. polsk. 1587—1632 „ švédsk. 1592—1599	Kateřina, Gustav II. Adolf manž. falckrabí zwei- brückého 1611—1632
	Vladislav IV., král polský 1632—1648	Jan Kazimír král polský, 1648—1660
		Kristina 1632—1654
		Karel X. Gu- stav 1654—1660

(1600—1611), jehož syn Gustav Adolf II. (1611—1632) byl nejvýtečnějším vojevůdcem své doby. Hned s počátku panování svého dobyl na Rusích Karelíe s Ingermanlandem a na Polsku Livonska. Vtrhnuv na to ve válce 30leté do Němec (§. 106), padl zde sice již r. 1632 u *Lützenu*, předce však byl on toho původem, že bylo Švédsko po celé následující století velmocí evropskou. Dcera jeho Kristína stála sprvu v poručenství kancléře *Axela Oxenstiernny*, výtečného státníka. Za panování její uzavřen jest *mír vestfalský* (1648), v němž Švédsko, získavši velikou část *Pomořan*, *Bremy* a *Verden*, dostalo se i do moře severního. Kristína byvši tuze učeně vychována, měla větší zálibení ve vědách a protož poděkovala se 1654 ve prospěch bratrance svého Karla X. z rodiny *Zweibrücké* (1654—1660), načež odebravši se do Říma, přestoupila na víru katolickou.

b) Následky roztržky církevní na válečném poli střední Evropy.

G) Počátky a průběh války třicetileté.

105. Rudolf II. (1576—1612).

Syn Maximilianův Rudolf II. byl velmi přísný katolík; nescházelo mu vůle protestantismus potlačovati, ale nedostávalo se mu v té příčině ráznosti a vytrvalosti, zvláště poněvadž si velice liboval ve vědách a uměních. Sídle v Praze žil ponejvíce v kruhu učenců, jež si sem byl z rozličných zemí povolal.

Zatím vypukla válka s *Turkem* 1592, kteráž zuřila v zemích uherských, i dobyli císařští až i Pešti. Ale když se jal císař v Uhrách a Sedmíhradech zakazovati vyznání protestantské (1604), stalo se proti němu v této zemi vzbouření pod *Bočkajem*, k němuž přistoupila za nedlouho i celá severní část Uher. Turci, chtěje z toho těžiti, vtrhli nově do Uher. Nyní vyjednal bratr císařův *Matyáš* s *Bočkajem* mír (1606) ve Vídni, jímž tomuto doživotně postoupeno Sedmíhradsko se *Zátisím*; Uhrům pak dána svoboda nábož.; *Matyáš* zůstal jich vládařem. Dvě leta na to uzavřen také mír s Turky, v němž tito upustili od vybírání obyčejného ročního poplatku (od císaře), ponechávajíce si země uherské, jež právě drželi.

V Německu mezi tím utvořila se *unie* (1608) evangeličků (lutheránů i reformovaných), kteráž vzavši si za účel brániti vyznání svého, jakož i jednotlivých údů (protestantských) proti jakýmkoli útokům se strany katolické, postavila v čelo své *falckrabí* při *Rýně Friedricha*. Byl to spolek vojenský. Ale ani strana katolická ne-

zůstala pozadu, zřídivši spolek *liga* zvaný (1609), jehož hlavou byl vévoda *bavorský Maximilian*. S unii byli spojeni také Hollandané, bojující proti Habsburkům španělským, a francouzský král Jindřich IV., jemuž na ponížení domu habsburského velice záleželo. Byloby již nyní přišlo k válce mezi oběma stranama, an Jindřich IV. zavražděn jest (1610), a pročež i válka odložena.

Ctižádost Matyášova na straně jedné a vrtkavost Rudolfova na straně druhé vedly k nedorozumění mezi bratry, tak že Matyáš postaviv se v čelo stavům uherským, rakous. a moravským, táhl s nimi před Prahu 1608; ano i stavové čeští zdrženi jsou od spolku s ním jen slibem Rudolfovým, že jim pustí svobodu vyznání. Po té zprostředkován jest těmito mír mezi oběma bratry, vedle něhož Matyáš uznán jest v zemích koruny české za nástupce Rudolfova, kdežto mu Uhry, Morava a Rakousy již nyní postoupeny jsou.

Po té dal Rudolf II. stavům českým *majestát* 1609 — ač velmi nerad! — jímž povolil svobodu náboženství, také i „konfessi české“ tak zvané, dovoliv, aby si stavové sami volili konsistoř, jakožto společný církevní úřad utraquistický; k hájení pak práv svých voliti si směli 30 defensorů. Rudolf hněvaje se na Matyáše, jakoby byl jeho zaviněním list tento akatolíkům českým pustiti musel, chtěl ho pomocí *vojska Pasovského* vyloučiti z následnictví. Toto vpadnuvši do Čech, pustošilo na všech stranách, a když konečně zmocnilo se až i jedné polovice Prahy, postavili se mu stavové čeští na odpor, volajíce zároveň Matyáše ku pomoci. Když Pasovské vyhnali, přišel Matyáš; načež se musel Rudolf vlády vzdáti (1611). Zemřel pak teprv roku budoucího zármutkem.

106. Matyáš (1612—1619).

Jakkoli byl král tento, dříve než dosáhl všech zemí Rudolfových, velmi činný, upadl po té v tutěz nečinnost jako bratr jeho. Vidouce stavové jednotlivých zemí rakouských slabost tuto, zamýšleli postaviti práva svá nad moc královskou. I chtěli vstoupiti stavové čeští, rakouští a uherští v konfederaci, užívajíce k tomu zástěry vzájemného bránění náboženské svobody své. Avšak Matyáš v kusech těchto svolení svého neudělil. Nalezena jest konečně příčina, jížto najmě stavové čeští užívajíce, dali znamení k vypuknutí všeobecné války evropské.

Protestanté z Broumova a Hrobu, poddaní opata břevnovského a arcibiskupa pražského, vystavěli si chrámy, z nichž jeden jest vrchností zavřen druhý pak dokonce zbořen. Protestanté do-

mnívajíce se, že se jim vedle dodatečného výkladu k listině majestátní děje bezpráví, vznesli při svou na defensory, kteří marně dovolávali se při Matyáši zrušení zařízení těchto. I sešli se stavové evangeličtí v Praze, aby porokovali o dalších krocích, jež by v té věci předsevzítí měli. Matyáš nesídlil již té doby v Praze, nechaje zde vlásti skrže 10 náměstníků. Když pak se tito jali zakazovati řečený sněm stavovský, odebrali se stavové s ozbrojeným průvodem na hrad pražský, kdež učinivše zvlášť oběma náměstníkům *Jaroslavu Martinici* a *Vilému Slavatovi*, jež oba za hlavní odpůrce své při císaři považovali, trpké výčitky, svrhli je oba i s tajemníkem jejich *Fabriciem s oken* (23. května 1618). Tento čin pokládá se za počátek války třicetileté. Hned na to zřízena jest od evangeličtých prozatímná vláda *30 direktorů*, v jejíž čelo postaven *Vilém z Roupova*, kdežto stál v čele vojska stavovského *Matyáš Thurn*. Stavové sbírali vojsko s úsilím velikým, lid pak český měl se k celému podniknutí tomuto velmi netečně. I spojili se stavové s vévodou savojským *Viktorem Emanuelem*, který jim poslal pomocné vojsko pod *Arnoštem z Mansfelda*, jakož i s unií německou a Holanďem. Válka vypukla ještě za živobytu Matyášova, aniž by se vítězství sem nebo tam hrubě klonilo. Za nedlouho zemřel Matyáš (20. března 1619).

107. Ferdinand II. (1619—1637).

Ačkoliv byl Ferdinand, bratranec Matyášův, již před některým časem (1617) na krále českého korunován, nechtěli o něm nyní stavové čeští slyšeti, bojíce se ho pro přísné jeho smýšlení katolické. Užívajíce tedy některých záminek, zvolili si za pána *Friedricha V. falckého*; kdežto Uhři zvolili si *Betlena Gabora*, vstoupivše proti Ferdinandu s Čechy a Rakušany ve spolek.

Naproti tomu přistoupil k *Ferdinandovi*, který jest mezi tím zvolen na císařství (1619), *Maximilian bavorský, král španělský*, ano i *kurfürst saský Jan Jiří*, ač protestant; ovšem mu dal Ferdinand do zástavy Lužice, dosud ku koruně české náležející. Ale *Friedrich* choval se v Čechách velmi nejapně, tak že si myslí poddaných svých nijak nenaklonil; krom toho dbal více vyrazení než běhů válečných, a tak stalo se, že poraženo jest české vojsko stavovské na *Bílé Hoře* (8. listp. 1620), načež ihned *Friedrich* zbažele z české země uprchl.

Strážlivý soud držán jest Ferdinandem II. nad Čechy a Moravany. 27 osob veřejně jest popraveno, ostatní pak jsou uvězněni, vypovězeni aneb na jmění trestáni. Kdož z pánů neb rytířů nechtěl se státi katolíkem, mohl se vystěhovati; i opustilo tím způsobem 36.000 nejzámožnějších a nejvýtečnějších rodin zemi českou. Lid obecný násilím obracen na víru katolickou. Konečně dáno jest Čechům „obnovené zřízení zemské“ 1627, jímž přirknuta jest koruna česká rodu habsburskému dědičně po meči i po přeslici, z dosavadních pak práv zemských ponechán sotva stín.

Vítězstvím tímto zmohutněl Ferdinand tak, že mu musel postoupiti Betlen Gábor v míru i korunu uherskou. Ferdinand jal se nyní pronásledovati Friedricha falckého a obsadiv země jeho dal Falc Horní i s důstojností kurfürstskou Maximilianu bavorskému.

Válka dánská (1625—1629).

Mnohá protestantská knížata severoněmecká, bojíce se veliké moci Ferdinandovy, přiměla krále dánského *Kristiana IV.*, aby zdvihl válku proti Ferdinandu. Pčinil se o to také i franc. ministr Richelieu, jemuž byla moc habsburská tolikéž protivna. Ferdinand, jenž byl až dosud závislý na vojsku ligistkém, zřídil si nyní pčiněním *Albrechta Valdšteina* vojsko vlastní, aniž by byl na ně náklad vésti musel. Valdštejn poraziv dobrodruha Mansfelda, jehož až do Dalmacie pronásledoval, obrátil se k severu, vyhnal knížata Meklenburská, odpůrce císařovi, kdežto zatím porazil *Tilly* s vojskem ligistickým *Kristiana VI.* u *Luttru* 1626 a obsadivše společně s Valdšteinem Šlesvík a Juty, přiměli Dánsko k míru v *Bukovci* 1629, v němž jsou sice *Kristianu* všecky země jeho vráceny, začež se však on musel zřici všech nepřátel císařových. Valdštejn odměněn Meklenburskem.

Vítězství tohoto chtěl Ferdinand použiti ku prospěchu církve katolické, nařizuje *ediktom restitučním* 1629, aby navraceny byly církvi veškeré statky, kteréž odejmuty jsou jí v Němcích od míru augsburského. A však z toho povstalo veliké jítření, neboť byla od té doby (1555) 2 arcibiskupství, 12 biskupství a mnoho opatství sekularisováno; ba nalezaly se mnohé pozemky z toho již v kolikáté ruce. Císař světil provedení ediktu tohoto Valdšteinovi, kterýž byl přísný nejen ku stavům protestantským, ale i katolickým; neboť chtěl na útraty jejich moc císařskou v Němcích učiniti neobmezenou. Nastaly tedy všobecné nářky a nespokojenost; tato pak živena byla krom toho ještě od Richelieua, peníze i pomoc vojenskou slibujícího. Konečně musel císař edikt restit. zastaviti a Valdšteinovi velitelství odňiti 1630, nechtěl-li si i samého Maxe bavorského a ostatních stavů katolických na sebe popuditi. Tímto

činem zbavil se Ferdinand nejen výtečného vojevůdce, ala i největší části vojska, kteréž po odchodu Valdšteina prapory císařské houfně opouštělo.

Válka švédská (1630—1635).

Právě nyní nastávala císaři největší potřeba velikého vojska i vítězného vůdce jeho; neboť *Gustav II. Adolf*, král švédský, chtěje pomstít knížat meklenburských, příbuzných svých, a chtěje ku pomoci přispěti protestantským souvěrcům svým německým, jenž ediktem restitučním tak valně ohroženi byli a konečně dělají si plány i na vládu nad protestantským dílem Německa: přistál 1630 v Pomořansku a dobyl rychle Meklenburka. Katolíci, spojivše se s císařem, postavili nová vojska pod velení *Tillyova*, kterýž zmocniv se Magdeburku, vtrhnul do Sas a nutil kurfürsta, aby se opět k císaři přidal. Tomu však přispěl na pomoc Gustav Adolf a porazil Tillya u *Breitenfeldu* nedaleko Lipska (1631). Po té zmocnili se Sasové Čech, an zatím král švédský, pronásleduje Tillya, porazil ho *na Lechu*, v kteréž bitvě Tilly sám padl (1631). Ferdinand byl opět v těch největších nesnázích a pročež volal zase Valdšteina k velitelství, kterýž je však přijal jen pod výminkami císaři velmi těžkými. Stal se zajisté nejen nejvyšším generálem vojsk císařských s neobmezenou mocí nad voji svými beze všeho obmezení i od císaře samého, ale mimo to musel mu Ferdinand slíbiti některou z dědičných zemí svých v odměnu, jemu i potomkům jeho dědičně. Valdštein sebrav v krátce veliké vojsko, vyhnal jím nejprve Sasy z Čech, načež vtrhl do Bavor, opevniv se u Norimberka proti Gustavu Adolfu. Tento nemoha pevného ležení Valdšteina dobytí, táhl hlouběji do Bavor, kdežto Valdštein obrátil se do Sas. I sklíčil zde kurfürsta v té míře, že mu musel král švédský na rychlo ku pomoci přispěti. Svedena jest tu krvavá bitva u *Lützenu* 1632, v níž sice Švédové zvítězili, ale Gustav Adolf zaplatil to životem.

Nyní by byl snad mír mezi protestanty němec. a císařem možný, ale naproti tomu záleželo na tom Švédům, aby dosáhli nějaké náhrady válečné, kdežto by byli Francouzi rádi mnohem větší ponížení Rakouska viděli. Pročež válčili Švédové dále, vedeni jsouce výtečnými vůdci *Bernardem Výmarským* a *Gustavem Hornem*, kdežto řízení diplomatické vedl kancléř *Awel Oxenstierna*. Švédové řádili zvláště v Bavořích, jimž Valdštein ku pomoci přispěti váhal, vyjednáváje zatím zcela tajemně jak s Francouzi, tak i se Švédy. Mezi generály jeho, jakož i na dvoře císařském vyprávělo se, kterak

Valdštejn zrádně vyjednává za zády Ferdinandovými s Richelieuem, kterýž slibuje mu opatření korunu českou, opustí-li císaře. Dada si od důstojníků věrnost nově přísáhati, hnul se Valdštejn do *Chebu*, aby byl blíže Švédům (k vůli zradě?), ale tuto jest s nejdůvěrnějšími přáteli svými Trčkou a Kinským od plukovníka Buttlera a sou-druhů zavražděn 1634. Schválně Ferdinand dodatečně čin tento, rozdal statky Valdštejnovy mezi vrahy jeho.

Na místo Valdštejnovo vstoupil *arcikníže Ferdinand*, jemuž dán jest k ruce generál *Gallas*. Ten porazil Švédy u *Nördlinku* 1634, načež za nedlouho vešel *kurfürst saský* s císařem v *mir v Praze* 1635, vedle něhož uděleny jsou rodině jeho co léno české dědičně *Lužice*. Příkladu tohoto následovaly *Výmar*, *Lyneburk*, *Anhalt*, *Branibory* a j. a tak zůstalo Ferdinandu na odpor pouze *Bádensko*, *Vyrtembersko* a *Hessen-Kaselsko*.

Válka švédsko-francouzská (1635—1648).

Od této doby pozbyla válka 30letá původního svého rázu náboženského, ano se od nynějška jednalo pouze o prospěch politický. Nyní vystoupili na bojiště i Francouzové, spojivše se se Švédy. Ferdinand II. zemřel (1637) nedočkav se konce války této. Syn jeho

108. Ferdinand III. (1637—1657)

pokračoval ve válce s úsilím velikým. Válka zuřila krutěji než dříve a to jak na *Rýně*, tak i v zemích rakous. Švédský vůdce *Banner* zahnal císařské pod *Gallasem* ze *Sas* do *Čech*, a vtrhnuv sem, pustošil zde po celý rok. Nástupce jeho *Torstenson* protáhnuv *Slezsko* a *Moravu*, přitrl až k *Vídni*, kterouž ale musel opustiti; na to porazil císařské u *Breitenfeldu* 1642, za některý čas *Götze* u *Jankova* 1645. Po té dobyl general *Königsmark* zradou *Malé Strany* pražské 1648, ale když dobytí chtěl i *Města Starého*, postavilo se mu nejen měšťanstvo, nýbrž i studentstvo na odpor. Právě se chystal k novému útoku když oznámen jest *mir vestfalský*, uzavřený v *Münsteru* a *Osnabruku* (24 říj. 1648). Články míru tohoto zní:

a) V příčině náboženské rozšířena jest svoboda vyznání (vedle vyznání *augsburského*) i na *reformované*. Které statky duchovní jsou před rokem 1624 sekularisovány, nevrátí se církvi více; kteří poddaní přijali až do téhož roku reformaci, buďtež při ní ponecháni; od této však doby platí za právo, že může každý pán poddaným panství svého určit, k jaké víře přiznávati se mají.

b) V příčině territorialní ustanoveno:

1) *Francie* nabývá Elzasu, Sundgavy a Breisachu; Mety, Toul a Verdun se jí úplně odstupují.

2) *Holland* a *Švýcarský* se prohlašují za neodvislé od Němec.

3) *Švédý* dostávají Pomořany přední s Rujanou, část Pomořan zadních a území vísmarské, bremské a verdenské, a jsou stavem říšským; krom toho dostaly 5 mill. tol. náhrad válečných.

4) *Branibory* dostaly ostatek Pomořan zadních a duchovní statky magdeburské, halberstadtské, mindenské a kaminské.

5) *Meklenbursko* za Vismar Zvěřín s Raceburkem.

6) *Hessenkasselsko* opatství hersfeldské a náhradu na penězích.

7) *Sasku* zůstávají Lužice,

8) *Bavorsku* Falc Horní s důstoj. kurfürstským.

9) *Synu Friedricha V.* falckého Karlu Theodoru byla navrácena Falc Dolní a utvořeno proň osmé kurfürství.

10) Rukojemství za všechny tyto změny, jakož i za dodržení jich, jakož vůbec za celý tento mír, převzaly Švédsko a Francie.

c) V příčině státní zařízeno:

1) *Knížata němec.* mají v územích svých moc *svrchovanou*, mohouce uzavíratí válečné spolky s kým chtěli, jen ne proti říši a císaři. Vojska drželi si stálá.

2) Moc zákonodárná, finanční, rozhodnutí o válce i míru, jakož i o aliancích, spočívala v rukou knížat, která o tom rozhodovala na sněmu většinou hlasů, z nichž bylo 8 kurf., 71 duchovních, 100 světských knížat a 51 říšských měst.

Tímto zničena jest v říši německé ústřední moc panovnická a zřízen spolek s doživotně zvoleným předsedou (králem). — Dosavadní primát domu habsburského v Evropě v příčině politické přešel mírem tímto na Francii.

H) Slované.

109. Poláci (1506—1660).

V Polště seděli na trůně v prvních třech čtvrtích 16. století neustále Jagajlovci, kteří Polsku vždy více rozšiřovali. Tak připojil k ní Sigmund I. (1506—1548) *Prusy*, kterěz musel tehdejší velmistr Albrecht od něho v léno přijíti (1525); dále dobyl *Mazovie*, kdežto syn a nástupce jeho Sigmund II. August (1548—1572) přivtělil k Polse *Kurony* a *Livony*, a úmluvou *Lublinskou* 1569 *Litvu s Polskou* nerozlučně spojil. Jím vymřel rod Jagajlovský po meči.

Již král tento pustil šlechtě mnohé svobody. Na sněmě Lublinském uzavřeno jest mimo to, že má Polsko s Litvou vždy jednu říši tvořiti, již by panoval král jeden; také ještě, že má býti pán tento volen společně od Litvanů i Poláků; dále že zavírají příměří sněmy a rady obou národů pospolu. Krom toho že mají býti v senátě senatoři národů obou, v „jizbě pak poslanecké“ šlechtičti poslové těchže národů.

Ale ještě více práv přisvojila si šlechta po vymření Jagajlovců, ustanovivši přede vším, že *stavím přísluší právo voliti krále*, pak že nemá král bez svolení sněmu ani vojny začínati, aniž vůbec se sousedy jednati. Kdyby pak toho král nezdržel, není mu národ povinen ani poslušenstvím, ani věrou. Když byl nově zvolený král Jindřich z Valois (1573) z Polsky tajně prochl, zvolen jest na důstojnost tuto manžel Jagelonky Anny Štěpán Bátory, kníže sedmihradské (1575—1586), kterýž zřídil zvláštní tribunály soudní, zlepšil a rozšířil vojsko a upravil kozáky Záporožské (na Ukrajině). Po něm zvolen jest

Sigmund III. Vása (1587—1632), princ švédský, jehož matka byla Jagelonka. Tento jsa přísný katolík, byl nesnášeliv vyznání jiných. On dosedl po smrti otce svého Jana III. (1592) také na trůn švédský; avšak právě tato nesnášelivost náboženská přičinila k tomu nemálo, že musel Sigmund ze Švéd ustoupiti strýci svému Karlu IX. *). Za nepořádků, povstalých v Rusku po vymření Rurykovců, jednalo se jednoho času o spojení Ruska s Polskem pod Vladislavem, synem Sigmundovým. Nejvíce tomu vadila rozdílnost v náboženství; předce však přišli Poláci až do Moskvy, a později postoupeny jsou jim krajiny ruské: Smolensko, Severie a Černihovsko (1618).

R. 1596 stala se v *Břešti Litevském* památná úmluva, vedle níž se biskupové ruští spojili s církví katol., přijavše jméno uniatův.

Za Sigmunda dosáhla Polska největší rozsáhlosti své, obnášejíc 18.000 □ m. Syn jeho

Vladislav IV. (1632—1648) nemohl utišiti ani rozbrojů náboženských, ani bezuzdné šlechty, kteráž se dopouštěla bezpříkladného bezpráví. Základy říše polské otrásl nejprve *kozáci*, kteří jsouce národnosti ruské a náboženství pravoslavného, byli od polské šlechty katolické utiskováni, ano jim i nábož. uniatův vnučováno a pročež se již několikrát vzbouřili; nejhorší však bylo povstání kozácké a i obecného lidu ruského proti Polsce pod *Boh-*

*) Viz Rodokmen Vásovců v §. 103.

danem Chmelnickým, kteréž 1648 vypukši, s velikou vytrvalostí vedeno jest i za

Jana Kazimíra (1648—1660), posledního Vásovice. Chmelnický nahlížeje marnost smíření tak různých živlů, polského a kozáckého, poddal se stejnověrné Rusi (1654). Tak vpletlo se do válek těchto Rusko, ano přibyla Polsku té doby i válka se Švédskem a spojeným s ním Braniborskem. Kruté tyto války, v nichž se Polsku zle vedlo, skončeny jsou teprv 1660 mírem v *Olivě*, vedle něhož pustilo Polsko Švédsku Livonii a Jan Kazimír zřekl se práv ku koruně švédské; kurfürst pak braniborský propuštěn z vasalství polského; kdežto s Ruskem uzavřen *mír andrušovský* 1667, jímž Polsko ztratilo Smolensko, Severii a zadněprovskou Ukrajinu s Kyjevem. Jan Kazimír, zřeknuv se již r. 1660 trůnu, odebral se do Francie.

K neštěstí tomuto přispěly nejvíce vnitřní nepořádky a rozbroje, způsobené zpupnou a přemocnou šlechtou, kteréž toho ode dávná dbala, aby vyvýšila moc svou nad moc královskou. Předkládajíc totiž při každé nové volbě tak zvaná „*pacta conventa*“ ku potvrzení, učinila konečně z krále pouhého předsedu sněmů svých, bez nichž, aneb aspoň bez svolení senatu, nesměl ničeho podnikati. Za Jana Kazimíra zavedeno jest dokonce ono světoznámé „*niepozwałam*“ (liberum veto), kteréž jsouc studnicí věčných nepořádků, ano až i konečného úpadku říše polské, mohlo se obejít pouze „*konföderací*“, v níž v nutném případě rozhodováno většinou hlasův. Nesmírnou vadou bylo v Polsku, že tam žádného třetího stavu (měšťanův neb rolníkův) ani nebylo, aniž šlechta dopustila, aby se utvořil, tak totiž, aby měl práva politická.

110. Rusové (1505—1676).

Syn Ivana III., obnovitele říše ruské

Vasilij IV. Ivanovič (1505—1533) zničil poslední knížata údělná a byl již úplným samodržcem ruským, dbaje staré „*dumy bojarské*“ jen jak dalece se mu líbilo. Syn jeho

Ivan IV. (1533—1584) později „*Hrozným*“ přizvaný přivtělí k říši své *Astrachaň* a *Sibiř severní* až k Irtyši. Staraje se o vzdělání národa zřizoval školy národní, založil v Moskvě kněhtiskárnu (1553) a povoliv městům i vesnicím, aby si samy volily starosty své, vydal i sbírku zákonů („*sudebník*“). On položil základ k *stálému vojsku*, jež nazval „*střelci*“, jakož i k pohraniční strážii. Staraje se o povznesení blahobytu země své, zavřel s *Angličany* obchodní smlouvu, vedle níž mohli vésti obchod skrze Rusko do Asie. Válka, již vedl Ivan v *Livonsku* s *rytíři mečovými*, jimž

později pomáhali Poláci, jsouce voláni na pomoc, nepřinesla Rusku prozatím užítku žádného, předce však jest řád tento zrušen 1651 a země jeho připadly buď Polsku aneb Švédsku. Od roku 1560 byl Ivan jakoby vyměněn. Vida všude zrádce a buřiče, najmě mezi bojary, dával odpraviti mnoho lidí, ano i svého syna Ivana vlastní rukou zabil. Druhý syn jeho Feodor (1584—1598) zřídil v Moskvě patriarchát a vydal zákon, vedle něhož sedláckům nedovoleno přecházeti svobodně od jednoho statkáře k druhému, čímž položen základ k nevolnictví lidu selského. Po něm měl býti následníkem bratr jeho *Dimitrij*, jehož však úkladně zabil *Boris Godunov*, chtěje se sám státi cářem. Z nedostatku zákona o posloupnosti nastalo nyní po vymření Rurykoců bezvládf (1598—1613), v němž dostalo se Rusko skoro na pokraj záhuby. Proti Borisovi povstal v Litvě podvodník *Lžidimitrij*, kterýž vtrhuv s pomocí polskou do Rus, prohlášen jest po smrti Borisově (1605) za cáře; a však v brzce již ho lid sám usmrtil. Po té nastaly strašlivé zmatky, jichž používajíce najmě Poláci za Sigmunda III. zmocnili se samé Moskvy, ano králevič Vladislav jest dokonce již prohlášen za cáře. A však vadily tomuto spojení hlavně rozdíl v náboženství a pak hrdost polská. Konečně zmužili se Rusové; vyhnavše Poláky z Moskvy učinili si příbuzného Rurykoců Michala Romanova (1613—1645) cářem, v jehož rodině důstojnost tato i na dále zůstala. Jsa ještě mlád (16 let), a muse nejprvé k vnitřnímu spořádání říše hleděti, postoupil Michal r. 1617 *Švédsku* Ingermanland, čímž jest ovšem Rusko od moře balt. odloučeno, a r. 1618 dal *Polsku* Smolensko, Černihovsko, Sěversko a Livonsko, začež zřekl se Vladislav práv ku koruně ruské. K návrhu otce Michalova Filareta, patriarchy moskevského, popsána jest celá říše, co komu náleží. Po jeho smrti následoval syn jeho

Alexej Michalovič (1645—1676), kterýž dal zákony práva občanského doplniti a přehlednouti, kteréž byvše výbory všech stavů schváleny, vešly v obecné užívání. Před právem měla panovati rovnost všech; jen duchovní podřízeni jsou v právomocnosti patriarchovi.

Alexej zřídil vládní krčmy, kteréž směly jen v určité době nalévati; tím chtěl předejiti nemírné pítí jak piva tak kořalky. Krom toho zveleboval průmysl i obchod domácí jak jen mohl, ano zrušil i rozličné dávky, kteréž museli kupci domácí platiti na řekách, cestách, při vjíždění do měst a p.

Ale i v *zevnějšě* činnosti své jest Alexej znamenit. Vhodnou příležitost zavdalo mu k tomu povstání Ukrajinců pod Chmelni-

ckým, kterýž se i s pravoslavným lidem ukrajinským poddal cáři ruskému 1654, ovšem se zaručením nejširší samosprávy. Nyní vytrhli proti Polsku i Rusové, kdežto se severu vpadli do Polska Švédové. Dlouholeté války tyto skončily tím, že postoupilo Polsko Rusku v míru andrušovském 1667 krajiny, kterýchž toto onomu r. 1618 bylo popustilo. Alexej nazval se hned jak se mu Kozáci podali „Gosudarem Malé i Veliké Rusi.“

I) Turci.

111. Snažení Osmanův zmocnění se hlavně Uher.

Po velikém dobyteli Mahomedu II. rozšiřovali nástupcové jeho říši tureckou neustále. *Selím I.* (1512—1519) dobyl v Asii Syrie a v Africe Egyptu s Alžírem; mocnější však všech sultanův předešlých byl

Solyman II. (1520—1566), za něhož dosáhlo Turecko nejen největšího objemu, ale i největší moci u vnitř. Poraziv u *Muhače* 1526 čes. a uher. krále Ludvíka, mísil se na to neustále do záležitostí uherských, najmě podporuje odboj Jana Zápolského, a po té i syna jeho Sigmunda proti domu habsburskému, při čemž dobyl Uher na pravém břehu dunajském až nad Ostřihom a Jager. Budín byl sídlem zdejšího pašaliku. Nesmírných obětí peněz i krve stály kruté tyto války jak dědičné země rakouské, tak i české. Šestkrát vpadl *Solyman* do Uher! V tažení druhém přišel až do Rakous, kdež oblehal Vídeň (1529), mezi tím zmocnil se posledních zbytků Peloponnesu a ostrovů archipelažských; dobyl Georgie na Peršanech a Jemenu v Arabii; jenom Malty nemohl dobytí, již předudatně bránili rytíři maltézští. Konečně zemřel obléhaje Sziget 1566.

Nástupcové jeho nebyli již tak mocni; třeba že moci turecké námořská porážka u *Lepanta* 1571 valně neublížila, předce neodvažovali se na moři již dále k západu; neboť hovíce spíše bezuzdnému rozkošnictví, než činnosti politické a válečné, klesali v rozmařilosti a slabosti vždy hloub a hloub, ponechávajíce starost o věci státní velikým vezírům. Ve stavu tomto stali se Janičáři všemohoucími, podobajíce se úplně praetorianům římským. Dráha výbojná jest opuštěna, nepořádky u vnitř zmáhaly se neustále. Od začátku století 17. (mírem Žitvatorockým 1606) bylo již i v Uhrách úpadek moci turecké znamenati. Slábnutí říše turecké zaviněno jest i tím, že Osmani země podmaněné jen vyssávali, aniž se v nich o povznesení

orby a průmyslu starajíce; mimo to nedbali toho valně, aby podrobené obyvatelstvo s nimi splynulo, nechtíce přijímati ani jeho mravů ani větší vzdělanosti.

K) Vzdělanost doby první.

112. Náboženství.

Církev byla na konci středního a na začátku nového věku tak nešťastna, že stáli v čele její mužové, kteří byli mrzkým životem svým celému světu na pohoršení (Innocens VIII. a Alexandr VI.); ano i sám Julius II. přispěl válečným duchem svým k úpadku vážnosti její, třeba že světské panství církevní rozšířil. Takto přispěli nemálo k roztržení v církvi západní, kteréž událo se již za nástupce Juliova Lva X. (1513—1522), aniž by je bylo *koncilium tridentské* (1545—1563) zastaviti mohlo. Ale ačkoli na sněmu tomto spojení s protestantismem doclelo není, předece získala jím církev katol. nesmírně mnoho, formuluje tu dogmata víry své určitě a jasně, čímž předešlo se libovolné jich vykládání. Mimo to ustanovilo koncilium toto také i důležité opravy v příčině kázně (discipliny) církevní, což zase působilo velmi blahodárně na duchovenstvo. Bohužel že se objevila následkem tohoto rozvojeji urputná nesnášlivost náboženská, kteráž byla příčinou nesčíslných obětí až i životů lidských. Ale ovšem upříti nelze, že duchovní tento spor měl také i dobré následky, ano vedeny jsou ostré hádky, kteréž pobádaly k důkladnému bádání na straně té i oné, přivodíce až i k pilnému študiu starých klassiků, jimiž šlechtil se krásocít a počínala vyšší vzdělanost. Ostatně rozšiřovalo se učení Kristovo utěšeně v dílech světa nového, o čež získaly si nesmrtelných zásluh najmě řády duchovní františkánský, dominikánský a jezuitský. Papež Řehoř XV. (1622—23) uvedl toto šíření křesťanství v soustavu, založiv „*propagandu*“ (congregatio de propaganda fide) a nástupce jeho Urban VIII. spojil s ní semeníště, v němž odchovávaní jsou mladíci všech národů, jichž by se pak za missionáře použilo.

Nové řády. Nejdůležitější řád nového věku jest „*tovaryšstvo Ježíšovo*“ (řád jezuitský), jehož zakladatelem jest španělský šlechtic *Ignác z Loyoly*. Ten přisáhal se 6 soudruhy na posvěcenou hostii, že budou mimo obyčejné sliby řeholní bezvýminečně ve všem plniti rozkazy papežovy; přede vším bylo jim tedy opíratí se zbraní duchovní novému tehdáž učení protestantskému. Řád tento potvrdil 1540 papež Pavel III. V čele řádu stál *general* v Římě, jehož radu tvořili *assistenti*; náčelníky provincií řádových byli *provinciálové* a pod těmi stáli *superiorové* a *rektoré*. Kdož vstupovali v řád, mohli si voliti obor, k němuž měli nejvíce náchylnosti, aby v něm mohli co nejvíce prospěti. Takto vyšli z řádu tohoto výteční zpovědníci, kazatelé, učitelé, ano i spisovatelé. Největším jich snažením bývalo: odchovávatí mládež v zásadách přísně katolických a k tomu zase hleděti přede vším získati syny z vážených rodů šlechtických. Řád tento rozšířil se v brzce po celé zemi; nejen v Evropě, ale i v Indii, Číně, Japanu ano i v Africe. V Indii najmě získal si velikých zásluh *František Xaverský*, „apoštol indický“ († 1552). Podobně vyznamenali se i v Americe, kdež mnohý kmen indiánský (v Paraguay-i) přiměli ku stálému usazení.

Dále založeny jsou řády: *kapucinský* (1528), vytknuvší si za účel poučování lidu a správu duchovní; *milosrdných bratří* (1634) k ošetřování nemocných.

Avšak také i *protestantismus* šířil se, ač mimo Evropu ne v té míře jako katolictví.

113. Vědy:

„Všeliké události*), zběhlé ku konci 15. a s počátku 16. věku působily mocně na ducha lidského, a osvětu Evropy velice musely rozmnožovati. Nalezením Ameriky otevřel se celý nový svět obraznosti a podnikavosti světa starého. Hojní zástupové dobrodruhů plavili se tam hledat poklady a vynalézat nových zemí; všickni obchodní státové vysílali loďstva svá k objevování a seznání nových dílů světa. Tím vzděláván zeměpis a přírodopyt, a stejnou dobou nebeská soustava velikého *Koprníka* (nar. 1473 v Toruni, † 1543), nacházejíc vždy více uznání, otvírala pravý pohled v říši oblohy a zásluhami *Tychona de Brahe* (hvězdáře Rudolfa II.); nejvíce pak *Keplera* (nar. 1571 ve Vyrtemberku, † 1630) učinilo hvězdářství veliký pokrok, k čemuž znamenitě přispěly dalekohledy, vynalezené s počátku 17. stol. v Hollandu a od slavného silozpytce a matematika italského *Gallilaei* (nar. v Pise 1564, † 1642) zdokonalené. — Reformací započatou v Němcích připravoval se úplný převrat v říši duchovní po celé Evropě. kněhtiskařství bezkonečně rozšiřovalo všeliké duševní plody po všech společenských okresech, přístupné činíc poklady ducha celému obecenstvu, které z nich nyní dle libosti mohlo vážiti. Ve všech zemích zakládány vysoké školy, na nichž obor věd vždy dále se vzdělával a z nichž vycházeli znamenití učencové v každém odvětví říše umění. Nejvíce květlý vědy potud na jihu západu a u středu Evropy.

V Itálii byli znamenití *dějepisci* *Quiciardini* († 1540), *Macciavelli* († 1527), v Anglii chronolog *Petavius* († 1652). *Filosofie* panovala dosud scholastická, ač se již i Plato čítal; mezi nejvýtečnější filosofy té doby náleží *Bacco Verulámský* († 1626) a *Descartes* († 1650); *právo* panovalo všude římské; výtečný právník byl *Hugo Grotius* († 1645). Z *básníků* vynikali v Itálii: *Ariosto* († 1533) a *Tasso* († 1596); ve Španělských *Cervantes* († 1616) a *Calderon* († 1681); v Portugalech *Camoens* († 1579); v Anglii *Shakespeare* († 1616), nesmrtelný dramatik, a *Milton* († 1674), epik.“

V Evropě střední stály té doby v příčině vědecké na prvním místě *Čechy*. Sem padá tak zvaná „zlatá doba literatury“ (vlastně

*) Smetana, Všeobec. dějepis III. str. 778 sl.

jen prosy) české.“ Řeč spisů tehdejších jest nám posud vzorem *). I v Němcích pokračováno jest ve vědách statně ku předu, ačkoli byla tam té doby spisovnou řečí vždy latina. Martin Luther položil překladem bible na jazyk německý základ k jednotné spisovné řeči německé, kteráž se teprv nyní z neobratnosti své vyvíjeti počnala. Válkou 30letou poklesly ovšem vysoké školy i vědy, ano se studenti i učitelé starali o boje, tak že se čas války samé smutně vyznamenával neobyčejnou chudobou duchů vědou se obírajících.

114. Umění.

S vědami zároveň květla i krásná umění, v kteréž příčině stojí *Italie* na místě prvním; i pokračováno zde ve směru, nastoupeném již na konci věku středního. Přihlíženo pak tou dobou k tomu, aby staré památky umělecké vůbec byly vyhledávány a zachovány, majíce býti vzorem umělcům novověkým. Skutečně jest znáti účinek vzorů staroklassických především ve

stavitelství. Výtečný *Bramante* († 1514) vypracoval plán a položil základ k nejslavnějšímu chrámu celého světa *basilice sv. Petra v Římě**)*, po něm převzal vedení stavby této ještě slavnější *Michael Angelo Buonarotti* († 1563), kterýž provedl smělou stavbu oné ohromné kuple nad chrámem tímto.

I u jiných národů jsou z těchto dob slavné památky stavitelské; tak *Eskurial ve Španii*, vystavený za Filipa II. mezi 1563—1584, ohromná čtverhranná budova v podobě roště, v níž stojí hlavní chrám dle vzoru svatopetrského v Římě provedený.

V *Anglii* stavěna jest tímže způsobem, jako svatopetrský v Římě, kathedrál *sv. Pavla* v Londýně***), největší protestantský chrám na světě; jehož počátek padá ovšem teprv do r. 1675 (dostavěn r. 1711 tímže stavitelem Křištofem Wreenem).

V *Čechách* dostoupilo stavitelství vrchole a zároveň jaksí samostatnosti *Benešem z Loun* a *Matějem z Prostějova*, přizvaným „*Rejsek*“, kteří jsou tvůrci *pozdního slohu gotického či vladislavovského* (žili oba za kr. Vladislava II.). Rejsek dokončil stavbu

*) Podrobnější provedení oddělení tohoto, najmě pak v příčině spisovatelství českého odkazujeme do češtiny, co předmětu.

***) Urbánkův Příklad. Atlas Náзорný tab. XV.

****) Náz. Atlas tab. XVI.

Prašné věže v Praze a vystavěl hlavní část chrámu sv. Barbory na Horách Kutných *). Beneš Lounský dobyl si slavného jména síní Vladislavskou **) na hradě pražském, a chrámy v Lounech a v Mostě.

Řezbářství zdokonalilo se tolikéž pravzory antickými, což jest již u Florentiňana *Ghiberttia* († 1455) pozorovati; mnohem však výše stojí v té příčině *Michel Angelo*, jehož vlastním zaměstnáním bylo právě řezbářství, jakož i výtečný žák jeho *Benvenuto Cellini* († 1572). V Čechách známy jsou z té doby rytiny *Václava Hollara* (nar. v Praze 1607, † 1677).

Malířství. Rozkvět tohoto druhu umění padá teprv do věku nového. I tu stojí Itálie v popředí, tak sice, že se v znamenitějších městech zdejších utvořily *školy malířské*. Tak *florentinská*, již proslavil *Michel Angelo*, jenž opatřil výtečnými malbami strop kaple Sixtinské ve Vatikáně, pro níž zhotovil i „poslední soud.“ Škola *lombardská* zastoupena *Leonardem da Vinci* († 1519) a *Corregiem* († 1543); onen jest znám svou „poslední večeří“ a tento „klaněním se pastýřů,“ „kající Magdalenou“ a malbami na omítce v Parmě. Škola *benátská* proslula *Tizianem* († 1576), jehož obrazy jsou živostí a přirozeností barev takorča nedostižitelné; dále jest *Paolo Veronese* († 1543), jehož barvitost obrazů závodí s umělcem předešlým. *Rímská* škola má nejvýtečnějšího *Rafaële Sancia* († 1520), kterýž spojil zvláštní krásu a něžnost tvarů s čistou a spokojenou myslí, kteréž na obdivovatele z obrazů jeho mile hledí. Známy jsou jeho „madonny,“ obrazy „svaté rodiny,“ malby na obmítce ve Vatikáně a výkresy na čalounech v kapli sixtinské.

Tím samým časem prosluli výteční malířové také i v zemích jiných; najmě založil školu *nizozemskou* *Jan van Eyck* († 1445), kteráž rozpadá se od početí válek se Španěly na školu *brabantskou*, kteráž vrcholí v *Pavlu Rubensovi* († 1640), a žáku jeho *van Dyckovi* († 1641), a pak na školu *hollandskou*, jejíž representantem jest *Pavel Rembrandt* († 1674). — V *Němcích* prosluli *Albrecht Dürer* († 1528), *Lukáš Kranach* († 1553) a *Hanus Holbein ml.* († 1554). — V *Čechách* podporovali králové Ferdinand I. a najmě *Rudolf II.* umění velmi štědrě, zřizující na dvoře svém v Praze sbírky umělecké, kteréž by sloužily za vzory, jakož i povolávající a chova-

*) Náz. Atl. tab. XIII. č. 1a.

**) Tamtéž.

jíce na dvoře svém umělce vyhlášené. Proslulý jest v umění vlasteneckém *Karel Škreta* († 1674), kterýž znaje velmi zdařile napodobovati mistry italské, maloval velmi mnoho obrazů kostelních.

115. Obchod.

Vynalezením Ameriky jakož i námořské cesty do východní Indie přenesl se dosavadní obchod ze souší na moře. Benátčané a ostatní republiky středo-mořské, jenž přejímajíce zboží indické od karavan asijských, výhradně jím Evropu zásobovali, zanikli víc a více. Moře střední, kteréž bylo za věku starého, ano ještě i ve středověku, dějištěm aneb aspoň tržištěm tehdejšího lidstva, nepostačovalo již věku novému; i vyhlédnuto jest k tomu moře atlantské, kteréž nabývá důležitosti vždy větší a větší, jsouc prostředníkem mezi světem novým a starým. Tím samým nabyly země západoevropské Španie, Portugaly, později Holland i Anglie, ano i Francie důležitosti vždy rozhodnější, kdežto ji obchodní města středozemská, jakož i Hanseáté ztrácejí. (Hansa měla také hlavně kontinentální důležitost a to najmě pokud květo „pěštní právo“ loupeživých rytířů; ale od té doby, co byla správa politická a soudní zlepšena, následkem čehož loupení přestávalo, jakož i když zrušovány jsou v cizině výsady její, neměla již Hansa tak výnosného zaměstknání obchodního, tak že v ní r. 1630 pozůstala již jen asi tři města.)

Z obchodu námořského těžily sprvu nejvíce Portugaly, později republ. hollandská, až konečně přešel největší výtěžek v ruce Angličanův, kteříž přirozenou polohou své vlasti k obchodu námořskému vedeni jsou. K povznesení obchodu zámořského přispěly v míře veliké *osaady*, z nichž vyváželo se zboží tak zvané „kolonialní“, (všeliká koření, káva, cukr, čaj a j., což všecko nesmírně zlacínělo) a do nichž vyvážely se naproti tomu průmyslné výrobky evropské, čímž i na tomto poli činnost a blahobyt obyvatelstva evropského podporovány jsou. Válkou třicetiletou poklesl ovšem průmysl i obchod v samé souši evropské; obchodu námořského se to však méně týkalo.

Mravy a obyčeje. Ačkoli v Evropě humanismus a s ním i humanita utěšeně vzkvétaly, tož nemohly předce ještě všechny třídy lidstva proniknouti, zůstávajíce tytéž neznámy i lidem, druhdy k vyšším třídám společností občanské se počítajícím. Toho máme nezvratné důkazy v soudech vykonávaných nad kouzelníky a čarodějnicemi, které ukončením středověku nikoliv nepřestaly. I nyní činěny jsou nešťastné pověrečnosti a nevědomosti četné oběti nevinných životů lidských. „Byl-li kdo komu buď nevědnými vlastnostmi nápadný neb podezřelý jméním, nebo dospělý pomstě, stačilo udati ho co kouzelníka; mužirna vynutila z něho vyznání, že obcoval se zlým duchem a hranice mu byla nevyhnutelna.“ Tak upáleno jest v okrsku tevírském v krátkém čase 3600 žen jakožto čarodějnic. — Vedle věd libováno si i v astrologii a alchymii; ona snažila se předpovídati osud lidský ze běhu hvězd, tato sprosté kovy obměňovati na zlato; také i kámen moudrosti pilně vyhledávan, pomoci jehož by se mohli lidé státi mladšími, ne-li dokona nesmrtelnými.

Jaká nesnášelivost panovala mezi lidmi rozličné víry, ukázáno již výše.

Po celou tuto dobu měla v Evropě převahu dynastie španělsko-rakouská, a tudíž byl španělský mrav panujícím; podobně i přísná etiketa dvorská a mezi šlechtou grandezza španělská.

II. Doba.

Od míru vestfalského až po velikou revoluci francouzskou.
(1648—1789.)

a) Západní a střední Evropa až včetně do války o dědictví španělské (1648—1714).

116. Velká Británie a Irsko (1649—1714).

aa) Republika za Olivěra Cromwella (1649—1660).

Po popravě Karla I. byla prohlášena republika, v níž vládla dle jména nově zřízená státní rada, ve skutečnosti však velitel vojska Cromwell. Tento musel přede vším válčiti proti Irům a Skotům, kteří se hlásili k poslušnosti Karla II., syna odpraveného krále; i přemohl je tak, že byl Karel rád, když mohl přestrojen ze Skotska prchnouti. Cromwell by se byl sám rád koruny královské dodělal; vida však, že není smýšlení dosavadního (kusého) parlamentu dle toho, rozpustil jej náhle, dala státní radou, ponejvíce z důstojníků jeho složenou, svolati parlament nový. Ale ačkoli si sám řídil nové volby, předc nemohl dosáhnouti toužené koruny, muse se spokojiti prohlášením za *doživotního protektora* republiky. Byliť to hlavně jeho důstojníci, kteří o novém zavedení hodnosti královské slyšeti nechtěli. Co protektor vládl mocně a slavně. On zavřel Hollandanům, k nimž se Karel II. o pomoc utekl, *navigační aktou* průvozný obchod do Anglie, ve válce pak skrze to vzešlé podržel Cromwell vrch; podobně skončila i válka se Španíí ku prospěchu Anglie, kteráž dobyla Dünkirchu na pevnině evropské a ostrova Jamaiky. Lodě anglické opanovaly ocean atlantský. — Cromwell byl v Anglii oblíben pro svou obezřetnou a vlasti prospěšnou vládu, jakož i pro jednoduchost, kteráž v domě jeho panovala. Ale jsa si vědom, kterak touží předc jen po koruně královské, jakož i věda, kterak toto snažení jeho přes vši jeho opatrnost jest známo, nedůvěřoval lidem, a trápen jsa strachem, že se ukládá o bezživotí jeho, zemřel 1658, odporučiv za nástupce syna svého *Richarda*. A však ten nejsa ani tak moudrý, ani rázný jako otec, poděkoval se po

několika měsících z důstojnosti této. V různých na to povstálých přivedl velitel vojáků skotských *Monk* opět *Karla II.* do země, kterýž došel uznání všeobecného.

bb) Obnovení (restaurace) vlády Stuartův.
(1660—1688.)

Karel II. (1660—1685) byl po takových nepokojích, kteréž Anglie v posledních časech prožila, jakožto osvoboditel z vlády vojenské, již národ nevalně miloval, přijat s náručí otevřenou, ale v brzce pokazil si vše svým jednáním. Zdržovav se po čas vyhnanství svého na dvoře francouzském, navykl tuze tamnímu nádhernému, prostopášnému a nákladnému životu, jakož i provozování samovlády, což obé chtěl i v Anglii zaváděti, kopaje tím panování svému hrob; zvláště poněvadž nedovedl se při tom starati o rozšíření moci země své. Potřebuje mnoho peněz na nezřízené výlohy své, byl neustále odvislým od parlamentu; nejvíce však pokládáno mu za zlé, že prodal Francii *Dünkirch*, pomník „samovlády“ národa. Chtěje se Karel nad *Hollandskem* pomstiti, protože ho, uzavřevši ondy mír s *Kromwellem*, ze země své vypořádělo, zdvihl proti němu válku, v níž spálil *hollandský* admirál *Ruyter* loďstvo angl. v samé *Temži* (1667). Poslouchaje rady ministerstva „*Cabal*“ zvaného, vydal *aktu indulgentní*, již se dosavadní přísnost proti vyznání katol. zrušovala. Ale akta tato měla tolik protivníků, že ji musel k dorážení sněmovny dolní nejen zpět vzíti, nýbrž přinucen jest vydati *testaktu*, vedle níž nemohl nikdo ani úřadu veřejného zastávati, ani se údem parlamentu státi pokud nepřisáhal na supremát králův a nezapřel transsubstantiaci. Krom toho musel ještě povolit *habeas corpus aktu*, vedle kteréž nesměl nikdo býti vzat ve vazbu bez udání příčin právních; každý musel býti v průběhu ustanovené nejkratší doby souzen a může býti na rukojemství z vazby propuštěn. V parlamentě vytvořily se té doby strany dvě *whigové* t. j. strana protestantská a ústavní a *toriové*, přívrženci politiky dvorské; ino chtěli dokona vévodu yorského, potomního *Jakuba II.*, králova bratra, zbaviti následnictví, poněvadž se velice ku katolictví klonil; jen *toriové* jim v tom překáželi.

Jakub II. (1685—1688) propůjčil katolíkům nejen rovné právo, čímž popudil na sebe nesmířitelné *whigy*, nýbrž uděluje oněm všemožně nejvyšší úřady státní rozhněval si i *torie*. Když pak

stali se odpůrci jeho konečně také i biskupové, kteří nechtíce ohlašovati nové akty indulgentní, jsou od něho žalářováni: tu utvořilo se povstání, kteréž povolalo zetě jeho *Viléma Oránského* na trůn anglický, kterýž se ho také skutečně bez obtíží zmocnil 1688. Jakub prchl do Francie, a parlament uzavřel, že nemá býti žádný katolík více na trůn anglický připuštěn.

Vilém III. Oránský (1688—1702) a *Marie*, protestantská dcera *Jakuba II.* ztvrdili zákon nazvaný „*Deklaracion of Rights*“ t. j. vyhlášení základních zásad ústavy anglické pro uvarování dalšího jí přestupování. Za *Viléma* nabyla Anglie opět důstojného postavení mezi státy evropskými. K veslu vládnímu dostali se whigové, skrze něž dosáhl nový král koruny, kdežto toriové drželi se i na dále vyhnaného *Jakuba*. Tento zmocnil se sice pomocí franc. Irska, a však po porážce, již Irčané od *Viléma* utrpěli, musel i odtud prchnouti, načež Irsko sloučeno jest opět s Anglií. *Vilém III.* zemřel 1702 připravuje se úsilně k válce proti Francii, již tato té doby počala s rakouskými Habsburky o dědictví španělské. Po něm následovala

Anna (1702—1714), druhá dcera *Jakubova*, za níž splynulo Skotsko s Anglií ve stát jeden, uznavši společný parlament londýnský.

Pokus „pretendenta“ *Jakuba (III.)*, syna *Jakuba II.*, zmocnití se Anglie, zmařeu jest bdělostí vlády *Anniny*, načež zemřel *Jakub* tento v cizině 1766.

Anna, jsouc vděčností i přátelstvím oddána vévodkyni *Marlboroughské*, stála ve válce o dědictví španělské dle rady vévodkyniny na straně Rakouska, jemuž vévoda *Marlborough* slavnými vítězstvími svými nad Francouzi vydatně prospíval. Ale když r. 1711 zvolila si *Anna* místo whigův ministerstvo toriovské přestala i moc *Marlboroughova*, čímž učiněn jest obrat ve válce s Francií (§. 119). Po smrti *Annině* (1714) dosedl na anglický trůn dle příbuzenství po matce rod *hannoverský* *).

117. Násilnictví *Ludvika XIV.* ve věcech evropských (1643—1697).

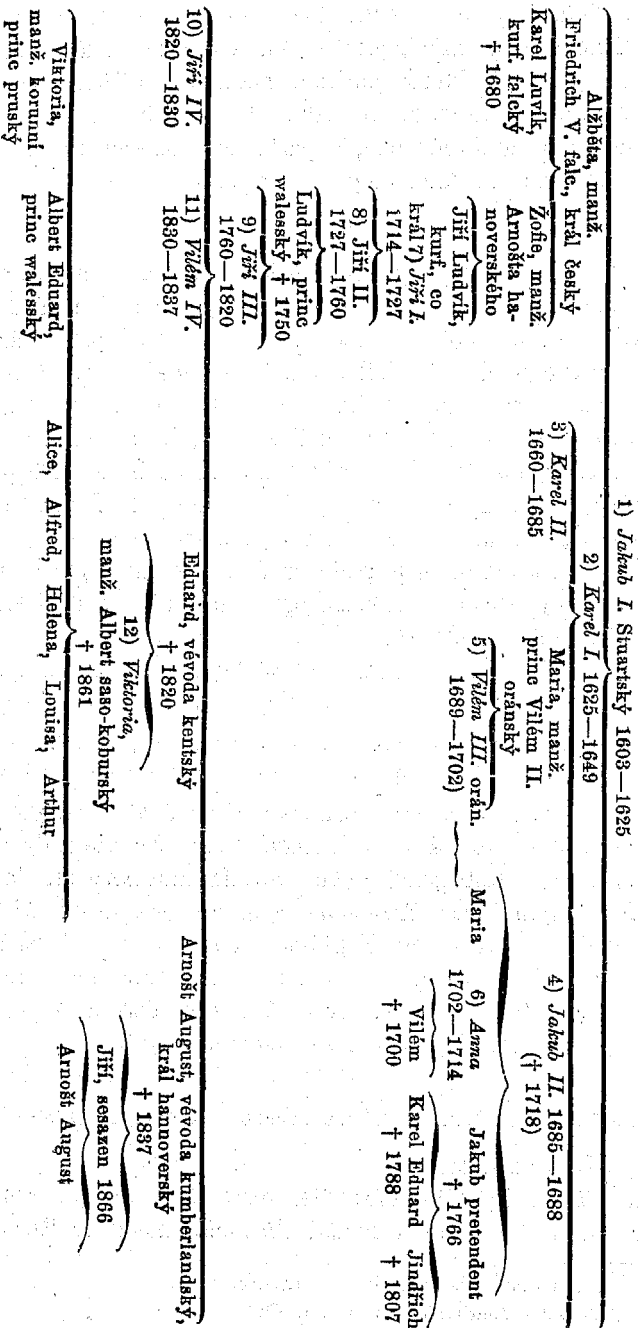
Syn *Ludvika XIII.* byl

Ludvík XIV. (1643—1715)**), místo něhož vládla sprvu *Anna*, královna matka a s ní kardinal *Mazarin*, nástupce *Richelieu*v,

*) Viz rodokmen hannoverský na str. následující.

***) Rodokmen Bourbonův viz na str. 159.

Rodokmen Svatýšský.

Řádokmen Bourbonův francouzských, španělských a neapolských.

Jindřich IV. † 1610
Ludvík XIII. † 1643

Ludvík XIV. † 1715, manž. Maria Theresia španěl.

Ludvík daufin † 1711

Ludvík daufin † 1712

Ludvík XV. † 1774

Ludvík daufin † 1765

Ludvík XVI. † 1793

Ludvík (XVII.) † 1795
angoulémský

Karel X. † 1836

Karel věv. z Berry † 1826

Jindřich věv. bordeauxský hrabě Cham-bord.

Filip V., vévoda andegavský, král španělský † 1746

Ferdinand VI. † 1759
Karel III. od r. 1735 králem obou Sicílií, od 1759—1788 králem španělským

Karel IV. špan. 1788—1808
Ferdinand VII. † 1833

Don Carlos † 1855
Carlos, Juan a Fernand

Ferdinand I. kr. neapol. † 1825

František I. † 1830
Ferdinand II. † 1859
František II. — 1860

Filip vévoda orleanský † 1701

Filip (vladař) † 1723

Ludvík † 1752

Ludvík Filip Egalité † 1793

Ludvík Filip I. král Francouzů 1830—1848 † 1850

Ferdinand věv. orleanský † 1842

Ludvík hrabě pařížské

kterýž zažil od stavů franc. mnohých protivenství, poněvadž chtěje moc královskou učiniti zcela neobmezenou, snažil se zničiti dosa-
vádní výsady jejich. A on toho skutečně dosáhl.

Podporuje ve válce 30leté protestanty proti císaři, dopracoval se *mírem vestfalským* pro Francii prospěchu znamenitého; podobně stalo se i v *míru pyrenejském* 1659, jímž muselo Španělsko postoupiti Francii Arras, Artois, Rousillon mimo mnohá místa ve Flandřích a Luxemburku. K utvrzení tohoto míru pojal Ludvík XIV. za manželku Marii Theresii, dceru Filipa IV., kteráž však se musela ještě před sňatkem přisezně zřici pro sebe i potomky své veškerých práv k zemím španělským. Po smrti Mazarinové (1661) ujal vládu Ludvík XIV. sám.

Ludvík XIV. jest jeden z největších korunovaných egoistů (sobíků) a autokratů (samovládců), jež dějiny vůbec znají. Charakteristická jest v té pří-
čině známá zásada jeho: „Stát jsem já“ (*l'état c'est moi*). Řídě se jí v životě i u vládě měl při všem, cožkoli podnikal, na zřeteli vždy jen konečně slávu a prospěch *svůj*, k jichž dosažení domníval se býti oprávněn *vůlí svou*. Finanční jeho ministr zveleboval sice průmysl a obchod domácí, při všem tom maje na zřeteli, aby tím mohl co možná zvýšiti příjmy státní, jichž potřeboval Ludvík u veliké míře, aby nádhernými stavbami, zábavami, ano i neobyčejným podporováním učenců a umělců povznesl nade vše jiné slávu — *svou*. Sloužilo-li mu toto k pohodlí a jaksi k zábavě duševní, nezapomínal však ani zábav tělesných, náruživostem tělesným nad míru hovicích. Na dvoře jeho *versaillském* muselo býti všecko neobyčejné, nádherné, velkolepé, třeba to stálo sebe více; aniž se na to kdo ohlížel, líp-li na tom mozoly poddaných či nic. Na dvoře muselo se mu vše v nejhlubší pokoře a poslušnosti kořiti. Tuto moc svou chtěl okázati také i státům evropským, zamýšleje nejen říši svou rozmnožiti a vrchní moc Francie v Evropě pojistiti, ale i slávu svou v celém světě rozšířiti. Způsobem finančního hospodaření Kolbertova opatřil si nejen silné vojsko, ale i loďstvo, bylť pak mimo to ještě i tak šťasten, že měl mnoho výtečných vojevůdců.

První válku tak zvanou loupežnou (1666—1668) počal Ludvík proti svému švakru Karlu II. španělskému, poněvadž prý má dle práva devolučního starší dcera přednost před mladším bratrem. I hned obsadil Turenne hrab. burgundské. A však Anglie, Holland a Švédsko se spojily, nechtíce připustiti, aby se Francie tolik zmohla; načež musel Ludvík vejíti v mír v *Cáchách* 1668, v němž vydal sice obsazenou krajinu Španělům, ale ponechal si předc některá místa zdejší.

Druhá válka loupežna (1682—1678). Chtěje se nad Hollandem pomstiti, jenž tuto tripelalianci způsobil, zamýšlel se ho zmocniti; dříve však mu odradil veškeré dřívější společníky. Skutečně zmocnil se vši země až na vlatní kraj hollandský a město Amste-

rodám, kteréž zachránily se jen všeobecným podplacením. A však císař Leopold I., kurfi. braniborský a Španie ujali se Nizozemců, tak že musel Ludvík vojenské síly své rozdělit; krom toho poražen jest společník Ludvíkův Švédsko od Prusů u *Fehrbellina* (1675), načež učiněn mír v *Nymvegách* 1679, v němž jest Hollandu vše vráceno; Španěli však odstoupili Francouzům *hrabství burgundské* (Franche Comté) a 14 pevností v Belgii, a Německo Freiburg. Branibory vydaly zase Švédům vše, čehož po bitvě fehrbellinské dobyli.

Ale Ludvík XIV. dobýval i v čas míru skrze tak zvané **Reuniony** (1680—1684). Spolehaje se na válku, kterou musel té doby vésti císař v Uhrách (§. 117), dal Ludvík zvláštním komissím ze starých listin vyšetřiti, která města, hrady neb vesnice někdy k těm místům náležely, jichž mírem cášským a nymvežským nabyl; na to obsadiv je ihned vojskem, dal si od obyvatelů věrnost přísahati. Tím způsobem obsazeno jest od Francouzů přes 600 míst; Španělům odňat *Luxemburk* a Německu *Štrassburk*. Po té uzavřel Ludvík s císařem něm. a králem špaň. příměří na 20 let; krajiny obsazené mu zůstaly, avšak komory reunijní jsou zrušeny.

Válka proti Německu (1688—1697). Ludvík zamýšleje zmocniti se pro bratra svého některých krajín porýnských, a vida kterak jest Leopold proti Turkům vítězný, vpadl náhle do Němec, pokud ještě válka s Turkem ukončena nebyla, a uplativ dříve pohraničná knížata němec., aby mu v tom nepřekáželi, jal se strašlivě pustošiti najmě porýnskou Falc, obraceje vše v poušť a ssutiny. I spojili se na něho: císař, Holland, Anglie, Španie a Savojsko. Na moři jest sice Ludvík poražen úplně (u La Hogue), na pevnině však za to zvítězil; ale náhle byl ochoten uzavřítí mír, dělaje si naděje na vydobytí celé říše španělské; k čemuž bylo ovšem potřebí, aby měl jak dobře zřízené voje, tak i peníze. V míru tedy *rysvickém* (u Hagu) vrátil Ludvík panovníkům skoro vše, čehož se byl dříve zmocnil.

Zrušení ediktu nantesského 1685. Samovládné mysli Ludvíkově se protivilo, že mají míti ve Francii kalvinisté zvláštní nějaké postavení, a pročež, ač to byli lidé nejprůmyslnější a v obchodě nejčilejší, tak dlouho je týral, ujímaje jim jedno právo po druhém, až konečně vyřknul hlavně k ponoukání druhé manželky své paní z Maintenonu, zrušení ediktu nantesského, nechtěje ve Francii trpěti než jen vyznání katol. Zároveň však hugenotům zakázáno

ze země se stěhovati; ale přes to vystěhovalo se přede na 50.000 rodin do sousedních zemí, čímž průmysl franc. velice utrpěl.

117. Rakousko a Německo za Leopolda I. (1657—1705).

Po smrti Ferdinanda III. byl by se rád dostal Ludvík XIV. na trůn německý, ku kterémuž účeli některé kurfürsty (katolické) penězi porušil, předece však zvolen jest syn Ferdinandův *Leopold I.* Jemu bylo mnohonásobně válčiti jak s *Ludvíkem XIV.*, tak s *Turky* a *Maďary*.

Ve válkách, které vedeny jsou již od 16. století mezi Turky a Rakouskem o Uhry, dosáhlo Sedmihradsko vlastních knížat, jimiž byli od smrti Bethlena Gábora (1629) *Rákóczyové*, slovnítná rodina maďarská.

Válka s Turky. Sultán *Mahomed IV.* se hněval, že Jiří II. *Rákóczy* pomáhal Švédům proti Polsku, chtěl ho tedy jakožto vrchní pán lenní sesaditi (1765), an tu *Rákóczy* zemřel (1660), načež zvolili si Sedmihradané *Jana Kemenya*. Ale poněvadž na něm Turci žádali zvýšení ročního poplatku, spojil se s císařem Leopoldem I., odstoupiv mu za pomoc proti Turkům část Uher, k Sedmihradům náležející. Ačkoli císařský vůdce *Montekukuli* Turky u *sv. Gottharda* krvavě na hlavu porazil (1664), tož byl z toho Rakousku prospěch přede jen nepatrný; podrželot sice uher. krajiny *Kemenyem* mu postoupené, ale muselo připustiti chráněnce tureckého Michala *Apafya* na kníž. sedmihradské, jakož si toho byli již dříve Turci přáli.

Povstání uherské (1670) a druhá válka turecká (1683—1699).

Po ukončení této války držel císař pořád ještě vojsko v Uhrách a krom toho pronásledování jsou jím i protestanté, z čehož pošlo v Uhrách povstání, zvláště když se jal Leopold udělovati cizincům i vysoké úřady zemské (1670). První pokus skončil pro magnáty nepříznivě. Nyní zrušil Leopold úřad palatinský, dača Uhrám za gubernatora Němce. Z toho vzešla nespokojenost všeobecná. Hnedle zase vypuklo nové vzbouření vedením *Emericha Tekelya*, kteréhož podporoval Ludvík XIV. penězi, a Turci vojskem. *Tekely* maje 20.000 povstalců, spojil se s velikým vezírem *Karou Mustafou*, jenž přiváděl 200.000 mužů, a oblehli *Vídeň* (1683), již sice udatně bránili měšťané, studenti a něco vojska pod hr. *Stahremberkem*, předece však vysvobodil ji teprv král polský *Jan Soběslav*, kterýž objeviv se náhle u samé *Vídně*, přiměl takto Turka k tažení zpátečnímu. V dalším průběhu války byli císařští tak šťastni,

že v Uhrách dobývali města za městem. Na sněmu *prešpurském* (1687) prohlásil sice Leopold všeobecnou amnestii a stvrdil dosavadní zřízení uherská, ale na prvním místě položeno jest ustanovení o *dědičnosti trůnu*. Před tím již vzali císařští *Budin* útokem a přinutili i Michala *Apafya* k uznání vrchní vlády krále uherského, začež ponechal mu Leopold *Sedmíhrady*. Mimo to zmocnili se i celého území turec. na pravém břehu dunajském, ano i *Slavonie*; po té dobyt jest 1688 *Bělehrad* a vojska císařská vpadla do Bosny, Srbska a Valašska, kdežto spojenci císařovi *Poláci* obsadili *Podolí*, *Benátčané* dobývali *Moree* a *Rusové* *Azova*. K svolání Leopoldovu přestěhovalo se přes 36.000 rodin srbských do jižních krajín uherských s patriarchou svým *Arseniem* Černovičem ve *Srěmu*, *Bačce* a *Banátě* a císař udělil jim znamenitých svobod, kdežto oni zavázali se k neustálému boji s Turky. Ještě dobyli císařští slavného vítězství u *Slaného Kamene* (1691), když museli síly své rozdělití, poněvadž té doby vpadnul *Luďvík* opět do Němec, strašlivé je pustoše (§. 116). Tím jest vítězné pokračování proti Turkům poněkud zemdleno. R. 1695 táhl sám sultan *Mustafa II.* do boje a zvítěziv u *Temešváru* 1696, zmocnil se *Banátu*, kdežto způsobil *Tekely* proti císaři povstání v Uhrách severních. Ale princ *Eugen Savojský* porazil Turky u *Zenty* 1697 úplně, tak že sultán sám, přestrojiv se, úprkem utíkal do *Cařihradu*. K žádosti Turků zavřen jest mír v *Karlovičích* 1699, jímž ustoupili Turci *Sedmíhrady* a *Uhry*, vyjímajíce *Banát*; *Benátčanům* vydali *Moreu* a *Rusům* *Azov*.

Změny v Německu. Již r. 1663 nastoupil v Němcích na místě dosavadních sněmů říšských v *Řezně* tak zvaný „*stálý sněm říšský*“, kdež zasedali místo knížat samých jejich zřízení. — Když r. 1680 vymřel s *Karlem Ludvíkem* kurfürstský rod *falcký*, spadla hodnost tato na příbuznou rodinu *Falc-Neuburskou*, kteráž, jsouc katol., seslila v kollegiu kurfürstském stranu katol., a proto zřízena jest *9. hodnost kurf.* a dána domu *hannoverskému*, kterýž byl v posledních válkách císaři věrně pomáhal. Podobné odměny udělil Leopold kurf. *braniborskému* *Friedrichu*, dada mu titul *krále v Prusích* (1701). Po smrti Jana *Soběského* zvolili si *Poláci* za krále kurf. *saského* *Augusta II.* (1697), který se však musel dříve státí katolíkem, od které doby zůstal *panovnící* rod *saský* *katolickým*.

118. Válka o dědictví španělské (1700—1714).

Po smrti posledního španělského Habsburka *Karla II.* († 1700) měla říše španělská připadnouti domu habsbursko-rakouskému, tím více, poněvadž byla druhá sestra Karla II. provdána za Leopolda I., nijak nezřeknuvši se práv dědičných, jako učinila starší sestra její Marie Theresie, provdávajíc se za Ludvíka XIV. Avšak chytrý Ludvík XIV. dovedl toho při Karlu II., že rok před smrtí svou závětí ustanovil vnuka Ludvíkova *Filipa z Anjou* za dědice svého, jehož také dal onen hned po smrti Karlově v Madridě na krále korunovati. Z toho musela nutně povstati válka, neboť Leopold I. chtěl dosíci Španělska pro druhorozeného syna svého *Karla*. I rozstoupila se celá západ. a střed. Europa na dva nepřátelské tábory; s Leopoldem stáli *Angličané, Hollandané a Prusové*, kdežto s Ludvíkem bylo *Bavorsko a Savojsko*. Výteční vůdcové *Eugen Savojský* a Angličan *Marlborough* vítězili, onen sprvu v Itálii a tento v Německu; ještě před smrtí Leopoldovou zvítězili oba společně u *Hochstättu* 1704, načež padly císařským do rukou celé *Bavory*.

119. (Pokračování.) *Josef I.* (1705—1711).

Po smrti Leopoldově vedena jest za syna a nástupce jeho *Josefa I.* válka tato se štěstím ještě větším. R. 1706 porazil Marlborough Francouze u *Ramillies*, kdežto Eugen vyhnal je z *Turína*, obsadil celou *Lombardii* a *Neapolsko* a spojiv se opětně s Angličany porazil Francouze u *Oudenardeu* (1708). Po těchto ranách byl Ludvík ochoten uzavřítí mír chtěje se zřici Španěl i krajin jiných; spojencové však chtějí ho za všecka jeho dřívější násilnictví potrestati, žádali, aby vlastním vojskem vyhnal Filipa ze Španie. Nemoha takovému ponížení vyhověti, sebral vojsko nové, ač s namáháním velikým, jest však opět poražen u *Malplaquetu* 1709. Dada se do nového vyjednávání, nabízel se již penězi přispěti k vypuzení vnuka svého, ano vzala náhle celá věc nový, neočekávaný obrat. Přede vším muselo v Anglii odstoupiti dosavadní ministerstvo whigův, s nímž klesla i moc vévodkyně Marlboroughové nad královnou Annou, kdežto nové ministerstvo toriův počalo s Ludvíkem vyjednávatí o mír; roku pak 1711 zemřel Josef I. bezdětek, tak že se stal bratr jeho Karel, pretendent španělský, dědicem zemí habsbursko-rakouských. Angličané, nechtíce nechat moc habsburskou tak vysoko vzrůsti, uzavřeli

s Francií mír v *Utrechtu* 1713, vedle něhož zůstal *Filip andegavský* králem *španělským*, jemuž náležely i špaň. osady *mimoeurospské*, pod tou však výminkou, aby se nikdy nespojila koruna španělská s francouzskou. Angličané obdrželi od Španěl pevnost *Gibraltar* a *Menorku* a výhradné právo k obchodu s černochoy do španělských osad amerických (*assiento*); od Francie pak dostali krajiny americké: *Nový Foundland*, *Akadii* a *záliv Hudsonův*; Savojsko dostalo *Sicilii* s titulem královským. Holland nabyl práva společně s Rakušany obsazovati některé pohraničné pevnosti belgické („traktat barrierní“).

Karel VI. vedl sice spočátku po míru tomto válku dále, vida však neprospěšnost její, přistoupil k němu smlouvou v *Rastatě* (1714), vedle níž dostalo se mu *španěl. Nizozemí, Neapole, Milána* a ostr. *Sardinie*. Německo přistoupilo k míru tomuto smlouvou v *Badenu*.

120. Branibory a Prusko (—1701).

Branibory. Jindřich I. zřídil proti Polabanům *marku severní*, podřídív jí vévodům saským, kteří vedli se Slovy neustálé války za příčinou prý obrácení na víru křest., vlastně aby si je podmanili. Císař Lothar III. dal marku tuto *Albrechtu Askánskému (Medvědu)*, kterýž nejvíce přičinil k vyhubení Slovanů severních. Zmocnil se okolí *Dessavy, Srbiště a Köthenu*, jakož i *Braniboru* nazval se *markrabím braniborským*. Povolav pak v krajiny tyto krvavými válkami zpustošené, osadníky němec. ze Sas, Hollandu a Flander, jenž zde nová zakládali města (i *Brandenburk* nedaleko starého *Braniboru*), poněmčil je velmi rychle. Po vymření rodu askánského 1320 udělil císař *Ludvík Bavor* zemi tuto v léno stejnojmennému synu svému 1323, ač si byli stavové její za pána přáli *Jana luxemburského*. Za *Karla IV.* spojeno pak jest *Braniborsko s Čechami* 1373; a poněvadž se této doby nejblaženějších dob dočkalo — užívajíc uvnitř úplného míru a pořádku, čímž se průmysl a obchod a tedy i blahobyť nad míru povznesly — neměly býti Branibory vedle žádosti stavů nikdy od Čech odtrženy. Ale již *Karlův syn Sigmund* dal je *Friedrichu Hohenzollernskému, purkrabí norimberskému*, za 100.000 zl. uher. v zástavu. Později, když vypůjčil se od něho ještě 300.000 zl. pustil mu je *Sigmund* v tom dluhu i s kurfirstvím dědičně 1415 a konečně udělil mu je v léno 1417, nic nezmíniv se o právu k výplatě.

Prusko bylo prý již kupcům foenickým známo. V dobách po Kristu nalézáme bažinatou a lesnatou zemi tuto obývanou *litevskými Prusy*. *Sv. Vojtěch* je chtěl obrátiti na křestanství, jest však tu sám usmrce. Od 12. stol. počínají neustálé války mezi Poláky a dosud pohanskými Prusy. R. 1226 byl sem povolán *řád rytířů německých*, kteří nyní započali boj s Prusy (§. 76). I *Přemysl Otakar II.* válčil 1255 s Prusy a založiv *Králavec*, dal země vydobyté řádu. Křižáci válčili tak dlouho s Prusy, až půl obyvatelstva vyhubivše, druhou půli pokřtili a zároveň v porobu uvedli. Lepší část země při moři osa-

dili lidem německým, zakládající tu nové vsi i města. Na jihu mluvilo se polsky; starý pak jazyk litevský udržel se jen ve východním Prusku („pruská Litva“). Křížákům, s Poláky sousedujícím, bylo tytýž s těmito bojovati. Když pak spojena jest Polska s Litvou, poražení jsou Křížáci ve veliké bitvě u *Tanenberku* 1410. Ve válce nové museli Křížáci postoupiti Polsku *Prusy západní*, východní pak musel velmistr od Kazimíra II. v léno přijíti (druhý mír toruňský 1466 §. 76). R. 1525 přijal poslední velmistr řádu němec. *Albert, markrabě braniborský*, jakož byli již dříve země i rytíři jeho učinili, učení Lutherovo a vymohl si u Sigmunda I. (§. 108), že prohlášeny jsou *východní Prusy za knížectví světské*, dědičné v rodě Braniborském, ovšem v poručení králů polských. Po vyměnění pruské linie hohenzollernské spojeno jest

Prusko s Branibory 1618; z téže příčiny byl již dříve kurf. Jan Sigmund pojal za maželku dceru posledního vévody pruského *Albrechta Friedricha*. Ve válce 30leté kolsalo Prusko za slabého *Jirého Viléma* (1619—1640), netroufajíc si spojití se se stranou tou ani onou, pročež bylo také s obojí strany nemilosrdně pustošeno. *Friedrich Vilém* (1640—1688) „Veliký kurfürst,“ jenž se Švédy uzavřel příměří (1741), dostal v míru vestfalském *zadní Pomořany* a sekularis. biskup. *halberstadtské, mindenské a kamínské* a arcibiskupství *magdeburské* a r. 1666 vévodství *Kleve*. Kurfürst tento jest sice ve válce Švédska s Polskem (1656) od švédského krále Karla X. přinucen přijíti Prusy v léno, ale hnedle na to uznán jest zde od téhož krále *svrchovaným pánem*; načež odstoupiv od Švédův uznán jest r. 1657 od polského Jana Kazimíra za *neodvislá* i od Polsky. Za jeho vlády přistěhovalo se do zemí pruských mnoho cizinců ze Švýcar, Čech, Slezska, Hollandu a Francie, čímž povznesl se tu průmysl neobyčejně. On zřídil v zemi své vojsko stálé, stojí ve válkách s Ludvíkem XIV. v řadách jeho protivníků. Syn jeho

Friedrich III. (1688—1713) držel se téže politiky, začož mu udělil Leopold I., znaje ho co pána leskumilovného, důstojenství *královské* 1701. Naproti tomu mu Friedrich slíbil, že mu bude ve válce španělské stálým vojskem pomáhati. Friedrich, co král v Prusích I., založil *řád černého orla*, universitu v Halle, král. společnost věd v Berlíně, jakož i akademii výtvarných umění.

b) Sever a východ evropský až do války nordické (1648—1700).

121. Dánsko a Švédsko.

Dánsko. Friedrich III. (1648—1670) byl úplně závislým od rady říšské, která se sama k vlastnímu návrhu doplňovala, jakož i nejvyšší úřady státní obsazovala. Když si král švédský Karel

Gustav X. v Polsku vítězně počínal, vypovědělo mu i Dánsko ze závislosti a bázkivé starostlivosti válku, kteráž nešťastně jsouc se strany dánské vedena, skončila nejprvé mírem *Roeskildským* (1658) a pak *Kodaňským* (1660), v nichž postoupena jest Švédům jižní část Švédska, kteráž dosud Dánům patřovala. Neštěstí toto přičítalo se vším právem šlechtě a pročež provedli to duchovenstvo s měšťanstvem, že udělena jest *Friedrichem III. koruna dědičně* v rodě mužském i ženském (1660), pak že jest říšské radě dřívější moc vzata a králi moc absolutní přiřknuta. Po jeho synu *Kristianu V.* (1670—1699) nastoupil vnuk

Friedrich IV. (1699—1730), kterýž spletl se skrže záležitosti příbuzného domu holštýn-gotorpského ve válku nordickou, postaviv se ovšem na stranu Švédům nepřátelskou, naděje se, že dobude zpět něčeho ze zrát dřívějších.

Švédy. Karlem X. (1654—1660) dostoupila na trůn švédský rodina *Zweibrüecká*. Tento jsa nad míru podnikavý, počal válku s *Polskem*, jehož král Jan Kazimír osoboval si co Vásovec sám právo ku trůnu švédskému. Pomocí Velikého kurfürsta zvítězil Karel v 3denní bitvě u *Varšavy* 1656; na to obrátil se proti Dánům opětovaně je poráží; ale teprv po brzké jeho smrti uzavřen jest za nezletilosti syna jeho

Karla XI. (1650—1697) s oběma mocnostma mír; s Dány v Kodani, a s *Polskem* v *Olivě* 1660 (§. 108). Jsa ve spolku s *Ludvíkem XIV.* ztratil proti Prusům bitvu u *Febrbellina* 1675, kteráž ho připravila skorem o veškeru državu na souši, již ale po čtyrech letech po míru *St. Germainu en Laye* (1679) zpět obdržel. Upraviv finance státní a pořídív si silné vojsko na zemi i na moři, vládl neobmezeněji než kdokoli před ním. Při smrti jeho byl

Karel XII. (1697—1718) teprv 15letý. Nezletilost a nezkušenost Karlova zdála se okolním panovníkům: Dánům, Polanům a Rusům, nejvhodnější příležitostí k rozšíření moci na útraty švédské.

122. Polsko s Ruskem.

Polsko bylo po čas mezivládí (od odchodu Jana Kazimíra 1660 až do 1669) nejen uvnitř rozerváno, ale i ve válkách se Švédy, kozáky a Rusy nešťastno; ano ještě i za nově zvoleného krále *Michala Višňověckého* (1669—1673) vedlo se *Polsku* zle skrže *Turky*, kteří učinivše vpád de země, vynutili na *Polsce* roční poplatek. Teprv nástupce jeho

Jan III. Soběský (1674—1696) obnoviv s nimi válku porazil je, tak že mu musili skoro všechna dříve dobytá území polská navrátiti. Krom toho válčil proti nim i v Rakousku (osvobodil Vídeň 1683). Po něm zvolen jest na krále

August II. (1696—1733), kurfürst saský, kterýž nabyt v míru karlovičském 1699 vše ostatní zpět, což bylo kdysi za Višňovického proti Turkům v ztrátu přišlo. Nyní zdála se mu doba nejpriležitější dobytí na Švédsku opět Livonska.

Rusko. Po Alexeji Michaloviči následoval nejstarší jeho syn Feodor II. Alexejevič (1676—1682), kterýž ukončil válku s Turky mírem v *Bakčiseraji*, v němž zřekli se Turci západní Ukrajině. Po něm prohlášení jsou od střelců za cíře oba bratři jeho Ivan IV. a Petr I. Velký 1682—1725, a poněvadž byl tento ještě mlád, onen pak poloslepý a blbý, vládla místo nich starší sestra *Žofie*.

Zatím cvičil se Petr vedením zkušeného vojína *Leforta* z Genevy ve zřízení vojenském. A však *Žofie* byla by se ráda Petra zbavila, aby mohla sama vládu podržeti. Pozoruje to Petr, dal ji zavřít do kláštera, sám vlády se uchopiv (1689). Nejprvé zřídil si část vojska dle vzoru evropského, načež pomáhaje Rakousku, odňal Turkům *Azov* (1696), chtěje nabytí místa ku zřízení loďstva. Touže očitě seznati průmyslnost, umění a vůbec vzdělanost národů západních, cestoval po severním Německu a přišed do Hollandu, vstoupil v *Saardamě* do učení stavění lodí. Odtud šel do Anglie a do Vídně, a byl by i na jih cestoval, an tu uslyšel, kterak se proti němu střelci vzbouřili (1698). A však povstání bylo udušeno nežli se vrátil. Sestru *Žofii*, jež měla ve zpouře této účastenství, dal zavřít do tmavého vězení, z něhož více nevyšla. Střelce pak rozpustil, zařizuje vojsko vůbec na způsob evropský a dada je cvičiti cizími důjstojníky.

Chtěje mít ze svých Rusů pojednou národ civilisovaný, jenž by se v příčině této rovnal národům Evropy západní, zaváděl o překot novoty, jichž seznal na cestách svých a jež zdály se mu prospěšnými. Rusové měli odložit až do podrobná staré národní své zvyky a mravy, jako ku př. nošení dlouhých braď, národního kroje, což se jim arci nelíbilo, rozmnožujíc nespokojenost, která bez toho již panovala nad uváděním tolika cizinců do Ruska. Chtěje, aby se v národě jeho vzdělání množilo—zakládal školy, v nichž usazoval učitele, jím samým zkoušené, kteří měli učiti šlechtu počtům, měřictví a písmu; on rozkázal, aby se vydávaly noviny, jakož aby překládaly se do ruštiny knihy mathematické, dějepisné atd.

Největším však jeho snažením bylo, aby dostal přístup k moři *baltskému*, k vůli užšímu spojení s ostatní Evropou. Příležitost k tomu zdála se mu nejvhodnější za nezletilosti krále švéd. Karla XII.

123. Válka nordická (1700—1718).

Ale nejen *Petr*, také i *Poláci* a *Dánové* činili si plány na výboj zemí, které byly před tím proti Švédům ztratili. *Petr* bažil po *Ingermanlandu* a *Karelii*; *August II.* polský by byl zase rád připojil k říši své *Estony* s *Livony*; *Friedrich IV.* pak dánský *jižní krajiny švédské* a *Šlesvík*. Společníci vpadli: vojsko saské do *Livon*, Rusové do *Eston* a *Dánové* dobývali *Šlesvíka*. Vytrhnuv *Karel XII.* nejprve proti těmto, přistál na *Seelandu* a jav se hned na to obléhati *Kodaň*, postrašil *Dány* tak, že vešli v mír v *Travendále* 1700, v němž postoupivše dobytých krajín šlesvických, odřekli se *alliance* protišvédské. Nyní obrátil se *Karel XII.* proti *Rusům*, jež ještě téhož roku u *Narvy* úplně porazil, ač byli desetkrát silnější než on. Ale místo co by byl měl, používaje této strašlivé rány, již *Rusům* zasadil, dále je pronásledovati, táhl na *Polsku*. Vyhnav *Sasy* z *Livonska*, vtrhl do *Polsky* samé, kdež dal *Augusta II.* sesaditi a místo něho *Stanislava Leščínského* na krále zvoliti 1704. Nemaje však na tom dosti, pustil se za *Augustem* do *Sas*, kteréž zpustošiv, přinutil *Augusta II.*, že v míru *Altranstüdtském* 1706 vydal mu *Patkula*, *Livončana*, jehož měl *Karel* za původu spolku polsko-ruského, dále že se odřekl koruny polské a uznal *Stanislava* za krále.

Mezi tím vtrhl *Petr I.* opět k moři *baltskému*, kdež zmocniv se *Ingermanlandu*, *Estonska* a *Livonska*, založil zde u zálivu *čuchonského* *Petrohrad* 1703 a k posile jeho pevností *Kronstadt* a *Schlüsselburk*. Ale *Karel* netáhl proti němu do krajín těchto, nýbrž namířiv si na *Moskvu*, chtěl zde *Petra* sesaditi. Na cestě přišel mu vstříc hejtman kozácký *Mazepa*, kterýž, chtěje se pomocí *Karlovou* osvoboditi od panství ruského, namluvil mu, že se k němu přidají všickni kozáci. *Karel* obrátil se tedy k jihu, ale neschůdnými cestami, zimou, hladem a nemocemi sesláblo velice vojsko jeho, aniž by se byli k němu kozáci přidali, jak to *Mazepa* byl připovídal. Obléhaje *Pultavu* 1709, byl přinucen k boji, ježž proti přesile ruské prohrál, tak že jen s těží s nepatrnými zbytky vojska svého na půdu *tureckou* prchnouti mohl. Bydle v *Benderách*, snažil se *Karel* pohnouti *Turky* k válce s *Ruskem*, což se mu

konečně poštěstilo. Vtrhnuvše Turci do Multan, obstoupili na *Prutu* (1711). Petra sem přišedšího tak, že mu nebylo lze vyváznouti. Ale Kateřina, manželka Petrova, podplatila velkého vezíra, kterýž povolil Rusku mír, v němž se toto vzdalo jen Azova. Marně namáhal se Karel, aby Turecko proti Petru novou počalo válku, až konečně byl od sultána vyzván opustiti zemi jeho, a když se toho Karel zpěchoval, byl od Turků zajat. Po té přišla zpráva, kterak se již dříve zmocnil *cár Karelie a Čuchonska*; staří pak nepřátelé švédští Dánsko a Sasko, kterak zmocnili se, *ono Šlesvíka s Bremami*, kdežto *August II.* Stanislava opět z Polska vypudil a aby byla míra neštěstí naplněna, přistoupili ku spolku tomuto také kurfürst *hannoverský* a král *pruský*. Nyní pospíchal Karel dnem nocí skrze Uhry a Německo na sever. Vida, že by tolika nepřátelům neodolal, smířil se s Petrem a vtrhl hned do Norska, aby je Dánům odejmul; zde však, obléhaje *Friedrichshall* zákeřnický jest zastřelen 1718.

Následnice, jeho sestra Oldřiška Eleonora, uzavřela s jednotlivými mocnostmi mír (1719): *Hannover* dostal Bremy a Verden; *Prusko* přední Pomořany s ostrovy Usedomem a Voliní; *Dánsko* podrželo Šlesvík a *Rusko*, kteréž bylo mezi tím pobřeží švédské pustošilo, obdrželo mírem v *Nystädtu* 1721 Livonsko, Estonsko, Ingermanland a části Karelie. — August II. uznán jest králem polským; vypuzený Stanislav Leščinský podržev pouhý titul královský, odebral se do Francie.

124. Petr I. Veliký (dokončení).

Cár Petr neopomenul ani v čas války prováděti reformy své, najmě pak starati se o povznešení průmyslu a obchodu, čímž zvýšily se příjmy státní v té míře, že nezůstalo po Petrovi přes všechny jeho dlouholeté a namáhavé války žádného dluhu státního. — Petr zrušil již dříve důstojnost *patriarchy* 1700, zřídív místo ní *duchovní synod*, kterýž máje nejvyšší správu ve věcech církevních, stál pod dozorem náměstka cářova. Pro nejvyšší záležitosti světské zřídil na místě rady bojarské *senat*, kterýž měl bdíti nad plněním zákonů a rokovati o změnách ústavů říšských, jakož vůbec o nejdůležitějších záležitostech říšských. Tento senat nazval Petra po ukončení války světské: *Velikým a Otcem vlasti*. Petr přeložil *sídlo* své z Moskvy do *Petrohradu*, kdež byly i nejvyšší úřady říšské.

K povznesení průmyslu a obchodu rozdělil kupce na třídy (gildy) a ustanovil v celé říši stejnou míru a váhu. Dále zakládal velmi pilně dílny na plátna, sukna, sklo, koberce, látky hedvábné a zbraně. Mimo četné školy založil i akademii nauk. — Dále zřídil nově i vojsko, rozdělil je na gardu, armádu a posádku; krom toho vystavěl silné loďstvo válečné. Vydatným prostředkem k zařizování tohoto všeho byly mu bohaté doly sibiřské, jež jsou za něho nalezeny.

Ale s novotami Petrovými nebyli mnozí Starorusové spokojeni, v jichž čelo postavil se nejstarší cárevič *Alexej*, poněvadž mu otec vyhrožoval vyloučením od trůnu, bude-li i na dále odporovati reformám jeho. Alexej nemoha prorazit, přchl ze země, jest však přiveden zpět, odsouzen na smrt, načež zemřel ve vězení (násilně či strachem?). Přijav Petr titul „*cáře všech Rusův*“, ježž mu senat i synod udělil, učinil zákon, vedle něhož má každý cář právo jmenovati si nástupce svého.

c) Další změny v soustátí evropském od konce války španělské a nordické.

125. Karel VI. (1711—1740).

Karel VI. rozmnožil mírem raštatským državu rakouskou krásnými zeměmi (§. 119.), třeba že jich nebylo tolik, mnoholi by bylo vlastně patřilo, a však nemilá byla při tom okolnost ta, že nebyly seřaděny (arrondovány). Již za nedlouho po uzavření míru tohoto nastala Rakousku nová

válka s Turky (1714—1718), kteří byvše od Řeků voláni proti Benátčanům, jenž je po míru karlovičském utiskovali, vpadli do Moree, chtějíce se jí opět zmocniti; když pak nic nechtěli dbáti diplomatického zakročení, jež byl Karel v příčině této ku prospěchu Benátčanů učinil, vyslán jest do boje Eugen Savojský. Ten poraziv Turky nejprve u *Petrovaradina* (1716) a zmocniv se Temešváru, zahnal od Bělehradu vojsko turecké 200.000 mužů silné, a po té zmocnil se i tohoto města samého. Hned na to vtrhl do *Srbska* a *Valašska*. K snažné prosbě turecké uzavřen jest mír v *Požárevci* (1718), vedle něhož obdrželo Rakousko: *Banát, Srbsko, část Bosny a Valašsko až k Oltě*.

Quadrupelalliance (Čtverspolek). Alberoni, ministr Filipa V., kr. španělského, by byl rád španěl. princům opatřil bývalá území španělská v Itálii; z té příčiny dal za času války rakous.-turecké obsaditi Sardinii a Sicilii. Ale proti tomu uzavřely spolek: Anglie,

Francie, Holland a císař (1718). Španělsko muselo povolití, a Savojsko, které s ním bylo spolčeno, muselo postoupiti Rakousku Sicílii a spokojiti se se Sardiníí, po níž přijalo jméno „království Sardínského.“

Pragmatická sankce. Nemaje Karel potomkův mužských, chtěl, aby země rakous. přešly nedílně na dceru jeho Marii Theresii. K tomu účelí vydal 1713 zákon, „*pragmatickou sankcí*“ zvaný, jímž ustanoveno jest: 1) všechny země rakous. činí jediný, *nedílný* celek; 2) v případě vymření kolena mužského, následují ve vládě *dcery Karlovy* a kdyby těch nebylo, *dcery Josefa I.* a konečně Leopolda I., vesměs *dle prvorozenstva.* Zákon tento přijat jest od sněmu českého a uherského, načež staral se Karel, aby mu zjednal uznání i u mocností evropských. Ale toto stálo těžkých obětí a předce to málo zpomohlo! Nejlepší pragmatickou sankcí bylo by bývalo silné vojsko. jakž bystrozraký Eugen Savojský radil.

Obětí Karlovy učiněné mocnostem evropským v příčině uznání *pragm. sankce.* Nejprvé zrušil Karel (1713) k vůli Angličanům kupecký spolek v *Ostende*, ježto byl pro obchod s východní a západní Indií sám nedávno zřídil. Hnedle na to zapletl se k vůli kurfiřtu Saskému, jenž sankce *pragm. uznání* nechtěl, do války o *posloupnost polskou* (1733). Po smrti polského krále Augusta II. (1733) podporoval Karel kandidaturu syna jeho *Augusta III.*, jehož si chtěl zavděčiti, kdežto Francie podporovala nápadníka Stanislava Leščinského, jenž byl tchánem krále franc. Ludvíka XV. Skrze to vzňala se válka mezi Karlem VI. na straně jedné, a Francií, s níž spojily se Španie a Sardinie, na straně druhé. A však Karel nemoha dostačiti zároveň na bojišti dvojím, v Němcích a v Itálii, učinil *mír ve Vídni* 1738, jímž postoupil princí španělskému Donu Karlovi *Neapole* a *Sicílii*, za něž vzal Parmu a Piacenzu; jeho zeť František Štěpán, manžel Marie Theresie, postoupil *lotrinské vévodství své Stanislavu Leščinskému*, po jehož smrti mělo připadnouti k Francii; za náhradu měl dostati *Frant. Štěpán* po vymření rodu *medicejského Toskanu*; *Sardinie* konečně obdržela některé krajiny *lombardské.* Za toto vše uznala Francie *pragm. sankcí*, k níž konečně i ostatní mocnosti přistoupily.

Válka turecká (1737—1739). Ještě jednou bylo Karlovi vésti válku s Turky. Tentokráte byl již Eugen Savojský mrtev († 1736). Vojska císařská, pomáhající Rusům, jsou nově a nově porážena, tak že uzavřen jest *mír v Bělehradě*, v němž postoupeny

jsou Turkům země podunajské: Srbsko, Valašsko a Bosna. Rok na to zemřel Karel VI.

126. Prusko (1713—1740).

Po smrti *Friedricha I.*, prvního krále v Prusích, nastoupil syn jeho

Friedrich Vilém I. (1713—1740), kterýž, chtěje zapraviti dluhy otce svého, jež tento skrze veliké vydaje nového dvora královského byl učinil, šetřil v mife neobyčejné, a tož přede vším na dvoře svém. Zřídil novou soustavu finanční, zjednal si mnohem větší příjmy státní, aniž by byl stavu městskému neb selskému daněmi přitížil, spíše hledě, jakby průmysl a rolnictví povznesl. Staraje se o pořádek ve správě zemské, dbal velice práva a spravedlnosti.

Friedrich Vilém I. měl dvě zvláštnosti: 1) neobyčejnou oblibu ve vojínech nad obyčej velikých, z nichž tvořil si tělesnou stráž, a jež sbíral, kde mohl, nešetře v příčině této nákladu nijakého a 2) večer scházel se se svými generály při dýmce a sklenici piva (tabákové kollegium).

Účastenstvím ve válce nordické získal Friedrich Vilém I. část Pomoranska.

Jsa přítelem bezvýminečné poslušnosti a kázně vojenské, a nemiluje ni- kterak věd a umění: velice se hněvával na syna svého *Friedricha* (II.), jenž si zase právě v tomto liboval. Neznaje míry ve zlosti své, nakládal král se synem skorem až nelidsky, tak že si konečně mladý Friedrich přede vzal přehnouti. V tomto úmyslu pomáhal mu poručík Katte. Ale plán jejich jest předčasně vyzrazen a Katte musel za to životem pykati; Friedrich pak dán jest z trestu na Kystřin, kdež musel pod dohlídkou pracovati u vedení správy vojenské a komory královské; až mu teprv po některém čase dovoleno jest žiti zase literárním libůstkám svým.

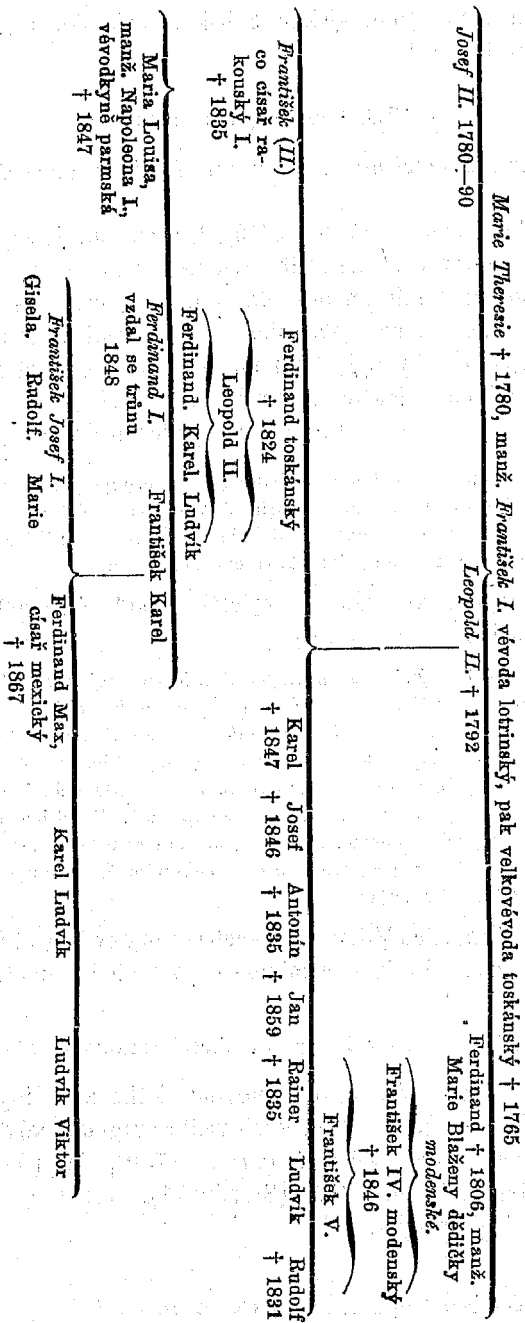
Umíraje Friedrich Vilém I. zanechal synu svému *Friedrichu* II. silné a dobře zřízené vojsko a mimo to ještě plné pokladnice peněz.

127. Marie Theresie ve válkách o dědičství rakouské (1740—1763).

Po smrti Karla VI., posledního mužského z rodiny habsburské, nastoupila v zemích rakouských vedle pragmatické sankce nejstarší jeho dcera *Marie Theresie* (1740—1780), jež provdána jest za vévodu lotrinského *Františka* (Štěpána)*), kterýž byl doby této velkovévodou toskánským.

*) Rodokmen habsbursko-lotrinský viz na str. příští.

Rodokmen habsbursko-lotrinský.

Avšak sotva Karel VI. oči zavřel, již vystoupil *kurfürst bavorský Karel Albert* a *kurfürst saský August III.*, tvrdíce míti k zemím rakouským právo bližší než Marie Theresie. Odpor Karla Alberta bylo lze očekávati, poněvadž on jediný pragmatické sankce nikdy neuznával. Mnohem však podivnější bylo nepřátelství krále pruského *Friedricha II.*, kterýž, když mu Marie Theresie po dobrém nechtěla odstoupiti části Slezska, náhle vpadnuv do země této — první válka slezská 1740—42 — (1740) a dobyt *Vratislavi*, porazil Rakušany u *Molovic* 1741; po čemž, vtrhnuv do Moravy a do Čech, zvítězil nově u *Chotusic*. Toutéž dobou vystrojila se na Marii Theresii veliká koalice mocností evropských (Pruska, Saska, Francie, Španie a Sardinie), již účastnili se z Německa mimo řečené již tři kurfürsty ještě i vůlitel falcký a kolínský.

Současně s válkou pruskou vpadlo spojené vojsko bavorsko-francouzské do Rakous horních, odkudž vtrhnuvši do Čech, zmocnilo se *Prahy*, kdež se dal Karel Albert za krále českého korunovati. Po té zvolen jest ve Frankfurtě na císaře německého *Karel VII.* (1742—45.).

Marie Theresie chtěla se nejmocnějšího nepřítelce svého zbaviti, vešla s *Friedrichem II.* ve *Vratislavi* v mír 1742, jímž postoupila mu celé *dolní Slezsko* a hrabství *Kladské*. Již před tím roznítila Marie Theresie magnáty uherské na sněmě *prešpurském* 1741 v té míře, že vypraveno jest odtud silné vojsko, které nejen že vyhnalo vojska nepřátelská z Čech a Rakous, nýbrž Rakušané zmocnili se na to Bavor samých s hlavním městem Mnichovem. Touže dobou vítězili Angličané, spojenci Marie Theresie, nad Francouzi, tak že stála záležitost této královny velmi prospěšně (1743). Avšak *Friedrich II.* boje se vítězných pokroků těchto obnovil spolek s Francouzi a s *Karlem VII.* Vpadnuv náhle do Čech — druhá válka slezská (1744—1745) — dobyl až i samé *Prahy*, odkudž ale před nově vyslaným vojskem v brzce ustoupiti musel. Mezi tím zemřel Karel VII., s jehož synem *Maximilianem Josefem* učinila Marie Theresie mír ve *Füssen* 1745, vedle něhož navrátila mu Bavorsko, naproti čemuž se on zřekl práv ku koruně české. Po té zvolen jest za císaře německého *František I.* (1745—1765), manžel Marie Theresie. Mimo to spolčil se s Rakouskem také kurf. saský, načež vojsko rakouské vtrhlo do Slez, bylo však poraženo u *Hohenfriedberka* a *Zárova* (Sorr), kdežto Sasové podlehli u *Kesselsdorfu*. Na to uzavřen jest s *Friedrichem II.* mír v *Drážďanech* 1745, v němž jest mír vratislavský potvrzen. Současně s válkou

touto zuřil také boj v rakouském *Nizozemí* a v *Italii*, jež vedli Francouzi, Španie a Sardinie, jemuž učiněn jest konec teprv mírem v *Cáchách* 1748. Zde postoupilo Rakousko španěl. princí Filipovi *Parmu*, *Piacenzu* a *Quastalu*; Sardinie pak obdržela některá území milánská. Ale Nizozemí, jež bylo Francouzi obsazeno, jest Rakousku vráceno.

Třetí válka slezská (sedmiletá) (1756—1763). Marie Theresie snášela velmi nemile ztrátu tak krásné země, jako je Slezsko, a pročež snažila se uzavřítí prospěšné spolky, jimiž by se državy této opět zmocniti mohla. Obratný ministr její *Václav Kounic* docílil spolek s Francií. Krom toho spojila se s Marií Theresií cířevna ruská *Alžběta* a *Sasko*. Naproti tomu odstoupila od Rakouska Anglie, kteráž žijíc skrze hranice Akadie, odstoupené jí mírem utrešským, s Francií v nepřátelství, přidala se k Prusku. Friedrich boje se o Slezsko, vpadl nejprve do Sas 1756, kdež vojsko saské porazil u *Perna*, a brzy na to potkalo u *Lovosic* totéž neštěstí i vojsko rakouské, kteréž šlo Sasům ku pomoci. Mezi tím bojovali Angličané s Francouzi, kdežto musel Friedrich část vojska svého vyslati proti Rusům; sám pak s hlavním vojem vpadl do Čech. Poraziv u *Prahy* vojsko rakous. pod Karlem Lotrinským, oblehal toto město samo; ale nedobýv ho tentokráte, poražen jest od *Dauna* u vsi *Choceміc* nedaleko *Kolína* 1757 (založení řádu Marie Theresie), načež musel se spěšně z Čech vykliditi. Ale náhradou za to porazil Friedrich Francouze u *Rossbachu* a Rakušany u *Lysé* (*Leuthen*); po této porážce museli cířařští ze Slez, Friedrich pak vpadnuv do Moravy, obléhal *Olomíc* (1758); general Laudon ho však přinutil k tažení zpátečnému. Nyní obrátil se Friedrich na *Rusy*, kteří již byli *Královce* dobyli, než Friedrich porazil je u *Zorndorfu*, a obrátiv se hned zase do Slez proti cířařským, jest tu od Dauna poražen u *Hochkirchu*; a rok na to (1759) od spojených Rusů s Rakušany u *Kunnersdorfu*. Mezi tím byly i jiné odděly vojska pruského nešťastny, jsouce buď poraženy, buď v zajetí upadávající. Ovšem že zvítězil král nad Laudonem u *Lehnice* a nad Daunem u *Torgavy* (1760), avšak s velikou ztrátou vlastní, jižto mu bylo z vyssáté země své těžko, ne-li nemožno — dosaditi, kdežto tak četní nepřátelé jeho vždy nové a nové síly vyvínovali. I vpadli nyní cířařští do Sas, Branibor a Slezska, kdež vzal Laudon útokem *Svidnici* (1761), co zatím vtrhli Rusi, Švédí a Francouzi do Prus se stran jiných. Nesnáze Friedrichovy dosáhly nejvyššího vrchole, ana v tom zemřela na počátku roku 1762 cířevna

Alžběta, jejíž nástupce *Petr III.* jsa zvláštním ctitelem Friedrichovým, vojska ruská nejprvé odvolal a pak se s Friedrichem dokonce spojil. Na to s ním uzavřeli mír také Švédové. Arci že byla tato alliance ruskopruská ještě kratší než panování Petrovo, který jest manželkou svou Kateřinou II. již po 6 měsících odstraněn, ale Rusové nepomáhali již více Marii Theresii. Když pak uzavřeli Francouzi ve *Fontainebleau* mír s Angličany (1763), osamotněla Marie Theresie úplně; vzdavši se naděje, že by mohla Slezska opět dobytí, uzavřela s Friedrichem mír v *Hubertsburku* 1763, jímž pojištěno jest Friedrichovi držení Slezska.

128. Poslední leta Marie Theresie (1763—1780).

Josef II. (1780—1790).

Již za válek slezských zaváděla Marie Theresie rozličné opravy u vnitř dědičných zemí svých, a však po míru hubertsburském dělo se to v míře ještě rozsáhlejší; bylť jí v příčině této od nynějška raden syn její *Josef II.*, kterýž zvolen jest po smrti otce svého Františka I. na císařství německé (1765).

Opravy tyto směřovaly přede vším k vydatnějšímu šíření osvěty skrze veřejné vyučování. Nejprvé zlapšeno jest učení na *universitách* a ve *školách středních*. Vyučování veřejné, které posud spočívalo skoro výhradně v rukou řádu jesuitského, jest mu odňato, řád sám 1773 zrušen a statků jeho největším dílem použito k nadání veřejných škol. Nižší školy obecné roztrfíděny jsou: 1) na *normalní*. Taková byla v Praze, sloužíc za vzor školám jiným. 2) Školy *hlavní* ve větších městech, při nejmenším aspoň v každém kraji jedna. 3) *Triviatní* v malých městech a vesnicích, kdež byl kostel farní neb filiální. — Jiné zákony dány jsou k zlepšení řádů soudních a správy veřejné; dále k povznesení průmyslu a obchodu. *Patentem robotním*, daným 1775 pro Čechy a Moravu, zmírněna jsou břemena poddanství; lid selský zbaven osobního nevoľnictví. Krom toho zakládány jsou pilně silnice, vsi a města.

Ale i v příčině politiky zevní jsou pozdější leta panování Marie Theresie důležitá. Při prvním dělení o Polsku (1772), kteréž předsevzato jest proti vůli císařovny této, obdrželo Rakousko mimo 13 spišských měst k Uhrám náležejících, království Haličské a Vladimírské (tehďáž asi 1300 □ mil s 1½ mill. obyv.). Mimo to otvírala se vyhlídka na

dědictví bavorské (1778—1779). Císař Josef by byl rád země rakous. zaokrouhlil, zvláště přál si vyplniti ten úhel mezi Čechami a Tirolskem. K tomu nahazovala se mu nejlepší příležitost, když vyhynula úmrtím Maxmiliána Josefa dosavadní dynastie bavorská, po níž dědil Karel Theodor, ze starší linie falcké. Cís. Josef II.

dovoláváje se některých krajín dolnobavorských, jakožto uprázdněných lén říšských, a pak hornofalckých, jakožto lén koruny české, vešel s Karlem Theodorem ve smlouvu o rozdělení Bavor. A však Friedrich II., jenž závistivě hleděl překaziti každému rozšíření Rakouska, ponukl falckrabího zweibrückého, jakožto budoucího dědice Karla Theodora, aby se proti tomuto dělení ohradil. Z toho by bylo málem opět přišlo k válce mezi Rakouskem a Pruskem. Friedrich vtrhl již se dvěma vojsky do Čech (1778), proti němuž vypravil se i také Josef II.; ale Marie Theresie sprostředkovala rok před smrtí svou mezi nimi mír 1779 v *Těšíně*, vedle něhož spokojilo se Rakousko „*Innvierthem*," jenž připojen jest k Rakousku hornímu.

Samovláda Josefa II. (1780—1790). Cís. Josef II. byl podle tehdejšího ducha času toho domněn, jako by byla vláda absolutní ta nejmocnější a nejlepší.

Z té příčiny chtěl také vše řídit sám skrze úředníky jím ustanovené a na něm závislé. K tomu účelu ustanovoval v městech král. úředníky, kteří sami měli městům jmenovati jich purkmistry a rady a poněvadž je vláda absolutní mnohem snažší, když se ve všem řídí duchem jednotným, tudíž nechtěl Josef II. trpěti žádných zvláštností jednotlivých zemí, chtěl je míti v celé říši rakouské *stejně zákony a správu*, ano i jediný národ touže řečí mluvící. K vůli oněm dvěma příčinám nesvolával v žádné země sněmů, vybíraje berně z vlastní moci své; ba on se nedal ani korunovati na českého a uherského krále. *Dvorská kancelář česká* ve Vídni byla již od M. Theresie zrušena (1749), čímž přestala správní i soudní samostatnost koruny české; místo ní zřízena tak zvaná „*dvorská kancelář českorakouská*“; v Čechách pak a na Moravě zřízeny jsou *zemské soudy* nad statky deskovými a *gubernia*. Chtěl je míti v celé říši národ jediný, stejnou řečí mluvící, zaváděl Josef všude *němčinu*, učiniv ji jazykem vyučovacím na školách středních; proto právě i na hlavních mělo se k ní pilně přihlížeti. Němčina byla na dále řečí *úřední*, v níž dopisovaly si nejen jednotlivé úřady, ale v níž vydávány jsou i stranám výnosy úřední.

Vedle toho vydal jinak osvícený panovník tento celou řadu zákonů svobodomyšlných a země prospěšných. On dokončil zrušení *nevolnictví* lidu selského (1781), ustanoviv krajským úřadům, aby chránily *poddaných proti vrchnostem*. Dále vydal *patent toleranční*, kterýž uděluje protestantům vyznání augsburského a helvetského, jakož i řeckého východního ve všech rakouských zemích úplnou svobodu (1781). Po té opravil *soustavu berní*, rozděliv placení daně mnohem spravedlivěji než dosud bývalo („*daň pozemková*“). Josef II. zrušil mnoho *klášterů* odevdav jmění jejich *fondu náboženskému*, z něhož placení jsou kněží svátostí, jichž počet rozšířil; ano on zařídil v Budějovicích nové biskupství. Chtěl je míti také i kněží vzdělané, zřídil pro ně *generální semináře*. Řádům klášterním, kterých ponechal, zakázal přijímati rozkazů od generálů jejich ze Říma; mimo to zavedl *placetum regium*, vedle něhož nesměla býti žádná *bulle papežská* v zemi hlášána, pokud nenabyla stvrzení vládního. Svěcení mno-

hých dosud zasvěcených svátků jest jím zrušeno, jakož i nařízeno, aby se posvěcení chrámu všude téhož dne slavilo. Ba Josef II. chtěl dokonce církev zpod moci papežské vyjmouti a pod moc vládní postaviti. Papež Pius VI. chtěje vymoci na Josefa zastavení některých novot a snad ještě další předejiti, přišel sám do Vídně, ale císař od svého neustoupil.

Nezdarem plánu v příčině nabytí Bavorska nenechal se Josef odstrašiti, nýbrž smluvil se již 1784 s kurf. Karlem Theodorem, kterýž mu chtěl postoupiti Bavor za Nizozemí rakous. s důstojností královskou. Ale úmyslu tomuto překazil opět Friedrich II., učiniv proti tomu tak zvaný „spolek knížecí,“ kterýž skládaje se takorůzka ze všech kníž. německých, přiměl Josefa upustiti od myšlenky této.

Novoty Josefovy jak politické tak i náboženské měly v zemích rakouských četných nepřátel, poněvadž rušily na mnoze dosavadní zvyky národní ba i právní cit nejen jednotlivců, neb společenstev, ale i celých národů. Nejhuře to bylo v Belgii, kdež obyvatelstvo rozhněváno byvši také i navrhovanou výměnou za Bavorsko, proti Josefu povstalo, prohlásivši se konečně za samostatné (1789). Velmi povážlivé kvašení bylo také v Uhrách, kteréž bylo tím nebezpečnější, poněvadž Josef, pomáhaje císařce Kateřině II., byl právě ve válce s Turky, v níž se mu sprvu dost bídě vedlo, až teprv r. 1789 dobyl Laudon Bělehradu. Poněvadž byla již tou dobou Belgie odpadla a poněvadž i v Uhrách povstání hrozilo, ustanovil Josef těmto říšským sněm, odvolal zároveň veškeré novoty vyjma náboženské a stavu selského se týkající. Ale nedočkav se již sněmu řečeného, zemřel Josef II. 1790.

Nástupcem jeho byl bratr Leopold II. (1790—1792), dosavadní velkovévoda toskánský, kterýž přede vším držel sněm v *Prešpurce*, kdež vráceno jest Uhrám zřízení stavovské; podobně učinil Čechům, dada se v obou zemích korunovati. Tolikéž i Nizozemcům navrátil stará jich práva, ale když pak tito přec jen na dále v odboji zůstávali, uvedl je v poslušnost silným vojskem (1790). I s Turky uzavřel mír v *Svištově* 1791. Po brzké smrti jeho následoval nejstarší jeho syn František II. (1792—1835, co císař německý —1806).

129. Prusko za Friedricha II. (1740—1786).

První čas panování svého ztrávil Friedrich takorůzka v ležení válečném, z něhož arci dobyl mladému království místa v řadě *velmocí evropských* a tož hlavně dobytím Slezska; teprv po míru

hubertsburském věnoval větší pozornost také vnitřním záležitostem říše své. Válkou sedmiletou byly země jeho kříž na kříž zpustošeny, ano na mnoze až liduprázdný; hleděl tedy Friedrich podporováním orby a průmyslu krvácející ještě rány zacelit, jsa při tom i sám nad míru šetrný. K vůli zvelebení obchodu stavěl silnice a průplavy; ovšem činil to též proto, aby mohlo obyvatelstvo do státní pokladnice větší daně odváděti. V té příčině zavedl mnohé nové daně a zřídil monopoly mnohých věcí, tak že to se strany této obchodu až zase škodilo. Největším snažením Friedrichovým bylo vždy: míti silné a dobře vycvičené vojsko, jakož i plně pokladny státní, aby se pojistil na té výši, k níž se vyšinul.

Neposledním zaměstknáním Friedrichovým byla *literatura francouzská*, již se se zvláštní oblibou obíral. V samé král. akademii nauk bylo mnoho Francouzů, kteří se v Prusku usadili; Voltaire sám žil některý čas na dvoře Friedrichově. Bylť vůbec král tento chováním svým více Francouz než Němec, nic neváže si jazyka oteu svých. Avšak nejen učenci francouzští, také i mnohá jiná chasa stavů vyšších a nižších přicházela tentokráte z Francie do Prus a s ní úpadek starých dobrých mravů.

Při prvním dělení Polsky 1772 obdržel Friedrich *Západní Prusy* (bez Toruně a Gdánsku), jakož i oblast Noteče (650 □ mil); načež změnil dosavadní titul svůj nazývaje se od nynějška *králem pruským* (*von Preussen*). Zdědiv ještě východní Friesy rozmnožil takto říši svou o 1325 □ mil a 6 mill. obyvatelů.

130. Itálie (—1780).

1) Severní.

a) *Král. Sardinské* povstalo ze Savojska, když muselo r. 1718 Rakousku postoupiti Sicilii za Sardinii, s níž dostalo titul královský (§. 125); mírem vídeňským 1738 a opětím mírem cášským 1748 rozšířena jest država tato některými krajinami lombardskými.

b) *Janov* klesal vždy hloub maje se brániti mooným třem sousedům: Savojsku, Francii a Rakousku. R. 1768 postoupil Francouzsku poslední svou osadu *Korsiku*.

c) *Milán* se dostal mírem raštatským (1714) Rakousku, při němž po celý tento čas setrval.

d) *Modena*. Od r. 1260 panoval zde rod *d'Este* s titulem napřed markrabským a později vévodským; náležela k tomu i *Ferrara* (co léno papežské), *Massa* a *Karrara*. Poslední mužský potomek rodiny této Herkules III. † 1803; dcera jeho Blažena provdala se za syna císa. Františka I. *Ferdinanda* (bratra Leopolda II.), kterýmž způsobem zřízena jest habsbursko-lotrinská terciogenitura.

e) *Benátky* sotra že živořily; r. 1645 vzali jim Turci Kretu; mírem karlovickým 1699 získali sice Benátčané co spojenci Leopolda I. Moreu, již ale zase r. 1718 ztratili, tak že jim zůstala jen *Dalmacie* a ostrov *Korfu*.

2) Střední.

Florence byla ještě za Mediceů povýřena na *velkovévodství* (1569); když pak rod tento vymřel 1737, stal se velkovévodou *František Štěpán Lotrinský*, manžel Marie Theresie, pod tou však výminkou, aby *Florence* nikdy k Rakousku připojena nebyla. Takto povstala zde habsbursko-lotrinská sekundogenitura.]

131. Francie (1715—1774).

Po Ludvíku XIV. († 1715) následoval jeho pravnuk

Ludvík XV. (1715—1774), neboť syn i vnuk jeho byli co daufinové (korunní princové)*) ještě před ním zemřeli. Ludvík XIV. panoval ovšem stkvěle a byl také příčinou, že rodina jeho veliké moci dosáhla, ale za to zanechal zemi 3000 mill. livrů dluhů (1200 mill. zl.) a příjmy státní na 2 leta zastavené. Poněvadž byl Ludvík XV. teprv 5 let stár, vládl v jeho jmění *Filip, vévoda Orleánský*, člověk prázdný vši mravnosti, dávající prostopášným životem svým zlý příklad národu franc kému. Dvůr francouzský stal se rejdištěm veškeré nemravnosti. I bylo potřebí nesmírných peněz nejen k placení úroků z dluhů starých, ale i k vydržování dvora nad obyčej nákladně vedeného. Tu pomohl Skot *Law* zřídív *královský bank*, jenž vydal papírů za 6000 mill. livrů, kterýchž když za nedlouho stříbrem vypláceti nemohl, neboť bylo ve Francii těchto akcií 80kráté více než všech peněz ražených, učiněn bankerot (státní), v němž přišlo mnoho, mnoho lidí o jmění své.

Po smrti vévody Orleánského (1723) ujmul vládu Ludvík XV. sám, ale přenechal jí již záhy svědomitému a šetrnému kardinálu *Fleuryovi*, kterýž by byl velmi rád Francii zachoval mír, a však předce musely býti za něho vedeny války dvě: o poslušnost polskou a rakouskou. V první nabyla Francie Lotrinska, z druhé však nevytěžila ničeho.

Zatím oddal se Ludvík XV. tak nevázanému životu, že se od něho každý řádný člověk s ošklivostí odvrací. Od r. 1745—1764 ovládala jím bezvýminečně markýzka *Pompadoura*, kteráž zadávajíc všechna vyšší místa při správě politické i vojenské, zapletla mimo

*) *Dausin* druhdy titul korunních princů francouzských po krajině zvané *Dauphiné* (depart. Isère a Hautes Alpes), jež měla ve znaku *delfina*. R. 1349 postoupena jest Humbertem Viennoiským králi franc. Karlu V. s výminkou, aby pokaždé nejstarší syn královský tohoto titule užíval.

to Francii, přiměvši krále ku spolku s Rakouskem, do sedmileté války s Anglií (1756—1763), v níž jest loďstvo francouz. skoro úplně zničeno; a nejen že jsou nesmírná vydání učiněna, musela Francie mimo to ještě v míru *pařížském* (1763) postoupiti Anglii *Kanadu* a Španii *Louisianu* a ponechati Anglii svobodnou ruku při dobývání Indie východní. Po smrti Pompadoury oblébil si král sprostou ženštinu, jež se hnedle na to stala hraběnkou Dubarry. Ta vládla Ludvíkem právě tak jako její předchůdkyně, jenže u větší ještě míře rozhazovala, utrativši v 5 letech 180 mill. franků. Bylť zajisté král i s dvorem svým jak následkem nesmyslných vydání, tak i za příčinou té největší nemravnosti národem opovrhován a proklínán, neboť poddaní nemohli vydržeti daní tak nesmírných. S králem tak nehodným zhnusila se Francouzům také i sama důstojnost královská, k čemuž nemálo přispívali spisy svými jak *filosofové* doby tehdejší, tak i *encyklopedisté*. Onino psali sprvu jenom proti vládě duchovní, zanedlouho však i proti vlastnímu náboženství křesťanskému, píšíce také nevázně o samém stávajícím zřízení státním. *Voltaire* 1788 jmenovitě vyznamenával se ostrým vtípem proti církvím, kdežto *Montesquieu* (1755) haněl zřízení říše francké, vychvaluje republiku římskou a ústavnost anglickou; *Rousseau* († 1788) konečně schvaloval jakýsi prvotní stav lidí s kommunismem. — V čele encyklopedistů stáli *Diderot* a *d'Alembert*, kteří snažili se vykládati veškeré vědomosti lidské v duchu této filosofie. Všecky spisy mužů těchto byly psány slohem příjemným a řečí uhlazenou, tak že nalezaly obliby najmě ve vysokých kruzích dvorských a šlechtických, ač právě těm podrývaly půdu pod nohama. Ze společenských těchto tříd dostali se spisové podobní i mezi vrstvy nižší, v nichž přiváděny jsou myslí lidské k touhám po idealech a tudíž při nejmenším po vymanění se ze stavu tak nesnesitelného, jaký právě ve Francii panoval. Šíření zásad těchto opírali se nejvíce *jesuité*, na něž také dorážeti se nepřestalo až zrušen jest ve Francii řád jejich 1773.

Nedlouho před smrtí Ludvíkovou nabyla Francie *Korsíky*, od Janovanů, kteříž jí ji odstoupili (1768). Konečně zemřel Ludvík XV. 1774 nemocí právě tak hnusnou, jak ohavný život vedl.

132. Velká Británie a Irsko (1714—1780).

Královna Anna, nezanechavši sama žádných dětí, byla by ráda opatřila trůn angl. nevlastnímu bratru svému pretendentu Jakubu (III.), a však národ nechtěl o katolíku slyšeti; povolán

jest tedy kurfürst hannoverský Jiří I. (1714—1727), protestant, pocházející se strany ženské od Jakuba I. Stuarta. Jím počíná řada dosavadních panovníků anglických z rodu hannoverského.

Jakub (III.) vpadl sice do Skotska, kdež dal se za krále prohlásiti, jest však přinucen opět do Francouz utéci.

Za Jiřího II. 1727—1760 stal se posledníkrátě pokus Stuartův domoci se trůnu anglického, kterýž ale také k ničemu nevedl.

Princ Karel Eduard, syn pretend. Jakuba, odešel do Skotska, kdež skutečně získal něco přívrženců; avšak poražen jest u *Kullodenu* 1746, tak že sotva sám zajetí ušel.

Mezi tím vzrůstala moc anglická neustále. Již *mírem Utrechtským* (1713) nabyla Anglie *Nového Foundlandu*, *Akadie* (N. Skotsko), *zálivu Hudsonova* a pevnosti *Gibraltaru*. Ve válce o dědictví španělské bylo bez mála celé loďstvo franc. a špan. zničeno, a tak dostal se veškerý obchod zámořský skoro samojediným Angličanům do rukou, čímž vzrůstal blahobyt národní rok od roku. Jiří II. byl sprvu věrným spojencem M. Theresie, až teprv když spojilo se Rakousko s Francií, přistoupil před válkou sedmiletou k Prusku. Z toho povstala Anglii válka, jež zuřila ve 4 dílech světa, ale zvláště v Americe. S Francií byla též spojena Španie. Konečně uzavřen již za krále následujícího

Jiřího III. (1760—1820) *mír v Paříži* 1763, v němž obdržela Anglie: *Kanadu*, *Floridu*, mnohé ostrovy *západoindické* a državy franc. na Senegalu.

Válka v Indii východní. Roku 1600 zřídila královna Alžběta společnost indickou, dadouc jí na některá leta výsadu vésti obchod s Indii východní, jakož i zřizovati zde sklady anglické. Skutečně zřízeny jsou takto osady v Suratě a Madrasu, Kalkutě a Bombaji. Ale na jv. poloostrova měli Francouzi Pondichery, odkudž by byli rádi třeba Anglům na úkor rozšířili panství a obchod svůj po východní Indii. Tato byla toho času na mnoho rozličných panství rozdrobena, která stojíce pod *naboby* (náměstníky), uznávala svrchovanost *Velkého Mogula* *), kterýž sice někdy velmi mocně panoval, jehož moc ale nyní (v 18. věku) již tak klesla, že ho

*) „Mogul“ povstalo z Mongoli t. j. Tataři, kteří se zmocnili r. 1526 *Delhi*, kdež zřídili císařský trůn pod potomkem Tamerlanovým. „Šachové,“ jak se sami panovníci zdejší nazývali, slují u Europeanů „Moguly“; kteří když se až do počátku 18. věku skoro celého Hindostanu zmocnili, nazývání jsou v Evropě „Velkými Moguly.“ Avšak ještě během téhož věku klesla moc jejich úplně.

nabobové nijak poslouchati nechtěli. Lord *Clive* dobyl celého *Bengálska*, čímž domnívali se Francouzi ohroženými v krajinách těchto; a pročež nepřestali domorodců indických tak dlouho poštváti, až konečně vypukla válka, zvláště když byla Anglie tímže časem zaměstknána válkou s Amerikou severní (§. násled.). *Hyder Ali*, jenž se stal pomocí franc. sultánem mysorským, vyzval Indý k posvátnému boji proti lakotným Anglům. A však tehdejší „guvernér“ anglický *Warren Hastings* nejen že obratností svou u vyjednávání a rázností v boji panství anglické zde udržel, on je ještě i rozšířil. Po smrti *Hydra Alia* pokračoval ve válce syn jeho *Tippo-Sahib*, kterýž však, opuštěn jsa od spojenců, musel Anglům vydati vše, což jim byl odňal (1784). Při opětném vzbouření ztratil *Tippo-Sahib* hlavní své město *Seringapatam* a i život svůj (1799), od kteréž doby šíří se tu vláda angl. bez přítrže. (Nyní má tu již i se státy područími 70.000 □ m. se 138 mill. obyvj.)

Sprvu vedena jest v Indii vláda výsadnou „Společností indickou,“ avšak od r. 1784 podřízena jest společnost tato v záležitostech politických, vojenských a finančních vládě krále anglického. R. 1833 ustanoveno dále, že jest obchod s Indii všem občanům britickým svobodný; od r. pak 1858 vede veškeru vládu nad Indii jménem krále jeden ze sekretářů státních; ačkoli společnost dosud nezanikla, obmezena jsouc na vyplácení úroků a dividend ze starých kapitálů spolkových.

K rozšíření obchodu angl. přičinil nemálo kapitán *JAMES COOK*, jenž objev 1768—1779 třikráte svět, ustanovil na první cestě určitě hranice *australské*; na druhé vynalezl četné ostrovy v moři tichém a pátral po pevnině v moři antarktickém; na třetí hledal průlivem *Behringovým* skrze moře arktické cestu do atlantského. Muse se pro spousty ledu vrátiti, zabit jest na ostrově *Ovahi* (*Sandwichské ostrovy*) ve sporu s obyvateli tamějšími povstalém (1779).

133. Počátky „Spojených Obcí“ v Americe severní (—1783).

Během 16. a 17. věku zakládali Angličané v sev. Americe četné osady. Tak povstala 1585 skrze *Waltera Raleigha* „*Virginie*,“ skrze *Baltimorea* „*Maryland*“ za *Karla I.*, skrze *Penna* 1682 „*Pennsylvanie*“ atd., kteréž sice stály pod náměstky královskými, avšak spravovaly se samy vedle vlastních obyčejů, jichž základem bylo arci svobodné zřízení země mateřské. Angličané mluvili jim do záležitostí jejich jenom v přičině obchodu, vyhradivše si tu mnohé přednosti ano i cla, začož poskytovali osadníkům ochrany proti Indianům aneb proti kolonistům jiným, najmě ve franc. *Kanadě*. Avšak od míru pařížského (1763) nebylo již osadníkům angl. v té míře ochrany této potřebí, a tudíž počaly je obchodní

výsady anglické mrzeti. K tomu přijde, že Anglové, kteří se byli namáhavou válkou sedmiletou do dluhů přivedli, ustanovili v parlamentě, aby k zapravení těchto výloh také osady americké přispívaly, zvláště když se získáním Kanady i jejich obchodu a průmyslu nové pole otevřelo. Ale to způsobilo v osadách veliké kvašení myslí; nezpíraly se sice přispívati, ale *nechtěly* si *nechat bez vlastního svolení* od jiného *o sobě určovati*. Parlament anglický stanovil, aby se příspěvky tyto dávaly ve způsobě cla dovozného, kteréž se na některé věci uložilo (1764); roku pak následujícího chtěli tam Angličané zavést i papír kolkovaný. Ale tomuto postavily se na odpor za příkladem Virginie osady všecky. Ještě téhož roku sešli se poslanci jejich na kongressu, na němž usneseno, že parlamentu angl. nepřísluší právo předpisovati osadám americkým poplatků nižádných. Ministerstvo anglické zrušilo sice zařízení výše uvedené, s tím však podotknutím, že se Anglie nevzdává práva osadám daně ukládati; pročež trvalo rozhořčení dále, až pak vypuklo v zjevnou bouři, když parlament určil osadám *clo* na sklo, papír, tužky, barvy a na čaj (1767). Ale osady protestovaly jako při zavádění kolků, usnesše se, neužívatí žádného z výrobků těchto, jakož vůbec zdrževati se co možná i všech tovarů anglických. K doléhání jmenovitě kupců angl. zrušena jsou 1770 cla ze všech věcí těchto až na čaj, třeba že to Angličané tak zařídili, aby byl i s tím clem čaj lacinější, než býval prvé bez cla. Patrně jednalo se jim jen o zásadu, aby si upevnili právo osadám poplatky stanoviti; naproti tomu vzpírali se osadníci právě proto zařízení tomuto, zřeknuvše se raději požívání čaje. Konečně byl v přístavu *bostonském* od přestrojeného obyvatelstva celý náklad čaje některých lodí anglických do moře vhašen 1773. Následkem toho dekretoval parlament angl. osadu Massachusetts za zbvavení svobod, a Boston, který v ní leží, že má býti obchodu se strany mořské tak dlouho zavřen, dokud by nenahradil škodu zničením čaje způsobenou. Po té sešli se poslancové osadníků ve *Filadelfii* 1774, kdež se usnesli: zrušiti veškeré spojení s Anglií a tím samým ovšem žádných příkazů od ní nepřijímati. Zároveň jest v osadách vedle možnosti zbrojeno. V čelo zbrojení i válčení postaven jest od kongressu (1775) Jiří Washington, rodák virginský, muž výtečný nejen co vůdce a státník, nýbrž i co občan a člověk. Byloť mu arci s mnohými obtížemi zápasiti, neboť nejednou nedostávalo se lidu jeho, svízelným válečným nezvyklému, peněz, ba i potravy: ale obezřetnost vůdcova a vlastenecké nadšení vojska snášely a pře-

mohly všeliké nesnáze. Osadníci žádali ve Francii a Španii o přispění; avšak král francouzský Ludvík XVI. nechtěl „povstalců“ k vůli slušnosti sprvu zjevně podporovati. To ale nikoli nevažilo, aby nespěchal z Francie Američanům ku pomoci kdo by chtěl; a účastenství toto bylo velmi vydatné; mezi dobrovolníky byl i výtečný vůdce *marquis de la Fayette*. Než osadníci chtějíce si pojistiti veřejného uznání, prohlásili se r. 1776 *od Angličan za neodvislé* pod jmenem: „*Spojené státy severoamerické*.“ Nato uznali je jak Francouzi, tak i Španělé a Hollandané, uzavřevše s nimi spolek a počavše 1778 boj proti Anglii. Válčeno ovšem ještě delší čas, ale síly anglické byly rozptýleny. Válčeno jest na zemi i na moři. Francouzi nedobyli sice Gibraltar, ba Angličané zůstali konečně na vodě i vítězi; naproti tomu ztráceli na souši americké bitvu za bitvou, až konečně poštěstilo se Washingtonovi zajíti silné vojsko anglické, načež Anglie velice jsouc seslabena, uzavřela mír ve *Versaillesu* 1783, jímž uznala samostatnost 13 států severoamerických; Španii vydala Floridu a Minorku a Francii Tabago.

Zřízení Svobodných obcí severo-amerických. Všech 13 států tvořilo nerozlučný spolek, jehož každý člen zařizuje si na svém sněmu skrze svou vládu správu domácí vedle potřeb svých vlastních, avšak záležitosti zevnitřní: válka, mír, smlouvy, vojenství, obchod, cla, pošty a vydávání peněz jsou věci společné moci ústřední t. j. *kongressu spolkového*, kterýž skládá se ze sněmovny poslanců a senátu; do tohoto posílá každý stát 2 důvěrníky, do onoho volí (nyní) každých 70.000 obyvatelů jednoho poslance. V čele vlády ústřední stojí „*president*“ na 4 leta volený, jemuž svěřena jest výkonná moc usnesení kongressových. Zákony navrhuje a vypracovává dům poslanecký, senát je pak potvrzuje neb zavrhuje; avšak žádný zákon nesmí vydán býti, jímžby omezována byla svoboda vyznání, aneb tisku aneb právo petiční. Vojska stálého není; když hrozí vlastní nebezpečí, povinen jest k službě vojenské každý občan od 16. do 60. roku. Prvním *presidentem* byl Jifí Washington, za něhož svoboda americká se ustálila.

134. Španie (1701—1788) a Portugaly (1640—1777).

Španie. Válkou o dědictví španělské dostala se koruna španělská skrze Filipa V. (1701—1746) domu *bourbonskému*, kterýž tam s malou přestávkou až do r. 1868 panoval. Avšak Filip V. nebyl ten muž, jenž by byl dovedl zacelití rány válkou o dědictví Španii zasazené. Nejsa pro svou občasnou těžkomyslnost k vládě schopen, nechal místo sebe vlásti kardin. *Alberonia*, kterýž by byl koruně španělské opět rád získal zemí vlaských, čemuž však čtver-spolek překazil (§. 125). Ale později předce dosáhl mírem vídeň-

ským 1738 Neapole a Sicilie, jakožto druhorozenství (sekundogenitury) španělského a podobně stalo se i s Parmou a Piacenzou, kteréž staly se za války o dědictví rakouské španělskou tertio-geniturou (1748).

Po smrti Filipova syna Ferdinanda VI. (1746—1759) následoval nevlastní jeho bratr Karel III. (1759—1788), dosavadní král obojí Sicilie. Ten jsa vychován v svobodomyšlných zásadách filosofie francouzské, zaváděl ve Španii mnohé novoty; ale přede vším snažil se obmeziti dosavadní moc církevní; a proto vyřknuv zrušení řádu jezuitského (1767), dal všecky údy tovaryšstva Ježíšova téže noci na lodě naložiti a do státu papežského vyvézti. — Pomáhaje Francii ve válce sedmileté, dočkal se zničení skoro celé své flotty skrze Angly, načež musel odstoupiti Floridu, již ale po válce za osvobození Ameriky opět dostal zpět a s ní i Minorku.

Portugaly staly se povstáním r. 1640 opět samostatnými (§. 96); i vzaly si za krále Jana IV. (1640—1656) z rodu *braganckého*; předce však nedostihly nikdy více dřívější moci své. Po smrti *Alfonsa VI.* (1656—1706) a *Jana V.* (1706—1750) dostala se za syna a nástupce tohoto Josefa I. Emanuele vláda (1750—1777) do rukou ministra *Pambola*, kterýž chtěje skrze neobmezenou moc královskou sám libovolně vlásti, odejímal šlechtě výsady, které jí dříve postoupeny byly a provedl toho u krále, že byli všickni je-suité z Portugal vypovězeni (1759). Tím učiněn jest v Evropě počátek k vypuzování neoblíbených tehdaž mnichů těchto.

Téhož času zničen jest Lissabon (1755) strašlivým zemětřesením a zaplavením mořským.

135. Dánsko a Švédsko (—1792).

Dánsko žilo po válce nordické pod Friedrichem IV. (1699—1730) v pokojí, majíc pořád ještě Norsko s Islandem, k nimž připojen jest ve válce řečené Šlesvík a pak usazeny jsou na Grönsku osady. Friedrich obmezil nevolnictví rolníků v zemi své; ale již zase syn jeho Kristian VI. (1730—1746) propůjčil nad nimi šlechtě větší moc; avšak jinak staral se o povznesení průmyslu a obchodu, ano i věd. Po synu jeho Friedrichu V. (1746—1766) přišel Kristian VII. (1766—1808), kterýž jsa sám slab ponechával sprvu úplně vládu osobnímu lékaři svému, Němci *Janu Struensecovi*, jenž nic neznaje zákonů, zvyků a potřeb lidu dánského, násilně jal se zaváděti opravy, jimž lid nechtěl rozuměti. Mimo to dopustil se také i vady té, že chtěl všade zaváděti němčinu; pročež stalo se proti němu spiknutí, a byv odsouzen, odpraven jest 1772.

Švédsko kleslo válkou nordickou úplně s výše, na niž je byl Gustav II. Adolf povznesl. Neštěstí, kteréž potkalo zemi na konci

války nordické, použila šlechta švédská k oslabení moci královské a k povýšení práv šlechtických. Osvojivši si právo voliti krále, pominula syna starší sestry Karla XII., Karla Friedricha Holštýn-Gottorpského a povýšila mladší sestru Karlovu Oldřišku Eleonoru s manželem jejím *Friedrichem Hessen-Kasselským*; ale ovšem musela se tato odřící moci neobmezené a přiřknouti říšské radě (stálému výboru stavů) práva na obsazování nejvyšších míst ve správě občanské i vojenské. A však šlechta zneužívala těchto předností svých jediné k osobnímu prospěchu svému, sloužíc podle zaplacení třeba nepřátelům vlasti. Tak drželi se jedni Ruska (strana „čepic“) a druzí Francie (strana „klobouků“). Strana tato způsobila k návodu strany franc. válku proti Rusku, kteráž se však pro Švédy tak nešťastně skončila, že museli postoupiti Rusku *Čuchonsko až k řece Kymeni* (mír v *Abó* 1743); v témže míru muselo Švédsko přiznati domu holštýn-gottorpskému právo následnictví; skutečně také následoval po Oldřišce Eleonoře

Adolf Friedrich (1757—1771), za něhož míchala se šlechta do věcí vládních v míře ještě mnohem větší, tak že již pomýšlel vzdáti se trůnu. Syn a nástupce jeho

Gustav III. (1771—1792) dovedl toho na sněmu, aby změnil ústavu dle vůle jeho. Říšská rada byla na dále jen sborem poradným; jediný sněm rozhodoval o válce, kdežto bez svolení výboru stavovského nesměly se ukládati daně. Výkonná moc náležela králi. Chtěje nápodobiti nádherný dvůr francouzský, potřeboval k tomu mnoho peněz, kterýchž ovšem národ opatřovati musel, z čehož povstala nespokojenost. Gustav III. obmýšlel zmocniti se v čas války Ruska s Tureckem nedávno odstoupených krajín čuchonských; počal tedy proti Rusku válku, ale musel konečně se škodou a hanbou ustoupiti. Chystaje se hned na to k válce proti Francouzům za osvobození Ludvíka XVI. byl následkem šlechtického spiknutí od Jakuba Ankarströma na maškarním plesu zavražděn. Po něm následoval jeho syn Gustav IV. (1792—1809).

136. Rusko s Polskem (1725—1796).

Po smrti Petra Vel. prohlášena jest za cířevnu manželka jeho Kateřina I. (1725—1727), za níž jakož i za nezletilého nástupce její *Petra II.* (1727—1730), syna po princí Alexeji, vedl vládu *Menšikov.* Po Petru II. následovala *Anna* (1730—1740), dcera Ivana, staršího bratra Petra Vel., již chtěla šlechta při na-

stolení obmeziti „tajnou radou,“ ale pomocí vysokého kněžstva a důstojnictva zrušena jest opět rada tato a Anna vládla zase neobmezeně. Maršal *Münich* zřídil a opravil vojsko ruské, jímž zvítězilo Rusko ve spolku s Rakouskem nad Turky, kteří museli onomu v míru bělehradském postoupiti *Azova*, jakož i krajin *mezi Buhem a Doncem* (1739). Za Anny vmísili se Rusové do volebních záležitostí polských, podporující nápadníka Augusta III. proti Stanislavu Leščínskému, od kteréž doby tuto politiku v Polště opakovali. Spiknutím, kteréž zosnováno jest poslancem franc. a lékařem *Lestocquem* opomenut teprv rok starý *Ivan*; i dostala se na trůn Alžběta (1741—1762), nejmladší dcera Petra Velkého. Místo živle německého, který se od časů *Münichových* na dvoře ruském šířil, nastoupily nyní způsoby francouzské.

O povznesení obchodu starala se Alžběta zrušením mýt, cel a rozličných poplatků z obchodu, které jej uvnitř země zúžovaly; mimo to založeny jsou dvě úvěrní banky. K rozšíření pak a povznesení věd a umění založena *první ruská universita v Moskvě* a akademie krásných umění v *Petrohradě*.

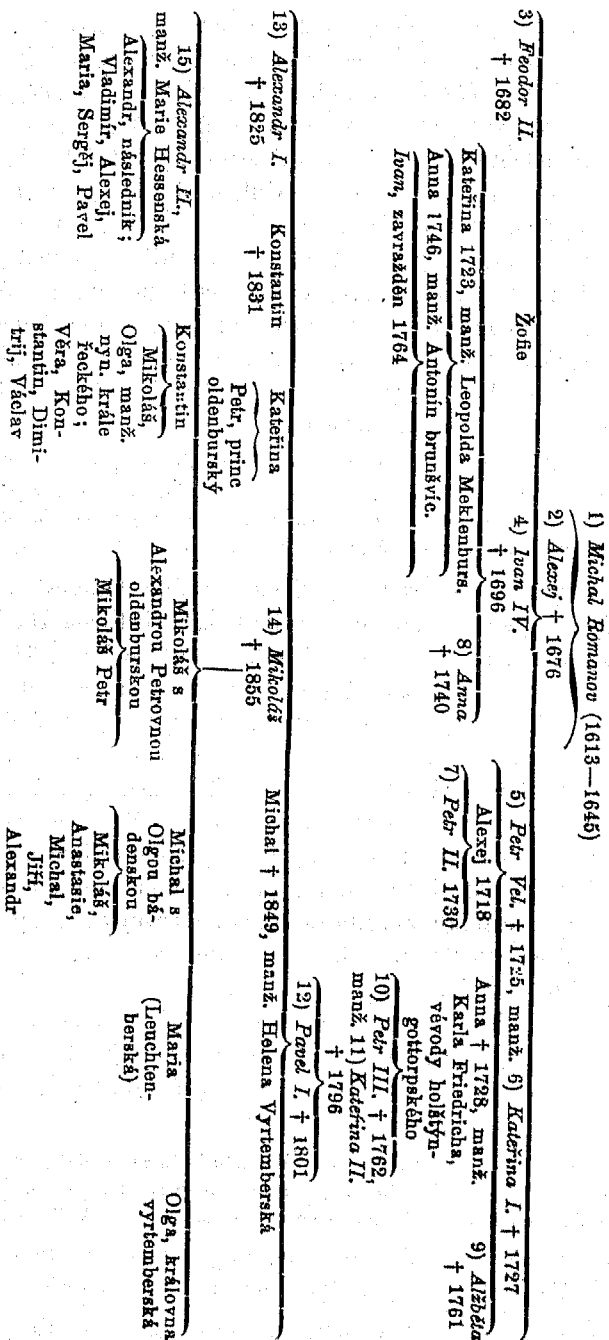
Alžběta získala ve válce se Švédy krajinu *čuchonskou* (mír v *Abo* 1743) a jsouc osobnou nepřítelkyní Friedricha II., krále pruského, pomáhala až do smrti své velmi vydatně Marii Theresii ve válce sedmileté. Odkazem Alžbětiným přišel na prestol ruský sestřenec její *Petr III.*, vévoda *holštýn-gottorpský* *), jímž dostav se rod tento na cářství ruské, zůstává tam až po dnešní den. Petr jsa velikým ctitelem Friedricha II., učinil konec spolku Ruska s Rakouskem, odvolav vojska ruská, jež dosud stála proti Prusku. Zřizuje vojsko vedle vzoru pruského, dával přednost Němcům před Rusy; vydal zákaz proti obrazům a proti nošení vousů u kněží, jevě vůbec nevážnost ku zvykům a mravům ruským; nespokojenosti z toho pošlé použila manželka jeho *Kateřina II.* (1762—1796), aby ho s trůnu svrhla. Podplativší vojsko, svolána jest jím i ostatními obyvateli za paňovnici; Petr pak jest zajat, přinucen ku podepsání listiny o zřeknutí se trůnu a předce ještě zavražděn. Podobně zavražděn jest ve vězení i *Ivan* (1764), kterýž měl již před Alžbětou na trůn ruský dosednouti.

Přihlížmo-li pouze ku zřízením vnitřním a k politice zevnější, neberouce zřetele k mravním skvrnám *Kateřiny II.*, musíme jí v skutku přiznati jméno „Veliké,“ kteráž se důstojně řaditi může po bok samému *Petru Velikému*.

Chtějíc četněji zalidniti říši svou vyzývala *cizince* ku kolonizaci, propůjčujíc jim výhody veliké; ovšem že s osadníky těmito

*) Rodokmen Romanových a Holštýn-Gottorpců viz na str. 190.

Rodokmen Romanových a Holštýn-Gottorpů.

nepochodila vždycky, poněvadž to byla z většího dílu dobrodružná cháska. Tím více však prospěla zakládáním více než 200 měst, na místech velmi vhodně volených. Zavedši v celé říši lékaře, zřizovala nemocnice a chudobince; mimo to zřídila věci, jimiž povzneslo se rolnictví, průmysl a obchod, a kteréž až na dnešní den blahodárně působí. O vědy a umění starala se Kateřina nejvíc jen ve svém nejbližším okolí, skorem ničeho neučinivši pro bezprostřední vzdělání lidu, jenž pořád v nevolnictví pozůstával; ale ostatně podporovala učence jak jen kde mohla, zřídivši také i vědeckou akademii ruskou. Ona chtěla zavést v celé říši *platný zákoník*, nemohla toho však pro předsudky národní zmoci; ale předce vykonávána jest za ní spravedlnost rychle a celkem ne-stranně.

Záležitosti polské. Po smrti Augusta III. (1763) nastávala Polákům nová volba královská. Nešťastná tato volba byla poslední příčinou k roztrhání a zničení říše polské. Byly pak v zemi strany dvě; jedna, skutečně vlastenecká, poučena jsouc k jakým nešťastným následkům vede dosavadní nevázaná svoboda šlechty, chtěla odstraniti světoznámé „niepozwałam;“ druhá strana však honosila se, že brání starých práv zemských, ale vlastně pracovala dílem zúmyslně, dílem nevědomky do rukou nepřátelům polským, urychlujíc zkázu vlasti. *Těto* strany ujala se Kateřina II. stavíc se, jakoby i jí záleželo na udržení starých práv šlechty polské; vlastně však jednalo se jí o udržování nepořádků v Polště, aby se ho mohla tím snáze zmocniti. A proto nyní zasazovala se o to penězi i vojskem, a dosáhla toho, že zvolen jest za krále polského bývalý její oblíbenec, šlechtic polský Stanislav Poniatowski (1764—1795). Brzy na to vynucen jest pro *dissidenty* pomocí vojska ruského na sněmu říšském *patent toleranční*, vedle něhož postaveni jsou v Polště protestanté a vyznávači církve východní na roveň s katolíky; když pak se tito naproti tomu spojili v *konfederaci Barské* (1768), chtějí zároveň i diktaturu ruskou se sebe se-
třásti, nastal zuřivý boj občanský, v němž Rusové zakročivše mocí vojenskou, přemohli katolíky, tak že tito museli utéci na půdu tureckou. Z toho povstala

I. válka s Turkem, který se již té doby počal obávati veliké přemoci ruské a pročež používaje této příležitosti, zdvihl proti Kateřině válku. Bojováno po 6 let (1768—1774) na zemi i na moři. Rusové vpadše do Multan i Valašska, obsadili obé, an zatím flotta jejich zničila loďstvo turecké u ostrova *Chiy* (1770),

kteřáž rána v Evropě tolik hluku způsobila, že se již počalo mluviti o zřízení říše novořecké. V této tísni obrátil se sultán k Rakousku a Prusku, prose za prostřednictví; tyto dvě mocnosti bez toho neviděly rády přílišné zmáhání se Ruska, a pročež se daly obě s Kateřinou do vyjednávání. Když pak tato mnoho žádala, učiněn jest se strany Friedricha II. návrh, aby vzalo Rusko v náhradu část rozervané Polsky. Ačkoli se násilí takové Marii Theresii nijak líbiti nechtělo, musela k němu přede konečně i ona přistoupiti a tak předsevzato jest první dělení o Polsku 1772, vedle něhož dostalo Rusko 2000 □ mil, velikou totiž *část Litvy*, tak že činily Dněpr a západní Dvina hranice Ruska s Polskem. (Podíly ostatních dvou mocí jsou známy!) Nyní nutily dokonce mocnosti tyto sněm a krále polského, aby potvrdili rozdělení toto, což učiniti museli, bojíce se jak vojska ruského, tak i výhrůžek o dalším dělení.

Mezi tím vedena jest válka turecká dále, kteřáž prodloužena jest *povstáním* kozáka *Pugačeva*, jenž vydávaje se za Petra III. (1773), zdvihl bouři proti Kateřině, kteřáž proti němu po dvě leta bojovati musila, až jest konečně chycen a odpraven (1775).

Jednání Turků s Rusy o mír, které již před některým časem počalo, nevedlo k ničemu, tak že Rusko po rozdělení Polsky opět rázněji na Turky dokračovati mohlo. I vtrhli Rusové přes Valašsko až do Bulhar, kdež obklíčivše u Šumenu vojsko turecké, přinutili sultána k míru v *Kučuk Kajnardži* (1774), jímž postoupeny jsou Rusům některé pevnosti na Dněpru a moři Černém, pak svrchovanost nad Multany a Valašskem a konečně povoleno lodím ruským vésti obchod skrze Dardanelly. Mimo to prohlášení jsou Tataři krimští za samostatné.

Branná neutralita. Když vypukla válka mezi Angličany a Spojenými Obcemi americkými, činěny byly od válčících mocí mnohé nátlasky lodím států neutrálních, čímž ovšem trpěl velice obchod a protož vydáno jest 1780 od Kateřiny II. prohlášení ku všem dvorům evropským, k němuž tyto bezvýmínečně přistoupily; jím stanoví se za právo námořské: 1) Lodě neutrální mohou plouti svobodně z přístavu kterékoli v boji stojících stran. 2) Veškeré zboží (tedy i nepřátelské) na lodích neutrálních jest nedotknutelné, vyjma kontraband vojenský. 3) Takový kontraband jest zbraň a vojenské nářadí. 4) Jen ten přístav pokládá se za obklíčěný, jehož vchod zavřen jest lodmi nepřátelskými. 5) K ochraně obchodu ruského ozbrojeno jest loďstvo.

Od času první války turecké pomýšleno o tom na dvoře ruském u vši opravdivosti, jakby se mohl říši turecké v Evropě konec učiniti. *Potěmkin*, jenž vyšinu v se ze strážmistra u gardy

až na generála a jenž požíval té doby úplné důvěry a milosti císařovny, radil, aby se Kateřina přede vším zmocnila Krimu. Tamějším Tatarům vládli chánové z rodu Čingischánova, kteří byli až do nejnovějších dob závislí na sultánech tureckých, jimž musívati pomáhati proti Rusům. V míru Kučuk Kajnardžském vymohlo Rusko zdejšímu chánu samostatnosti; nyní pak přiměla ho Kateřina, že se jí za veliké sumy peněz a mnohé sliby poddal. Když pak lid tatarský k tomu přivoliti nechtěl, přinucen jest k poslušenství nesmírnou krutostí Potěmkinovou, jenž nešetřil ani jmění, ani krve tatarské. Krimu dáno staré jméno *Taurie* a Potěmkinu uloženo, aby tuto novou zemi upravil. Kateřina II. chtěje se přesvědčiti o blahodárných pokrocích řízení miláčka svého, podnikla sama cestu na Krim. Jsouc oblouzena hrubým podvodem Potěmkinovým, jenž jí představil krajiny zdejší jakožto velmi lidnaté, vzdělané a květoucí, nazván jest od ní „Taurickým.“

II. válka s Turkem (1787—1792). Na cestě do Krimu sešla se Kateřina s Josefem II., kterýž jí byl do Chersonu přišel vstříc; i umluvili tu mezi sebou přátelský spolek, o čemž když dozvěděla se vysoká porta vypověděla Rusům válku (1787). Císař Josef táhl těmto se 200.000 mužů ku pomoci, rozestaviv vojsko své od moře jaderského až k černému. Sprvu počínali si Turci proti Rakušánům vítězně; prorazivše řečený kordon, způsobili v zádech jejich veliké škody a zmatky. Teprv když nastoupil místo císaře nejvyšší velitelství generál *Laudon*, jenž zmocnil se Bělehradu, spojeno jest opět vojsko rakouské s ruským. Ale v tom zemřel Josef II., a nástupce jeho Leopold II. uzavřel s Turky mír 1791 v *Svišťově*, v němž dostal *Starou Křavvu* a *část Charvát při Uně*, začež se zřekl veškerého podporování Kateřiny ruské. Zatím válčili Rusové pod Potěmkinem a Suvarovým dále; ale když Leopold II. od spolku ruského odstoupil a když se jaly mocností evropské Rusku válkou vyhrožovati, neustane-li v boji proti Turku: ano když i Švédsko pod Gustavem III. skutečně proti Rusku válku zdvihlo: počala Kateřina II. po smrti Potěmkinové († 1791) s Turky vyjednávat, až je uzavřen mír v *Jasích* 1792, vedle něhož obdržela Kateřina pevnost *Očakov*, tak že se stal Dněstr jihozápadní hranicí ruskou.

Druhé dělení o Polsku 1793. Vlastenci polští majíce nevázanou svobodu za zřídlo všeho neštěstí národního, vypracovali po čas války ruskoturecké novou ústavu, jíž odstraněno jest liberum veto; důstojnost královská měla býti dědičnou, moc výkonná

spočívati v rukou krále s tajnou radou (ministry), kteří jsou sněmu zodpovědni; moc zákonodárná dána jest komoře poslů, mezi nimiž sedí i poslanci měst královských, jakož i komoře senatorské. Ústava tato mohla Polsku opět omladiti. A však tomu právě nechtěla Kateřina II. Sprvu podporoval Polsko v snažení tomto král pruský, žárliv jsa na moc ruskou, která se na útraty turecké neustále šířila; když však viděl, kterak na straně Ruska spíše něco uloviti lze než ve spojení s Polskou: uzavřel s oním tajnou smlouvu. Zatím utvořila se z menšiny s novou ústavou nespokojené šlechty polské *konfederace Targovická*, již přispěla Kateřina vojskem ku pomoci. Rusové vítězili na všech stranách. Konečně přinucen jest král Stanislav svolati nový sněm do *Grodna*, kdež se Rusové s Prusy *po druhé o Polsku dělili* 1793. Rusko si vzalo Litvu, Malopolsku, Volyň a ostatek Podolí, celkem přes 4000 □ m. se 3 mill. obyv., a Prusko největší část Velkopolsky s Gdánskem a Toruní, celkem 1000 □ m. s 1 mill. obyv. Mimo to museli se Poláci zříci všech oprav své staré ústavy a rozpustiti vojsko až na sílu nepatrnou.

Třetí dělení o Polsku 1795. Vojsko ruské nejvíce chuti z Polska vytáhnouti, an zatím si ve Varšavě počínal vyslanec Kateřinin jakoby již v zemi ruské; když pak konečně mělo býti rozpuštěno vojsko polské, aby se naplnilo znění sněmu Grodenského, učiněno jest od Poláků povstání proti Rusům i Prusům (1794). *Kościumsko*, jenž se byl v boji Spojených obcí severoamerických ve vedení války vycvičil, zmocniv se Krakova a vydav provolání k celému národu, sebral v brzkou silné vojsko. I učiněn jest nejvyšším vůdcem jeho. V Polsku povražděno jest mnoho Rusů, zvláště ve Varšavě. Prusové, kteří se chtěli zmocniti Krakova, jsou sice odtud zahráni; za to ale zvítězili Rusové u *Maciejovic* 1794, kdež jest sám *Kościumsko* raněn a zajat („*Finis Poloniae!*“). Po té táhl vůdce ruský *Suvarov* na Varšavu, dobyl Prahy, kdež jest tolik obyvatelů pobito, že se Varšava dobrovolně vzdala. Na to rozdělili se o zbytek Polska: Rusko, kteráž dostalo 2000 □ m., Prusko 900 □ m. a Rakousko 800 □ m. Řeka Visla dělila toto od Pruska a Buh od Ruska, kdežto se stal Němen hranicí mezi Ruskem a Pruskem. *Poniatovský* dán na výslužbu, již mu platily (200.000 duk. ročně) všecky tři mocnosti společně, až konečně zemřel v *Petrohradě* (1798). — Touže asi dobou přimělo Rusko sněm *kuronský*, aby žádal za spojení s říší ruskou, což se i stalo.

Po Kateřině II., která 1796 zemřela, následoval syn její Pavel I. (1796—1801).

137. Turecko.

Turci nalezali se po celý tento čas v téže zmalátnělosti, v níž byli již od konce 16. věku upadli. Sultáni hovořili výhradně jen tělesenství svému, ponechávali rozhodování o věcech tytýž velmi důležitých plotíchám v serailu. K tomuto úpadku vnitřnímu přišel nyní i úpadek moci zevnitřní, neboť Turci ztráceli na všech stranách jednu zemi po druhé.

Vzdělanost této doby.

138. Zřízení státní.

První polovice této doby nazývá se nezřídka „dobou Ludvíka XIV.,“ a to ne bezdůvodně. Jako měla v době první (—1648) v Evropě převahu rodina španělsko-rakouská, jížto se ve způsobech řídil takorba celý svět, jenž chtěl slouti vzdělaným, tak zase vstoupila nyní na místo toto rodina Bourbonův ve Francii. Velikou nádherou a stkvělými radovánkami, kteréž provozovány jsou na dvoře Ludvíka XIV. neznala šlechta francouzská větší slasti, nežli moci se otáčeti kolem krále, kterýž se jen tím více v despoticých choutkách svých utvrzoval. Šlechta spokojuje se prázdňím tímto leskem nedbala ani o zastávání vlastních práv politických, tím méně o chránění práv národních, jež osvícený absolutismus vždy více a více požíral, tak že se samovláda (autokratie) neustále sílila a v jediné toliko vůli soustřeďovala. *Mocnář s vojskem a úřednictvem*: toť byl celý stát. Třeba že vyslovil ona známá slova: „Stát jsem já!“ zřejmě pouze panovník jeden, řídili se jimi, vyjímaje ovšem Anglii, více méně všickni ostatní panovníci europští, na jejichž dvořích snažila se šlechta také po způsobu franc. se blýskati. Politická zřízení národní, ano i stavovská zanikla, panovníci prováděli neobmezeně vůli svou; lid jakoby pouhé stádo nevolné jen poslouchal, platil daně, robotoval a se zatajeným dechem obdivoval se nesmírně nádheře pánů svých. Toť byl *osvícený absolutismus* věku 18.!

139. Mravy a obyčeje.

S politickou nadvládou Francie šířily se v Evropě také i francé způsoby, mravy, ano i jazyk, ovšem na úkor mravů domácích a jazyků národních. I byl ve věku 18. po těchto věcech takový shon, že kdo chtěl slouti vzdělaným, musel francouzsky hovořiti, aneb se aspoň dle franc. kroje šatiti. Takto odcižovali se především stavové vyšší národu i vlasti své a zlým příkladem jejich počali se bohužel říditi i jiní, najmě města, čímž tuchnul život národů v míře nevýslovné. Avšak s mravem francouzským šířila se také tamější nemravnost, kteráž nabyvši již za Ludvíka XIV. stupně vysokého, dostoupila vrchole svého za Ludvíka XV. Arci že toto platí přede vším o Francii, avšak nezůstalo bez účinku i v zemích jiných.

Pověřivost, následek zatemnělosti duševní, dosud nevyhynula; a mučírny, v nichž se bylo dosud k vůli vynucení vyznání tělo lidské mrzačilo, ty rušeny jsou teprv ku konci této doby (v Rakousku za Josefa II.), tak že musíme už-

vání již jen metly a hole v té příčině považovati věru za pokrok k lepšímu. Ku konci tohoto věku počala se připravovati půda svobodnějšímu myšlení a pohybování.

140. Vědy.

Po válce 30leté počaly vědy zase pookřávat, ba dosáhly v některém čase výše potud neobvyklé. Bylyť to hlavně vědy *přírodní a mathematické, filosofie a krásověda*, které velice vzkvétly.

Hračky alchymie i astrologie byly vědě předc jen velice prospěšny, neboť při pokusech oné přicházelo se na všeliké nové sloučeniny a vynálezy chemické, jichž později užilo se s velkým prospěchem ve vědě a i v průmyslu; kdežto zase astrologové pilným pozorováním hvězdnatého nebe nemálo přičinili k rozšíření vědomostí astronomických.

Neskonalejších zásluh o astronomii získal si Angličan *Isaac Newton* (nar. 1642, † 1727), vynálezce zákonů o atrakci a gravitaci těles nebeských; jím nabyla i optika základu přísně vědeckého a tož jak novými vynálezy tak i vypočítáním. Krajan jeho *Edmund Halley* (nar. 1656, † 1742) vypočítal dráhy vlastic a pak *Bradley* (nar. 1675, † 1762), jenž vypočítal aberraci světla a rychlost kolotání zemského kolem slunce. Hannoverán *Vilém Herschel* (nar. 1738, † 1822) vynalezl obrovským teleskopem svým oběžnici Nebeštanku, obohativ astronomii mnohými vzácnými vynálezy. *Lalande* (1732, † 1807), Francouz, vypočetl konečně vzdálenost země od slunce a měsíce. Krajan jeho *Laplace* (1749, † 1827) sebral všecku dosavadní hvězdářskou theorii v jeden celek, pojednávaje o všem důkladně a s důmyslem hlubokým. Toto však nejsou jediní, nýbrž jen nejproslulejší, kteří v astronomii vynikají. Podobně znamenití jsou dílem také ve hvězdářství dílem v jiných odborech silozpytných: Florentyňan *Toricelli*, jenž vynalezl r. 1643 tlakoměr; *Fahrenheit* (1690, † 1740) z Gdánska a *Reaumur* (1683, † 1766) Francouz, spofádali teploměr; Prokop *Diviš* (1696, † 1765) Čech a *Franklin*, Američan, našli hromosvody; *Galvani* (1737, † 1797) z Bononie objevil elektřinu po něm zvanou. V mechanice proslul *Huygens* (1629, † 1695) Hollandčan, jenž vynalezl hodiny s kyvadlem; *Boulton* a *James Watt* vystavili první parostroj 1774, *Fulton* (1765, † 1815) v Pennsylvanii první paroloď a *Stefenson* (1783 † 1848) v Anglii první železnou dráhu. Francouz *Lavoisier* (1743—1794) jmenuje se pro své zásluhy o vědeckou lučbu otcem jejím. V přírodopisu slyňuli: Švéd *Linné* (1707—1778), jakož i Francouzi *Cuvier* (1769, † 1832) a *Jussieu* (1748, † 1836).

Ve filosofii proslul Němec *Leibnitz* (1646—1716), jenž jest znám i co matematik; podobně znám jest z obého *Descartes*. Mimo tyto proslavili se filosofové němečtí: *Kant* (1724, † 1804) a *Fichte* (1762, † 1814), anglický *Locke* (1632, † 1704) a francouzští: *Voltaire* († 1778) s *Rousseauem* (1712, † 1778), *Helvetiem* (1715, † 1771) a *Montesquiem* (1689, † 1755).

Pojednání o krásovědě, jakož vůbec o všech ostatních odborech literatury odkazujeme do české řeči a literatury.

141. Umění.

Stavitelství. Sloh renaissanční převrhl se v druhé polovici 17. a v 18. stol. v tak zvaný *parukový* či *copařský* (rokokó), který nepěkně vyznamenává se překroucenými liniemi jak ve formách základních, tak i v jednotlivých částech, jakož i množstvím přerzličných ozdob, jimiž jsou stavby tyto přeplněny. Konec učiněn slohu tomu teprv ve století 19. a tož důkladnějším poznáním a oceněním děl staroklassických a středověkých.

Podobně povzneslo se v 19. věku i *sochařství*, v němž osvědčili se výtečnými mistry *Canova* († 1822), *Thorwaldsen*, *Schwanthaler*; v Čechách bratři *Josef* a *Emanuel Max* a *V. Levý*.

V *malířství* známi jsou jmenovitě z vlasteneckých uměloù *Jan Kupecký* († 1740), výtečný podobiznář a *Petr Brandl* (1739), jehož obrazy kráší mnohé chrámy české. V nejuvnějším čase máme více výborných malířů českých, jejichž práce uznány jsou i v cizině.

III. D o b a.

Věk veliké revoluce francouzské (1789—1815)

a) až do odstranění důstojenství královského (—1792).

142. Ludvík XVI. (1774—1792).

I. Vzdálenější příčiny revoluce francouzské hledati dlužno již za časů Ludvíka XIV., a zvláště Ludvíka XV. (§. 131). Kdež totiž nákladnými válkami národ pořadem chudnul, vybírala vláda neustále větší daně, aniž by jí přes to vše byly stačily, poněvadž se i na nesmyslně ne hospodářském dvoře plytvalo penězi v míře neslýchané. A nesmírnou tuto tíži daní nesl skoro vesměs jen stav městský a selský, ano šlechta a duchovenstvo mnoha poplatků sprostěni byli. Lid klesaje pod nesnesitelným břemenem platů, viděl, kterak užívá dvůr královský krvavých mozolů jeho k nezřízeným, vši mravnosti prázdným radovánkám, a tudíž počala zmáhati se mezi ním nespokojenost veliká a tož nejen v příčině přetížení daněmi, nýbrž i v příčině nedůstojného chování najmě Ludvíka XV. Takto podkopávána jest důstojnost královská vůbec. K témuž výsledku přičiňovali také i tehdejší filosofové a encyklopedisté vychvalující ve spisech svých na úkor absolutní monarchie ústavnou vládu anglickou, ano i republiku římskou aneb dokonce prvotní stav lidstva. Ale nejen autoritu světskou, oni podkopávali i autoritu církevní, rozpoutávající uhlazenou a ohnivou řečí svou náruživosti lidu tytýž ne dost vzdělaného.

K tomu přijde, že se válka za osvobození Obcí Severoamerických skončila ve prospěch těchto (§. 133), což působilo již samo sebou na mysl lidu franc. v míře veliké a krom toho ještě rozšiřovali dobrovolníci frančtí, vrátivši se z války této, mezi rodáky svými idee svobody.

Avšak nejen v kusech těchto, také i v příčině soudnictví byl lid ve Francii velice nespokojen. K tomu přede vším přispěly tak zvané „lettres de cachet“ t. j. listiny zapečetěné, jimiž vláda od časů Ludvíka XIV. zjevné zločince (vznešené) rameni spravedlnosti buď odnímal, na svobodu je propouštějíc aneb naopak koho chtěla takofka beze všeho soudu věznila neb ze země vypovídala, způsobujíc takto nejen hořkost proti sobě, ale porušujíc veškeren cit pro právo jak v lidu, tak i v úřednictvu.

II. Příčiny bližší. Nastupuje Ludvík XVI. (1774) na trůn, přivítán jest od národu jmenem „le desiré.“ Měl pak nový král skutečně dosti dobrých vlastností, ano i dobrou vůli odpomoci zlořádům národu sužujícím, a však byli mu v tom na překážku stavové privilegovaní; on pak sám měl málo síly a vytrvalosti, aby pomocí lidu zlomil odpor jejich. Moudří ministři *Turgot* a *Malesherbes* dokračovali na to, aby byly daně rozvrženy i na šlechtu a duchovenstvo, čímž by se bylo měšťanu a rolníku ulevilo; dále chtěli, aby se zavedla v hospodářství státním větší sporihost — najmě činil král. dvůr i nyní vydaje veliké, — jakož aby se také zrušily roboty a cla uvnitř země; čímž vším měl se povznést průmysl, obchod a orba. Ale tomu všemu odporovali stavové vyšší, tak že oba ministři tito byli propuštěni. Nástupce *Turgotův Necker* (1777) radil k těmže prostředkům, jest tedy i on propuštěn (1781). Ministr *Calonne*, jenž přišel po něm, vypůjčoval s prvu peníze na vysoké úroky, což ale zhoršovalo stav finanční jen tím více. Byloť bez toho již při nastoupení jeho 4100 mill. livrů (1640 mill. zl. r. č.) dluhu státního a 24 mill. zl. ročního schodku! Konečně i *Calonne*, nevěda kudy kam, radil, aby byli oba dosud neplativší stavové přidrženi k platu. K tomu konci svolán jest (1787) *výbor vyšších stavů zemských* (notablové). Ti však ničeho nepovolili, nýbrž přiměli k tomu předhůzkami svými *Calonna* že odstoupil. Nástupce jeho *Brienne*, arcibiskup toulousský, jal se vypisovati nové daně, kterých ale parlament (soud) pařížský nechtěl „registrovati,“ tvrdě, že jenom „stavům generalním“ (sněmu říšskému) sluší povolovati stálé daně. A poněvadž nastala bída taková, že stát musel zastaviti veškeré vyplácení na hotovosti,

propuštěn jest Brienne, a povolán opět *Necker* 1788, kterýž ihned vypsál sněm říšský, do něhož povoláni jsou zástupcové šlechty, duchovenstva a stavu městského.

143. (Pokračování.) Stavové říšští ($\frac{5}{6}$ — $\frac{17}{6}$ 1789) a ústavodárné shromáždění národní ($\frac{17}{6}$ 1789— $\frac{30}{6}$ 1791).

Dne 5. května 1789 sešli se ve Versaillu stavové generální nebyvše již od r. 1614 pohromadě; byloť tu 285 šlechtických, 308 duchovních a 621 městských poslanců. Nastal ihned spor o společné zasedání a způsob hlasování, ano chtěli šlechta a duchovenstvo, aby se rokovalo a zavíralo dle stavů, kdežto měšťanstvo *dle hlav*. Když nechtěla žádná strana uvoliti, prohlásil se 17. června stav městský jakožto zástupce 96% celého národa za shromáždění národní, načež přísahavše všickni že nerozejdou se dříve, dokud by nedali zemi řádnou ústavu, neposlechli krále, jenž jim k radě ostatních dvou stavů velel, aby se rozešli. Slabý král zastrašen rozhodností touto, vyzval sám oba stavy vyšší, aby se s městy spojili. Král boje se hnutí neustále se vzdávajícího, jal se stahovati kolem Paříže voje 30.000 mužů silné, z čehož povstalo v městě tomto vzbouření, kteréž si nejdříve vyhlásilo hněv svůj na *bastille*, státním vězení, v němž tolik tytýž nevinných obětí takorůzka za živa pohřbeno bylo. Povstalci vzavše *bastillu* 14. čce útokem, zbořili ji na čisto.

Mezi tím ozbrojili se měšťané — „*národní obrana*“ — a učinili si velitelem svým *Lafayettea*. Město Paříž bylo úplně v moci shromáždění národního; toto pak bylo již nyní mocnější než král sám, kterýž se již ani na vojsko spolehati nemohl, poněvadž byla mezi ním poslušnost přemlouváním na větším díle zviklána. Jitření zmáhalo se den ze dne a tož v celé zemi, tak že bratr králov *Karel z Artoisu*, jakož i mnoho členů nejvyšší šlechty uznalo za dobré vystřehovati se (*emigranti*), aby pomocí cizích mocností ve Francii opět předešlý stav věcí uvedli.

Shromáždění národní rokovalo zatím velmi pilně; přede vším *zrušena* jsou

1) veškerá *práva feudální* beze vší náhrady (chlapství, právo lovčí, desátky duchovenské, řády cechovní) a pak dáno

2) *vysvětlení práv člověka a občana* t. j. rozdily stavů jsou zrušeny a *rovnost (egalité)* všech lidí vyřknuta. Po té vyhlásilo se shrom. národní za *stálé*, jen z *jedné komory záležející*, kteráž má býti každá dvě leta nově volena; hodnost *královská* je *dědičná*, a osoba králova posvátna, má moc výkonnou, potvrzuje

zákony, sněmem uzavřené, a může čtyry leta potvrzení zákonů odepřít (veto).

Některé ze zákonů těchto jsou sice králem ztvrzeny, s jinými pak — o rovnosti všech lidí — odkládáno, což způsobilo proti králi rozhořčení veliké, jež zuřiví demagogové nesmírně rozdmýchovali. Příčiněním těchto počalo se proslýchati, jako by král chtěl shrom. národní rozpustiti; když pak dvůr vystrojil gardám svým velmi nákladnou hostinu, což se mělo za demonstraci proti straně národní: vzbouřila se Paříž opět. 8000 vzteklic ženských tříd nejnižších táhlo do Versaillu, žádající za chleba. Královna Marie Antoinetta sotva že zachránila život, utekši se do pokojů králových, kdežto král musel deputaci luzy slíbiti, že odpomůže nouzi a že bude sídliti v Paříži. Toutéž dobou přibyla do Versaillu i pařížská obrana národní pod Lafayettem, jehož přispěním předešlo se další ponižování rodiny královské. Král musel se přesídliti do Paříže, stana se takto jaksi zajatým luzy pařížské; s ním přestěhovalo se sem i shrom. národní, kteréž se tímto dostalo pod nátlak smýšlení republikánské Paříže. Od nynějška vystupovaly ve shromáždění zřejmě strany dvě: levá demokratická a pravá konservativní. Tehdáž zrušeny jsou

- 1) poslední zbytky šlechtické: znaky, titule a p.;
- 2) k návrhu biskupa autunského Talleyranda prohlášeno veškeré jmění církevní (v ceně 2000 mill. livrů) za státní a duchovním vysazeny platy od státu.
- 3) Kláštery jsou zrušeny a svoboda vyznání zavedena.
- 4) Kněžím nakázáno přísahati na nové tyto zákony.
- 5) Na statky kněžské, kterých nebylo možná tak rychle rozprodati, vydány jsou *assignaty*, ale summa jejich vzrostla konečně až na 45.000 mill. franků, čímž ovšem veškeré ceny potratily a veliká část národa nově jest ozebračena.
- 6) Místo dosavadních provincií rozšířena jest Francie na 83 departementy.
- 7) Soudy odděleny jsou od administrace (správy vládní) a
- 8) zřízeny jsou soudy porotní.

Na výroční den ztroskotání bastilly přísahal král na poli Martově veřejně na zákony tyto.

Ale přes to vše šířilo se hnutí republikánské vždy dále a mocněji. Podle příkladu „klubů“ pařížských utvořily se po celé zemi spolky politické, stojíce s oněmi v přímém spojení; klub „Jakobínů“ byl v Paříži střediskem nejuživějších republikánů; v něm

se připravovaly předlohy shrom. národnímu a tytž zde o nich již napřed rozhodováno. Snažením Jakobínův byla republika demokratická. Největší překážkou byl jim až dosud na cestě této výtečný řečník *Mirabeau*, kterýž sice byl s počátku pro zrušení starých zlořádů vládních, avšak později vida, ano jest snahou zuřivců zavésti v zemi hrůzné bezvládní, byl výtečnou podporou monarchie konstituční. Na neštěstí krále Ludvíka XVI. zemřel muž tento 2. dubna 1791.

Bouře neustále přibývalo; kněží se zpěchovali přísáhati na nové zákony, poněvadž jim to papež zakazoval; emigranti počali vyhrožovati vojsky okolních mocností, čímž se rozhořčení proti králi, jakožto domnělému toho původu, napořád zmáhalo, tak že konečně chtěl i on nepoznán do ciziny přehnouti, ale tu zachycen jest ve *Varennesu* na poště (21. června) 1791, a vrácen do Paříže shrom. národnímu, kteréž *suspendovavši moc královskou*, přivlastnilo si samo moc exekutivnou (výkonnou). Již nyní chtěli mnozí, aby byla prohlášena republika, předce však jest ještě tentokráte většinou sněmovny důstojnost královská Ludvíku XVI. navrácena, načež on slavně potvrdil ústavu právě dohotovenou. Shrom. ústavodárné rozpuštěno a svolán

144. (Dokončení.) Sněm zákonodárný (1/10 1791—21/2 1792).

V sněmě tomto byly hlavně strany dvě: *konstitučně-monarchická* (royalisté) a *republikánská*, ona byla slabší, tato silnější. Republikáné rozpadávali se na díly dva: *Montagnardy* (neboli „vrch“) kteří byli zuřivci a mírnější, také *Girondini* zvaní, kteří pocházejíce ze záp. krajů okolo řeky Gironde, byli sice republikáni, ale rozhodní nepřátelé luzovlády. Tito měli nyní ve sněmu většinu; v čele jejich stáli výteční řečníci Brissot, Roland a j. Zuřiví Jakobíni, v jichž čele stáli Robespierre, Marrat, Danton a j. měli sice dosud ve sněmu menšinu, ale za nimi stála veškerá luza pařížská. Král musel si vzít ministerstvo z Gironde, kdežto Jakobíni dostali do rukou správu města Paříže. Tou dobou počala hroziti cizí moc válečná vpádem do Francie; Rakousko postavilo v Belgii pozorovací sbor vojenský; podobně zbrojilo i Prusko; načež přinutil zákonodárný sněm Ludvíka XVI., že vyhlásil Františkovi II. válku (1792). Hned na to odepřel Ludvík dvěma zákonům stvrzení (aby kněží zpědující se přísáhati na ústavu byli deportováni a aby přišly k obraně Paříže národní gardy z venkova); po té roznášelo se, kterak si král dopisuje s nepřáteli zahraničnými;

mimo to býval v častých neshodách s ministry; královna pak ukazovala zjevnou nechuť k novému pořádku a když konečně přicházely také i z bojiště zprávy nepříznivé: sebrala se luza bezkalhotků (sansculotů) neustále jsouc demagogy podněcována, počtem 30.000 ozbrojených a zpívajíc „*marseillaisu*“ vtrhla do Tuillerií a způsobila králi poníženi veliké. Mezi tím vydal velitel pruského vojska vévoda *Brunšvický* nesmyslný „manifest“ k národu francouzskému, v němž pravil, že přichází vysvoboditi Ludvíka XVI. z vězení, vyhrožuje všem buřičům přísnými tresty a Paříži, pakli by králi jen dost málem ublíženo bylo, drancováním a ztroskotáním. Z toho povstala nesmírná bouře. Zvoněno na poplach, ozbrojené roty hrnuly se do Paříže: i učiněn nový útok na Tuillerie (10/8 1792), král utekl se do sněmu zákonodárného, kterýž ale vyřknul *suspendování důstojnosti královské* a svolán sněm nový. Ludvík odveden s rodinou svou do Templu u vězení, kdež jest pilně strážěn.

Nový sněm („Národní Konvent“) měl konečně rozhodnouti, má-li se důstojnost král. podržeti či nic. Jakobíni použili všech prostředků, jen aby si tam pojistili většinu. Majíce v rukou správu města Paříže, věznili vůbec lidi, kteří se jim znelíbili a jenž by jim mohli v něčem překážeti; tak naplněny jsou žaláře 12.000 obětí, a poněvadž nemohli soudové s rozsudky postačiti, vpadli odranci se svolením nového ministra spravedlnosti Dantona do vězení a vraždili zde po 5 dní beze všeho slitování a za to dostali vrahové od jakobínské rady městské denní mzdu!

b) Republika (1792—1804).

145. Národní Konvent (21/8 1792—29/8 1795).

V Konventu, kterýž se dne 20. září 1792 poprvé sešel, měli předce zase Girondini sprvu převahu, ale bezohledností Jakobínů jsou pomoci luzy pařížské terrorisováni. Již dne 21. září zrušena jest *důstojnost královská* (683 hlasy ze 721) a *Francie* vyhlášena za republiku.

„Louis Kapet,“ tak nazýván nyní bývalý král, volán jest před soud národního konventu, jímž uznán za vinna „úklady o svobodě národní a obecní jistotě státní“ a byv 361 hlasy odsouzen na smrt — ostatních 360 hlasovalo buď na odložení trestu smrti, aneb na vězení aneb na vyhnanství — *odpraven jest 21. ledna 1793 guillotinou.*

Na to počal v konventu boj mezi Girondiny a „Vrchem“. Moc výkonná dána jest do rukou 9 údům konventu „Výboru pro obecní blaho,“ jemuž dán k ruce „tribunál revoluční,“ kterýž neustále jen na smrt odsuzoval, vedle zákonů, jež onen konventu navrhoval a tento bez obtíží přijímal. Girondini, jsoouce skutečnými republikány, chtěli aby bylo dáno Francii zřízení federativné, vedle něhož měla by každá provincie samosprávu záležitostí vlastních, an zatím Jakobíni chtěli vládu centralistickou, soustředěnou v Paříži; i vytýkali tito oněm, jakoby chtěli Francii rozdrobiti a zeslabiti; nemohouce pak nad nimi v konventě zvítěziti, poštvali luzu, kteráž přišedši v počtu 80.000 odranců až i do samé zasedací síně, vyhrožovali každému smrtí, kdož by se protivil návrhu Jakobínů, aby bylo 34 (nejpřednějších) Girondínů zatčeno. Po té uprchli mnozí Girondini do krajů západních a jižních, organisujícíce zde povstání proti hrůzovládě jakobínské.

Hrůzovláda ($\frac{2}{6}$ 1793— $\frac{28}{7}$ 1794). Na „vládu“ luzy pařížské hrnuly se nesnáze den ze dne. Hned po popravě králově vypověděly Anglie a Španie vyslance francouzského ze země, ale národní konvent vypověděl oběma válku; tolikéž i dědičnému náměstníku hollandskému, jakožto spojenci anglickému. Zároveň povstal k vůli odpravení královu lid v jižních departementech a k tomu náležel i Lyon, Marseille a Toulon; podobně i na západě na Loire (*Vendée*) a Girondě, jež nyní rozprchli Girondini vydatně podporovali. Avšak konvent pracoval s úsilím zimničným, utápěje vešken odpor v krvi lidské. A poněvadž pořád ještě vojska francouzská proti nepříteli zevnímu podlehala, nařídil Carnot tou dobou ozbrojení všeho mužstva od 18.—25. roku. V krátce stálo čtrnácté vojsko o 1,200.000 mužů na nohou, jímž přemáhání jsou nepřátelé zevní i vnitřní.

Uvnitř přemoženy jsou Caën, Bordeaux a Marseille, Lyon silně pobořen, a Toulon, kterýž opíral se o pomoc anglickou, tolikéž dobyt. Při této příležitosti poprvé se vyznamenal Korsičan *Napoleon Bonaparte*. Podobně přemožena jest i Vendée.

Tenkráté prolito jest nesmírné množství krve lidské. 20.000 „revolučních výborů,“ složených ze zlodějů, loupežníků a jiné chátury vysláno jest od konventu do vnitř země, kteří táhli s guillotínami od města k městu. Aby pak mohli pohodlněji krvavé řemeslo své provozovati, vydán „zákon o podezřelých,“ jímž mohl býti každý pod guillotínu přiveden. Byliť pak katané samým stínáním tak

unaveni, že nemohouce postačiti, utápěli lidi šmahem (v Nantesu „noyady“) v řekách.

Nyní odpraveno jest 22 Girondínů, pak *Marie Antoinetta*, *Filip vévoda Orleanský*, přizván *Egalité*, a za nedlouho i *Alžběta*, sestra Ludvíka XVI.; nezletilý pak jeho syn Ludvík (XVII.) dán jest na vychování ševci Simonu, kterýž ho tak týral, až zemřel (1795). Aby pak vyhlazena byla veškerá památka dob minulých, zavedena jest konventem *aera republikánská*, počínající 22. září 1792, kterýž den byl první roku prvního; dále počítán jest čas dle *dekad*, měsíce i týdny; názvy měsíců i dní přeměněny; ano i *náboženství křesťanské zrušeno* a pocta rozumu zavedena. Unělecké památky rozbíjeny, ba i královské mrtvoly z hrobek vyházovány! Tím naplněna míra všech neřestí za hrůzovlády vykonaných! Nyní počala klesati. Již dříve zavražděn jest obětovnou dívkou Charlottou *Cordayovou* netvor *Marat* (18. července 1793); nyní přivedl sám Robespierre soupeře svého *Dantona* pod guillotinu, aby se mohl státi diktátorem. Stav se předsedou konventu, zuřil i proti vlastním přívržencům, tak že konečně jest i on obžalován, odsouzen a hned druhého dne (28. července 1794) guillotinován; s ním padlo 22 nejuživějších přívrženců jeho.

Poslední doby konventu. Pádem Robespierrovým dostala v konventu vrch strana mírnější, již podporovalo měšťanstvo pařížské, nabaživši se již hrůzovlády. Nejprve povolány jsou do konventu zbytky Girondínů; klub Jakobínů rozpuštěn a svoboda tisku a náboženství opět zavedena. Po té vypracována jest *nová konstituce* (1795), méně demokratická, vedle níž dána moc výkonná do rukou *pěti direktorům*, moc pak zákonodárná *dvěma komorám*: *radě 500* (poslanců), která zákony navrhovala a senátu (250 nejméně 40 let starých), kterýž je přijímal neb zavrhoval. Při tom ustanoveno, že má býti do nového sněmu zvoleno nejméně dvě třetiny údů nynějšího konventu, poněvadž se báli aby se tam nedostali royalisté. Povstání, kteréž skrze ustanovení toto v Paříži vypuklo, udusil general Bonaparte ostřím zbraně.

146. První válka proti mocnostem evropským (1792--1797).

Monarchické, ať nedím absolutistické, vlády evropské dívaly se hnutí francouzskému hned od prvopočátku zraky velmi nelibými, a tož nejen k vůli soustrasti s Ludvíkem XVI., nýbrž také proto, že se bály, aby zásady revoluční, jež právě ve Francii hlásány jsou, nerozšířily se i do zemí jejich. Toto týkalo se v první řadě

Německa, kdež vládl od r. 1792 císař František II. a i Pruska, kdež vládl Friedrich Vilém II. Předce však otáleli vojensky zakročiti ve prospěch Ludvíka XVI., třeba že trpěli, aby se emigranti shromáždili v zemích jejich, poblíže hranic francouzských. Tito ovšem sbírali o své ujmě voje, nemohli však jimi sami proti celé Francii ničeho podniknouti. Konečně byl Ludvík XVI. za ministerstva girondinského přinucen vypověděti válku Františku II. a Prusku (1792); s těmito spojila se i Sardinie. Vojsko pruské vpadlo pod vedením vévody *Brunšvického* do *Champagně*, odkudž vydán jest onen nejapný manifest k národu francouzskému. Vojska rakouská bojovala zatím na horním Rýně a v Belgii. Ale za nedlouho museli Prusové z Francie ustoupiti; podobně přemoženi jsou i Rakušané v *Belgii* (u *Jemappesu* 1792 skrze franc. vůdce *Dumourieza*), tak že celá tato země padla Francouzům do rukou. I Sardinie, byvši Francouzi přemožena, ztratila *Savojsko* a *Nizzu*. Také knížata německá, jak dalece se války této účastnila, přemožena jsou.

Veliký obrat způsobilo v běhu válečném odpravení Ludvíka XVI., následkem čehož povstaly skorem všechny mocnosti evropské k válce, jenom Švédy, Dány, Švýcary a Turky vyjímaje. Tehdáž svolal *Carnot* do zbraně národ celý. 1,200.000 mužů sestavilo se ve 14 vojskách. Jimi dobytá jest skrze *Jourdana* opětně *Belgie* bitvou u *Flerus* 1794 (rok před tím vybojovali ji Rakušané na Francouzích bitvou u *Neerwindenu*) a r. 1795 dobyl general *Pichgru* také i *Hollandu* — z obého učiněna *republika Batavská*, kteráž musela se spolčiti s Francií. Podobně zahrnána jsou vojska rakouská i pruská přes Rýn nazpět, načež se *Prusko* spolku zřeklo a uzavřelo s Francií *mír v Basilei* 1795, v němž této odstoupilo državy své na levém břehu rýnském a uznalo rozdělení Němce na severní a jižní („linie demarkační“), jakož i neutralitu poloviny severní. Podobně uzavřely s Francií *mír Španěly, Portugaly a Toskana*, tak že pozůstaly při koalici: Rakousko, část Němce, Anglie, Sardinie a Neapole. Jediná Anglie bojovala s Francouzi na moři vítězně. Ti však obrátili hlavní sílu svou proti Rakousku. Dvě vojska franc. táhla přes Rýn a jedno do Itálie. 25letý *arcikníže Karel*, jenž velel armádě v Německu, ustupoval sic sprvu před Francouzi až do Bavor, ale tu posílil se novými voji z Rakouska, zatlačil Francouze až k Rýnu (1797). Naproti tomu porazil v Itálii mladý general *Napoleon Bonaparte* Rakušany a Sardinu u *Montenotte* a *Millesima* a přinutiv takto krále sardinského ku konečnému odstoupení *Savojska* a *Nizzy* re-

publice francouzské, jakož i k tomu, že bude Sardinie opatřovati vojska franc., tudy bez překážky táhnoucí, potravou, přešel Pád a obsadil *Miláno*, kdežto se vojsko rakouské zavřelo v pevné *Mantui*. Napoleon nemoha se odvážiti pro nedostatek hrubé střelby k oblehání pevnosti této, přinutil zatím Parmu a Modenu k míru a velkým platům. Po té obléhal Mantovu, kteráž se mu konečně musela vzdáti (1797), neboť byli Rakušané, čtyrykrátě ku pomoci jí spěchavší, od něho pokaždé k zpátečnému tažení přinuceni. Na to musel papež *Pius VI.*, kterýž, stoje ve spojení s Rakouskem, neustále zbrojil, odstoupiti Francii državy franc. Avignon s Venaisinem, v Itálii pak zřící se Bononie, Ferrary a Romagny a zaplatiti 30 mill. franků. Z italských držav těchto a Modenska utvořena jest *republika cispadanská*.

Nyní vtrhl Napoleon skrze Korutany a Štýrsko až k Judenburku, ale poněvadž se proti němu v Tyrolích a Benátsku lid bouřil, uzavřel s Rakouskem v *Lubně příměří*; vrátiv se do Italie, ztrestal Benátky a uzavřel s Františkem II. mír v *Kampo Formio* (17. října 1797). Výminky: 1) Císař vydal Francouzsku *Belgii*; 2) tolikéž i *Lombardii*, kteráž spojila se s republikou cispadanskou na *republiku cisalpskou* již dostalo se zřízení vedle vzoru republiky franc.; 3) vévoda modenský dostal za zemi svou *Breisgavu*; 4) *Rakousko* dostalo v náhradu državy dosavadní republiky *Bendtské* až k Adiži s opanovanou již *Dalmacií* a *Istrií*.

S knížaty německými mělo býti vyjednáváno zvláště v *Rastattě*, a ti měli dostati za ztráty na levém břehu rýnském utrpené náhradu sekularisováním duchovních statků na (rýnském) břehu východním.

Janov nemoha se sám udržeti, zvláště když zápasila uvnitř jeho strana demokratická s aristokratickou, jest tolikéž od Francouzů vzat a z rozšířeného poněkud území jeho učiněna *republ. ligurská*.

147. Vláda direktorů (21/10 1795—15/12 1799).

Vedle ústavy r. 1795 vypracované vedlo ve Francii vládu 5 direktorů. Stav republiky byl tehdáž velmi smutný. Ve státní správě bylo vše v nepořádku, státní pokladnice prázdné a peníze papírové neměly žádného úvěru, čímž jest obchod velice rušen. Pádem hrůzovlády ztratily assignaty všecku cenu, i vydány jsou místo nich *mandáty teritoriální* (pozemkové), úpisy na statky ná-

rodní, kteréž však právě tak přišly o důvěru jako assignaty. K tomu přijde, že s direktoriem nebyli spokojeni ani republikáni ani royalisté, a mimo to byli direktoři sami mezi sebou nesvorní: všecko toto bylo vládě jejich velmi na škodu. Když pak stála Francie po míru v Kampo Formio ve válce již jen s Anglií, obávali se direktoři, aby se pozornost národa neobrátila těmto záležitostem vnitřním; mimo to báli se také i veliké slávy a oblíbenosti mladého Napoleona: a pročež ustanovili tohoto z Francie odstraniti a zraky lidu franc. na venek obrátiti. Zbrojeno jest tedy na oko proti Anglii, ve skutečnosti však *proti Egyptu*, jehož chtěli se zmocniti a pak co op-rační basis proti anglické Indii použiti. Za vůdce tohoto tažení zvolen *Napoleon*.

Napoleon v Egyptě a Syrii (1798—1799). Na jaře 1798 vstoupil Napoleon s 35.000 muži a některými výbornými vojevůdci v Touloně zcela potají na loď a plul *do Egypta*. Zmocniv se *Malty*, kteráž tenkrát patřila Johanitům, přistál u *Alexandrie*, již dobyl. Po té přišed až *k pyramidám*, zvítězil tu nad Mameluky, kteří tehdáž vládli v Egyptě pod svrchovaností tureckou. Obsadiv Kairo, jal se v Egyptě zaváděti správu občanskou; ale zatím ztroskotal angl. admirál *Nelson* loďstvo jeho u *Abukíru* (1. srpna 1798), tak že byli Francouzi od vlasti své odtrženi.

K domlouvání Angličanů vypovědělo konečně Turecko Francii válku; táhl tedy nyní Napoleon proti vojsku tureckému do *Syrie*; vzav *Joppe* útokem chtěl dobyti i *Ptolemaidu* (Acre), ale město toto, jsouc bráněno Angličany, vzdorovalo Napoleonu, tak že se musel vrátiti, zvláště když ve vojsku jeho vypukl mor. Přišed do Egypta, porazil u *Abukíru* třikráte silnější vojsko turecké (29. července 1799). Ale vida, ano se mu z vlasti nelze nadíti nové podpory, kdežto se Anglové a Turci vždy nově zásobovali, a slyše, kterak se ve Francii nepořádky množí: odplul do Evropy, zanechav v Egyptě 10.000 mužů pod gener. Klebrem.

Kleber se držel statně, zvítěziv s vojskem svým u *Heliopole* nad velkovězřem tureckým, jenž velel moci osmkrát silnější. Avšak brzy na to zavražděn úkladně výtečný tento generál. Ale předce drželi se tu Francouzi až do r. 1801, kdežto uzavřevše konečně smlouvu s Angly, převezeni jsou na angl. lodích do Evropy se vší ctí.

Zrušení direktorátu. Mezi tím co dlel Bonaparte na východě, jalo se direktorium tvořiti násilným způsobem změny v državách evropských. R. 1798 proměnili *Rím* v republiku s 5 konsuly, 92 tribuny a 32 senatory v čele. Papeže pak *Pia VI.*, ač se vlády

vzdával, násilně odvedli do Francie, kdež vážný stařeček žalem zemřel 1799.

Podobně změněno jest pod záminkami zcela nepatrnými i *Švýcarsko* na jednotnou *republiku Helvetskou*; část pak její, Geneva, spojena s Francií.

Sardinie přinucena odstoupiti *Piemont*.

Tyto kroky násilnické přerušily veškeré vyjednávání v Rastattě, kteréž se pořád ještě od míru v Kampo Formio protahovalo, způsobivše novou velikou *koalici mocností* evropských. Spojily se zajisté proti Francii: *Anglie* s *Ruskem*, jehož cíř Pavel zvolen byl od Maltezů za velmistra, dále *Turecko*, *Rakousko* a *Neapole*. (Nový král pruský Friedrich Vilém IV. (1797—1840) zůstal neutrálním.) Takovéto přemoci musely s počátku voje francouzské skoro všude ustupovati, z čehož povstávala mezi lidem franc. nespokojenost s direktory, kteří nemajíce ku vládě bez toho žádných zvláštních schopností, byli mimo to sami mezi sebou nesvorní, tak že ve Francii panovaly i po odchodu Napoleonově nepořádky veliké, aniž by se bylo co změnilo v příčině financí.

Dozvědév se Napoleon o všech těchto věcech jak vnitřních, tak i válečných, připlul náhle z Afriky do Francie (9. října 1799). Zraky vsí země byly obráceny k němu, jakožto muži, který tomu všemu může uvnitř odpomoci, ano i běhům válečným šťastnější směr dáti. Ctizádstivý pak generál *Bonaparte pomýšlel již tenkrát, jakby používaje těchto velikých nesnází a nepořádků, mohl dosíci vlády monarchické*.

Když přišel Napoleon do Paříže, spojili se s ním potají dva direktori (Sièyes a Roger Ducos), třetí se poděkoval a ostatní dva jsou zajati (18. brumairu = 9. listopadu 1799). Budoucího dne smlouval se Napoleon s oběma (se senátem i s 500), aby je získal pro zamýšlenou změnu ústavy, když to však nešlo, dal radu 500, kteráž mu byla do očí „tyrannů“ spflala, bodůky vojska svého rozehnatí. Na to dal sobě a oběma společným direktorům od svých přívrženců obojí rady uděliti vládu prozatímní, než by byla vypracována ústava nová. Tato jest již v brzku uveřejněna; vedle ní stál v čele vlády *první konsul* volený na 10 let, podle něho stáli *dva spolukonsulové* voleni na 5 let. *Senat* od konsulů volený záležel z 80 mužů, nejméně 40 let starých, jejichž úřad byl doživotný. Moc jeho byla voliti vedle hlasů v departementech sebraných konsuly, zákonodárce a tribuny, a bděti nad tím, zdali se jednání konsulův s ústavou srovnává.

Návrhy zákonů podávány jsou *od konsulů* k poradě *tribunatu* (100 mužů) a od těchto šly do *sboru zákonodárného* (300 mužů), kterýž je buď ztvrdil, buď zavrhl, ale beze vší debatty. *První konsul* opatřen mocí podobnou *diktatuře*; on obsazoval všechny úřady vojenské i občanské, byl velitelem vojska, předsedou ministerstva, jež si dle libosti volil, druzí dva konsulové měli hlas jen ve věcech méně důležitých, a tu jen poradný. Bylať to monarchie ve formách republikánských!

Za *prvního konsula* zvolen *Napoleon* a druhými konsuly učení *Cambacérés* a *Lebrun*, lidé sice velmi pracovití — a takových *Napoleon* potřeboval — ale jinak monarchickým plánům jeho nijak nebezpečni.

Nyní prohlásil *Napoleon amnestii*, již užívajíc vrátilo se do země velké množství urozených emigrantů, kterým navracovány jsou statky, pakli již nebyly prodány; avšak četně opouštěli poznovu vlast svou, nemohouce zvyknouti způsobům, kteréž při novém dvoře (*Napoleon* sídlil v *Tuillerích*) v obyčeji byly. Po té začali zvláště přičiněním anglické vlády toristské snovati úklady o novém konsulátu.

Napoleon staral se zatím o upravení vnitřní správy, ustanoviv po celé zemi 100 prefektův, 400 podprefektův a 10.000 majrův co úředníků státních; soudní řád opraven a položen první základ k zákonníku *Napoleonovu* („*Code Napoleon*“).

148. Druhá válka proti koalici evropské (1799—1802).

Jest již řečeno, kterak se ještě proti vládě direktorské spojily mocnosti *Anglie*, *Rusko*, *Turecko*, *Rakousko* a *Neapole*. Třemi proudy měla se vrhnouti na *Francouze* vojska spojenecká; jedno mělo je vyhnati z *Italie*, druhé mělo vpadnouti skrze *Švýcarsy* a již. *Německo* do *Francouz* a *třetí* mělo totéž učiniti z *Nizozemí*. Avšak *Neapolitani* počali válku dříve, než jim přišla dostatečná pomoc; vpadnuvše do *Říma*, jsou odtud vyhnáni, a *Francouzi* stíhajíce je až do *Neapole*, prohlásili království toto za *republiku parthenopskou* (1799). Král přehnuv na *Sicilii*, mohl se zde držeti pouze přispěním loďstva anglického. Podobně vypuzen i velkovévoda *toskánský* a tak stála celá *Italie* v rukou *franckých*.

V *Němcích* zatím zvítězil arcikníže *Karel* u *Ostrachu* a *Stockachu* (21.—25. března 1799), zahnav takto *Francouze* až za *Rýn*. Ještě šťastněji vedlo se spojencům v *Italii severní*, kdež *Rakušané*

spojení s Rusy pod *Suvarovým*, porazivše nepřítele u *Kassana* (27. dubna 1799), obsadili *Lombardii* a *Piemont*, načež se vrátili jak papež do *Říma* tak i král do *Neapole*, tak že zůstal z držav italských jen Janov v moci francouzské. Po té klestil si *Suvarov* vítěznými boji cestu do *Švýcar*. Tím způsobem bylo direktorium francouzské, třeba že jsou v Nizozemí Angličané s Rusy poraženi, velmi sklíčeno, an se *Napoleon* vrátil z *Egypta*.

Touto dobou odvolalo Rusko pro některá nedorozumění s Anglickem vojska svá s bojiště, nevšedší ostatně s Francií v žádný mír, a tak spočívalo skoro celé břímě válečné na bedrách ruskouckých.

Napoleon rovnaje vládu uvnitř Francie, zbrojil neustále, a když dosáhl konsulátu, vrazil z nenadání (květen — červen 1800) přes horu sv. *Bernharda* do *Italie*, kdežto jiná vojska táhla sem přes *Šimplon* a sv. *Gotthard*. Vpadnuv taktó *Rakušanům* v zad, vešel do *Milána* a obnoviv *republ. cisalpskou* porazil *Rakušany* u *Marenga* (14. června 1800), tak že museli vykliditi *Piemont*, *Ligurii* a *Lombardii*. S králem *neapolským* učiněn mír a ponechána mu země jeho jen o některé krajiny a přístavy ztenčená.

I v *Německu* opustilo od počátku konsulování *Napoleonova* *Rakušany* štěstí válečné. Najmě porazil je gen. *Moreau* u *Hohenlind* (3. prosince 1800) (na *Jinu*), načež počali *Francouzi* ohrožovati samu *Vídeň*. V tomto nebezpečném postavení vešel s nimi *František II.* v mír v *Lunevillu* (9. února 1801). Jím odstoupen jest *Francii* definitivně *levý břeh rýnský*, začež obdrželi *knižata německá* na pravém břehu *statky* dílem *sekularisované* dílem *mediatisované*. Taktó zmizely stavy duchovní a četná svobodná města říšská (až na šest). *Rakousko*, kteréž v poměru k míru v *Kampo Formio* ničeho nebylo ztratilo, získalo v *Tyrolích* biskupství *tridentské* a *bricenské*. *Velkovévoda toskanský* dostal *Solnohradsko* s titulem *kurfürstským*, kdežto *vévoda parmanský* (*Bourbon*) dostal *Toskanu* co *král. etruské* a bývalý *modenský* podržel *Breisgavu*. Nejvíce nabylo *Prusko*, *Bavory*, *Hessen-Darmštadtsko*, *Vyrtembersko* a *Bádensko*; tato dvě jakož i *Hessen-Kassel* učiněny *kurfürststvími*, kdežto *Trevír* a *Kolín* jimi býti přestaly. I *Švýcarsku* dáno nové zřízení, ovšem z příčiny té, aby si tam *Napoleon* pojistil moc svou. *Republ. cisalpská* nazvána nyní *italskou* a *Napoleon* stal se jejím *presidentem*.

Po té smířil se *Napoleon* s *Ruskem* a tak stála proti *Francii* nepřátelsky již jen *Anglie* a *Turecko*. *Rusko* rozmrzeno nad

Angličany skrze jejich nepřístojné nakládání s loděmi mocí neutrálních, vyhlásilo se Švédskem, Dánskem a Pruskem brannou *neutralitu námořskou* (1801), z níž mohla Anglii také i s mocnostmi těmito snadno válka nastati. Touto dobou *zavražděn* jest cár *Pavel I.* (1801), ale nástupce jeho Alexandr I. (1801—1825) zůstal s Francií v přátelství, a pročež učinila Anglie s touto mír v *Amiensu* 1802, v němž jí vrátila všechny dobyté osady franc. a slíbila totéž učiniti i s Maltou řádu johanitskému náležející, k čemuž však nepřišlo.

Před uzavřením míru tohoto vrátily se pluky franc. z Anglie (1801), načež přistoupilo k míru amienskému také Turecko.

149. Konsulování Napoleonovo ($\frac{3}{11}$ 1799— $\frac{18}{5}$ 1804).

Napoleon snažil se již před mírem lunevillským a amienským, aby ve Francii povznesl blahobyť hmotný, dobře věda, že tím nejvíce upevní vládu svou. Z té příčiny podporoval všemožně průmysl a obchod, vydav k tomu účelu mnohé moudré zákony a nařízení. Jmenovitě pak dbal věcí těchto po dosažení úplného míru. Vydav zákonník občanský, trestní a obchodní, jenž byly lepší všech ostatních států evropských, navrátil Francii správu a pořádek zákonný; novým pak systémem finančním, založeným na rovnosti občanské, spravil zase peněžný stav říše.

Přijímaje každou vynikající hlavu na dvoře svém, choval tu v přiměřené vážnosti každého, kdož se mu upřímně oddal: takto spojil a zužitkoval všechny okolnosti k dosažení záměrů svých.

V Tuilleriích dbáno za něho všeliké etikety a mravů uhlazených; ano Napoleon položil nyní základ k nové šlechtě, založiv *řád čestné legie*. Podobně smířil zase Řím s Francií, zaved tuto bohoslužbu křesťanskou a uzavřev s papežem Piem VII. (1800—1823) konkordát.

Všecky tyto věci prováděl Napoleon málo dbaje zřízení republikánského, ba tytýž je jimi i ruše, a pročež nastrojili přívrženci republiky na život jeho útok tak zvaným strojem pekelným; tím však docílen jest pouhý opak, neboť r. 1802 prohlásil senát Napoleona s přivolením obou sborů zákonodárných a 3 $\frac{1}{2}$ millionu hlasů občanských za *konsula doživotního*. Po té vydána jest tímto nová (pátá!) ústava, vedle níž náležela veškerá moc zákonodárná konsulovi a senátu. Ale nyní zase spikli se proti němu royalisté, kteří viděli těmito kroky zničenou naději svou, aby mohli Bour-

bony opět do Francie uvést. Avšak všecko to je prozrazeno, náčelníci Pichegru a George Cadoudal jsou chyceni a odpraveni. Chtěje i Bourbony postrašiti dal Napoleon v bádenském městečku Ettenheimu zajmouti vévodu *Enghienského*, prince z Condé — křiklavě tím práva mezinárodní porušiv! — jehož dal ve Vincenessu soudem vojenským zastřeliti, poněvadž prý byl účastníkem spiknutí Cadoudalova. Ještě před ukončením processu Pichegruova nabídl senát s tribunalem Napoleonu *dědičnou hodnost císařskou*, již tento ovšem přijal, když to byl národ francouzský veřejným hlasováním (v květnu) 1804 schválil. Sám papež přišel do Paříže pomazat Napoleona I. na novou hodnost, což se stalo v Paříži dne 2. prosince 1804 se slávou nesmírnou, načež vstaval Napoleon sám sobě a i manželce své na hlavu korunu císařskou.

c) Císařství 1804—1815.

150. Třetí válka s koalicí evropskou 1805.

Když byl Napoleon touženého cíle svého dosáhl, počínal si libovolně jak u vládě vnitřní, tak i na venek. Uvnitř obmezoval svobodu tisku, volebné právo a tribunát jest zrušen. Místo dosavadní jednoduché správy říšské nastala zase bureaukratická. Napoleon dbal také i zevního lesku panovníčího. Údové rodiny jeho nazývání princí a princeznami, generálové jmenováni maršály, věrní přívrženci jeho titulováni senatory; brzy také nastala nová šlechta se starými tituly vévod, knížat, hrabat atd., což vše mělo přispívati k větší cti a slávě nového císařství. Francie stála nyní v mnohé přičině pod vládou přísnější než za dob královských; ale nový císař dovedl si pojistiti lásku národa franc., zachovav rovnost všech občanů před zákonem, svobodu osobní, stejné rozdělení daní, jakož i mnohé jiné věci, co dědictví z revoluce; při tom staral se neustále o povznesení blahobytu a přivedl Francii na vrchol slávy; a toto zase získalo a udrželo mu národ franc. v oddanosti. Ale monarchové europští nemohli se s novým rodem císařským ve Francii nijak smířiti, spatřujíce v Napoleonu zplozence revoluce, násilného rušitele legitimacy, povýšence (parvenu), jenž se do společnosti jejich nehodí, jehož však tak dlouho trpí, než ho budou moci svrhnouti. U těch nebyl tedy nikdy nedůstatek chuti k válce s Napoleonem; on pak sám, jsa právě tak veliký a šťastný vojevůdce, jako ctižádostivý monarcha, válkám se nikterak nevyhýbal,

spíše je ob čas násilnými skutky svými způsobuje. Tak počaly s Anglií již zase 1803 třenice, když tato otálela vydati Maltu (mír amienský), pokud nevytáhnou Francouzi z Hollandu, Švýcar a Italie, a pokud nebude dána Sardinii náhrada. Takto byla válka nevyhnutelna.

Chtěje se Napoleon nad králem anglickým vymstítí, obsadil *Hannovr*, zakázal přívaz zboží angl. do Francouz a soustřeďoval na sever. břehu franc. silné vojsko vyhrožuje Anglii. Tato snažila se způsobiti proti němu koalici, kteráž velmi rychle uskutečněna jest, když Napoleon samovolně přeměnil republ. *italskou* na *království*, učiniv sebe králem jejím 1805, republ. pak ligurskou připojil přímo k Francii, dáda Luku sestře svojí Elise.

Tyto násilnické činy způsobily koalici *Angličanů, Rusů, Švédů a Rakouska* (Prusko zůstalo opět neutrálním). Napoleon obrátil hlavní sílu proti Rakousku. Vtrhnuv sám do *Němec*, nabyt tu spojenců v *Bádensku, Vyrtembersku a Bavořích*, načež zajal pod gen. Mackem 25.000 m. silné vojsko rakouské v *Ulmu*. Po té obsadil Vídeň, kdežto zbytky vojska rak. odtáhly do Moravy. Zde spojil se s nimi cíř Alexandr I. Ale Napoleon přitáhnuv až sem porazil spojené Rakušany a Rusy u *Slavkova* (2. prosince 1805), načež uzavřel s ním cíř. František *mír v Břetislavi* (26. pros. 1805), v němž postoupil 1) *Benátky s Dalmacií a Istrií* království italskému, 2) *Tyroly* Bavorsku, 3) *habsburské državy ve Švábích Bavorsku, Vyrtembersku a Bádensku*; za to 4) *dostal Solnohrady*, a dosavadní *kurfürst* zdejší (velkov. toskánský) obdržel *Vyrcburk*. Nad to vše muselo Rakousko zaplatiti 40 mill. náhrad, a ze zbrojnice vídeňské odvezeno 2000 děl a 100.000 ručnic. 5) *Bavory a Vyrtemberk* staly se *královstvími*; 6) *Prusko* dostalo *Hannovr*, začož odstoupilo Anšpach, Kleve a Neufchatel; 7) *králov. Neapolské* dáno Napoleonovu bratru *Josefovi*, poněvadž byl král neapolský držel s koalici; 8) *knížectví Beneventské* dáno Talleyrandovi a *Ponte Korvo* Bernadottovi; 9) *král. Hollandské* (bývalá republ. batavská) dána druhému bratru Napoleonovu *Ludvíkovi*; 10) *švagr onoho Murat* dostal *velkovév. Berk a Kleve* a maršál *Berthier Neufchatel*.

Těmito změnami odtrhlo se v Německu 16 knížat na jihu a západu od říše, a zřídivše *spolek rýnský* 1806, vzali si za *protektora* jeho *Napoleona*. Následkem toho *složil* František II. *hodnost cíř. německého* (1806) ponechávaje si *hodnost dědičného císaře rakouského*, kterouž byl již r. 1804 přijal.

Válka s Anglií trvala dále, již vedl Napoleon s pomocí španělskou; ale obojí poraženi jsou od *Nelsona* u *Trafalgaru* 1805, aniž by tím byla válce přitrž učiněna.

151. Čtvrtá válka s koalicí (1806—1807).

Prusko bylo hned od počátku nespolehlivé, nadřuzjíc vždy tomu, kdož měl větší naději ve vítězství; touto politikou zvětšena jest také država jeho jak mírem lunevillským, tak i přešpurským. Napoleon věděl sic dobře, že s ním Prusko upřímně nesmýšlí, ale nechával ho, až měl v moci své Itálii a Německo. Nyní rozkázal Prusku, aby zavřelo lodím anglickým ústí řek svých, v čemž ono poslechl. Po té jal se Napoleon vyjednávat o míru s Anglickem, slibuje mu, ovšem potají, vrátiti Hannoversko, o čemž když dovědělo se Prusku, vypovědělo Francii válku. I Sasko přinuceno jest držeti s Pruskem.

Vrchním velitelem pruským byl známý vévoda *Brunšvickej Ferdinand*. Prusové poraženi jsou u *Jeny* a *Auerstättu* (14. října 1806), kdež třetí díl vojska pruského padl a ostatní se na vše strany rozprchlo, pevnosti pak, ač v dobrém stavu, ponejvíce kapitulovaly. Zařídív v Prusku správu franc., vytáhl z Berlína proti Rusům a vybídnuv Poláky ku povstání, sliboval jim neodvislost. S počátku r. 1807 zvítězil nad Rusy u *Jilavy*, pak u *Friedlandu*, načež uzavřen jest hlavně přičiněním Alexandra I. *mír v Tylži* (1807): *Prusko* ztratilo 2.500 □ m., polovici zemí svých, zaplatilo 140 mill. franků a muselo přijíti *soustavu kontinentální*. Ze zemí jeho na levém břehu labském utvořeny jsou: 1) *král. Vestfalské* z území mezi Rýnem a Labem, s připojeným k tomu Brunšvicem, Hessen-Kasselskem a částemi Hannovru; nové toto království dáno jest nejmladšímu bratru Napoleonovu *Jeronymovi*; 2) země *polské* (na pravém břehu labském), kteréž si bylo Rakousko při „děleních“ vzalo, nazvány *vévodstvím Varšavským* a dány jsou Sasku; 3) *Gdánsk* učiněn republikou; 4) *Sasko* povýšeno na *království* a přistoupilo k spolku rýnskému; 5) *Rusko* dostalo část Pruska (Bialostok).

Celé někdejší Německo, vyjma „nynější“ (t. j. 1807) Prusko t. j. vlastní Prusy, Marky, Pomořany a Slezý, pak zomě rakouské, jak dalece byly částmi někdejšího Německa, a Holštýn, stálo v područí Napoleonovu. Nešťastí Pruska bylo veliké, ale jemu i Německu na prospěch, poněvadž od nynějška zanecháno vychvalování všeho francouzského; pruská vláda, spolehavši dosud na bureaukratii a vojsko a náhleduvši nyní, jak slabé to jsou podpory, přihlula k národu a počavši probouzeti vědomí a sílu jeho, dodělala se z nich znovuzrození a osvobození.

Této doby stala se také znamenitá změna se Švédskem, kteréž přistoupivši ku spolku nepřátel Francouzstva, ztratilo nyní Štrasund a Rujanu, poslední državy na souši evropské. Nic však méně král švédský *Gustav IV.* (1792—1809) nechtěl ani po míru tylžském o pokoji slyšeti, čímž zapletl se ve válku s Dány a Rusy. Následkem tvrdošijnosti své byl Gustav od vlastních poddaných (vyšších důstojníků) zajat, a k odřeknutí se trůnu přinucen. Místo něho dosedl strýc jeho *Karel XIII. Südermanlandský* (1809—1818), kterýž jsa bezdětný adoptoval maršála franc. *Bernadotta*, kterýž se také skutečně r. 1818 stal ve Švédsku králem, od kteréž doby tam dynastie tato panuje. Syn Gustava IV. Gustav žije nyní v Rakousku co polní podmaršál pod jmenem *prince Vasa*.

152. Převraty na poloostrově pyrenejském (1808—1809).

Po míru basilejském (1795) vešla Španie přičiněním ministra Godoye s Francií v mír, od kteréž doby jí ve všech válkách pomáhala. Avšak Napoleon dávno toužil zmocnití se země této. V míru tylžském dorozuměl se tajně s Alexandrem I., aby Napoleon vzal si půlostrov pyrenejský, a aby nepřekážel Rusku, chtějícímu si vzíti Čuchonsko (na útraty Švédska) a Multany s Valašskem na útraty Turecka.

Portugaly setrvaly pořád při spolku s Anglií, a pročež poslal sem Napoleon po míru tylžském vojsko, před nímž prchla král. rodina bragancká do Brasilie (27. října 1807). Takto zabrali Francouzi Portugalsko. Když pak posílal Napoleon i potom na půlostrov pyrenejský vždy víc a více vojska, počal se lid španělský o svou samostatnost strachovati. I stalo se v Madridu proti Godoyovi vzbouření, poněvadž byl duší spolku s Francií. Následkem toho poděkoval se špan. král *Karel IV.* (1788—1808) ve prospěch syna svého *Ferdinanda VII.*

Tou dobou Napoleon ukončiv válku v Němcích, obrátil veškeru pozornost svou k Španii. Obelstiv jak Karla IV. tak i Ferdinanda VII., pohnul oba k resignaci na trůn španělský, ježž dal bratru svému *Josefu*, jehož dosavadní království neapolské udělil *Muratovi*, svému švakru. S tím však nebyl spokojen španělský národ; pročež utvořily se národní junty k válce partizánské, kteréž si pomocí anglickou velmi šťastně počínaly. S nimi spojilo se i Portugalsko. Vévoda anglický *Wellington* vyhnal Francouze z Portugal, ano Josef musel i z Madridu ustoupiti, tak že byly

Francouzi nuceni stáhnouti se až za Iberu. Po schůzce *erfurtské* (28. dubna 1808), v níž umluvil se Napoleon s Alexandrem ruským o rozdělení vlády nad Evropou spěchal císař franc. s vojskem 335.000 mužů silným do Španie. Madrid se vzdal a Josef uveden opět na trůn. Předce však bojovali Španělé dále ve válce partizánské (*querilla*). Mezi tím nastávala Napoleonu válka s Rakouskem.

153. Válka s Rakouskem 1809.

Rakousko chtělo použití nesnází Napoleonových ve Španii, aby opět dosáhlo někdejší moci své. Arcivévoda *Karel* ozbrojoval znamenité vojsko, o čemž když zvěděl Napoleon, rozkázal spolku rýnskému, aby se hotovil k boji. Rakousko chtělo je předejít a proto vypovědělo Francii válku. Hned na to vtrhl hlavní voj rakouský pod Karlem do Bavor, kdežto táhl druhý pod arciknížetem Janem do Itálie. Napoleon přichvátav ze Španie, vytlačil Karla vojskem ponejvíce německým z Bavor přes Dunaj až do Čech, kdežto sám obsadil po druhé Vídeň.

Residuje v letohrádku *Schönbrunském* dekretoval zrušení *světské moci papežské* (10. května 1809), poněvadž papež nechtěl přistoupiti k sonstavě kontinentální. Papež Pius VII. vrhl na násilnického Napoleona klatbu církevní, začež dal ho tento po 3 leta v zajetí držeti. A předce vzdoroval tento nástupce sv. Petra pozdějším žádostem Napoleonovým, aby zřeknuv se panství světského usídlil se v Paříži! R. 1812 byl papež odveden do Fontainebleau, kdež se Napoleon marně namáhal, aby svolil ku konkordátu, vedle něhož měla se dostati církev franc. v moc vlády. Teprv po pádu císařství došel papež svobody.

Posilniv se arcikníže Karel v Moravě voji novými, táhl opět proti Napoleonovi k Dunaji, kdež svedena jest 21—22. květ. 1809 bitva u *Ospry* a *Eslinku*, v níž Napoleon poprvé poražen jest; a však dostav posily od místokrále italského Eugena Beauharnaise, jenž táhna z Itálie arciknížete Jana až do Uher zatlačil, a konečně u Rábu porazil, zvítězil nad Karlem u *Vagramu* (5—6. července 1809), načež pronásledoval ho až do Moravy. Po té uzavřen jest *mír ve Vídni* (v *Schönbrunnu*) 14. října 1809. Rakousko ztratilo 1) Krajinu, polovic Korutan, Terst, Istrii, Gorici, Furlány, Charváty až k Sávě, z čehož učiněno *králov. Illyrské*. Napoleon připojiv k tomu ještě Dalmacii a Istrii benátskou, dal to spravovati jménem svým. 2) *Solnohrady* a některé kraje sousední, jakož i *Innviertel* a *Hausruckviertel* odstoupeny jsou Bavorům. 3. *Západní*

Halič velkovévodství Varšavskému. 4) *Kraj Tarnopolský* Rusům. 5) Uznal František I. všechny dosavadní změny Napoleonem v soustátí evropském předsevzaté a přistoupil k systému kontinentálnímu. 6) *Tyrolsko* zůstalo odstoupené, a roztrháno jest nyní na díly tři (illyr., ital. a bavorský úděl), jen že vymožena mu mírem tímto amnestie. Rakousko ztratilo celkem 2000 □ m. s 3½ mill. obyv.

Tyroly byly již mírem přešpurským Bavorsku odstoupeny; avšak nejsouce s novou vládou spokojeny a lnouce vřele k svému starému domu panovníčímu, povstaly na počátku r. 1809. Vedeni jsouce *Ondřejem Hoferem*, hospodským „am Sand“ v údolí passajerském, a *Špekbachrem*, dobyli Inšpruku, vyhnavše od tud Bavy i Francouze. Velice bylo jim na škodu, že postrádali jednotného vedení. Mírem vídeňským vydáni jsou opětůně nepřítelům svým. Ondřej Hofer, jenž se o nové povstání pokoušel, jest konečně skrze Francouze jat a v Mantui k nařizení *Napoleonovu* zastřelen.

Španie (dokončení). Když byl Napoleon proti Rakousku od táhl, ulevilo se poněkud Španii zvláště poněvadž ji pořád ještě Anglie podporovala. Avšak po míru vídeňském poslal Napoleon bratru svému Josefovi silné vojsko ku pomoci, kterýmž opanována jest zase Španie až na Kadix. Josef I. vyřknul zrušení všech klášterů, poněvadž byly nejvydatnějšími podpůrci odboje národního, vydav zároveň přísné zákony proti juntám. Celý rok 1810 a 1811 vládl Josef, násilně potlačuje každé hnutí národní; vysoká šlechta již se počínala s ním smiřovati, mohouc se blýskati na nádherném dvoře nového krále, ale lid nemohl nikterak k uspokojení a k uznání nové vlády přiveden býti, až přede konečně přišly tužby jeho, ovšem po zkouškách přetěžkých k naplnění. Zřídívše si *ústřední juntou*, kteráž jmenem Ferdinanda VII. vládu vedla nejprvé v Seville a pak v Kadixu, dali si vypracovati od Kortesů, které sem svolali, novou ústavu, starajíce se hlavně o to, aby se udržoval neustálý odpor k Francouzům. Udatní Španělé bojujíce pomocí anglickou vždy dále, předece konečně po neštěstí Napoleonově v Rusku krále Josefa z Madridu vytiskli (1813) a k útěku do Francouz přinutili. Ferdinand VII. vrátil se však do Španie teprv 1814, byv až do té doby v zajetí francouzském.

154. Napoleon I. na vrcholl své moci a slávy 1810—1812.

Napoleonu se včil kořila skoro celá Evropa, buď přímo ho poslouchajíc, buď v manství jeho stojíc aneb aspoň moci jeho se

bojíc. Jediná Anglie pořád ještě vzdorovala nepokořena a Rusko zachovávajíc úplnou moc svou. Množství korunovaných hlav, kteří Napoleonem povstali a tytýž i stáli, zvyšovalo lesk koruny císařské, jíž jen jedno scházelo — přirozený dědic. Dada se rozvésti s dosavadní manželkou svou Josefínou, vdovou někdy po generalu Beauharnaiseu, žádal a dostal za manželku *Marii Lovísu*, dceru císaře rak. Františka I.; byloť patrně snažení jeho, aby spojením s jedním z nejstarších panovnických rodů uveden byl jaksi do kruhu dynastií evropských. R. 1811 narozen jest mu *syn Napoleon*, jemuž dáno jest již v kolébce jméno *krále římského*. Ale *Francie* nebyla u prostřed vší této největší slávy své nikterak šťastna. Čím více rostla moc Napoleonova, tím větším absolutistou, ať nedím despotou, se stával. Sbor zákonodárný byl nyní pouhou komedií, nebýváje ani pravidelně svoláván; senát zdálo se, že byl jen k tomu, aby při veřejných průvodech přispíval k oslavě událostí v rodině Napoleonově a aby dekretoval změny, kteréž se císaři v teritoriích předevíti zlíbilo. Soudy byly od vlády odvislejší než dříve; na všech stranách špehouni a donášeči, přísná dohlídka policejní dusila každé svobodnější hnutí ano i slovo; daně válečné byly vysoké, kteréž tížily na národě neméně než neustálé odvody k vojsku. O vzdělání národa ve školách staráno pramálo. Silnice a kanály jsou sice stavěny, ale systemem kontinentálním hynul obchod veškerý a země chudla. Nejinak vedlo se i jiným zemím evropským, z nichž každá více méně jeho despotovo pocitovala. Napoleon počínal si již i proti svým vlastním bratrům nad míru svévolně. Tak odňal (1810) bratru Ludvíkovi Holland, pod záminkou, že nezachovává syst. kont., což Ludvík činiti nemohl, nechtěl-li přivésti zemi na mizinu. I spojen jest Holland přímo s Francií. Po pěti měsících odtrhnul největší část Hannovru od Jeronýmova králov. Vestfalského, a spojil ji, jakož i města hanseatská (Hamburk, Brema a Bukovec), tolikéž s Francií, předstíraje, že toho tak žádá moc Francie proti Anglii. Takto rozkládala se říše francká od Tibery a Pyrenejí až k ústí Labe, obsahujíc 42 mill. obyvj.

155. Válka s Ruskem 1812.

Vyšinuv se Napoleon na tak závratnou výši moci a slávy, nespokojil se s tímto v dějinách takřka jediným výsledkem, nýbrž puzen jsa ctižádostí svou vždy dále, chtěl, aby ho poslouchal i

cář ruský, dosavadní jeho spojenec. I žádal na Alexandru, aby přísně zachovával systém kontin., kdežto on sám byl ob čas nucen tak zvanými „licencemi“ soustavu tuto obcházivati; Alexandr nechtěl-li zemi své nesmírně škoditi, nesměl žádosti této vyhovovati, skrze čež Napoleon zbrojiti počal. A však přátelství Alexandrovo chladlo v posledním čase také z příčin jiných. Napoleon zřídil a po vídeňském míru rozšířil vévodství varšavské, čímž jest patrně Rusku do týlu vstavena výhrůžka neustálá.

I valilo se konečně proti Rusku přes 500.000 mužů s 1372 děly vojska vycvičeného a všemi potřebami opatřeného. Napoleon přinutil, aby se s ním spojily k tažení tomuto i Prusko i Rakousko, kteréž vypravilo pod generálem Švarcenberkem 30.000 mužů. Na druhé straně vypravilo Rusko pouze 200.000 mužů, a však spojencem jeho byla rozsáhlost říše a v brzce i — povětrnost. Když byl Napoleon přestoupil Němen, ustupovali Rusové neustále, tak že se dostal až k *Smolensku*, kdež tyto poprvé porazil; podobně zvítězil nad nimi i ve velmi krvavé bitvě na Moskvě u *Borodina* (14. září 1812), kdež 70.000 mrtvol na bojišti zůstalo. Po té vtáhl do *Moskvy*, jenž byla z nařízení velitelstva ruského všeho obyvatelstva prázdna a mimo to vzplanula Moskva nad hlavami nepřátel, se všech stran byvší Rusy samými zapálena, aby Francouzi neměli ani přístřeší. Šest dní trval požár, ztrávil skoro celé město. V tomto spáleništi setrval Napoleon pět neděl, neustále s Alexandrem vyjednávaje. Ten zúmyslně protahoval vyjednávání toto, chtěje zde pozdržeti vojsko Napoleonovo, nezvyklé tuhým mrazům zdejším, až do zimy. Vida se konečně oklamána, nastoupil Napoleon zpáteční tažení, na němž mu neustále vojska ubývalo jak z nedostatku potravy, tak i krutou zimou, která nastala roku toho nad obyčej brzy a v stupni velikém (18—20°); konečně trpěl nesmírně i neustálým dorážením rojů kozáckých na voje franc. hladem a zimou zmořené. Z celého vojska dostalo se jen 30.000 mužů k *Berezíně*, přes níž si jen s velikým namáháním přechod vybojovali. Šmahem padali nyní Francouzi, z nichž mohli se ti, jenž živí nepřátelům do rukou padli, za šťastné pokládati. Po přechodu přes Berezinu mělo již jen 8000 mužů zbraně a i ti se v prodleném čase rozptýlili, tak že přišlo do Královce v pořádku vojenském jen 500 mužů staré gardy. Napoleon ujížděl do Francie od Bereziny rychlostí velikou, boje se, aby tam v jeho nepřítomnosti nevzniklo povstání a krom toho chtěje se opět nově zbrojiti proti ranám, kteréž naň následkem tohoto neštěstí jeho

dojista vedeny budou. Pruský generál *York*, jenž komandoval pomocné vojsko pruské, uzavřel s ruským generálem *Děbičem* příměří a podobně i voj rakouský, vrátiv se do *Haliče*, v boji ustál.

156. Velká válka proti Napoleonu 1813 a 1814.

Rusové vpadli za Napoleonem do Polska a do Němec. K nim přistoupil nyní král *pruský*, kterýž učiniv svolání k národu svému, v krátkce měl četné voje pohromadě, neboť se všech stran hrnulo se mužstvo k praporům, nadšeno svatým ohněm bojovati za osvobození vlasti od jáma cizáckého. Ku spojencům rusko-pruským přistoupilo Švédsko s *Anglickem*. Napoleon, kterýž na rychlo sehnal veliké množství mladistvých nováčků, bojoval již proti spojencům v Němcích, když císař *František I.* upřímně se vynasnažoval zprostředkovati mír. Ale ani nyní nechtěla si vládyčtivost *Napoleonova* žádných mezi líbit nechati, a pročež přistoupil *František* ku koalici *Francouzům nepřátelské*, již sesílil 200.000 mužů. Spojenci měli tři velikých vojsk, kteráž obnášela dohromady 600.000 mužů; jedno pod *Bernadottem*, korunním princem švédským, druhé pod gen. pruským *Bliicherem* a třetí — hlavní, u něhož nacházeli se spojení mocnářové — pod *Švarcenberkem*; naproti tomu postavil Napoleon do pole pouze 350.000 mužů. Ale předce ještě jednou zvítězilo jeho vojevůdcovské genie nad *Rakušany* u *Drážďan* (26—27. srp. 1813); načež gen. *Vandamme* chtěje spojencům přerušiti tažení zpáteční, vtrhl rychle do *Čech*, byl však od *Rusů* a *Prusů* u *Chlumce* za *Teplícemi* poražen a se zbytkem vojska svého (12.000 m.) zajat. Také i na stranách jiných byla jednotlivá oddělení vojsk *Napoleonových* poražena, tak že mu bylo menšími těmito bitvami na 100.000 mužů k boji neschopno učiněno.

Konečně dosáhli spojenci, co chtěli, spojení všech tří vojsk svých, majíce přes 300.000 mužů pod vrchním velením knížete *Karla Švarcenberka*; kdežto jim Napoleon vytáhl vstříc s muži sotva 190.000. V rovinách u *Lipska* počal 16. říj. 1813 strašlivý boj, který dobojován jest teprv 18. s večerem, a tož ku prospěchu spojenců. Napoleon zde ztratil 80.000 mrtvých, raněných neb zajatých, ale i se strany druhé napočítáno 50.000 mrtvých a raněných. Napoleon nastoupil již následujícího dne zpáteční tažení, jest však od spojenců pronásledován, při čemž padlo jim do rukou mnoho zajatých a kořisti válečné.

Napoleonovi bylo na velikou škodu, že mnoho vojáků spolku rýnského mezi bitvou přešlo k spojencům; tak učinily najmě pluky saské a vyrtemberské. Dříve již (8. říj.) uzavřeli *Bavoři* smlouvu se spojenci, vedle níž zavázali se Napoleona opustiti, což také nyní učinili, spojivše se s oněmi, aby mu zastoupili zpáteční cestu přes Rýn, ale tento poraziv je u Hanavy, vrátil se se 70.000 muži do Francie.

Nejbližším následkem bitvy lipské bylo zrušení spolku rýnského, jehož údové přistoupili k veliké alianci rakousko-rusko-pruské; a pak jiné změny teritoriální, kteréž teprv mírem vídeňským právní platnosti nabyly.

Napoleon přišed do Paříže, sebral veliké vojsko nováčků, s nímž postavil se spojencům, kteří byli již do samé Francie vtrhli. Tímtež časem vpadli s jihu Angličané z poloostrova pyrenejského, kdež se byli domácí národové pomocí anglickou opět úplně vlády domohli.

Takto napadena jest Francie s jihu a východu; s této strany táhla vojska pod Švarcenberkem a Blücherem přímo na Paříž, kamž se jim Napoleon s generaly svými marně cestu zastoupiti snažil. Paříž kapitulovala dne 31. března 1814. K návrhu *Talleyrandovu* vyřknul senát již 1. dubna, že jest Napoleon sesazen, načež on sám, vida, kterak jest veškerá další obrana marna, zřekl se ve *Fontainebleau* pro sebe i svou rodinu veškerých práv k trůnu francouzskému. Po té obdržel ostrov *Elbu* co souverainní knížectví a výslužné 1 mill. ročně; podobně postaráno i o údy rodiny jeho, jimž ponechán titul princů, jakož i o jeho generály.

Rodina *Bourbonská* opět jest dosazena na trůn; králem stal se *Ludvík XVIII.*, kterýž přišed 4. května 1814 do Paříže, udělil Francii novou ústavu. Tu zavřen jest s ním 30. května 1814 *první mír pařížský*, jímž uvedena jest Francie ve staré hranice před dobou revoluční, leda že jí přes to jen asi 150 □ m. přidáno. Napoleon odplul již 20. dubna na ostrov *Elbu*, provázen jsa asi 400 muži své gardy a několika nejvěrnějšími.

137. Sjezd Vídeňský (1/11 1814—9/6 1815).

Po pádu Napoleonově obdržela Evropa na sjezdu čili kongresu ve Vídni novou podobu, kdež se sešli spojení mocnářové,

nejzkušenější státníci a generálové, aby se radili o konečném stálém upravení veškerých poměrů evropských, kteréž minulými událostmi násilně přeměněny byly.

I ustanovení zde :

- 1) *Rakousko* obdrželo mimo Milána tak zvané provincie illyrské, také Benátky a Dalmacii, tyto náhradou za Belgii, již postoupilo; pak Solnohrady a Tyroly a některá polská krajiště, jež bylo dříve Rusku postoupiti musilo. (*Krakov* s nejbližším okolím učiněn republikou.)
- 2) *Rusko* dostalo největší část velkovévodství Varšavského pod jmenem království Polského.
- 3) *Prusku* přiřknuta jest Poznaň, Gdánsk, bývalé švédské Pomořany s Rujanou, velká část zemí saských, pak území na Rýně a Neufchatel.
- 4) *Anglicku* dána Malta a protektorát nad ostrovy jonskými.
- 5) *Hannoversko* byvši rozmnoženo východním Friesskem, vráceno královské rodině anglické a jmenováno zároveň královstvím.
- 6) *Švédsko* rozmnoženo jest Norskem.
- 7) *Belgie* spojena s *Hollandem* na království Nizozemské, kteréž dáno jest Vilému Oránskému.
- 8) *Dánsko* obdrželo místo Norska Lauenburk v Němcích.
- 9) *Švýcarsy* rozšířeny jsou kantony genevským a valliským, a obdržely zřízení foederativní; zároveň pak garantována jest jim neutrálnost.
- 10) *Španie* a *Portugaly* dostaly opět své staré dynastie; tolikéž vrátil se i
- 11) papež *Pius VII.* do země své, kteráž jest mu opět cele navracena.
- 12) Království *Sardinské* zvětšeno Janovem.
- 13) Velkovévoda *Toskanskej* a vévoda *Modenský* opět jsou restaurováni.
- 14) Císařovna *Maria Louisa* dostala Parmu, Piacenzu a Quastallu, které měly po smrti její připadnouti vévodovi z *Lukky*, bývalému králevici etrurskému, z rodiny bourbonské; potom pak se měla dostati Lukka velkovévodovi Toskánskému.
- 15) *Neapole* ponechána prozatím Muratovi, v brzce však dána i se Sicilií opět Bourbonům.

16) Konečně upraveny jsou také věci *německé*, tak zvanou *listinou spolkovou* (Bundesakte) 8. června 1815, vedle níž tvořilo 38 suverainních státův a státků *německý spolek*, kteréž měly společné záležitosti své vyřizovati na sněmu spolkovém (Bundestag) ve Frankfurtě n. M. Změny v titulech jednotlivých suverainův německých podrženy jsou, jak je byl Napoleon zavedl, ano na mnoze ještě rozšířeny, jenom bývalá knížectví duchovní nejsou více obnovena.

158. Poslední pokus Napoleonův zmocnití se Francie. 1815.

Reakcionářsko-aristokratická vláda Ludvíka XVIII. nabývala ve Francii den ze dne odpůrců, a tož nejen mezi vojskem a lidem, ale i v kruzích vysokých, vyjma ovšem ty, kteří se byli s novým králem do země navrátili. A tak počaly se mimovolně obracet z Francie zraky na Elbu, kdež dlel svržený velikán, jenž dovedl Francii na nejvyšší stupeň slávy a moci. Nečinnost, k níž byl Napoleon na ostrově tomto odsouzen, protivila se nejvíce jemu samému; dozvídaje se pak o nespokojenosti národa francouzského s vládou Ludvíka XVIII., a boje se, aby ho snad spojenci násilně nezavezli někam daleko od Evropy, jakž se o tom proslýchálo, přistál Napoleon z nenadání (1. března 1815) asi s 1000 mužů u břehu francouzského. Plaky proti němu vyslané přecházely k němu, a takž dostal se již 20. března do Paříže, odkudž byl Ludvík XVIII. prchl do Gentu a s ním i přechetní staří emigranti.

Avšak Napoleonu uškodilo přede vším a hlavně to, že se nemohl odhodlati udělití národu francouzskému úplně svobodné zřízení ústavné, jak by si je byl tento sám vypracoval, čímž potratil uvnitř země důvěry a oddanosti, jichž mu bylo právě v této kritické době nanejvýše zapotřebí, neboť měl-li se vůbec udržeti, potřeboval k tomu mnoho vojska a příprav válečných, kteréž si měl nyní teprv nově zřizovati; a to mohlo se státi jenom při veliké obětavosti národa, poněvadž byly všechny kasy státní prázdné. Jak veliké moci válečné bylo mu potřebí, vysvítá z toho, že proti němu stálo na nohou skorem v okamžiku 900.000 mužů spolkových. Byloť totiž druhým jeho neštěstím, že kongres vídeňský dosud byl pohromadě, kterýž prohlásiv Napoleona za nepřitele a rušitele veřejného pokoje v Evropě, uzavřel přemoci ho silou zbraně. Se strany východní táhlo proti Francii 344.000 mužů vojska ra-

kouského pod Švarcenberkem, kdežto na hranici belgické stálo 220.000 mužů pod Wellingtonem a Blücherem, skoro tolikéž Rusů se sem již také blížilo. Proti oněm dvěma vůdcům postavil Napoleon 130.000 mužů, jimž sám velel, kdežto proti Švarcenberkovi vypravil sotva 30.000 mužů. Konečně použil 150.000 mužů národní obrany k vnitřní službě vojenské. Jediným spojencem jeho byl *Murat*, kterýž však před časem boj započal a také od velitele vojska rakouského v brzce jest poražen (u *Tolentina*) (3. května 1815) a trůnu zbaven.

Poštěstilo se sice Napoleonovi překonati Blüchera u *Ligny* (16. června), ale již 18. června 1815 svedl rozhodnou bitvu u *Belle Alliance* a *Waterloo* s Wellingtonem, v níž se již sice zase počalo kloniti vítězství na stranu jeho, an v tom přichvátal neunavný „maršál Vorwärts“ (Blücher) anglickému soudruhovi svému ku pomoci a takž poražen jest tu Napoleon úplně.

Přišel Napoleon do Paříže musel se po druhé zříci koruny francouzské, učinil to však ve prospěch svého syna. Tak skončila *stodenní vláda Napoleonova!* Po té chtěl prchnouti do Ameriky, nemoha však vyváznouti strážným lodím anglickým, vydal se sám „velikomyslnosti anglické.“ Jest však hnedle na to zavezen na ostrov *sv. Heleny*, kdež strážěn jest skrze Angly až do své smrti (5. května 1821).

Po bitvě u Waterloo vtrhla vojska spojenecká po druhé do Paříže, kdež opět uveden na trůn královský Ludvík XVIII., aniž k odkazu Napoleonovu zřetele bráno. V *druhém míru pařížském* (15. listopadu 1815) není Francii ani ono skrovné rozšíření hranic z míru prvního povoleno; krom toho musela Francie zaplatiti 700 mill. franků náhrad válečných a vydržovati po 5 následujících let 150.000 mužů „vojska okupačního.“ Veškeré vzácnosti umělecké i vědecké, kteréž byly do Paříže se všech stran Evropy po čas dřívějších válek násilně sveženy, vydány jsou bývalým majetníkům. Konečně vypovězeni jsou z Francie veškerí údové rodiny Bonapartské pod trestem smrti.

Po tom všem uzavřeli císařové rakouský a ruský a král pruský tak zvanou „*svatou alianci*“, vedle níž zavázali se panovati vedle zásad křesťanských a vespolek si pomáhati jako údové téže rodiny.

159. Změny nejnovější.

(Přehledně.)

V Evropě.

1) R. 1830 odtrhla se *Belgie* od Nizozemí a uznána jest od mocností evropských za samostatné království, na jehož trůn usazen *Leopold z rodu Sasko-Koburského*.

2) R. 1821 vzbouřilo se *Řecko* proti útiskům tureckým. Byvši po dlouholetém, hrdinném boji uznáno za samostatné království (1830), dostalo za krále prince *bavorského Otu*, jehož vláda se však Řekům znelíbila, tak že byl r. 1862 revolucí přinucen, odtud přehnouti; načež velmocemi vyhledán a národem přijat jest princ *dánský Jiří I.* od r. 1863. Ještě téhož roku puštěny jsou *ostrovky jonské* z ochrany anglické a připojeny k *Řecku*.

3) Ve *Francii* následoval po smrti *Ludvíka XVIII.* († 1824) jeho bratr *Karel X.*, za něhož počali Francouzové v *Alžírě* bojovati. Panovníčí doba těchto dvou králů zove se „*restaurace*“, již učinila konec *revoluce červencové 1830*, kterou jest rod *bourbonský* s trůnu svržen a *Ludvík Filip z rodu Orleanského* (syn odpraveného někdy ve velké revoluci *Filipa Egalité*) naň povolán; jehož vláda slove „*červencovou*.“ Za něho bojováno v *Alžírě* dále, až konečně spojena jest r. 1847 zjetím *maurického vůdce Abd-el-Kadera* krajina tato s *Francií* trvale. V únoru 1848 vypukla v *Paříži* opět *revoluce*; *Ludvík Filip* vyhnán a zavedena republika, jejíž předsedou se stal princ *Ludvík Napoleon*, syn někdy *hollandského krále Ludvíka*; ale již 2. prosince 1852 dal se všeobecným hlasováním zvoliti na *dědičného císaře Francouzův* pod jmenem *Napoleona III.* Pomáhaje *Turecku*, vedl *Napoleon III.* ve spojení s *Anglickem* proti *Rusku* válku *krimskou* (1854—1856), kteráž skončila se dobytím *Sebastopolu* a vytlačení *Rusův* od ústí *dunajských*. R. 1859 válčil v *Itálii* s *Rakouskem*, pomáhaje *Sardinsku*; a zvítěziv hlavně u *Solferína* získal tomuto *rakouskou Lombardii*, začož ale sám obdržel *Nizzu* a *Savojsko*, kteréž připojil k *Francii* (278 □ m.).

4) *Polské povstání* v *Krakově* 1846 přičinilo k zrušení této republiky a přivtělení území tohoto k *Rakousku*.

5) V *Rakousku* následoval po *Františku I.* († 1835) *Ferdinand I.*, kterýž poděkoval se r. 1848, načež nastoupil císař a král *František Josef I.* *Rakousko* získavši r. 1846 *Krakovsko*, ztratilo

r. 1859 Lombardii a r. 1866 po válce s Itálií a Pruskem Benátsko. Krom toho přestalo býti následkem téže války údem Německa a r. 1868 přezváno jest „říše rakousko-uherská.“

6) *Král. Sardinské* rozšířeno jest r. 1859 Lombardií, r. pak 1860 prohlásili se pro ně ještě vévodství modenské, parmské, velkovévodství toskánské a papežská Romagna, pak králov. obou Sicilií, odkudž rodina bourbonská vypuzena jest; na to přijal Viktor Emanuel titul „krále italského“ (1861). R. 1866 nabyt také i Benátska. Ovšem ale postoupeno jest r. 1860 Francii Savojsko s Nizzou.

7) R. 1837 odděleno jest po smrti angl. krále Viléma IV. *Hannoversko* od Anglie, dostavši krále zvláštního; avšak po válce s Pruskem 1866 připojeno jest k tomuto.

8) *Angličané* válčili vydatně v *Indii východní*, kdež se panství jejich rozmohlo; podobně bojovali i s Čínou, kterouž přinutili otevřítí přístavy obchodu evropskému.

9) Od *Turecka* odtrhlo se *Srbsko*, kteréž proti onomu již 1804 povstalo, vedeno jsouc *Jiřím Černým* (Kara); po něm vedl rodáky své *Miloš Obrenovič*, za něhož vymožená jest Srbsku vnitřní samostatnost. Miloš stal se r. 1827 knížetem dědičným. Ale Srbové vyhnavše ho pro ukrutnost jeho 1839, vzali si za knížete jeho syna *Michala*; než i proti tomu stalo se pozdvižení 1842 a povolán jest za knížete syn Jiřeho Černého *Alexandr Karadžovič*. I ten vyhnán jest revolucí 1858, a pak povolán jest skupštinou opět *Miloš*, po jehož smrti († 1860) následoval jeho syn *Michal*, kterýž jest r. 1868 úkladně zastřelen. Nyní je knížetem nezletilý *Milán Obrenovič*; Srbsko pak samo dosud knížectvím souzairenním.

R. 1826 odpadlo od *Turecka* *Multancko* s *Valašskem*, kteréž byvše v míru pařížském 1856 v jedno spojeny, vyhnaly (1859) dosavadního „hospodara“ Kusu, jenž se zval „Alexandrem I. knížetem Romanským“, načež se jím stal *Karel I. z rodu Hohenzollernského*; i tyto jsou dosud souzairenní.

10) *Rusko* šířilo panství své v *Kavkaze* a na *Amuru*; nejnověji pak v Asii střední. R. 1856 muselo postoupiti k *Multanům* část *Bessarabie*. R. 1867 prodalo Rusko državu svou v sz. Americe *Spojeným Obcím*.

11) Ve *Španii* vyhnána jest 1868 revolucí vojenskou královna *Isabella*, čímž zdá se, jakoby tam byl učiněn konec vládě rodu

bourbonského, až po tu chvíli (12. května 1869) nic rozhodnuto není.

12) Nejrozsáhlejší změny staly se v nejnovější době v Němcích. R. 1849 spojeno jest po dobrovolném odstoupení panujících knížat Hohenzollernsko s Pruskem, kdežto Prusko upustilo r. 1857 od suverenity v kantoně Neufchatelském. R. 1864 válčilo Prusko ve spolku s Rakouskem o Holštýn a Šlesvík proti Dánsku, kterýchž toto oběma mocnostem i s Lauenburkem postoupiti musilo. Tento sice postoupen jest od Rakouska Prusku za náhradu peněžitou, ale ona dvě vévodství byla jednou z příčin k válce mezi Pruskem a Rakouskem vedené; s tímto stály četné země tehdejšího spolku německého, s Pruskem Italie. Porážkou vojska rakouského u Hradce Králové (3. července 1866) a mírem pražským (23. srpna 1866) muselo Rakousko uznati zrušení dosavadního spolku německého a připustiti, aby se utvořil pod předsednictvím Pruska spolek severoněmecký; ostatním pak zemím německým jižně pod Mohanem ležícím ponecháno právo utvořiti si spolek druhý. Řečeným mírem jest Rakousko z Němec docela vyloučeno. Válkou touto získalo vítězné Prusko 1.308 □ m. se 4,300.000 obyv., neboť přivtělilo si bezprostředně celé bývalé království Hannoverké, vév. Nassavské, Holštýn, Šlesvík, kurf. Hesské, část velkovévod. Hesského a svob. město Frankfurt n. M. Severní Spolek německý obnáší nyní 7.540 □ m. s 29,200.000 obyv. a obsahuje 22 státy; Prusko vede v něm diktaturu.

V Americe udály se v tomto století také veliké změny.

1) *Spojené Obce* neustále rostou; nyní skládají se ze 37 států a 11 teritorií, čítající 166.936 □ m. se 34,600.000 obyv., počítaje v to i teritorium Alašku, kterou r. 1867 od Rusův koupily. Od r. 1861 válčily jižní buřičské obce proti severním, aby zachránily otroctví; byvše však přemoženy, musely se dalšího držení otroků vzdáti.

2) Ostrov *Dominika* (San Domingo nebo Haiti) osvobodiv se z pod vlády španělské a francouzské jest ve dvě části rozdělen, z nichž jest jedna (Haiti) republikou černošskou (1867) a druhá (dominikánská) v nejnovějším čase pod nadvládou španělskou, již r. 1861 zase dobrovolně přijala.

3) *Španělské* někdy země americké nechtíce uznati Josefa Bonaparta za krále, odtrhly se vesměs od mateřské země své; i setrvaly při tom, když jim nechtěli kortezové kadizští r. 1811 povoliti rovných práv se Španií. A i když se Bourbonové do Španie vrátili, přede podržely tyto kolonie neodvislost svou, již ovšem ty-

týž dlouholetými boji zastávati museli. Takto utvořily se z bývalé državy španělské v Americe: a) republ. *Mexická*, kteráž byvši od 10. dubna 1864 císařstvím, stala se po smrti císa. Maximiliana I., arciknížete rakouského, zase republikou (19. června 1867). b) Spojené státy *středoamerické*; c) *Kolumbia* neboli republ. *Venezuela*, *Nová Granada* a *Ekvádor*; d) republiky: *Peru*, *Bolivia*, *Chile*, *Argentinská* (La Plata), *Paraguay* a *Uruguay*.

4) *Cis. Brasílské* stává od r. 1823, kdež odtrhnulo se od Portugal, ale vzalo si za panovníka prince braganckého *Dona Pedra*.

O B S A H.

Dějiny věku středního.

(Pokračování.)

II. Doba.

Od nastolení Karlovců až k válkám křižáckým (752—1096).

A) Říše Karlovců.

	Strana
1. Pipin Krátký	1
2. Karel Veliký	2
3. Klesání a konečné rozpadnutí říše Karlovy	7

B) Německo.

a) Pod nepravými Karlovi (887—911).

4. Dva nepraví Karlovi	11
5. Konrád franký dle jména král německý	12

b) Německo pod králi z rodiny saské (918—1024).

6. Jindřich Ptáčník	12
7. Ota I.	13
8. Ota II.	17
9. Ota III.	—
10. Jindřich II.	19

c) Německo pod králi z rodiny franké (1024—1125).

11. Konrád Sálický	20
12. Jindřich III. Černý	21
13. Jindřich IV.	22
14. Jindřich V.	28

C) Francie.

15. Poslední Karlovi	29
16. Doba prvních Kapetovců	—

D) Anglie.

17. Nejstarší dějiny až do podmanění skrze Dány.	30
18. Vláda dánská až do podmanění skrze Normany francouzské	32

E) Španie.

19. Španělsko arabské	33
20. „ křesťanské.	34

F) Země severoeurospké.

21. Dánsko a Skandinávie	36
------------------------------------	----

G) Slované.

22. Rusové	38
23. Poláci	40
24. Slované polabští	42
25. Srbové a Bulhaři	43

H) Svět východní.

26. Říše byzantská	45
27. Arabové	47

I) Vzdělanost doby druhé.

28. Náboženství a zřízení státní	48
--	----

III. Doba.**Časové válek křižáckých (1096—1300).****A) Války křižácké a Německo.**

29. I. válka křižácká	50
30. Německo za času Lotara III. Saského	53

Rodina Hohenštaufská.

31. Konrád III.	53
32. II. válka křižácká	54
33. Friedrich I. Barbarossa	55
34. III. válka křižácká	57
35. Jindřich VI.	58
36. IV. tak řečená válka křižácká	59
37. Filip Švábský a Ota IV. Brunšvický	60
38. Friedrich II.	61
39. V. válka křižácká	62
40. Poslední Hohenštaufové a interregnum	64
41. VI. a VII. válka křižácká	64
42. Následky válek křižáckých	65

B) Itálie.

43. Lombardsko	66
44. Benátky	67

	Strana
45. Stát církevní	68
46. Obojí Sicílie	69

C) Francie.

47. Kapetovci od r. 1060—1270	71
---	----

D) Anglie.

48. Králové z rodu normanského a první Plantagenetové	72
---	----

E) Španie.

49. Další boje křesťanů s Maury	74
---	----

F) Slované.

50. Rusové	75
51. Poláci	76
52. Slované polabští	76

G) Svět východní.

53. Říše byzantská	77
54. Mongolové	78

H) Vzdělanost této doby III.

55. Náboženství a zřízení státní	79
--	----

IV. Doba.

Od válek křížáckých až na konec středního věku (1800—1492).

A) Německo.

a) Císařové z rodin rozličných (1273—1347).

56. Rudolf Habsburský	80
57. Adolf Nassavský	82
58. Albrecht I. Rakouský	82
59. Jindřich VII. Luxemburský	83
60. Ludvík IV. Bavorský	83

b) Císařové z domu luxemburského (1347—1437).

61. Karel IV.	84
62. Václav I. (v Čechách IV.)	85
63. Sigmund	86

c) Císařové z domu habsburského (1437—1493).

64. Albrecht II.	89
65. Friedrich III.	90
66. Švýcarsy	92

B) Itálie.

67. Itálie severní	93
68. „ střední	94
69. „ jižní	94

C) Francie.

70. Poslední Kapetovci	95
71. Rodina Valois	96

D) Anglie.

72. Anglie až do nastolení Tudorovců	97
--	----

E) Španie.

73. Křesťané zmocnili se celého půlostrova	99
--	----

F) Země severoeurospké.

74. Dánsko, Švédsko a Norsko	100
--	-----

G) Slované.

75. Rusové	101
76. Poláci	101
77. Srbové a Bulhaři	102

H) Svět východní.

78. Říše byzantská	104
79. Osmani	104
80. Mongolové	105

I) Vzdělanost doby čtvrté.

81. Náboženství a zřízení státní	105
82. Vědy (přehledně v celém středověku)	106
83. Umění (přehledně v celém středověku)	109
84. Průmysl a obchod	109

Dějiny věku nového.

(1492—1815.)

85. Doba přechodná	112
86. Následky nových vynálezů jsou příčinou rozdílu mezi věkem středním a novým	113
87. Vynalezení Ameriky a námořské cesty do východní Indie.	114

I. Doba.

Od vynalezení Ameriky až po mír vestfalský (1492—1648).

a) Roztržka církevní na západě a ustálení její v Evropě vůbec.

A) Německo.

88. Maxmilian I.	117
89. Karel V. Reformace v Němcích	118

90. Ferdinand I.	123
91. Maxmilian II.	123
92. Švýcarský. Tamní reformace	124

B) Itálie.

93. Itálie severní	125
94. „ střední	125
95. „ jižní	126

C) Španělsko a Portugalsko.

96. Španělsko pod vládou domu habsburského	126
97. Portugalsko	128
98. Nizozemí	128

D) Francie.

99. Rod orleanský	130
100. První králové bourbonští	131

E) Anglie.

101. Panování domu Tudorova	132
102. Panování prvních dvou Stuartů	135

F) Skandinávie.

103. Dánsko s Norskem	137
104. Švédsko	138

b) Následky roztržky církevní na válečném poli střední Evropy.

G) Počátky a průběh války třicetileté.

105. Rudolf II.	139
106. Matyáš	140
107. Ferdinand II.	141
108. Ferdinand III.	144

H) Slované.

109. Poláci	145
110. Rusové	147

I) Turci.

111. Snažení Osmanův zmocnit se hlavně Uher	149
---	-----

K) Vzdělanost doby první.

112. Náboženství	150
113. Vědy	151
114. Umění	152
115. Obchod	154

II. Doba.

Od míru vestfalského až po velikou revoluci francouzskou
(1648—1798).

a) *Západní a střední Evropa až včetně do války o dědictví španělské.*
(1648—1714.)

116. Velká Británie a Irsko	155
117. Násilnictví Ludvíka XIV. ve věcech evropských Rakousko a Německo za Leopolda I.	157 162
118. Válka o dědictví španělské	164
119. (Pokračování.) Josef I.	164
120. Branibory a Prusko	166

b) *Sever a východ evropský až do války nordické* (1648—1700).

121. Dánsko a Švédsko	166
122. Polsko s Ruskem	167
123. Válka nordická	169
124. Petr I. Veliký (dokončení).	170

c) *Další změny v soustavě evropské až do války španělské a nordické.*

125. Karel VI.	171
126. Prusko	173
127. Marie Theresie ve válkách o dědictví rakouské	173
128. Poslední leta Marie Theresie	177
129. Prusko za Friedricha II.	179
130. Itálie	180
131. Francie	181
132. Velká Británie a Irsko	182
133. Počátky „Spojených obcí“ v Americe severní	184
134. Španie a Portugaly	186
135. Dánsko a Švédsko	187
136. Rusko s Polskem	188
137. Turecko	195
138. Zřízení států	195
139. Mravy a obyčeje	195
140. Vědy	196
141. Umění	197

III. Doba.

Věk veliké revoluce francouzské (1789—1815)

a) *až do odstranění důstojenství královského* (—1792).

142. Ludvík XVI.	197
143. (Pokračování.) Stavové říší a ústavodárné shromáždění národní	199
144. (Dokončení.) Sněm zákonodárný	201

b) *Republika (1792—1804).*

145. Národní konvent	202
146. První válka proti mocnostem evropským	204
147. Vláda direktorů	206
148. Druhá válka proti koalici evropské	209
149. Konsulování Napoleonovo	211

c) *Císařství 1804—1815.*

150. Třetí válka s koalicí evropskou	212
151. Čtvrtá válka s koalicí	214
152. Převrasy na poloostrově pyrenejském	215
153. Válka s Rakouskem	216
154. Napoleon na vrcholi své moci a slávy	217
155. Válka s Ruskem 1812	218
156. Velká válka proti Napoleonovi 1813 a 1814.	220
157. Sjezd Vídeňský	221
158. Poslední pokus Napoleonův zmocniti se Francie, 1815.	223
159. Změny nejnovější. (Přehledně.)	224

ÚK VŠP HK

100000200750

O p r a v y.

Na straně	6. řádek	1. shora	stůj :	obraceči	na místě :	obraceži.
"	9.	" 34.	" "	(877)	"	(878)
"	10.	" 23.	" "	887	"	887
"	12.	" 29.	" "	kmeuové :	"	kmenové
"	16.	" 18.	" "	podržel sám. Na to	"	podržel. Sám na to
"	21.	" poslední	" "	Klimenta II.	"	Kliment II.
"	62.	" 26. shora	" "	byl	"	nebyl
"	63.	" 29.	" "	nesáhal	"	nesáhl
"	70.	" 6.	" "	Roger	"	Rogre
"	74.	" 32.	" "	Morabetha	"	Marabetha
"	79.	" 15.	" "	1300	"	1130
"	81.	" poslední	" "	kurfürstové	"	kurfusrtové
"	109.	" 15. shora	" "	Známkou	"	Známkou
"	131.	" 16.	" "	velmi mnozí	"	všichni
"	—	" 20.	" "	1574	"	1572
"	141.	" 12.	" "	třicetileté	"	třicetileté
"	142.	" 22.	" "	císařovy	"	císařovi
"	—	" 23.	" "	Kristian IV.	"	Kristian VI.
"	149.	" 19.	" "	levém břehu	"	pravém břehu
"	167.	" 14.	" "	ztrát	"	zrát
"	168.	" 36.	" "	Ohtěje	"	C těje
"	170.	" 19.	" "	Uznojem	"	Uzedomem
"	187.	" 20.	" "	Pombala	"	Pambola.